

**DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE 2000 SONRASI NEOLİBERAL
POLİTİKALAR ÇERÇEVESİNDE
İMAR MEVZUATINDAKİ DEĞİŞİMLER VE
YENİ KENTLEŞME PRATİKLERİ:
İSTANBUL ÖRNEĞİ**

Eylem BAL

Haziran, 2011

İZMİR

**TÜRKİYE’DE 2000 SONRASI NEOLİBERAL
POLİTİKALAR ÇERÇEVESİNDE
İMAR MEVZUATINDAKİ DEĞİŞİMLER VE
YENİ KENTLEŞME PRATİKLERİ:
İSTANBUL ÖRNEĞİ**

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Doktora Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

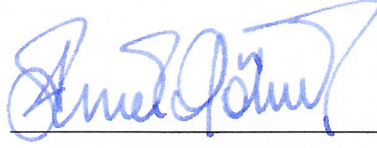
Eylem BAL

Haziran, 2011

İZMİR

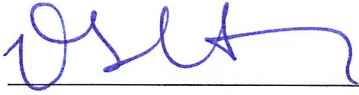
DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

EYLEM BAL tarafından PROF. DR. EMEL GÖKSU yönetiminde hazırlanan “TÜRKİYE’DE 2000 SONRASI NEOLİBERAL POLİTİKALAR ÇERÇEVESİNDE İMAR MEVZUATINDAKİ DEĞİŞİMLER VE YENİ KENTLEŞME PRATİKLERİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

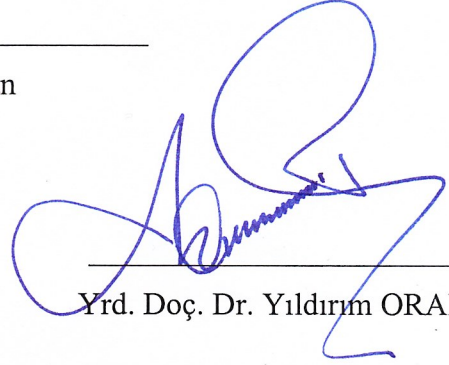
Prof. Dr. Emel GÖKSU

Danışman

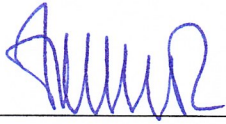
Prof. Dr. Oğuz SANCAKDAR

Tez İzleme Komitesi Üyesi

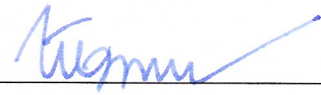

Yrd. Doç. Dr. Yıldırım ORAL

Tez İzleme Komitesi Üyesi

Prof. Dr. Zeynep ENLİL
Jüri Üyesi

Doç. Dr. Nil UZUN
Jüri Üyesi

Prof. Dr. Mustafa SABUNCU

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Öncelikle, yüksek lisans yıllarımdan başlayarak uzun bir akademik yolu rehberliğinde yürüdüğüm, tez sürecim boyunca da derin mesleki bilgisiyle sağladığı akademik katkıları ve kişisel desteği nedeniyle Değerli Hocam Prof. Dr. Emel Göksu'ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez izleme komitemde bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Oğuz Sancakdar ve Yrd. Doç. Dr. M. Yıldırım Oral'a gerek akademik katkıları gerekse de beni yüreklendiren pozitif yöndeki destekleri için teşekkür borçluyum. Değerli katkıları ve görüşleri için jüri üyelerim Prof. Dr. Zeynep Enlil ve Doç. Dr. Nil Uzun'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamın son döneminde gösterdiği anlayış ve hoşgörü için Bölüm Başkanımız Prof. Dr. Sezai Göksu'ya, İstanbul'a ilişkin kaynak arayışındaki özverili yardımlarını unutamayacağım Prof. Dr. Fatma Ünsal'a, idari işlerle ilgili yardımları ve moral desteği için F.B.E. Öğrenci işleri bürosundan sevgili Filiz Gürsan'a teşekkürlerimi sunmak isterim.

Bu zorlu sürecin her aşamasında hep yanımda olan Didem Akyol Altun'a, her türlü desteği ve sıcacık dostluğu için yürekten teşekkür ediyorum. Sevgili annem Sadike Bal ve babam Fikret Bal'a, kilometrelerce uzakta da olsa varlığını ve sıcaklığını hep kalbimde hissettiğim canım kardeşim Atacan Bal'a sevgi ve güvenleriyle her zaman yanımda oldukları için, teşekkürlerimi sunuyorum. Varoluşuma ve gelişimime katkı koyan herkese sonsuz sevgi, saygı ve teşekkürlerimle...

Eylem BAL

TÜRKİYE’DE 2000 SONRASI NEOLİBERAL POLİTİKALAR ÇERÇEVESİNDE İMAR MEVZUATINDAKİ DEĞİŞİMLER VE YENİ KENTLEŞME PRATİKLERİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ

ÖZ

1970’lerin sonunda Keynesyen politikalara karşı yükselişe geçen neoliberalizm, 1980’li yıllarla birlikte uluslararası üst kuruluşlar aracılığıyla tüm dünyaya yayılmış ve dünya genelinde hakim bir paradigma haline gelmiştir. Neoliberalizmin sadece ekonomik bir boyutu olmayıp, en sıkı ilişkide olduğu alanlardan birisi de kent ve kentleşme süreçleridir. Türkiye’de de 1980 yılı, neoliberal politikalar açısından köklü bir başlangıç niteliği taşımaktadır. Ancak 1990’ların sonu, 2000’lerin ilk çeyreğinde yaşanan ve birbirini bütünleyen ekonomik ve politik gelişmeler, 2000’li yılların yeni bir kırılma noktasına işaret ettiğini göstermektedir. Tezin en temel iddialarından birisi; 2000’li yılların, Türkiye’de 1980 sonrası ‘erken neoliberal kentleşme evresi’ olarak adlandırdığımız dönemin tamamlayıcısı niteliğindeki yeni bir kentleşme evresi olan ‘neoliberal kentleşme evresine’ karşılık geldiğidir. Kentleşme sürecindeki bu ayrışmayı belirginleştiren temel unsurlardan birisi, yapısal reformlar temelinde imar mevzuatında gündeme gelen ve neoliberal izler taşıyan çok sayıdaki yasal düzenleme ve kentte neoliberal politikalar ekseninde ortaya çıkan somut mekansal örneklerdir. Bu bağlamda 2000’li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinin laboratuvarı olan kent ise İstanbul’dur. Kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kentsel projeler, özelleştirmeler, kapalı konut siteleri, alışveriş merkezleri ve rezidanslar neoliberal mekansal yapılanmanın somut örnekleri olarak öne çıkmakta ve kent bu temelde devlet ve sermayenin aktörlüğünde yeniden organize olmaktadır. Bu çalışma 2000’li yıllarda neoliberal politikaların kenti hangi mekanizmalarla ve ne biçimde dönüştürdüğü sorusu üzerine odaklanmakta ve kentin bu kapsamdaki yeniden organizasyonunu İstanbul üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: neoliberalizm, 2000 sonrası, yapısal reformlar, neoliberal kentleşme, imar mevzuatı, kentin yeniden organizasyonu, İstanbul.

**CHANGES ABOUT DEVELOPMENT LAW AND NEW URBANIZATION
PRACTICES IN THE FRAME OF NEOLIBERAL POLITICS IN TURKEY
AFTER 2000'S: THE CASE STUDY OF ISTANBUL**

ABSTRACT

Neoliberalism, which underwent a rise by the end of 1970s against the Keynesian policies, has spread throughout the world in the 1980s by means of international institutions and become a dominant paradigm. Neoliberalism dose not only have an economic dimension, city and the urbanization processes are the other spheres with which neoliberalism has the closest relation. Similarly, in Turkey, the year 1980 is a radical startup in terms of neoliberal policies. However, integrated economic and politic developments experienced at the end of 1990s and during the first quarter of 2000s display that the years following 2000 designate a new breaking point. One of the most basic arguments of the thesis is that; 2000s correspond to a ‘neoliberal urbanization phase’ as a new urbanization process which is complementary to the post-1980 period in Turkey denominated as ‘early neoliberal urbanization phase’. Many legal arrangements that held neoliberal traces and appeared on the agenda of zoning legislation on the basis of structural reforms, and the concrete spatial cases emerged in the city in the axis of neoliberal policies are among the basic elements that crystallize this differentiation in the urbanization process. In this context, the city as the laboratory of neoliberal urbanization phase in the 2000s is Istanbul. Urban regeneration projects, large-scale urban projects, privatizations, gated communities, residences and shopping centers stand out as the concrete cases of neoliberal spatial structuring on which the city is reorganized, with the actors being the state and capital. This research focuses on the question of with which mechanisms and how the neoliberal policies transform the city and aims at displaying this reorganization of the city in the case of Istanbul.

Keywords: neoliberalism, after 2000, structural reforms, neoliberal urbanization, development law, reorganization of the city, Istanbul.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
BÖLÜM BİR- GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Amacı	1
1.2. Tezin Kapsamı.....	2
1.3. Tezin Yöntemi	3
BÖLÜM İKİ- NEOLİBERALİZM VE KENT.....	5
2.1. Neoliberalizmin Doğası.....	5
2.1.1. Neoliberalizmin Tarihsel ve Düşünsel Kökleri	6
2.1.2. Neoliberalizmin Yayılışı.....	9
2.1.3. Neoliberalizmin Olmazsa Olmazları	11
2.1.3.1. Serbest Piyasa Mekanizması.....	11
2.1.3.2. Özelleştirme	12
2.1.3.3. Deregülasyon	13
2.1.3.4. Serbest Sermaye Hareketleri.....	14
2.1.4. Neoliberalizmin Üst Kurumları	14
2.1.5. Washington Uzlaşması	16
2.1.6. Neoliberal Devlet.....	18
2.1.7. Washington Sonrası Uzlaşması	21
2.1.8. Neoliberalizm Yıkıcı Sonuçları	22

2.2. Neoliberalizm ve Kent İlişkisi.....	26
2.2.1. Kapitalizm ve Kent.....	27
2.2.2. Neoliberalizm Ekseninde Kent.....	29
2.2.2.1. Neoliberalizm, Metalaşma, Kriz ve Kent	31
2.2.2.2. Neoliberalizmin Mekansal İzleri	34

BÖLÜM ÜÇ- NEOLİBERAL POLİTİKALAR VE TÜRKİYE**43**

3.1. Neoliberal Politikalar ve Türkiyede'ki Yansımaları	43
3.1.1. Türkiye'de Neoliberal Politikalarda İlk Evre: 1980'li Yıllar, I.Neoliberal Dalga.....	44
3.1.2. Türkiye'de Neoliberal Politikalarda İkinci Evre: 2000'li Yıllar, II.Neoliberal Dalga	50
3.1.2.1. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı	55
3.1.2.2. Neoliberalizmin Gerçek Hâkimiyeti: AKP ve 2000'li Yıllar	60
3.1.2.2.1. Birinci Kuşak Yapısal Reformlar.....	65
3.1.2.2.2. İkinci Kuşak Yapısal Reformlar.....	67
3.1.2.3. AKP Politikalarının Neoliberal Eksende Söylem Analizi	77

BÖLÜM DÖRT- TÜRKİYE'NİN NEOLİBERAL DÖNEM KENTLEŞMESİ.....106

4.1. Türkiye'de Neoliberalizmin Hegemonyasında Kentleşme Dönemleri	107
4.1.1. Erken Neoliberal Kentleşme Evresi	110
4.1.1.1. Kentin Hakimi: Sermaye.....	112
4.1.1.2. Türkiye'de 1980 Sonrası Kent Yöneticiliğinden Kent Girişimciliğine	115
4.1.1.3. Erken Neoliberal Kentleşme Evresinde Mekansal Dönüşümler... ..	118
4.1.2. Neoliberal Kentleşme Evresi	123

4.1.2.1. 2000’li Yıllarda Neoliberal Politikalar Ekseninde Türkiye’de İmar Mevzuatı	128
4.1.2.1.1. Kentsel Dönüşüm Alanındaki Yasal Düzenlemeler.....	131
4.1.2.1.2. Turizm ve Kıyı Alanındaki Yasal Düzenlemeler.....	133
4.1.2.1.3. Merkezi ve Yerel Yönetimler Arasındaki İlişkileri Düzenleyen Yasal Düzenlemeler	135
4.1.2.1.4. Kültür ve Tabiat Varlıkları Alanındaki Yasal Düzenlemeler	140
4.1.2.1.5. İmar Alanındaki Yasal Düzenlemeler	142
4.1.2.1.6. Torba Yasalar Kapsamında Neoliberal İzler Taşıyan Yasal Düzenlemeler	143

BÖLÜM BEŞ- NEOLİBERAL KENTLEŞMENİN İSTANBUL’DAKİ MEKANSAL İZLERİ.....148

5.1. 2000’li Yıllarda İstanbul’da Yeni Bir Kentleşme Evresi	148
5.1.1. 2000’li Yıllarda Neoliberal Kentleşmenin İstanbul’daki Mekansal İzleri	163
5.1.1.1. Kentsel Dönüşüm.....	165
5.1.1.1.1. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm	169
5.1.1.1.2. Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul’daki Kentsel Dönüşüm	172
5.1.1.2. Büyük Ölçekli Kentsel Projeler	181
5.1.1.2.1. Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul’da Büyük Ölçekli Etkinliklere Ev Sahipliği Yapan Büyük Ölçekli Kentsel Projeler	182
5.1.1.2.2. Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul’da Büyük Ölçekli Kentsel Ulaşım Projeleri	185
5.1.1.2.3. Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul’da Kıyı Arkası Büyük Ölçekli Kentsel Projeler (Portlar).....	189
5.1.1.3. Özelleştirmeler	197
5.1.1.3.1. Türkiye’de Özelleştirme Politikaları	199
5.1.1.3.2. Özelleştirme-Planlama-Kent İlişkisi	203

5.1.1.3.3. Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul'da Özelleştirmeler	206
5.1.1.4. Kapalı Konut Siteleri	212
5.1.1.4.1. Türkiye'de Kapalı Konut Siteleri	213
5.1.1.4.2. Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul'da Kapalı Konut Siteleri	214
5.1.1.5. Rezidanslar.....	222
5.1.1.5.1. Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul'da Rezidanslar	225
5.1.1.6. Alışveriş Merkezleri.....	228
5.1.1.6.1. Türkiye'de Alışveriş Merkezleri	230
5.1.1.6.2. Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul'da Alışveriş Merkezleri	232
BÖLÜM ALTI- SONUÇ.....	240
KAYNAKÇA.....	251
EKLER.....	273
EK 1- Türkiye'de 2000 Sonrası Süreçte İmar Mevzuatı Kapsamındaki Yasal Düzenlemeler.....	273
EK 2- 2000 Sonrası Süreçte İstanbul'daki Kentsel Dönüşüm Projeleri.....	305
EK 3- 2000 Sonrası Süreçte İstanbul'daki Özelleştirmeler.....	308
EK 4- 2000 Sonrası Süreçte İstanbul'daki Kapalı Konut Siteleri	316
EK 5- 2000 Sonrası Süreçte İstanbul'daki Rezidanslar	348
EK 6- 2000 Sonrası Süreçte İstanbul'daki Alışveriş Merkezleri	370

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

1.1 Tezin Amacı

Tezin ana ekseninde yer alan neoliberalizm, 1970'lerin sonunda Keynesyen politikalara karşı yükselişe geçerek, 1980'li yıllarla birlikte uluslararası üst kuruluşlar aracılığıyla tüm dünyaya yayılmış ve dünya coğrafyası üzerinde hakim bir paradigma haline gelmiştir. **Neoliberalizmin sadece ekonomik bir boyutu olmayıp, en sıkı ilişkide olduğu alanlardan birisi de kent ve kentleşme süreçleridir.**

Türkiye'de de 1980 yılı, neoliberal politikalar açısından köklü bir başlangıç niteliği taşımaktadır. Ancak 1990'ların sonu, 2000'lerin ilk çeyreğinde yaşanan ve birbirini bütünleyen ekonomik ve politik gelişmeler, 2000'li yılların yeni bir kırılma noktasına işaret ettiğini göstermektedir. **Tezin en temel iddialarından birisi; 2000'li yılların, Türkiye'de 1980 sonrası 'erken neoliberal kentleşme evresi' olarak adlandırdığımız dönemin tamamlayıcısı niteliğindeki yeni bir kentleşme evresi olan 'neoliberal kentleşme evresine' karşılık geldiğidir.** Kentleşme sürecindeki bu ayrışmayı belirginleştiren temel unsurlardan birisi, yapısal reformlar temelinde **imar mevzuatında gündeme gelen ve neoliberal izler taşıyan çok sayıdaki yasal düzenleme ve kentte neoliberal politikalar ekseninde ortaya çıkan somut mekansal örneklerdir.**

Bu bağlamda 2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinin laboratuvarı olan kent ise İstanbul'dur. 2000'li yıllar İstanbul için de yeni bir kentleşme evresine karşılık gelmektedir. **Kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kentsel projeler, özelleştirmeler, kapalı konut siteleri, rezidanslar ve alışveriş merkezleri** neoliberal mekansal yapılanmanın somut örnekleri olarak öne çıkmakta ve kent bu temelde **devlet ve sermayenin** aktörlüğünde yeniden organize olmaktadır. **İmar mevzuatı kapsamında çıkarılan yasal düzenlemeler; devlet ve sermayenin kentsel mekanı neoliberal kentleşme ekseninde yeniden yapılandırması**

aşamasında etkin bir rol oynamakta ve neoliberal kentsel yeniden yapılandırmanın önündeki engellerin aşılmasını sağlamaktadırlar. Bu çalışma 2000’li yıllarda neoliberal politikaların kenti ‘hangi mekanizmalarla’ ve ‘ne biçimde’ dönüştürdüğü sorusu üzerine odaklanmakta ve kentin bu kapsamdaki yeniden organizasyonunu İstanbul üzerinden ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.2 Tezin Kapsamı

Tezin ikinci bölümünde, öncelikle neoliberalizmin doğası odağa alınarak, neoliberalizmin tarihsel ve düşünsel kökleri analiz edilmiş ve temel unsurları ele alınmıştır. Devletin piyasa karşısındaki rolünü doğru kavrayabilmek adına, neoliberal devletin deşifasyonu yapılmış, neoliberalizmin Washington Uzlaşması’ndan Washington Sonrası Uzlaşması’na doğru geçişte yaşadığı dönüşüm ortaya koyulmuştur. Diğer yandan ikinci bölümün diğer aşamasında ise neoliberal süreçlerin temel arenası olan kentle arasındaki ilişki odağa alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle çok daha köklü bir ilişki olan kapitalizm ve kent ilişkisi incelenmiş, ardından çalışmanın ana ekseninde yer alan neoliberalizm ve kent arasındaki ilişkinin niteliği ve boyutları ortaya koyulmuştur. Tezin üçüncü bölümü, üç temel parça üzerinde ele alınmıştır. Öncelikle, Türkiye’de neoliberal politikaların ilk ortaya çıktığı süreç olan 1980’li yıllardaki ekonomi politikalar incelenmiş, ardından 2000’li yıllarda bu eksenindeki gelişmeler ele alınarak 2000’lerin bir önceki dönemin tamamlayıcısı niteliğinde olan yeni bir kentleşme evresine karşılık geldiği ortaya koyulmuş, son olarak ise ilgili dokümanlar üzerinden AKP politikalarına ilişkin bir söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Tezin dördüncü bölümünde, öncelikle erken neoliberal kentleşme evresi olarak adlandırdığımız ve 1980’den başlayıp 2000’li yıllara kadar devam eden dönem, sonrasında 2000’li yıllardaki neoliberal kentleşme evresi olarak adlandırdığımız dönem ele alınmış ve bu kapsamda hem bu evreyi görünür kılan hem de bu evreye araçsallık kazandıran imar mevzuatı kapsamında çıkarılan, güçlü neoliberal izler taşıyan yasal düzenlemelerin analizine yer verilmiştir. Tezin beşinci bölümünde, 2000’li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinin en net izlendiği kent olan İstanbul ele alınarak kentin 2000’li yıllarda yeni bir kentleşme evresiyle karşı karşıya olduğu ortaya koyulmuş ve İstanbul’da 2000’li

yıllarda neoliberal kentleşme evresinin mekansal tezahürleri olarak gündeme gelen; kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kentsel projeler, özelleştirmeler, kapalı konut siteleri, rezidanslar ve alışveriş merkezlerine yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise çalışma bir bütün olarak ele alınarak ulaşılan temel sonuçlar aktarılmıştır.

1.3 Tezin Yöntemi

Tez çalışması, konu itibariyle şehir planlama odakta olmak üzere, farklı disiplinlerin bir aradalığını içermektedir. Bu durum, oluşturulacak olan literatür taramasının da geniş bir yelpazede sürdürülmesini gerektirmiştir. Bu nedenle öncelikli olarak tezin tüm bölümlerine ilişkin ilgili kaynaklar taranmış ve söz konusu kaynaklar hem bütünsel olarak tezin ana kurgusu, hem de her bölümün kendi içeriği çerçevesinde değerlendirilmiştir. Neoliberalizm ile kent arasındaki ilişki akademik alanda konuyu ilgilisi olanlar tarafından pek çok gerçekliğe dayanak bulmak, yorum ve eleştiri getirmek bağlamında sıklıkla gündeme getirilse de bu kapsamdaki kuramsal analizleri ve özellikle de uygulamadaki örnekleri konu alan çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmüştür.

Neoliberal politikalar ve Türkiye başlığını taşıyan tezin üçüncü bölümü, farklı bir disiplin alanı olan ekonomi ve politika temelli okumaları gerektirmiştir. Çalışmada 2000’li yılların yeni bir evre olarak ortaya koyulması nedeniyle ağırlıklı bu süreci konu alan yayınlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak bu noktada temel kırılma noktası olarak 1980 sonrası süreci esas kabul eden yayınların çok daha fazla olduğu gözlenmiştir. Gerekli yayınlara ulaşabilmek adına ayrıntılı bir tarama yapılmıştır.

Tezin Türkiye’nin neoliberal kentleşmesi başlıklı dördüncü bölümünde 2000’li yılların ülkemizde 1980 sonrası dönemden ayrılan yeni bir kentleşme evresine karşılık geldiği öne sürülmektedir. Burada ilgili literatürde kentleşmeyi dönemselleştiren çalışmaların, çok büyük bir ağırlıklı 1980’den günümüze kadar olan süreci tek bir dönemleme içinde ele aldıkları görülmüştür.

Tezin beşinci bölümünde 2000’li yılların İstanbul için de yeni bir kentleşme evresine karşılık geldiği savından hareketle, İstanbul’a ilişkin bu kapsamdaki

özellikle yakın dönem yayınlar kapsamında ayrıntılı taramalar yapılmıştır.

Tezin ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerinin oluşturulmasında ilgili kaynakların deşifasyonu yapılmış ve bunlar tezin ana kurgusu temelinde değerlendirilmiştir. Bunun yanında tezin dördüncü bölümünde, 2000’li yılların yeni bir kentleşme evresine karşılık geldiği temel savının ana gerekçelerinden birisi olan 2000 sonrası süreçte imar mevzuatı kapsamında çıkarılan yasal düzenlemelere ilişkin, Resmi Gazete’nin web sayfası üzerinden ayrıntılı bir döküm yapılarak tezin ekler bölümüne koyulmuştur.

Tezin “Neoliberal kentleşmenin İstanbul’daki mekansal izleri” başlıklı beşinci bölümünde ise, çalışma kapsamında 2000’li yıllarda neoliberal kentleşmenin mekansal tezahürleri olarak belirlenen kentsel dönüşüm projeleri, özelleştirmeler, büyük ölçekli kentsel projeler, kapalı konut siteleri, rezidanslar ve alışveriş merkezlerine ilişkin veriler elde edilmiştir. İstanbul’da 2000 sonrası süreci kapsayan söz konusu verilerin ayrıntılı tabloları ekler bölümünde yer almaktadır.

Kentsel dönüşüm projelerine ilişkin veriler, İstanbul’un 39 İlçe Belediyesi’ne 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında yapılan başvurular sonucunda elde edilmiştir. Özelleştirmelere ilişkin verilerin büyük bölümüne T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın resmi web sitesi üzerinden, bir bölümüne ise doğrudan kurumun kendisine gidilerek ulaşılmıştır. Kapalı konut sitelerine ilişkin veriler, sınırlı ölçüde ilgili akademik yayınlar, esas olarak ise internet taraması sonucunda (Google Earth, firma web sayfaları, emlak siteleri vb.) elde edilmiştir. Rezidanslara ilişkin verilerin elde edilmesinde, her bir rezidans için ağırlıklı olarak kendi web sayfası olmak üzere, firma web sayfaları ve gerekli görüldüğü noktada emlak siteleri üzerinden detaylı taramalar yapılması yönünde bir yöntem izlenmiştir. Alışveriş merkezlerine ilişkin verilere ise ilgili katalog üzerinden, verilerin tek tek taranması yoluyla ulaşılmıştır. Kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kentsel projeler, özelleştirmeler, kapalı konut siteleri, rezidanslar ve alışveriş merkezlerine ilişkin tüm verilerin haritalandırılması ve görselleştirilmesi işlemi ise Google Earth ve Map İnfó programları aracılığıyla yapılmıştır.

BÖLÜM İKİ

NEOLİBERALİZM VE KENT

2.1 Neoliberalizmin Doğası

Günümüzde iktisadi, siyasal, toplumsal ve mekansal süreçleri açıklarken kaçınılmaz olarak üst kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır. Dünya tarihinin yakın döneminde, söz konusu süreçlerin gerek teorik çerçevesi gerekse de uygulama süreçleri üzerine tespitler, açıklamalar, yorumlar ve tartışmalar yapılırken odağa yerleşen en temel kavramlardan birisi kuşkusuz neoliberalizmdir.

Neoliberalizm, siyasal, ideolojik, toplumsal ve kurumsal sonuçları olmasına rağmen, temelde iktisadi bir kavramdır (Lapavitsas, 2007). Ancak neoliberalizmin köklerinin iktisadi alanda olması, kavramı sadece bu alanla sınırlı tutmamaktadır. “Neoliberalizm, kendisine yönelik eleştirilerin üzerinde yoğunlaştığı şekilde bir dizi iktisat politikasından, hatta bir ideolojiden ibaret değildir, bunun da ötesinde bugün içinde yaşadığımız karmaşık küresel dünyanın yönetimiyle ilgili bir stratejidir” (Munck, 2007, s.119).

Neoliberalizm, “tüm dünyada küresel sermayenin talep ve ihtiyaçları doğrultusunda uygulanan çok yönlü bir programa” (Kozanoğlu ve diğer., 2008) dayanmaktadır. Neoliberal ideoloji yaşamın tüm alanlarına farklı biçimlerde ve derecelerde temas etmekte ve müdahalelerde bulunmaktadır. Kavram günümüzde pek çok alandaki sayısız problemin ve çelişkinin açıklanmasında anahtar bir kavram olarak kullanılmaktadır. Neoliberalizm, kamusal- özel alanlar ile ekonomi-siyaset-toplum ilişkilerinin doğasını yeniden yapılandırmakta ve kapitalist gelişim için küresel ölçekte yeni bir matris kurmaktadır (Munck, 2007). “Neoliberalizmin asıl amacı gerçek dünyaya daha uygun olacak bir model geliştirmek değil, aksine gerçek dünyayı modeline daha uygun hale getirmektir. Düşünsel bir imgelemden ibaret değildir bu, son derece gerçek bir siyasi projedir” (Clarke, 2007, s. 105).

2.1.1 Neoliberalizmin Tarihsel ve Düşünsel Kökleri

II. Dünya Savaşı sonrası dünya iktisat tarihinde ortaya çıkan temel gelişmeler neoliberalizm için temel bir altlık oluşturmuş ve ideolojik olarak öne çıkmasında belirleyici olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki 25 yıl boyunca, iktisadi faaliyetlerin belirlenmesindeki hakim paradigma Keynescilik olmuştur. (Palley, 2007). 1929 dünya ekonomik bunalımı, serbest piyasayı odağa alan ve devletin etkinliğini dışarıda bırakan bakış açılarını sorgulanır hale getirmiştir. Keynesyen ekonomi politikaları öncülüğünde, serbest piyasanın yarattığı eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için devletin ekonomiye müdahalesini vurgulayan bir refah modeli egemen olmuştur. Buna göre toplam talebi güçlendirmek ve işsizliği azaltmak için kamu harcamalarının artırılması, vergilerin azaltılması ve faiz oranlarının düşürülmesi yönünde hükümet önlemlerinin alınması kabul edilmiştir. Devlet kapitalist ekonomilerde daha doğrudan bir rol oynamaya başlamış, sağlık ve işsizlik yardımları ile eğitim ve konut alanlarında kapsamlı sistemler oluşturulmuştur (Lapavitsas, 2007).

İlerleyen süreçte OPEC petrol fiyatı şokları ve Vietnam Savaşı dönemi 1970'li yıllara damgasını vurarak, toplumsal ve iktisadi altüst oluşlara neden olmuş ve iktisadi alandaki dönüşümün kapısını aralamıştır (Palley, 2007). 1973-1974 petrol şokunu takip eden kriz Keynesçiliğin yıkımını getirmiştir. Kamu harcamalarındaki artışlar kalıcı bütçe açıklarına yol açmış ve küresel krizi ağırlaştırmıştır. 1970'lerin ortalarına gelindiğinde kârlılık çökmüş, kalkınmış kapitalist ülkelerin çoğunda fiyat sistemi önemli ölçüde bozulmuştur (Lapavitsas, 2007). 1960 ile 1980 arası dönemde önemli kapitalist ülkelerde kar oranları düşmüş ve bu durum 1970'lerin yapısal krizine neden olmuştur. Esas olarak 1970-1980 arası bir geçiş dönemi olarak öne çıkmaktadır (Duménil&Lévy, 2007).

Bu süreçte II. Dünya Savaşı sonrası süreçte başı çeken kurumlar baskı altında kalmışlardır. Bu kurumlar arasında en fazla hasar göreni ise, 1971 yılında askıya alınan ve en sonunda 1973 yılında çöken Bretton Woods anlaşması olmuştur (Lapavitsas, 2007). Bretton Woods düzeni yaklaşık 30 yıl yürürlükte kalmış ve

1970'lerin başında çökmüştür. Başkan Richard Nixon, 1971 yılında, altına dayalı sabit kur sisteminden vazgeçmiştir. Bunu izleyen 10 yıl içinde ise, yüksek enflasyon, yüksek işsizlik, kamu kesimi açıkları ve petrol krizi biçimindeki ekonomik istikrarsızlıklar yaşanmıştır (Steger, 2006).

1970'lerin ortalarına gelirken Keynesçilik geri çekilmeye başlamış ve yerini neoliberalizm almıştır (Palley, 2007). Tüm bu gelişmeler çerçevesinde neoliberalizm, hükümetlerin 1970'lerin ikinci yarısında yaşanan iktisadi felaketlere verdiği tepkinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Lapavitsas, 2007). Neoliberalizmin başlangıçta yaşanan ekonomik sorunlara çare olamayacağı düşünülmüş ancak aşırı birikim krizinin iyice belirgin hale gelmesiyle neoliberalizm Keynesyen ve diğer devletçi ekonomi politikalarına alternatif olarak ciddiye alınmıştır (Harvey, 2008). Lapavitsas Keynesyen ekonomi politikalarından neoliberalizme geçişi, "... savaş sonrası dönemin Keynesçiliğinin özgül niteliği olan, iktisadi müdahalenin tam istihdamı sağlamayı ve toplumsal refahı güvence altına almayı amaçlaması gerektiği fikri, telafi edilemeyecek şekilde tarihe karışıp yok olmuştur" biçiminde yorumlamaktadır (Lapavitsas, 2007, s. 65).

Duménil ve Lévy (2007), Keynesçiliğin yerini neoliberal ekonomi politikalarının almasını Keynesçiliğin, 1970'lerin yapısal krizini çözmede başarılı olamaması olarak yorumlamaktadırlar. "Neoliberal uyanışın asıl nedeni, Keynesçiliğin kendi içinde ortaya çıkan düşünsel bölünmelerde ve kamuoyunda 'neoliberal serbest piyasalar' retoriğiyle rekabet edebilecek bir anlayışı geliştirememiş olmasında bulunabilir" (Palley, 2007). Bu noktada söylenebilecek en net şey, neoliberalizmin 1970'lerin sonunda egemen bir kalkınma söylemi olarak yükselişe geçmiş olduğu (Öniş ve Şenses, 2009b) ve günümüze kadar gelişen süreç içinde de etkinliğini çok daha fazla artırarak serüvenine devam ettiği gerçeğidir.

Neoliberal doktrin, 1940'larda, Von Hayek, Ludving von Mises, Milton Friedman ve Karl Popper gibi düşünürler tarafından oluşturulan bir düşünce biçimi olarak başlamıştır (Harvey, 2008). Neoliberalizmin düşünsel kökenleri, Friedrich von Hayek ile yakından ilgilidir (Lapavitsas, 2007). Kozanoğlu ve diğer. (2008),

neoliberalizmin doğum günü olarak 1947'de İsviçre'de 17 ülkeden 39 kişinin bir araya geldiği Mont Pelerin Toplumu'nun (MPS) kuruluşunu vermektedir. MPS'nin öncüsü Avusturyalı filozof Friedrich von Hayek'tir. Hayek, kolektivizmin yükselişi, liberalizmin geride kalışı ve refah devletinin egemenliği karşısında bir hamle yapma gereği duymuştur. Topluluğun kuruluş çerçevesini çizen metin; “merkezi yönetimin her faaliyeti şekillendirdiği; insanların ekonomik yaşamlarının kolektif kurallar ve normlarla düzenlendiği; devletin yegane güç olarak rol aldığı bir yapıdan; serbest piyasanın kendini düzenleyen, bireyci yapısına evrildiği; ekonomik ve toplumsal kuralların bırakınız yapınlar zihniyetine yerini bıraktığı bir topluma geçişten” söz etmektedir (Kozanoğlu ve diğer., 2008, s 14).

Bir düşünce sistemi olarak neoliberalizm ile fiilen var olan neoliberalizm arasında bir ayrım bulunmaktadır. Düşünce sistemi olarak neoliberalizmin kökleri, Friedrich Hayek'in İkinci Dünya Savaşı sonrası geliştirdiği düşünceler ve bu düşüncelerin 1970'lerde Milton Friedman tarafından popülerleştirilmesine kadar uzanmaktadır. Fiili olarak ise, makroiktisadi istikrar, ticaretin serbestleştirilmesi, ekonominin özelleştirilmesi gibi temel başlıkları içeren bir programdır (Munck, 2007). Neoliberalizmin düşünsel köklerinin filizlendiği MPS'nin başlangıçta akademisyen odaklı bir yapı olup zaman içinde, gazeteci, iş adamı, hukukçu ve bürokratların da bulunduğu daha esnek bir yapıya dönüşmesi (Kozanoğlu ve diğer., 2008) neoliberal projenin tek başına iktisadi bir proje olmadığını yaşamın tüm alanlarına nüfuz eden total bir yapılanma olduğunu göstermektedir.

Steger (2006) ise, neoliberalizmin kökenini daha gerilere taşımakta ve Adam Smith ve David Ricardo'nun klasik liberal düşüncelerine kadar dayandırılabilceğini ifade etmektedir. Bu düşüncesini, her iki düşünürün, piyasayı kaynakların en etkin dağılımını sağlayan ve kendi kendini düzenleyen bir mekanizma olarak görmeleri ve serbest rekabetin önüne koyulacak her herhangi bir kısıtlamanın piyasa mekanizmasına yönelik bir müdahale olacağı, bunun da toplumsal durgunluk ve siyasi yolsuzluk gibi sonuçlara neden olacağı yönündeki düşünceleriyle açıklamaktadır.

2.1.2 Neoliberalizmin Yayılışı

Neoliberalizmin dünya coğrafyaları üzerindeki yayılım süreçlerine bakıldığında başta İngiltere ve ABD olmak üzere merkez ülkelerde ortaya çıktığı ve zaman içinde çevre ülkelere yayıldığı görülmektedir (Duménil&Lévy, 2007). Keynesci refah politikalarından neoliberal devrime geçişte ilk başı çekenler, İngiltere’de Margaret Thatcher ve Amerika’da Ronald Reagan olmuştur (Harvey, 2008; Kozanoğlu ve diğer., 2008; Pamuk, 2007; Palley, 2007; Steger, 2006). O günden bu yana neoliberal politikalar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanmaya devam etmektedir. Neoliberalizmin dünya üzerinde yaygınlaşmasında ve başka bir alternatifin olmadığı yönündeki düşüncenin hakim olmasında 1990’ların başında, Sovyetler Birliği’nin parçalanmasıyla eski sosyalist ülkelerin neoliberal dönüşüm sürecine girmiş olmaları etkili olmuştur (Şenses, 2009). Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa’da komünizmin çöküşünün neoliberal ekonomik düzene önemli bir meşruiyet kazandırdığı görülmektedir (Steger, 2006).

Neoliberal politikaların her ülkede uygulama süreçleri açısından farklılıklar göstermesi doğaldır. Kuşkusuz bu farklılıklar, ülkelerin dünya ülkeleri hiyerarşisindeki pozisyonlarından kendi özgün koşullarına kadar geniş bir yelpazede şekillenmektedir. Ancak üst ölçekte neoliberalizmin doğasına ve kabullerine ilişkin temel parametrelerin ortak olduğu gerçeği unutulmamalıdır. Bir diğer deyişle, neoliberal uygulamalar farklı ülkelerde farklı biçimlerde uygulanmış olsalar da bütün olarak bakıldığında, tutarlı bir tablo oluşturmaktadırlar (Şenses, 2009).

Harvey (2006), neoliberalizmin dört temel ögesini; özelleştirme, finanslaşma, krizlerin yönetimi ve manipülasyonu, devletin yeniden bölüştürme politikaları olarak sıralamaktadır. Neoliberalizm, piyasa rekabetinin etkinliğine, bireylerin iktisadi sonuçların belirlenmesinde oynadıkları role, hükümetin piyasalara müdahale edip düzenlemesiyle ilgili aksaklıklara vurgu yapmaktadır (Palley, 2007). Ama her şeyden önce unutulmaması gereken nokta neoliberalizmin kar ve piyasa odaklı bir birikim mantığını içeriyor oluşudur (Jessop, 2009). Bu noktada, neoliberal ideolojide rekabet edebilirlik güçlü bir biçimde vurgulanmakta ve bunun toplumun tüm alanlarına nüfuz

ettiği görülmektedir (Munck, 2007).

Neoliberalizm özel mülkiyet düzenlemeleri, piyasa kurumları ve serbest girişimi koruma dışındaki her türlü devlet müdahalesine radikal bir biçimde karşı çıkmaktadır (Harvey, 2008). Neoiberalizm; bireycilik, piyasa liberalizmi, dışa açıklık ve devletin küçültülmesi ilkelerini temel almakta ve bu ilkeler doğrultusunda bir kalkınma modelini savunmaktadır (Öniş ve Şenses, 2009a).

Tablo 2.1 Neoliberalizmin genel politikalarına ilişkin temel düzenlemeler (Steger, 2006; Şenses, 2009, Öniş ve Şenses, 2009a referans alınarak oluşturulmuştur)

Alan	Neoliberalizmin Politikası
Kamu alanına ilişkin düzenlemeler	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ▪ Kamu harcamalarının kısılması ▪ Eğitim ve sağlık başta olmak üzere sosyal hizmet alanlarında, özelleşme eğilimlerinin yaygınlaşması ▪ Devletin küçültülmesi
Örgütlü işgücü	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Örgütlü işgücü üzerindeki sıkı denetim
Serbestleştirmeler/Denetim ve Müdahalelerin kaldırılmasına yönelik düzenlemeler	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ekonomideki düzenlemelere son verilmesi ▪ Enflasyonu denetim altında tutmak için (İşsizliği artırma riski söz konusu olsa bile) parasalcı önlemler ▪ Mal ve faktör piyasalarında fiyat müdahalelerinin kaldırılması ▪ Döviz denetimlerinin kaldırılması ▪ Vergilerde büyük indirim yapılması ▪ Küresel finans akışlarının üzerindeki denetimlerin kaldırılması ▪ Faiz oranları ve döviz kurları gibi temel görelî fiyatların serbest bırakılması ▪ Uluslar arası piyasaların gelişmesi ▪ Doğrudan yabancı yatırımların ve dış finansal akımların/piyasalarının serbestleştirilmesi ▪ Dış ticaretin serbestleştirilmesi ▪ Ticaret ve sanayinin liberalleşmesi

Neoliberalizmin tüm dünyaya önerdiği genel politikaların temel parametrelerine ilişkin bir sınıflandırma yapıldığında, kamu alanına ilişkin önemli müdahalelerde bulunduğu görülmektedir. Özelleştirme, devletin küçültülmesi, kamu harcamalarının kısılması ve sosyal hizmet alanlarındaki özelleşme eğilimlerinin yaygınlaşması kamu alanına ilişkin önemli sınırlamalar ve yeniden yapılanma stratejileri olarak öne çıkmaktadırlar. Öte yandan, ekonominin temel alanlarında serbestleştirme, denetim ve müdahalelerin kaldırılması yönünde temel uygulamaların benimsendiği

görülmektedir. Neoliberal ideoloji, ekonomik alanda serbestleştirmelere ve denetimlerin kaldırılmasına yönünde bir yol izlerken örgütlü işgücü üzerinde ise denetimin sıkılaştırılması yönünde tersi bir politika izlemektedir.

Neoliberalizm kapitalizmin işleyişi ile ilgili bir takım yeni kuralları ifade etmektedir. Bu kurallar (Duménil&Lévy, 2007, s. 27):

- Borç verenler ve hissedarların lehine olacak şekilde yeni bir emek ve yönetim disiplini
- Devletin kalkınma ve refah alanlarındaki müdahalelerinin azaltılması
- Finansal kurumların çarpıcı büyümesi
- Birleşme ve satın alımlar lehine olacak hukuki tutum
- Merkez bankalarının güçlendirilerek faaliyetlerinin fiyat istikrarına yönlendirilmesi ve çevrenin kaynaklarının merkeze aktarılması konusunda yeni bir kararlılık biçimindedir.

2.1.3 Neoliberalizmin Olmazsa Olmazları

2.1.3.1 Serbest Piyasa Mekanizması

Neoliberalizmin en genel özelliği, kapitalist ekonomiler açısından serbest piyasanın en iyi örgütlenme mekanizması olduğu kanısıdır (Lapavistas, 2007). Neoliberalizm piyasayı kaynakların etkin dağılımı çerçevesinde değerlendirmekte ve piyasanın akılcılığı simgelediğini öne sürmektedir (Munck, 2007). Serbest piyasaya işlerlik kazandıran alanın odağında rekabet yer almaktadır. Bu noktada rekabet koşullarının yeterince olduğu bir ortamda serbest ticaretin de kolaylıkla işleyebileceği savunulmaktadır (Shaikh, 2007). Batı'nın bireyci, akılcı, piyasaya dayalı modeli tek doğru yol olarak görülmektedir (Munck, 2007). Neoliberalizmle birlikte piyasaların hiçbir kısıtlama olmaksızın işlemlerine izin verilmesi durumunda (Shaikh, 2007);

- Piyasaların ihtiyaçları en uygun biçimde karşılayacağı,
- İktisadi kaynakların en etkin şekilde kullanılmasını sağlayacakları,

- Tam istihdama yol açacakları iddia edilmektedir.

Neoliberal yükselişin altında, iktisadi performansın zayıf olmasının temel nedeninin devlet aksaklığı olduğu ve bunun çözüm yolunun ise iktisadi anlamda devletin ağırlığını azaltıp, piyasanın egemenliğini genişletmek düşüncesi olduğudur. Dolayısıyla hakim söylem, serbest piyasanın genişlemesi için devletin gerilemesi gerektiğidir (Öniş ve Şenses, 2009b) Neoliberalizm kendi ütopyasını diğer tüm ütopyalara yaşam hakkı tanımadığı noktada gerçekleştirebilmekte ve var olabilmek için böyle bir yolu tercih etmektedir. Yaşanan sıkıntıların nedeni için ise, sıkıntıların sistemin kendi doğasından kaynaklanmak yerine layıkıyla uygulanmamasından kaynaklanabileceği yönünde bir gerekçe öne sürülmektedir. Bir başka deyişle, aksaklıkların nedeni piyasa mekanizmasının doğru işletilmemesinden ileri gelmektedir (Kozanoğlu ve diğer., 2008) Buna paralel olarak tüm dünyada yoksulluk, işsizlik ve yaşanan ekonomik krizlerin temelinde piyasaların kısıtlanmasının yer aldığı öne sürülmekte, neoliberalizmi tüm dünyaya yaymanın en iyi yolu olarak, piyasaların küreselleşmesi gösterilmektedir. Dolayısıyla piyasalar üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması neoliberalizmin en önemli sonucu olarak görülmektedir (Shaikh, 2007). Neoliberalizm sürecin toplumsal boyutunu da gözden kaçırmamaktadır. Piyasanın işleyebilmesi için bir piyasa toplumu gerekmektedir. Dolayısıyla piyasa beraberinde kendi suretinde bir toplum yaratmaya çalışmaktadır (Munck, 2007).

2.1.3.2 Özelleştirme

“Neoliberal ideolojinin temel itikatlarından birisi, piyasanın devletten, özel mülkiyetin kamu mülkiyeti ve toplumsal mülkiyetten üstünlüğüdür” (Kozanoğlu ve diğer., 2008, s.67). “Neo-liberal akımın amentüsü özelleştirme ve piyasa liberalizasyonu olduğu için, ‘ortak mülkiyet nesnelere çevrenmesi’ devlet politikalarının başlıca amacıdır” (Harvey, 2008, s. 131). Neoliberalizme göre; piyasanın büyük kamu sektörleri, devlet denetimi ve halkçı müdahalecilikten kaynaklanan etkilerden kurtarılması gerektiğine inanılmaktadır (Öniş ve Şenses, 2009a). Kalkınmanın ana vektörü devlet yerine özel sektördür (Munck, 2007).

Özelleştirme, kolektif yapıları reddeden, bireyciliği ve rekabeti öne çıkaran, toplumsal yaşamın örgütlenmesini piyasa mekanizmasına bırakan bir yapıya sahiptir (Kozanoğlu ve diğer., 2008). Özelleştirmenin temel amacı, karlılık hesabı ile bakılan bölgelerde yeni alanları sermaye birikimi için açmak olmaktadır. Her türlü kamu hizmeti, sosyal yardımlar, kamu kurumları kapitalist dünyada belli bir dereceye kadar özelleştirilmekte ve doğa tümüyle metalaştırılmaktadır (Harvey, 2006). “Özelleştirmenin temel amacı, daha önce kara yönelik üretim dışında kalan alanları sermaye birikiminin hizmetine sunmaktır” (Kozanoğlu ve diğer., 2008, s.67).

Neoliberal sürecin özelleştirme odaklı ilk uygulamaları İngiltere’de 1980 sonrası Margaret Thatcher tarafından gerçekleştirilmiştir. İletişim, gaz, elektrik, su ve demiryollarının özelleştirilmesi ile başlayan süreç dünyanın farklı coğrafyalarına da yayılma eğilimi göstermiştir (Kozanoğlu ve diğer., 2008). Britanya’da yaşanan özelleştirmede, kamu hizmetleri, KİT’ler, ve üniversite gibi diğer kamu kurumlarının girişimci mantığa uygun olarak yapılandırılması “toplumsal ilişkilerde yapısal bir dönüşümü ve varlıkların aşağı sınıflardan ziyade yukarı sınıflara yeniden tahsisi anlamına geliyordu” (Harvey, 2008, s. 132). Thatcher, Adam Smith’in ideal toplum modelini popüler bir sloganla özetleyerek, toplumların olmadığı, sadece adamlar kadınlar ve ailelerin olduğunu buradan hareketle de toplumun tümünü temsil eden mülkiyet biçimlerine de gerek olmadığını söylemiştir (Kozanoğlu ve diğer., 2008).

2.1.3.3 Deregülasyon

Hükümetlerin şirket faaliyetleri önündeki kısıtlamaları kaldırmaları anlamına gelen deregülasyon (kuralsızlaştırma), özelleştirme ve liberalleşme ile birlikte adından bahsedilen neoliberalizmin önemli kavramlarından birisi konumundadır. Neoliberalizmde düzenlemelerin en aza indirilmesiyle, rekabetin canlanacağı, piyasanın daha etkin bir biçimde çalışacağı ve bunun da ücretleri aşağıya çekeceği görüşü hakimdir (Kozanoğlu ve diğer., 2008).

“Neoliberalizmin klasik reçetesi, finansal piyasaların ve emek piyasalarının deregülasyonunu; kamusal hizmetlerde devlet tekelinin kaldırılarak, özelleştirmenin ardından deregülasyonu; çevre koruma düzenlemelerinin gevşetilmesini, sosyal programlarda bütçe disiplini sağlamak için kısıntıya gidilmesini öngörür” (Kozanoğlu ve diğer., 2008, s. 70).

2.1.3.4 Serbest Sermaye Hareketleri

Neoliberal kurgunun en önemli ayaklarından bir diğerini de serbest sermaye hareketleri oluşturmaktadır. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle birlikte küresel sermaye hazine bonolarına, borsalara, portföy yatırımlarına yönelebilmekte ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ülkenin mal ve hizmet sektöründe yatırım yapmayı seçebilmektedirler (Kozanoğlu ve diğer., 2008).

2.1.4 Neoliberalizmin Üst Kurumları

II. dünya savaşının sonlarına doğru sakin bir kasaba olan Bretton Woods’da toplanan ekonomi konferansında ileride neoliberal ideolojinin çok önemli kurumaları olarak iş görecek yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Konferansa katılanlar tarafından uluslararası ticareti geliştirme yönünde bir karara varılmış ve uluslararası ekonomik faaliyetlere ilişkin kurallar belirlenmiştir. Her ülkenin parasının ABD dolarının sabit altın değerine bağlandığı daha istikrarlı bir döviz kuru sistemini oluşturulması kabul edilmiş ve Bretton Woods sisteminden IMF ve Dünya Bankası, ortaya çıkmıştır (Steger, 2006).

Uluslararası Para Fonu, uluslar arası ekonomik sistemin yönetimi için oluşturulmuştur (Steger, 2006). IMF uluslararası bankaların alacaklarını garanti etmek için, çok sayıda ülkeye uzun vadeye yayılmış krediler vermekte, bunun karşılığında da ‘istikrar politikaları’ adı altında ağır koşullar dayatmaktadır (Köse ve Öncü, 2007). IMF’nin borç ödeme güclüğü çeken ülkelere tanıdığı finansman kolaylığının karşılığı ‘yapısal uyum politikalarının’ kabulü olmaktadır (Kozanoğlu ve diğer., 2008).

Daha sonra ismi Dünya Bankası olacak olan Uluslararası Yeniden İnşa ve Gelişme Bankası ise, başlangıçta Avrupa'nın savaş sonrası yeniden inşası için kredi sağlamak amacıyla tasarlanmıştı. 1950'lere gelindiğinde bankanın amacı, dünyada gelişmekte olan ülkelerdeki çeşitli sanayi projelerine fon sağlayacak biçimde genişletildi (Steger, 2006). İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya kapitalizminin yeniden yapılandırılmaya çalışıldığı dönemde, IMF'ye döviz kuru istikrarı, makroekonomik dengeler gibi daha teknik alanlar verilirken, Dünya Bankası'na ülkeleri savaş sonrası yeniden yapılandırma ve kalkındırma görevi düştü. Dünya Bankası ağırlıklı olarak, gelişmekte olan ülkelere eğitim, tarım toplumsal projeler, sanayi ve sağlık gibi alanlarda kalkınmaya dönük finansal destek sağlamaktadır. Dünya Bankası'nın amacı neoliberal politikaları meşrulaştırmaktır. (Kozanoğlu ve diğer., 2008).

“1970’lerde başlayarak ve özellikle Sovyetler Birliği’nin çökmesinden sonra, IMF ve Dünya Bankası’nın ekonomik gündemi, dünyadaki piyasaların bütünleştirilmesi ve serbestleştirilmesi için neoliberal çıkarların birbiriyle uyumlaştırılması olmuştur” (Steger, 2006, s. 78). Amerika neoliberal politikaları, özellikle üçüncü dünyaya Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar aracılığıyla dayatmıştır. Bu politikaların 1980’li yıllarda hayata geçirilişlerinde üçüncü dünya ülkelerinin dış borç krizlerinin önemli bir yeri vardı (Köse ve Öncü, 2007). İlginç olan bir diğer nokta ise, Dünya Bankası'na üyeliğin koşulunun, IMF'ye kayıt yaptırmaktan geçmekte oluşudur (Kozanoğlu ve diğer., 2008).

1947’de, çok taraflı ticaret anlaşmalarını yapmak ve uygulamakla görevli bir örgüt olarak, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması oluşturulmuş, 1995’de ise bu örgütlenmenin yerine geçmek üzere, bugün neoliberalizmin önemli örgütlenmelerinden birisi olan Dünya Ticaret Örgütü kurulmuştur (Steger, 2006). IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret örgütü gibi üst kuruluşlar deregülasyonu teşvik etmekte ve neredeyse şart koşturmaktadır (Kozanoğlu ve diğer., 2008). Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) gibi Bretton Woods kuruluşları, mali sıkılık programları ve çeşitli yapısal düzenlemeler yoluyla üçüncü dünya ülkelerinde piyasa güçleri ve metalaşmanın yayılmasını kurumsallaştırmak

için harekete geçirilmiş ve akabinde uluslar arası neoliberalizmin kurumlarına dönüştürülmüşlerdir (Brenner&Theodore, 2005, s.350).

Kozanoğlu ve diğer. (2008), neoliberalizmin üst yapılanmaları kapsamında OECD ve G-7'nin de önemine işaret etmektedirler. OECD, neoliberalizmin müdahale alanlarını yeniden yapılandırmasına katkı koyan önemli kuruluşlardan biri konumundadır. Marshall Planı'nı yürütmekle görevli olan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün misyonunu tamamlamasının ardından ABD'nin çağrısıyla 1960 yılında kurulmuştur. Birlik küresel kapitalizmin sorunları için çözümler geliştirmekte ve istatistikler yayınlamaktadır. Kimi zamansa diğer kuruluşların talebi üzerine araştırmalar yapmaktadır. Kendine özgü bir iş tanımı olmamasına rağmen, neoliberalizmin A takımı içinde yer almaktadır. G-7 ise, dünyanın egemen güçleri anlamında sembolik bir önem taşımaktadır. G-7'nin sonuç bildirgelerinin ardından neoliberalizmin değerler sistemini kabullenmekten başka çare kalmamaktadır. İçeriğinde ise, büyümenin ve serbest ticaretin, paranın serbest dolaşımının iyi, korumacılık ve sermaye kontrollerinin ise kötü olduğuna ilişkin direktifler yer almaktadır.

2.1.5 Washington Uzlaşması

Washington Uzlaşması, dünya genelinde özellikle üçüncü dünya ülkelerinin izleyeceği neoliberal yolun rotasını çizen temel yapılanmalardan birisidir. 1980'lerin başından itibaren yapısal uyum programları başlığı altında IMF ve Dünya Bankası tarafından bu kuruluşların üyelerine uygulattırılan politikalar Washington uzlaşması olarak adlandırılmaktadır.

Washington Uzlaşması, Washington'da bulunan üç kurum olan, Dünya Bankası, IMF ve ABD Hazine Bakanlığı'nın neoliberal iktisat kuramını temel alarak yoksul ülkelere, neoliberal reçeteler hazırlama amacıyla bir araya gelmelerini ifade etmekte olup uzlaşma zaman içinde genişleyerek, Dünya Ticaret Örgütü ve Avrupa Merkez Bankası gibi kuruluşları da içine almıştır (Saad-Filho, 2007). Washington Uzlaşması, neoliberalizmin fiili uygulamalarını ve bu çerçevedeki yeni kalkınma anlayışının

koşullarını belirlemiştir (Munck, 2007). Washington uzlaşmasının esas amacı 1970 ve 1980'lerden yüksek miktarda dış borcu kalan ülkelerin aldıkları borçları ödeyebilmeleri için bu ülkelerin ekonomilerinde reform yapılmasıdır. "Ancak, programın koşulları, uygulamada yeni bir tür sömürgeciliği ifade etmektedir" (Steger, 2006, s. 79). Neoliberal düşünce ve Washington Mutabakatı'nın odağında, fiyatların serbest piyasa koşullarına göre belirlenmesi yer almaktadır (Öniş ve Şenses, 2009a). Devletin iktisadi rolünün zayıflatılması temel bir prensip olup, devletin arka plana itilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Saad-Filho, 2007).

Washington anlaşmasında hükümetlerden gerçekleştirmeleri istenen yapısal düzenlemeler şöyledir (Steger, 2006, s.79-80):

- Ekonominin serbestleştirilmesi
- Devlet işletmelerinin özelleştirilmesi ve böylece etkin yönetime ve iyileşmiş bir performansa ulaşılması
- Kamu harcamalarının, özellikle de askeri harcamaların ve kamu yönetimi harcamalarının kısılması
- Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi
- Ticaretin serbestleştirilmesi ve bunun yanı sıra, ithalatçı belgesi sisteminin ortadan kaldırılması ve gümrük vergilerinin azaltılması
- Mali disiplinin sağlanması ve bütçe açıklarının azaltılması
- Geniş bir tabanı olan ve etkili bir şekilde uygulanan bir vergi reformu
- Mali serbestleştirme ve bunun yanı sıra faiz oranlarının piyasa tarafından belirlenmesi
- İhracata yönelik büyümeyi destekleyecek rekabetçi döviz kurları
- Fikri mülkiyet haklarının korunması

Özelleştirme, serbest ticaret, ihracata dayalı büyümeyi, finansal sermaye hareketliliği, emek piyasasının düzenlemelerden arındırılması ve mikro iktisadi kemer sıkma politikalarını savunan Washington Uzlaşması, uluslararası iktisat politikasında egemen hale gelmiştir (Palley, 2007).

“Devletin geri çekilmesinin ardından ‘serbest piyasalar’ın kendiliğinden genişlemesiyle birlikte, göreceli fiyatlar artık siyasi olarak değil, kaynakların mevcudiyetine ve tüketici tercihlerine göre belirlenecektir. Serbest piyasa fiyatları önemlidir, çünkü iktisadi faaliyetler için gerekli ‘doğru’ teşvikleri sağlarlar. Bu sonuçların ortaya çıkmasına katkıda bulunan iktisadi politikalar arasında özelleştirme, düzenlemelerin kaldırılması ve devlet planlamasının sona ermesi yer alır” (Saad-Filho, 2007, s.193).

Programın adının Washington anlaşması olması bir tesadüf olmayıp, ABD’nin IMF ve Dünya Bankası’nda egemen güç olmasının bir göstergesidir (Steger, 2006). Uzlaşma rekabetçi bir ekonominin desteklenmesini hedeflemekte ve esas olarak uluslararası finans kurumlarının desteği ile neoliberal yapısal reformların gerçekleştirilmesini öngörmektedir.

2.1.6 Neoliberal Devlet

Neoliberal ideolojide, iktisadi gelişmedeki yetersizliğin temel nedeni, yaygın ve aşırı devlet müdahalesi olarak kabul edilmektedir (Öniş ve Şenses, 2009a). Nitekim, Hayek gibi liberal kuramcılar için aşırı ya da şişkin olarak görülen devlet, devletin piyasayı düzenlemeye yönelik girişimleri ve bu girişimlerin serbest piyasanın birey için ifade ettiği özgürlüğü aşındırması hedefte olan konular olmuştur (Munck, 2007). Neoliberal devlet, sermaye birikimine kısıtlamalar koyan bütün toplumsal dayanışma biçimlerinin karşısında yer almaktadır (Harvey, 2006). “Neoliberal düşüncenin içerdiği siyasal iktisat öğretisi; devleti, toplumdan tamamen ayrılmış soyut bir kurum olarak değil, kendi başına güçlü bir çıkar grubu olarak çözümlenmek gerektiğini vurguluyordu.” (Öniş ve Şenses, 2009a, s. 348). Nitekim, devletin bu süreç içinde giderek bir piyasa oyuncusu gibi oynamaya başladığı görülmektedir (Munck, 2007).

Neoliberalizme göre devletin ekonomiye müdahalesi, Hayek’in çalışmasının adıyla, ‘Köleliğe Giden Yol’a’ doğru bir kapı aralamak anlamına gelmekteydi (Munck, 2007). Dolayısıyla devlet sorunun çözümü değil, sorunların bizzat nedeni olarak görülmektedir (Öniş ve Şenses, 2009a). Neoliberalizmin insan özgürlüğü

açısından en uygun bağlamı oluşturduğu öne sürülmektedir. Hükümetin ekonomiye yaptığı müdahaleler ise bu özgürlüğü sınırlamaktadır (Munck, 2007). Neoliberalizmin en güçlü biçimde karşısında olduğu devlet yapılanması; Keynesyen dönemin refah devletinin unsurlarını içeren yapılanmadır.

Bu noktada, Keynesyen dönemin refah devleti kaçınılmaz olarak neoliberalizmin güçlü eleştirisi oklarına maruz kalmıştır. Neoliberal doktrinde, gelişmenin önünde temel bir engel olarak görülen refah devletinin üç temel boyutu şunlardır (Kozanoğlu ve diğer., 2008, s.233):

- Bireylerin servetlerinden ve emeklerine piyasanın biçtiği değerden bağımsız asgari bir gelire sahip olması.
- Devletin hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi bireyi ve aileyi krize sürükleyen durumların üstesinden gelinmesi için devreye girmesi.
- Sınırlarına ve statülerine bakılmaksızın tüm yurttaşların toplumsal hizmetlerden eşit biçimde yararlanabilmesi.

Neoliberalizmin refah devletine saldırısının ana başlıkları ise, sosyal harcamaların ekonominin üzerinde taşınmaz bir yük olduğu, bireyin girişimciliğini engelleyen bir bağımlılık kültürü yaratıldığı ve gelişmiş ülkelerde nüfusun yaşlanması nedeniyle artan maliyetlerin sosyal güvenlik kurumlarını iflasa sürüklediği biçimindedir (Kozanoğlu ve diğer., 2008)

Neoliberal devlet refah sağlamaktan geri çekilmektedir ancak bu durum bütün düzenleyici faaliyetlerin veya devlet müdahalesinin ortadan kalkması anlamına gelmemektedir (Harvey, 2006). Neoliberal siyasal iktisadın düzenleyici ilkesi, hukuku ve kamu düzenini güvence altına almak, makroekonomik istikrarı sağlamak, gerekli fiziksel altyapıyı temin etmek olan minimal bir devlettir (Öniş ve Şenses, 2009a). Devletin düzenlemelerden arındırılarak metalaştırılması ve rekabetçi bir yapıya kavuşturulması ulusal kalkınma için kullanılmayıp, neoliberalizmin küresel düzeyde teşvik edilmesi için kullanılmaktadır (Munck, 2007). Neoliberal devletin temel misyonu; iyi bir iş atmosferi yaratmak ve bunun için de sonuçları her ne olursa

olsun, sermaye birikimi için koşulları en uygun hale getirmektir. Bu yapılanmanın büyüme teşvik edeceği, yoksulluğun yok edeceği ve kitlelere daha yüksek yaşam standartları yaratacağı öne sürülmektedir (Harvey, 2006).

Tablo 2.2 Neoliberal devletin temel özellikleri (Harvey, 2006'dan yararlanılarak oluşturulmuştur)

Özelleştirme	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sermaye birikimi için bakir alanların açılmasını sağlamak amacıyla değerli mülklerin özelleştirilmesi ▪ Daha önce devlet tarafından işletilen ya da düzenlenen sektörlerin ya özel sektöre devredilmesi ya da bunlar üzerindeki devlet denetiminin kaldırılması ▪ Özelleştirilemeyen kamu sektörleri için bürokratik kuralların geliştirilmesi
Kamusal Hizmetler	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Devletin refah sağlamaktan geri çekilmesi ▪ Kamu hizmetleri alanındaki rolünü mümkün olduğunca azaltması
Sermayenin Serbest Dolaşımı-Rekabet	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Piyasa merkezileşmiş sermayeye ve tekelci iktidara açılırken, rekabetin öne çıkarılması ▪ Kârın canlandırılması açısından sermayenin sektörler ve bölgeler arasında serbest dolaşımının öne çıkarılması ▪ Sermayenin serbest dolaşımını kolaylaştırmak amacıyla, planlama denetimleri de dahil olmak üzere bütün engellerin kaldırılması
Sınır Ötesi Sermaye Hareketleri-Pazar	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sınır ötesi sermaye hareketlerine yönelik engellerin azaltılması ve pazarların çoğunlukla tekelci olan sermaye birikiminin küresel güçlerine açılması
Finansal Kurumlar-Finansal Çıkarlar	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Finansal kurumların yayılma etkisini kolaylaştırmanın yanı sıra, finansal sistemin ödeme gücünün ve entegrasyonunun garantilenmeye çalışılması ▪ Yatırım bankalarını, borçların ödenememesi tehlikesinden korumak için IMF gibi kurumlarla birlikte çalışarak riske ve uluslar arası belirsizliklere karşı finansal çıkarların garanti altına alınması ▪ Finansal sistemin bütünlüğü ve nüfusun refahı arasındaki seçimde finansal bütünlüğün tercih edilmesi
Büyük Kapitalist Şirketler	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Büyük kapitalist şirketlerin kendi çıkarları doğrultusunda, hem politika oluşturmak hem de yeni uluslar arası kurumsal düzenlemelerin yapılabilmesi için hükümetle işbirliği yapması
Yönetişim-Kamu/Özel Sektör Ortaklıkları	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tercih edilen yönetim biçiminin, devlet ve iş dünyası çıkarlarının sermaye birikimini artırma amacı etrafında şekillenen kamu-özel ortaklığı olması ▪ Riskleri kamu tarafından taşınan, ancak kârı şirketler tarafından alınan kamu-özel sektör ortaklıklarının desteklenmesi
Burjuva Sınıf İktidarı	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Finansal kârların korunması yönündeki tutumla, finanslaşma süreçleri etrafındaki burjuva sınıf iktidarının pekişmesinin desteklenmesi.
Demokrasi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bu olgu gizlenmeye çalışılsa da, anti- demokratik bir yapıya sahip olunması
Bireysel Özgürlük	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Piyasada bireysel bağımsızlık, özgürlük ve sorumluluğun öneminin vurgulanması
STK'lar	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Neoliberalizm altında büyüyüp çoğalan STK'ların devlet aygıtının dışında ayrı bir varlık içinde harekete geçen muhalefetin, muhalif siyaset ve toplumsal dönüşümün güç odağı olduğu yanılması hız kazandırılması

Neoliberalizmin en güçlü eleştirileri yönlendirdiği devlet, neoliberal taarruz karşısında yeniden yapılanmanın güçlü izlerini taşımaktadır. Bu noktada devletin ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlar üzerindeki etkin rolünün düzenleyici bir konuma indirildiği gözlenmektedir.

2.1.7 Washington Sonrası Uzlaşması

Öniş ve Şenses (2009a, s.361) son dönemde Bretton Woods kuruluşlarının odaklandıkları katı politikaların Post Washington Uzlaşması olarak adlandırılan bir çeşit senteze doğru kaydığını ifade etmektedirler. 1997 yılında Dünya Bankası'nın baş iktisatçısı olarak görevlendirilen ve Yeni Kurumsal İktisat anlayışının önde gelen taraftarlarından olan Joseph Stiglitz, Washington Sonrası Uzlaşması'nı biçimlendiren kişi olmuştur (Saad-Fiho, 2007). Washington Sonrası Uzlaşması'nda en önemli nokta, piyasanın belirli başarısızlıklarının düzeltilmesinde **sınırlandırılmış devlet müdahalesinin yararı olduğu** yönündedir (Saad-Fiho, 2007).

“Neoliberal dogmatizme göre, ekonomide piyasanın etkin alanını genişletmek zorunlu olarak devletin etki alanını daraltmak anlamına geliyordu. Post Washington Mutabakatı'nda da ekonominin serbestleştirilmesi ve piyasaya daha çok ağırlık verilmesi tercih edilmektedir, ama devlet ve piyasa birbirinin rakibi değil tamamlayıcısı olarak görülmektedir. Devletin piyasanın gelişmesine yardımcı olmakta oynayacağı rolün bazı açılardan kritik öneme sahip olduğu düşünülmektedir” (Öniş ve Şenses 2009a, s. 364).

“...devletin rolü bir defada topluca yapılan yeniden dağıtım amaçlı aktarımların yapılmasına (lump-sum redistribution) ve iyi tanımlanmış bir dizi piyasa aksaklıklarının düzeltilmesine indirgenir” (Wayenberge, 2009, s. 318). Öte yandan vurgu yapılan diğer alanlar; finansal sistemin düzenlenmesi, devletin altyapısal hizmetlerin özel sektör tarafından sağlanmasını destekleyecek yönde düzenlemeler yapması ve teknolojinin geliştirilmesi ve aktarılmasının sağlanması ve devletin yoksulluğun hafifletilmesine yardımcı olması biçimindedir (Öniş ve Şenses 2009a).

Washington Uzlaşması ile Washington Sonrası Uzlaşması arasındaki önemli fark reformun hızı, derinliği ve yöntemi ile ilgili olmaktadır (Saad-Fiho, 2007). İktisat politikalarının eğitim, sağlık gibi konular üzerindeki sonuçları üzerinde daha fazla durulmakta ve şeffaf, hesap verebilir bir devlet oluşturmada demokratik rejimlerin önemi vurgulanmaktadır (Öniş ve Şenses 2009a, s. 366).

Post Washington Uzlaşmasında “Devlete biçilen rol, esas itibarıyla özel sektörün etkileşimini sosyal olarak istenilen yönlerde (artık piyasa ötesi ve sadece fiyatlardansa teşviklere cevaben) sürdürmesi için kurumsal çerçeveyi geliştirmektir” (Wayenberge, 2009, s. 335). “Devletin, piyasaların etkin biçimde çalışmasının önemli olmasının yanı sıra; piyasaların veya piyasa benzeri mekanizmaların da devletin etkin biçimde çalışması için önemli olduğu hesaba katılarak ilginç bir simetri kurulmaktadır” (Öniş ve Şenses 2009a, s. 365).

Washington Sonrası Uzlaşması’nda, kurumsal değişimlere dikkat çekilmektedir. Kurumsal değişme, yeni kalkınma stratejileri içinde önemli bir bileşen olarak kabul edilmekte bu noktada etkin kurumlar oluşturmak kalkınmada başarı gösterebilmenin önemli bir unsuru olmaktadır. Siyasal müdahaleleri önlemek adına, bağımsız düzenleyici kuruluşlar öne çıkarılmaktadır (Öniş ve Şenses 2009a). Dolayısıyla, Washington Sonrası Uzlaşması’nda; devlet ve piyasa arasındaki rollerin konumlanışına göre; yeni bir kurumsal yapılanma gündeme gelmekte ve bu kapsamda bir yeniden yapılandırmaya gidilmektedir.

2.1.8 Neoliberalizmin Yıkıcı Sonuçları

Neoliberalizm, söylemde verimlilik, büyüme, istihdam, özgürlük ve refah gibi kavramlar vaat etmesine rağmen uygulamadaki göstergelere bakıldığında durumun hiç de iç açıcı olmadığı görülmektedir. Neoliberal politikaların özellikle yıkıcı sonuçlarına maruz kalan gelişmekte olan ülkelerde, neoliberalizmin umut vaat eden senaryolarının hiç de söylendiği gibi işlemediği bilinmektedir.

Neoliberalizmin hâkimiyeti altında, iktisadi büyüme oranlarının düştüğü, işsizlik ve eksik istihdamın yaygınlaştığı, ülkeler arası ve ülkelerin kendi içindeki eşitsizliklerin belirginleştiği ve çoğunluğun yaşam koşullarının kötüleştiği görülmektedir (Saad-Filho&Johnston, 2007). Bu kapsamda kuramsal çalışmalar yanında yakın dönemde ampirik araştırmaların sayısının da artması tespitleri daha güçlü hale getirmektedir. Dünya Bankası raporları, dünya nüfusunun beşte birinin mutlak yoksulluk sınırında olduğunu, yoksulluğun dünya üzerinde eşit dağılmadığını göstermektedir. Dahası, birçok yerde sorun yoksulluğu aşarak değersizleşmenin yarattığı bir dışlanmaya dönüşmektedir (Köse ve Öncü, 2007, s.111).

BM tarafından dünya servetinin dağılımına ilişkin yapılan çalışmada, bu dağılımın adaletsiz bir biçimde gerçekleştiği görülmektedir.

“Araştırmaya göre dünyadaki servetin yarısından fazlası nüfusun %2’sini oluşturan çok küçük bir azınlığın elinde birikmiş durumda. Dünya nüfusunun yarısını bulan yoksullar ise, küresel servetten sadece %1’lik bir pay alıyor. Dünyanın en zengin %1’lik kesiminin %37’si ABD’de, %27’si Japonya’da, %23’ü Avrupa’da, %13’ü ise tüm diğer coğrafyalarda yaşıyor” (Kozanoğlu ve diğer., 2008, s. 226).

Neoliberalizm, üst gelir grubu sınıfların güç ve gelirlerinin yeniden tesis edildiği bir toplumsal düzen niteliğindedir. Bunun maliyeti ise, dünya nüfusunun büyük bölümünün büyümenin yavaşlaması ve işsizlik gibi problemleriyle boğuşmaya devam etmesi biçiminde olmaktadır (Duménil&Lévy, 2007). En zengin ülkelerin yıllık GSYİH’si 30000 doları aşarken, en yoksullarda bu rakam 1000 doların altına düşmektedir (Shaikh, 2007).

International Poverty Center tarafından 2007 yılında yayınlanan raporda, dünya nüfusunun en zengin %10’u dünya net malvarlığının %85’ini elinde tutmaktadır. İşe tersinden bakıldığında ise, dünya nüfusunun yarısının dünyadaki net malvarlığının sadece %1’ine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır (İnsel, 2008). Neoliberalizmin en yıkıcı etkilerinin yaşandığı yerler Güney’in yoksul ya da kalkınmakta olan ülkeleri

olmaktadır. Klasik kalkınma kuramı bir tarafa bırakılmış yerine her derde çare olacağı öne sürülen neoliberalizm konmuştur (Munck, 2007). Gelir dağılımında en yaygın kullanılan ölçüt olan Gini ölçeğine göre, gelirin en adil dağıldığı yer İskandinav ülkeleri olup, en bozuk gelir dağılımına ise, Güney Amerika ve Afrika'da rastlanmaktadır (Kozanoğlu ve diğer., 2008). Ancak neoliberal yaklaşımın, yoksulluğu belirleyen servet ve gelir dağılımı konuları ve bunlarla yakından ilişkili olan siyasal güç ilişkilerinden olabildiğince uzak durduğu görülmektedir (Şenses, 2009).

Öte yandan, neoliberalizm işsizliğe bir reçete olarak gösterilmesine karşın, ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) 1996 yılında %6,1 olan küresel işsizlik oranının 2006 yılında %6,3'e çıktığına işaret etmektedir. Dolayısıyla, dünya ekonomisi son dönemde hızlı bir büyüme göstermesine rağmen, işsizlikte belirgin bir gerileme gözlenmemektedir. Bunun temelinde ise istihdamın artırılmaması yer almaktadır (Kozanoğlu ve diğer., 2008).

“1997-2007 döneminde dünya ekonomisi yılda ortalama yüzde 4,2 büyürken istihdamdaki artış, yüzde 1,7 olarak gerçekleşti. Yılda ortalama yüzde 10'ları bulan büyüme oranlarına karşın, istihdamda artış Doğu Asya'da yüzde 0,6'da, Güney Asya'da yüzde 2,4'de kaldı. ILO ekonomik büyüme istihdam yaratma arasındaki bağın koptuğuna ve hemen tüm az gelişmiş ekonomileri kapsayan genel bir 'istihdam yaratmayan' büyüme hastalığına işaret ediyor” (Sönmez, 2010a, s.82)

Sönmez (2010a), Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Ocak 2008'de yayınladığı Küresel İstihdam Eğilimleri (Global Employment Trends) raporuna bakıldığında; hızlı büyüme performansları ve bununla birlikte gelişen büyüme ile gelen istihdam artışlarına rağmen işsizlik oranlarının oldukça yüksek seyrettiği sonucunun ortaya çıktığını belirtmektedir. Dünya ekonomisinde 2007 yılı büyüme ortalaması % 5,2 olmasına rağmen işsizlik oranı % 6 düzeyinde seyretmiş, istihdam artışı ise %1,6 düzeyine kalmıştır. ILO'ya göre, dünyadaki işsiz sayısı 2000 yılında 170 milyon iken, 2008 sonunda bu rakam 180 milyona çıkmıştır. 2010'da ise, iyimser tahminlere

göre 200 milyonu, kötümser tahminlere göre ise 220 milyonu aşmış olduğu ifade edilmektedir.

Yapısal uyum programlarına bilinçsizce teslim olan ülkelerde işsizlik ve yoksulluk tırmanmakta, toplumsal kesimler arasında giderek derinleşen bir uçurum ve küresel yoksulluk oluşmaktadır (Öngen, 2007). Neoliberalizm emek piyasasını da dönüştürmekte, yoksulluk ve işsizliğin yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Mütevellioglu ve Işık, 2009).

Neoliberal yaklaşıma karşı artan düşünsel itirazlar, giderek çoğalan ampirik kanıtlara dayanmaktadır. Ayrıntılı ampirik çalışmalar, neoliberalizmin dünya ekonomisinin genel büyüme performansı açısından kuşkular uyandırmaya başlamıştır (Önüş ve Şenses, 2009a). Neoliberalizm, ticaretin serbestleştirilmesi, özel mülkiyet haklarının yaygınlaşmasını, özelleştirmelerin hızlandırılmasını dayatmakta, öte yandan da bu yaptırımların büyümeyi hızlandıracağını, yoksulluğu azaltacağını ve adil bir gelir dağılımı sağlayacağını öne sürmekteydi. Bu noktada 1960-1978 arası dönem ile 1979-2000 arası küreselleşme dönemi karşılaştırıldığında, dünya büyüme oranının, %2,7'den %1,5 e gerilediği gözlenmektedir (Kozanoğlu ve diğer., 2008). Öte yandan, ekonomik büyüme ile istihdam artışları arasındaki ilişki zayıflamakta, büyümenin yeni iş alanları yaratma etkisi ise azalmaktadır (Mütevellioglu ve Işık, 2009). Sonuç olarak dünya ekonomisinin büyümesi önceki dönemlerle karşılaştırıldığında, büyümenin neoliberal yeniden yapılanma döneminde daha düşük ve istikrarsız olduğu aynı zamanda da küresel ekonomide eşitsizlik düzeyinin arttığı gözlenmektedir (Önüş ve Şenses, 2009a).

IMF programlarının yarattığı olumsuz tabloyu Öngen (2007, s.132) şöyle aktarmaktadır:

- IMF programları çoğu yerde para ve finans kurumlarını iflasa sürükleyip, mali krizleri kamçılarken, işsizlik ve yoksulluğun yaygınlaşmasına neden oluyor.
- Küresel pazara dönük rekabet gücünü artırmak veya yabancı sermayeyi çekmek deregülasyona hız veren ya da ihracat ürünlerini ucuzlatan ülkeleri ağır bir iç ve dış borç yükü altına sokuyor.

- Bu nedenle hükümetler, daha önce yerine getirdikleri kamu hizmetlerinden ve sosyal ödemelerden vazgeçtiklerinden, geniş insan yığınlarının yaşam standartları daha da düşüyor.
- Tüketimi canlandırmak üzere kitlelere pompalanan aşırı bireycilik ve tüketimcilik ideolojisi, geleneksel bağları çözüp, dayanışmacı ilişkileri tasfiye ettiğinden, bu ülkelerde ağırlaşan ekonomik koşullara bir de kültürel ve moral çöküş ekleniyor.

“Nitekim yeni liberal politikalar, uygulandıkları ülkelerde ne durgunluğu ve finansal krizleri önleyebilmiş, ne de istikrarı, gelişmeyi ve büyümeyi gerçekleştirmiştir. Dahası, günü kurtarmaya dönük önlemler dışında, durgunluğun nasıl önleneceği ve büyümenin nasıl gerçekleşeceği konusunda alternatif çözümler de önerilmemektedir” (Öngen, 2007, s. 135). Neoliberalizmin dilinden düşmeyen piyasayı odağa alan söylemin adalet, eşitlik ve paylaşım içeren bir söylem olmadığı ortadadır. Köse ve Öncü neoliberalizmin tüm yıkıcı sonuçlarını bir cümle içinde özetlemeyi başarmıştır: “Herkes için piyasa, piyasanın istediği kişiler için yaşam hakkına dönüşmüştür” (Köse ve Öncü, 2007, s.112).

2.2 Neoliberalizm ve Kent İlişkisi

Neoliberal politikanın stratejileri, müdahaleleri ve uygulamaları kaçınılmaz olarak kent mekanı üzerinde cereyan etmekte ve neoliberalizm kenti yeniden yapılandırmaktadır. Bu noktada kentler neoliberal süreçler açısından son derece kritik alanlar olarak öne çıkmaktadır. Neoliberalizm ve kent arasındaki ilişkiyi kavrayabilme gayreti, bizi kaçınılmaz olarak tarihsel süreç içinde kentle güçlü bir ilişki içinde olan kapitalizm ve kent arasındaki ilişkiye götürmekte ve neoliberalizm ile kent arasındaki ilişkinin tarihsel ipuçlarını yakalama şansı vermektedir.

2.2.1 Kapitalizm ve Kent

Sermaye birikim süreci ile kapitalist kentin ortaya çıkışı arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki sadece toplumsal artığın yoğunlaşmasına değil, aynı zamanda mal ve hizmetlerin dolaşımına, sınıfların karşılıklı konumuna da bağlıdır. Bu koşullar altında kent formunun yeniden yapılanacak olması ise kaçınılmazdır (Kurtuluş 2005). Kenti kapitalist toplumsal ilişkiler içinde bağımsız mekansal bir birim olarak değerlendirmek olanaklı değildir (Şengül, 2009). Kent her şeyden önce, sermaye birikiminin odağında yer alan bir yapılanmadır (Eraydın, 1988).

*“Kent mekanının üretim, yeniden üretim ve dönüşümünde sermaye birikim süreçlerinin önemli bir rol oynadığını biliyoruz. Eğer kent mekanının üretiminden kastedilen, her şeyden önce, yapılı bir çevrenin ortaya çıkması ise, kuşkusuz bunun anlamı, sermayenin mekana belli bir yoğunlukta çökmesi, yani sabit hale gelmesidir. Kapitalizmin bugün ulaştığı aşamada sermaye, kent mekanını üretim, dolaşım ve tüketim ilişkilerinin örgütlendiği bir yer olmaktan ötede görmektedir. Kapitalizmin gelişim sürecinde, **mekanın kendisi metalaşmış ve sermaye birikim süreçleri açısından yaşamsal bir önem kazanmıştır**” (Şengül, 2009. s.16).*

Sermayenin mekana çökmesi ve sabit hale gelmesi, tarihsel olarak farklı dönemlerde farklı biçimlerde gelişmiş olsa da kapitalizmin mekanı ve kenti dönüştürme pratiğindeki metalaştırma mantığı hakimiyetini korumuştur. “Kapitalizm bir yüzyıldan bu yana kendi iç çelişkilerini (çözme bile) yumuşatmayı becerebilmiş ve ‘büyümenin’ sağlanmasında başarılı olmuştur. Bunun, ne pahasına olduğunu kestirebilmekten uzağımız, ancak araçlarını biliyoruz: **Mekana yerleşerek ve bir mekan üreterek**” (Lefebvre 1973’ten aktaran: Gottdiener, 2001, s.253)

Kentin kapitalle olan ilişkilerinin temelde çok yönlü ve karmaşık olduğunu vurgulayan Tekeli, kent ve kapital arasındaki ilişkiyi yazında görülen dört kategoriye ayırmaktadır (Tekeli, 1988):

1. Kent, bir üretim alanı ve artı değer yaratıldığı yerdir.

2. Kent var olan toplumsal formasyonun ya da üretim biçiminin yeniden üretildiği alandır.
3. Kent, alt-yapısıyla, üretim ve hizmet işlevli binalarıyla kendisi de bir kapital birikimidir.
4. Kent, kentsel alanın yarattığı rantlarla artı ürünün toplumda bölüşülmesini, dolayısıyla kapital birikimini etkilemektedir.

Dolayısıyla kent soyut ve somut kavramların hem üretildiği hem de yeniden yapılandırıldığı bizzat kendisi bir kapital birikim alanı olan ve bu birikimi üretim, tüketim ve rantsal ilişkilerle şekillendiren çoklu bir yapılanmaya karşılık gelmektedir. Kentler, kapitalist gelişmenin sürekli üretildiği ve mücadelesinin verildiği çelişkilerin sosyo-mekansal arenalarıdır (Brenner, 2000, 362). Kuşkusuz, kentin kapitalizm ve sermaye birikim süreçleriyle birlikte evrilen organik ilişkisi, tarihsel olarak farklı dönemler içinde, sürecin ekonomik-politik ve toplumsal anlamdaki üst bileşenleri, aktörleri ve somut uygulamaları açısından farklılıklar göstermiş ve göstermeye de devam etmektedir.

Lefebvre kapitalizmin ayakta kalabilmesini, bu üretim tarzının gerektirdiği toplumsal ilişkilerin sürekli olarak yeniden üretilmiş olmasına bağlamakta bunun ise kapitalizmin bunca yıldır mekanı kullanışı ile başarıldığını vurgulamaktadır (Lefebvre 1973'ten aktaran: Gottdiener, 2001). "...kentsel süreç, üretim, dolaşım, değişim ve tüketim için maddi fiziksel bir altyapının yaratımına işaret etmektedir" (Harvey, 1978, s. 103). Lefebvre kentin yalnız yapıları bir çevreden oluşmayıp, gerçekte kapitalist gelişmenin öznesi olduğunu vurgulamaktadır. Kent mekanında kapitalizmin bütün ilişkileri yeniden üretilmekte ve kapitalizm kentsel mekanın yeniden düzenlenmesi yoluyla ayakta kalabilmektedir. Sonuç olarak kapitalist toplumsal örgütlenme kendisini yeniden üretecek bir mekan yaratmaktadır. (Gottdiener, 2001).

Kapitalizm girdiği krizler sonrası kent mekanı ile doğrudan veya dolaylı bir ilişki kurmaktadır. Kapitalizm içine düştüğü krizlere bir yanıt olarak kent mekanını metalaştırmaktadır. Nitekim, II. Dünya Savaşı sonrası Keynesyen ekonomi

politikaların hakimiyetinde devlet merkezli gelişen ülkelerde kent mekanının hızlı bir metalaşma süreci içine girdiği görülmektedir (Şengül, 2002). II. Dünya Savaşı sonrası Keynesyen stratejilerin hakim olduğu süreçte, ileri kapitalist ülkelerin içine girdikleri aşırı birikim krizini aşmalarında, sermayenin sabit yatırımlara dönüştürülmesi yönünde bir yöntem izlenmiştir. Sermayenin birinci çevriminde karşılaşılan aşırı birikim sorununa, sermayenin ikinci çevriminde çözüm bulunmuştur. Bu dönemde, II. çevrime aktarılan sermaye fabrikalar, altyapı sistemleri, okullar hastaneler, konut alanları ve alışveriş merkezleri gibi kentsel yatırımlara aktararak sabit yatırımlar haline getirilmiştir (Harvey, 1985). Görüldüğü üzere, Harvey sermayenin birinci çevrimden ikinci çevrime aktarılmasında yapıcı çevrenin rolüne vurgu yapmaktadır. Sonuç olarak, kapitalizmin içine girdiği krizin, sermayenin sabit hale getirilmesine yönelik olarak kent mekanına yönlendirilen yatırımlar yoluyla aşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Sabit hale getirilen yatırımlar sermayenin üretim ve tüketim ilişkilerindeki döngüsüne olanak tanıyacak olan bir örüntü oluşturmakta bu da kenti kapitalizm açısından hayati bir noktaya taşımaktadır.

2.2.2 Neoliberalizm Ekseninde Kent

Neoliberalizme üst çerçeveden bakıldığında, bunun kapitalizmin bir nevi kabuk değişimine karşılık geldiği görülecektir. Nitekim, Harvey neoliberalizmi, kapitalizmin uluslar arası düzeyde yeniden örgütlenmesi olarak adlandırmakta ve yaratıcı yıkım olarak tanımlamaktadır. Harvey'e göre neoliberalizm, birikim süreci için gerekli olan koşulların yeniden düzenlenmesi ve sınıf iktidarının yeniden kurulmasının adı olmaktadır. Sınıf iktidarının yeniden kurulmasını sağlayan unsur ise sermaye birikim süreçlerinde reel üretimin yerini büyük ölçüde finansal sermayenin almış olmasıdır. (Harvey 2006'dan aktaran: Gambetti, 2009, s.145-146).

Liberaller tarafından, neoliberalizm her ne kadar kapitalizmin ileri, gelişmiş ve neredeyse alternatifi olmayan bir aşamasına karşılık geliyormuş gibi gösterilmeye çalışılsa da, doğal ve yapıcı çevre üzerinde yarattığı büyük müdahalelerin ve dönüşümlerin kapitalizmin ilk evrelerine ilişkin referanslar içerdiği görülmektedir.

“Harvey’in (2006) kapitalizmin ilk evrelerinde kullanılan ve ortak kullanıma açık alanların ve doğal kaynakların zor veya yaptırım yoluyla özelleştirilmesini içeren “ilkel birikim sürecine” geri dönmüş olduğuna dair tespitlerini de yine bu bağlamda dikkate almak gerekir. (Toprağın ve su, genler ve tohum gibi doğal kaynakların özelleştirilmesi ve metalaştırılması; köylü ve varoş nüfusunun tarım ve şehircilik politikalarıyla yerinden edilmesi; kamusal ve ortak mülkün özel mülkiyete çevrilmesi; yerel ve alternatif üretim ve tüketim biçimlerinin tasfiyesi; Irak petrolerinde olduğu gibi, milli kaynaklara yeni sömürgeci ve emperyalist politikalar aracılığıyla el konulması; kredi sisteminin bir borç tuzağı olarak kullanılması; emeklilik fonları, sağlık sigortaları gibi sosyal güvencelerin piyasaya arzı; illegal göçmen ve hizmetçi trafiği gibi.)” (Gambetti, 2009, s.147)

“Neoliberalizm, sermaye birikiminin önündeki tıkanıklığı aşan, refah devleti gibi engelleri bir bir yok eden ve hem uluslararası kuruluşlar, hem de ulusal devletler aracılığıyla kendini dünyaya dayatan fikir ve pratikler bütünüdür” (Gambetti, 2009, s.146). Bu noktada her şeyden önce neoliberalizmin teorik çerçevede sahip olduğu temel bileşenleri küresel anlamda tüm dünyaya farklı pratiklerle de olsa ‘dayatmacı’ bir biçimde sunduğu tespitini dikkate almak gerekmektedir.

Jessop, neoliberalizmin tek bir formu olmayıp birçok boyutu olduğunu, yeniden yapılanmayı ise ekonomi politikalarında, sosyal politikalarda, politik karar mekanizmalarında ve uygulamanın öncül formlarında görmenin mümkün olduğunu söylemektedir (Jessop, 2009). Yaşamın tüm alanlarına farklı pratikler ve derecelerde nüfuz etmiş olan neoliberal yeniden yapılanmanın etkin olduğu en temel kulvarlardan birisi de kentsel politikalar ve kent mekanıdır. Jessop’un dikkat çektiği gibi neoliberalizmin ‘uygulamadaki öncül formları’, kendisini kent mekanında da dolaylı ve doğrudan müdahalelerle göstermektedir.

“Neoliberal kent politikalarının başarılı uygulanması neoliberalizasyon sürecinin çok önemli bir boyutunu oluşturmaktadır” (Erdoğan, 2009, s. 28). Brenner ve Theodore ortaya çıkan neoliberal projeler ve kurumsal formlar arasındaki ilişkileri daha güçlü anlayabilmek için neoliberalizmi diyalektik olarak iç içe ancak analitik

olarak farklı olan iki momentte analiz etmeyi önermektedir. Bu momentler (Brenner&Theodore, 2002, s.362):

1. Piyasa odaklı reform girişimleri yoluyla politik uzlaşmalar ve mevcut kurumsal araçların yıkımı
2. Piyasa odaklı ekonomik büyüme, metalaşma ve sermayenin egemenliği için yeni bir altyapı yaratma biçimindedir.

Üzerinde durulan yaratıcı yıkım kavramı, tutarlı ve sınırları belli bir düzenleme sisteminden bir diğerine geçiş olmayıp, eşitsiz, çok ölçekli, çok yönlü ve ucu açık bir yeniden yapılanma sürecini ifade etmektedir. Bu süreç yönetim aksaklıkları, içsel çelişkiler ve kriz eğilimleri barındırmaktadır (Brenner&Theodore, 2002, s.366).

Dünya son 30 yıl içinde güç ilişkilerinde önemli değişimlere sahne olmuş ve birikim stratejileri içinde devletin oynadığı rol sınırlanırken, bu stratejiler içinde piyasa mekanizması belirleyicilik kazanmıştır. Kentlerse bu değişim sürecinden en çok etkilenen mekansal alanlar haline gelmişlerdir (Şengül, 2009). Kentler, neoliberalizmin kendisinin ardı arkası kesilmeyen yeniden yapılanması, değişimi ve yeniden üretiminin artan bir şekilde merkezi olmuştur. (Brenner&Theodore, 2002, s.375). Dolayısıyla bu durum neoliberalizm ve kent arasında oldukça güçlü bir ilişki biçiminin varlığına işaret etmektedir.

2.2.2.1 Neoliberalizm, Metalaşma, Kriz ve Kent

Geçtiğimiz 30 yıldan beri dünya genelinde hakim olan neoliberal ideoloji, zenginliğin kaynaklarının biçim değiştirmesine ve dünyanın **metalaşmasına** neden olmaktadır (İnsel, 2008). Metalaşma sürecinin en net gözlemlendiği alan ise kuşkusuz kent mekanıdır. Kapitalizmin kente bir meta olarak bakan bakış açısı neoliberal süreçte çok daha üst bir boyuta taşınmış ve uygulamadaki güçlü somut örneklerle görünür hale gelmiştir. Neoliberalizm sosyo-mekansal dönüşümlerin çok yönlü, kompleks bir projesini temsil etmektedir. Bu proje yalnızca sosyal yaşantının bütünüyle metalaştırılmasının ütöpik bir vizyonunu değil sermayenin engel

tanımayan kuralına destek olan kurumsal değişikliklerin de somut bir programını içerir (Brenner&Theodore, 2002, s.363).

Keynesci gelişme stratejilerinin 1970’li yıllarda bunalıma girmesiyle hakim olan neoliberal politikalarla birlikte sermayenin desteklenmesini öne çıkaran politikalar benimsenmiştir. Neoliberal politikalarla birlikte sermaye birikim süreçlerinin coğrafyası da önemli ölçüde değişmeye başlamıştır (Şengül, 2004). Kentler ve devletin üstlendiği rollerde dikkate değer değişiklikler görülmüştür. Bu noktada devletin kentsel alana müdahalesine yönelik temel politika değişiklikleri söz konusudur. Devlet kentsel hizmetlerin sağlanmasından hızla çekilmektedir. Eğitim, sağlık, ulaşım vb. hizmetlerin sağlanmasından devlet aşamalı olarak çekilmekte, çekilmediği alanlarda ise, hizmetin sağlanmasını özel sektöre bırakmaktadır (Şengül, 2004).

Günümüz dünyasında neoliberalizm ve kent arasındaki ilişki her geçen gün çok daha merkezi bir konu haline gelmektedir. Mekansal organizasyon neoliberal politik stratejilerin seferberliği için bir altlık, bir mekanizma ve bir arenadır (Brenner&Theodore, 2005, s. 106). Erdoğan (2009) neoliberalizm ve kent ilişkisinin merkezi bir konu haline gelmesini, neoliberal politikaların çelişki ve gerilimlerinin en çok kentsel ölçekteki gündelik yaşam deneyimlerinde hissedilmesi, söz konusu politikaların kentlerin örgütlenmesinde belirleyici hale gelmesi ve kentlerin neoliberalizmin yeniden üretilmesinde merkezi rol oynaması ile ilişkilendirmektedir.

Swyngedeouw ve diğerleri, neoliberal yeniden yapılanmaya eşlik eden neoliberal kentleşmenin hedeflerini, konut ve emlak sektörlerinde piyasa güçlerinin rolünün artırılması, kentsel kamusal ve sosyal hizmetlerin özelleştirilmesi, kentsel mekanın biçimlendirilmesinde elitlerinin rolünün artırılması biçiminde sıralamaktadır (Swyngedeouw vd. 2003’ten aktaran: Geniş, 2009).

Neoliberal politikalar, kapitalist sistemin kriz koşullarına yönelik olarak hazırladığı yeniden yapılanma sürecinin reçetesi olmaktadır (Balseven ve Önder, 2009). Neoliberal yeniden yapılanma süreçleri çok yönlü bir biçimde yaşanmaktadır.

Harvey'in sermayenin birinci ve ikinci çevriminde dikkati çektiği gibi, kapitalizm girdiği krizden çıkmak için, kentsel yapıyı çevreyi yatırımların yönlendirilmesinde bir çıkış yolu olarak görmekte, bu aşamada sermaye yönünü kente çevirmekte ve kent mekanı üzerinde sabit yatırımlar oluşturmaktadır. Harvey'in sermayenin çevrimi üzerine yapmış olduğu analiz, neoliberal yeniden yapılanma süreçlerinin kent mekanını yatırımlar yoluyla dönüştürme pratiği üzerine önemli bir altlık niteliğindedir. İleri kapitalist dünyada kentler, kriz yer değiştirme ve kriz yönetimi stratejileriyle sıkı bir biçimde iç içe geçen çeşitli neoliberal girişimlerin açık bir biçimde ifade edildiği stratejik açıdan çok önemli coğrafi arenalardır (Brenner&Theodore, 2002, s. 349). Keynesyen-fordist birikim rejiminin birinci döngüde yaşadığı kriz, ikinci döngüde devlet müdahaleleriyle sabit yatırımlara dönüşmektedir. Neoliberal dönemde ise, bunu belirleyen hakim güç piyasa olurken, devlet de karşımıza bunun somutlaşmasını sağlayacak somut önlemleri ve düzenlemeleri oluşturan bir yapılanma olarak çıkmaktadır.

Sonuç olarak, kentler neoliberal yeniden yapılanma projelerinin istikrarsız kriz yüklü ilerlemesinin stratejik merkez alanları olmaktadır (Peck vd., 2009). Harvey'e göre, kapitalizm yarattığı krizleri kendi lehine çevirebilmekte ve sermaye dağılımını yaratıcı yıkım yoluyla yeniden düzenleyebilmektedir. Harvey, neoliberalizmin krizlerden kaçınmak yerine onları kendi ihtiyaçları için kullanabildiği oranda krizi tetikleyen mekanizmalar ürettiğini ifade etmektedir (Harvey 2006'dan aktaran: Gambetti, 2009, s.147).

Zenginler günümüzde, bir yandan düşük ücret ve işsizliği empoze ederken diğer yandan hangi sektörün dünyanın neresinde geliştirileceği ve nerede yatırım yapılacağına karar vermektedirler (İnsel, 2008). Kapitalizm eşitsiz bir gelişme biçimi içermektedir. Bu durum, kapitalistlerin kriz karşısında kar oranlarını yükseltmek için bir yerden başka bir yere hareket etmelerini olanaklı kılmaktadır Bu nedenle sermaye, gelişmiş bir alandan çekilerek başka bir azgelişmiş alana yatırılmaktadır (Şengül, 2009). Kapitalizm sürekli biriktiren bir üretim biçimi olup, bu nedenle de sermayenin belli bir yerde belli kar oranlarını koruması gerekmektedir. Ancak

biriktirdiği sermayeye göre elde ettiği kar oranının düşmeye başlamasıyla, krize girmekte ve bunu aşmak için kulvar değiştirmesi gerekmektedir (Sönmez, 2010c).

Sermaye kentsel mekan üzerinde karlı alanlar aramakta ve karını maksimize edecek bir alan bulduğunda, o alana çökelmektedir. Dolayısıyla kentsel mekan kapitalizm tarafından bir yatırım ve onun üzerinden bir değer elde etme aracına dönüşmektedir. Bu yönelim, neoliberal yeniden yapılanma süreçlerinde çok daha güçlü bir biçimde izlenmekte ve neoliberalizm için kent mekanı karlı bir alan olma özelliğini tüm dönemlerden çok daha fazla ortaya koymaktadır. “Neoliberal ekonomi politikalarıyla merkez kapitalist ülkelerde yeniden yapılanan üretim süreçleri, kentsel alanlarda büyük dönüşümler yaratmakta ve kentsel gelişme sektörü en verimli birikim alanlarından biri olmaktadır”. (Kurtuluş, 2005, s. 166). Söz konusu yeniden yapılanma sürecinin varlığı ve kentsel gelişme sektörünün bu anlamda en verimli birikim alanı olduğu gerçeği günümüzde yalnız merkez kapitalist ülkelerle sınırlı kalmayıp, neoliberalizmin dünyadaki hegemonik üstünlüğüne bağlı olarak tüm dünyada etkinliğini göstermektedir. Sonuç olarak, kent mekanı piyasa odaklı büyüme ve tüketim için seferber edilmekte ve sermaye kent mekanına çökelerek karlı yatırımlara dönüşmektedir.

2.2.2.2 Neoliberalizmin Mekansal İzleri

1980 ve 1990’ların başında bilim adamları, kentsel sosyal mekanın yeniden kurma girişimi ve süregiden yapısökümü kuramsallaştırmak ve tanımlamak amacıyla, sanayisizleşme, yeniden sanayileşme, post-fordizm, uluslararasılaşma, küresel kent oluşumu, kentsel girişimcilik, enformelleşme, soylulaştırma sosyo-mekansal kutuplaşma gibi, çeşitli kategorileri harekete geçirdiler. 2000’lerin başında bu kavramlar kentsel politik ekonominin merkezinde olmayı sürdürdü, ne var ki şimdi bunlar güncel kentsel durumun esas tanımlayıcısı olarak görülmesi gittikçe artan ‘neoliberalizm’e referanslarla tamamlandılar (Brenner&Theodore, 2005, s.101).

Harvey, kentlerin geçirdiği dönüşüm pratikleri içinde kent yöneticiliğinden kentsel girişimciliğe doğru bir dönüşümden bahsetmektedir. Bu dönüşümün arka planına bakıldığında Batı’da uzun yıllar hakim olan kent yöneticiliği anlayışının bu ülkelerde devletin içine düştüğü mali kriz ve daha büyük ölçekte yaşanan ekonomik krizin etkisiyle radikal bir dönüşüme uğramaya başlaması yer almaktadır (Şengül, 2009). Bu kapsamda Amerika ve İngiltere’de iktidara gelen Yeni-Sağ projenin temsilcisi partiler, refah devletinin temel taşıyıcısı olan yerel yönetimleri yeniden yapılandırmış, yerel yönetimlerin yetki ve bütçelerinde kısıtlamalara gitmiştir. Bu noktada yerel yönetimler kamu hizmeti alanlarından çekilmek zorunda bırakılırken çekilmedikleri alanlarda ise özel sektörle işbirliği yapmaya, bu hizmetleri özel sektör aracılığıyla yapmaya zorlanmışlardır (Şengül, 2009).

“1980 sonrasında yaşanan dönüşüm ve bunu hazırlayan yeniden yapılandırma programının temel hedefi, emeğin yeniden üretimini merkeze alan bir kent yöneticiliği modelinden sermayenin yeniden üretime öncelik veren, kent işletmeciliği ve girişimciliği (urban entrepreneurialism) temelli bir kent yönetimi modeline geçişin sağlanmasıydı” (Harvey 1989’dan aktaran: Şengül, 2009, s.175)

Kent yöneticiliğinde esas olan, kent yönetimlerinin refah devletinin temel hedeflerinin bir uzantısı olarak yeniden dağıtıcı roller üstlenmeleridir. Kent yöneticiliği böyle şekillenirken kentsel girişimcilikte ise esas unsurlar şunlar olmaktadır (Harvey 1989’dan Aktaran: Erdoğan; 2008):

- Kenti dönüştürme konusunda söz sahibi olan aktörler, ekonomik büyümeyi sağlama konusunda yeni yollar aramaktadırlar,
- Odağa alınan kavramlar yatırım ve ekonomik büyümedir,
- Kentin kamusal kaynakları bu hedeflere uygun bir biçimde kullanılmaktadır
- Kamu-özel sektör ortaklığı modeli ön plandadır,
- Kamu özel sektör ortaklıkları, girişimci akıl ve risk yönetimi gibi prensiplerle çalışmaya yönelmektedirler,

- Kent yönetimleri, yatırım ve ekonomik büyümeyi sağlamak amacıyla, fon bulma ve merkezi yönetim ya da uluslar arası kuruluşlardan kaynak yaratma girişimleri ile özel sermayeye uygun yatırım alanları açmaya çalışırlar,
- Kent yönetimlerinde şirket yönetme mantığı egemen olmaktadır,
- Uzun erimli planlı gelişme yerine, spekülâtif rantlar yaratan, tehlike ve riskler yaratan parçacı projeler tercih edilmektedir.

Kent yöneticiliği anlayışı içinde, kentler artık bir ulusal ekonomi ve mekansal iş bölümünün içinde birbirlerini tamamlayan birimler olarak görülmemekte ve küresel ekonomik koşullar içinde en fazla yatırımı kendilerine doğru çekmek amacıyla yarışmaya zorlanmaktadır (Şengül, 2009).

“Bu çerçevede yerel yönetimlerin asli görevi yerel sermaye ile işbirliği içinde dışarıdan gelebilecek sermaye için kendi yerleşimini çekici hale getirmektir. Kuşkusuz bu durum, 1960 ve 1970’li yılların emeğin yeniden üretiminde merkezi rol üstlenen yerel yönetim anlayışından radikal bir kopuşu gerektirmiştir. Böylece, Batı’da yerel yönetimler 1980’li yılların başından itibaren, sermayenin ihtiyaçlarına duyarlı müdahale biçimleri geliştirmeye yönelmişlerdir” (Şengül, 2009, s.175-176).

Türkün ve Kurtuluş (2005, s.10), 1980 sonrası dönem neoliberal politikalarla birlikte kente ilişkin gündeme yerleşen bir takım temel konuları şöyle sıralamaktadır:

- Üretimin coğrafi ölçeğinde ve kentler arası hiyerarşideki dönüşümler,
- Küresel kent/dünya kenti kavramları,
- Kentlerde yeni rant alanları,
- Kentsel rantın yeniden bölüşümü ile kazanan ve kaybeden gruplar,
- Küresel ekonominin ortaya çıkardığı yeni merkezler,
- Yeni üretim süreçleri ve ortaya çıkan yeni sanayi merkezleri,
- Yerel yönetim-demokrasi ilişkileri,
- Yeni iş bölümüne bağlı olarak ortaya çıkan sınıfsal katmanlaşmalar ve bunların mekansal tercihleri ile şekillenen yeni kentsel ayrışmalar.

Neoliberal kentsel politika deneyimlerinin kapsayıcı amacı, elit tüketim uygulamaları ve piyasa odaklı büyüme için bir arena olarak kent mekanını harekete geçirmektir. (Brenner&Theodore, 2002, s.368).

“Diğer yandan neoliberal politikalar, geçmişteki uygulamalardan çok farklı olarak, ağırlıklı bir şekilde finansal işlemler ve spekülasyon sermaye hareketleri ile tüm yerküreye yayılmaktadır” (Balseven ve Önder, 2009, s. 77). Kentler üzerinde neoliberal bir müdahale olarak, kentler uluslararası finans sermayesinin uluslararası merkezi olarak görülmekte ve bu noktada kent desteklenmekte ve geliştirilmektedir (Jessop, 2005). Küreselleşen dünyada kentler ekonomik gelişmenin odakları haline gelmekte ve dünya kentleri hiyerarşisi içinde kendilerine avantajlı bir konum elde etmek amacıyla stratejiler izlemektedirler (Sassen, 1991).

Makro düzeydeki değişimler çerçevesinde kentsel düzeyde iki temel değişim öne çıkmaktadır. Birincisi; yerel yönetimlerin emeğin yeniden üretimi işlevini ikinci plana itmekte ve sermayenin yeniden üretimini ön plana çıkarmaktadırlar. İkincisi ise, işlevsel bir iş bölümü içinde olan kentler ve yerel devletler modelinden yarışmacı bir kent ve yerel devlet modeline geçiş yaşanmaktadır (Şengül, 2004). Neoliberal süreçte rekabet temel bir erdem haline gelmekte ve firmalar, şehirler bölgeler ve ulusların arasındaki rekabet önem kazanmaktadır (Kozanoğlu ve diğer, 2009).

Tablo 2.3 Neoliberal yerelleşmenin yaratıcı ve yıkıcı momentleri (Brenner&Theodore, 2002, s. 369-372)

Neoliberal yerelleşmenin mekanizmaları	Yıkımın momentleri	Yaratmanın momentleri
Yönetimler arası ilişkileri tekrar ayarlama	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Belediye aktivitelerine olan merkezi hükümet desteğinin daha önceki sistemlerinin ayrılması/sökülmesi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ “İç kaynaklı büyümeyi” harekete geçirmek ve yerel girişimciliği ödüllendirmek için yeni özendirici yapıların yaratımı ▪ Belediyelere yeni vergiler, yükler ve sorumlulukların devredilmesi
Kamu finansmanından tasarruf	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Yerel yönetimlerin üzerinde mali sıkılık tedbirlerinin koyulması 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gelirin yerel kaynakları, kullanıcı vergisi ve özel finansın diğer araçları üzerinde belediyelerin güvenini artıran

		ve yeni gelir tahsilinin yapıldığı bölgelerin yaratılması
Refah devletinin yeniden yapılanması	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ulusal sosyal yardım hizmetlerinin sağlandığı yerel aktarmaların kısıtlanması, idari-sosyal yardımlaşmacı yerel hükümet aygıtlarına saldırı/tecavüz 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Toplum temelli hizmetlerin ve sosyal hizmet tedarikine yönelik özel yaklaşımların genişlemesi
Yerel hükümetin kurumsal altyapısının yeniden yapılanışı	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Yerel kamu yönetiminin bürokratikleşmiş hiyerarşik formlarının ayrılması/sökülmesi ▪ Önceki devlet vergilerinin gönüllü topluluk ağlarına devredilmesi ▪ Yerel demokratik hesap verebilirliğin geleneksel düzenleyicilerine saldırı/tecavüz 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kamu-özel ortaklıkları, bağımsız yetkileri olan hükümet kuruluşu ve örgütler ile yeni kamu yönetimine temellenen ağ oluşturmuş yeni, yerel yönetim biçimlerinin ileriye yönlendirilmesi ▪ Seçkin iş çıkarlarının önemli yerel gelişme kararlarını doğrudan etkileyebilmesi yoluyla yeni kurumsal düzenlemelerin inşası
Belediyeye ait kamu sektörünün ve kolektif altyapıların özelleştirilmesi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Standartlaşmış belediye hizmetlerinin (kamu hizmetleri, sağlık işleri, kamu güvenliği, toplu taşıma vs.) sağlanması için kamu tekellerinin eliminasyonu/tasfiye edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Belediye hizmetlerinin özelleştirilmesi ve rekabetçi taahhüt ▪ Hizmet dağıtımı ve altyapı bakımı için yeni pazarların yaratılması ▪ Uluslararası sermaye dalgalanmaları içinde kentlerin (yeniden) konumlanmasında arzu edilen özelleştirilmiş, kişiye özel hale getirilmiş ve şebekelendirilmiş kentsel altyapıların yaratımı
Kentsel konut piyasasının yeniden yapılanması	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Düşük kirali barınmanın diğer biçimleri ve sosyal konutların yerle bir edilmesi ▪ Kira kontrollerinin ve proje-temelli inşaat sübvansiyonlarının tasfiye edilmesi/eliminasyonu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Merkez-kent gayrimenkul piyasalarında spekülatif yatırımlar için yeni fırsatların yaratılması ▪ Acil durum sığınaklarının evsizler için “depolar” haline gelmesi ▪ Kentsel konut piyasasının düşük kirali bölgelerinde piyasa kiralarının ve kiracı temelli belgelerin sunumu
Yeniden çalışan emek piyasası düzenlemesi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gençler, yerinden edilmiş işçiler ve işsizlere yönelik geleneksel olarak kamu tarafından finanse edilen eğitimin, mesleki beceri ve çıraklık programlarının kaldırılması 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Geçici iş bulma kuruluşlarının, kurlsız işgücü köşelerinin ve diğer muhtemel çalışma biçimlerinin hızla çoğalıp gelişebileceği yeni bir düzenleyici çevrenin yaratılması ▪ İşçilerin düşük-ücretli işlere zorla alınmasını hedefleyen çalışma gönüllülüğü programlarının uygulanması ▪ Enformel ekonomilerin

		yayılmayı
Bölgesel gelişme stratejilerinin yeniden yapılanması	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kapitalist büyümenin ulusal modellerinin kaldırılması ▪ Geleneksel telafi edici bölgesel politikaların tahrip edilmesi ▪ Yerel ve bölgesel ekonomilerin küresel rekabetçi güçlere açılmasının artması ▪ Farklı kentsel ve bölgesel endüstriyel sistemler içinde ulusal mekan ekonomilerinin parçalanması 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Önemli kentsel bölgeler içinde serbest ticaret ve serbest girişim zonlarının ve devlet denetimi kaldırılan diğer alanların yaratılması ▪ Yeni gelişme alanları, teknopoller ve ulusüstü ölçeklerde diğer yeni sanayi alanlarının yaratımı ▪ Ekonomik kapasiteleri ve altyapı yatırımlarını, “küresel olarak bağlanmış” yerel/bölgesel yığınlara yeniden yönlendirmeyi amaçlayan yeni “küresel-yerel” stratejilerin seferber edilmesi
Yapılı çevrenin ve kentsel formun dönüşümü	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kentsel kamusal mekanların tasfiye edilmesi ve/veya yoğunlaşan gözetimi ▪ Spekülatif yeniden geliştirmeye yol açmak için geleneksel işçi sınıfı komşuluklarının tahrip edilmesi ▪ Topluma yönelik planlama girişimlerinden geri çekilme 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Elit/ kollektif tüketime yönelik yeni özelleştirilmiş alanların yaratımı ▪ Yerel arazi kullanım deseninin yeniden şekillendirilmesi ve kollektif yatırımı çekmeyi niyet eden büyük ölçekli mega projelerin inşası ▪ Kapalı konut siteleri, kentsel adacıkların ve toplumsal yeniden üretimin diğer arındırılmış alanların/mekanların yaratımı ▪ Soylulaştırma sınırının ötelenmesi ve sosyomekansal kutuplaşmanın şiddetlendirilmesi ▪ Temel arazi kullanım planlama kararlarının gerekçesi olarak “en yüksek ve en iyi kullanım” ilkesinin benimsenmesi
Yerellikler arası politika transferi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Yerel politika oluşturmaya yönelik bağlamsal açıdan duyarlı yaklaşımların aşındırılması ▪ Yerelleştirilmiş pazar ve yönetim başarısızlıklarına olan “kendi bahçesinde yetiştirilmiş” çözümlerin marjinalize edilmesi/dışlanması 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Yerel toplumsal sorunlara yönelik kestirme çözümler aramada (yer pazarlama stratejileri, sıfır-tolerans suç politikaları, vb.) politika yapıcılar arasında “modernleştirilen” reform arayışına yönelik sosyal, prototip yaklaşımların yayılması ▪ Yerel politika çevreleri üzerinde bağlamından arındırılmış “en iyi” modellerin dayatılması.
Kentsel sivil toplumun yeniden düzenlenmesi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tüm yaşayanlarına temel sivil özgürlükler, sosyal hizmetler ve temel politik hakların kazandırıldığı “liberal kentin” tahrip edilmesi/yok edilmesi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sıfır-tolerans suç politikalarının ve “kırık pencere” denetiminin/jandarmalığının seferber edilmesi

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sosyal kontrol ve denetimin yeni ayrımcı biçimlerinin sunumu. ▪ Emek piyasası içine bireyleri yeniden ekleyerek sosyal dışlanma ile mücadele edecek yeni politikaların oluşturulması
Kentin yeniden temsili	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Endüstriyel işçi sınıfı kentinin savaş sonrası imajı kentsel düzensizlik, “tehlikeli sınıflar” ve ekonomik gerileme üzerine yapılan (yeniden) vurgu yoluyla yeniden düzenlenir 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Önemli metropoliten alanlar içindeki yeniden canlandırma, yeniden yatırım yapma ve yenileme ihtiyacı üzerinde odaklanan girişimci temsiller ve müzakerelerin seferber edilmesi.

Küresel akışların, sermaye hareketlerinin önemli düğüm noktaları olarak öne çıkan kentler, ulusal, uluslar arası, yerel ve bölgesel sınırlar içinde merkezi bir konum elde etmek amacıyla kent mekanı üzerinde girişilen büyük ölçekli kentsel projelere altlık etmektedirler. Dolayısıyla kentler, neoliberal politika deneyimleri, kurumsal girişimler ve siyasal ideolojik projelerin stratejik hedefleri olmaktadır (Brenner&Theodore, 2002, s.375).

Kentler, neoliberal dönemin kent mekanı üzerinde yarattığı yeniden yapılanma sürecinin yansımalarından bir tanesi olarak farklı projeler tarafından değiştirilmekte ve dönüştürülmektedir. Kentsel projelerin aktörlerini iki grupta değerlendirmek mümkündür (Şengül, 2009):

- Bu projelerin bazılarının aktörleri kentsel düzeyden daha üst ölçeklerde örgütlenmişlerdir. Çok uluslu şirketlerden bölgesel ve ulusal ve bölgesel ölçekte faaliyet gösteren sermaye gruplarına ve merkezi yönetime kadar uzanan görece daha güçlü aktörleri içermektedir.
- İkinci grup ise, kentsel düzeyde faaliyet gösteren yerel girişimciler, yerel yönetimler, müteahhitler kentsel toplumsal hareketler ve örgütlenmemiş kentlileri kapsayan daha geniş ancak sınırlı güce sahip bir dizi aktörü içermektedir.

Büyük ölçekli kentsel projeler, merkezi yönetim, yerel yönetim ve özel sektör işbirliği ile geliştirilen kentsel dönüşüm projeleri olabileceği gibi, üst ölçekli kıyı arkası projeler, ulaşım projeleri ve uluslar arası etkinliklerle bağlantılı projeler de

olabilmektedir. Kentsel projelerde, bu grupları bir araya getiren ya da ayıran faktör, kent mekanını bir yaşam mekanı (kullanım değeri) ya da bir kar/rant kaynağı olarak görmeleridir. Özellikle kentsel girişimciler, müteahhitler, arsa spekülörleri, bankalar ve şirketler kent mekanını dolaylı ya da direkt olarak bu çerçevede görmektedirler (Şengül, 2009).

Neoliberal programın önemli ayaklarından birini özelleştirme, diğerini ise deregülasyon oluşturmaktadır. Bu noktada, devlet tarafından işletilen veya düzenlenen sektörlerin özel girişimciye açılması ve devlet müdahalesinden azat edilmesi temel prensip haline gelmektedir (Kozanoğlu ve diğer., 2008). Neoliberalizmin temel araçlarından olan özelleştirmenin kent mekanı üzerindeki yansıması ise kamu mülkü olan taşınmazların özel sektöre devri biçiminde olmakta ve kent mekanı neoliberal politikalar doğrultusunda kamu alanından özel alana doğru artan bir eğilimle dönüştürülmektedir.

Brenner ve Theodore (2002), neoliberalizmin kentsel kamusal alanların tasfiyesine neden olduğunu ve topluma yönelik planlama girişimlerinden vazgeçildiğini belirtmektedirler. Bu noktada, neoliberalizmin kent ve yapılı çevreyi dönüştürmek üzere giriştiği müdahale alanlarını ise şöyle sıralamaktadırlar:

- Elit/ kollektif **tüketime** yönelik yeni **özelleştirilmiş alanların** yaratımı
- Yerel arazi kullanım deseninin yeniden şekillendirilmesi ve kollektif yatırımı çekmeyi niyet eden **büyük ölçekli mega projelerin** inşası
- **Kapalı konut siteleri**, kentsel adacıkların ve toplumsal yeniden üretimin diğer arındırılmış alanların/meکانların yaratımı
- Soylulaştırma sınırının ötelenmesi ve sosyomekansal kutuplaşmanın şiddetlendirilmesi
- Temel arazi kullanım planlama kararlarının gerekçesi olarak **en yüksek ve en iyi kullanım ilkesinin** benimsenmesi

Günümüzde tüm dünyayı etkisi altına almış olan neoliberalizm, ekonomi odaklı bir kavram olmasına rağmen, yaşamın tüm alanları üzerinde güçlü müdahalelerde bulunmaktadır. İşin doğası gereği, kent her şeyden önce tüm neoliberal deneyimlere

altlık eden bir alan olması nedeniyle, neoliberalizmle organik bir ilişki içindedir. Neoliberalizm ve kent arasında güçlü bir ilişki bulunmakta, neoliberal politika stratejileri kent mekanını değiştirmekte ve dönüşüme uğratmaktadır. Neoliberalizm öncelikle kendi sürekliliğini sağlamak, ardından istikrarsız yapısı nedeniyle girdiği bunalım dönemlerini aşmak adına serbest piyasa mekanizması içinde meta elde etmek ve sermaye birikimi oluşturmak durumundadır. Neoliberalizmin bu arayışına en etkili ve pratik çözümler ise kent mekanından gelmektedir. Bu noktada sermaye, kent mekanına yönlendirilmekte ve kent, neoliberalizm için son derece karlı bir birikim, yatırım ve dönüşüm alanı haline gelerek neoliberal yeniden yapılandırma süreçlerinin en gözde öznesi olmaktadır.

BÖLÜM ÜÇ

NEOLİBERAL POLİTİKALAR VE TÜRKİYE

3.1 Neoliberal Politikalar ve Türkiye'deki Yansımaları

1970'lerin sonunda güçlü bir doktrin olarak karşımıza çıkan neoliberalizm, 1980'lerle birlikte başta Amerika ve İngiltere'deki iktidarlar tarafından büyük bir kabul görmüş ve günümüze kadar uzanan süreç içinde, ileri kapitalist dünyadaki pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeye farklı derecelerde de olsa nüfuz etmeyi başarmıştır.

“Sermaye birikiminin önündeki her türlü engelin ortadan kaldırılması için ülke ekonomilerinin dünya piyasası ile finansal ve ticari serbestleşme temelinde yeni bir eklemlenme sürecine girmesini ve ülkelerin hukuki ve siyasi yapılarının buna uygun olarak yeniden yapılandırılmasını hedefleyen neoliberal politikalar, 1970'lerde dünya kapitalizminin derinleşen krizine yanıt arandığı yıllarda, Hayek ve Friedman'ın ultra-liberal piyasacı yaklaşımları üzerinde şekillenmişlerdir”.
(Bedirhanoglu, 2010, s.44)

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, neoliberal pratikler için önemli birer laboratuvar konumundadır. IMF ve Dünya Bankası başta olmak üzere diğer uluslar arası üst kurumlar aracılığıyla neoliberal politikalar söz konusu ülkelere birer reçete olarak verilmekte ve günümüz dünyasının kapitalist birikim ilişkileri zincirine eklemlenebilmenin yolu bu reçeteleri eksiksiz bir biçimde uygulamaktan geçmektedir. Ülkeler ekonomilerini ve siyasal yapılarını neoliberalizmin düsturları doğrultusunda yeniden yapılandırmaktadır.

“...neoliberal politikaların güney ülkelerinin gündemine girişi, 1980 borç krizi sonrasındadır. Bu dönemde güneydeki devletler ve sermaye grupları kadar dünya finans sisteminin de karşı karşıya bulunduğu kriz koşulları, başta IMF olmak üzere uluslararası kuruluşların ve ilişkilerin yönlendirici müdahaleleri altında

‘makroekonomik istikrar ve yapısal uyum’ programlarıyla aşılmaya çalışılmıştır’’
(Bedirhanoğlu, 2010, s. 44).

Neoliberal yeniden yapılanma süreçleri yalnız ekonomik ve siyasal alanla sınırlı kalmayıp aynı zamanda toplumsal, kültürel ve mekansal alanlarda da belirgin bir biçimde izlenmektedirler.

Neoliberalizm hakim bir ideoloji olarak tüm dünya üzerinde hakimiyetini kurarken, kuşkusuz her ülke deneyiminin o ülkenin kendi özgün koşullarına bağlı olarak farklılıklar göstereceği ortadadır. Ancak neoliberal reçetelerin dozu, şiddeti ve ivmesi farklılıklar gösterse de özellikle gelişmekte olan ülkeler üzerindeki temel yönelimleri ve hedefleri ortak bir dil kurmaktadır. Bu çerçevede gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’nin neoliberalizmle olan ilişkisi analiz edildiğinde; dönemsel ve yapısal olarak bazı kırılmalar ve bir ayrıştırmaya olanak verecek biçimde bir takım gelişme ve değişimler tespit edilmektedir.

3.1.1 Türkiye’de Neoliberal Politikalarda İlk Evre: 1980’li Yıllar, I. Neoliberal Dalga

1980 yılı tarihsel süreç içinde Türkiye için, ekonomik alandan başlayarak siyasal, toplumsal ve mekansal anlamdaki köklü değişimlerin kapısını aralayan önemli bir kırılma noktası niteliğindedir. 1980 yılı ile birlikte ithal ikameci ve dışa kapalı kalkınma politikalarından vazgeçilerek, ülke kapılarının dışarıya açıldığı, global liberalizasyon politikalarına geçiş yaşanmıştır. Benimsenen ekonomik politikalar, Türkiye’deki değişim sürecinin lokomotifleri olarak merkezi bir konum edinmiştir. Türkiye’nin 1980 yılında yaşadığı geçiş süreci kuşkusuz neoliberalizmin 1970’lerin sonuna doğru başta Amerika ve İngiltere olmak üzere tüm dünyada hakim bir paradigma olarak yükselişine paralel bir biçimde gelişmiştir.

“Türkiye’de neoliberal yapısal dönüşüm veya uyum sürecinin fiili başlangıcını 24 Ocak 1980 tarihli kararlar ve Haziran ayında IMF ile yapılan üç yıllık stand-by düzenlemesi oluşturmaktadır” (S.Sönmez, 2009, s.25). Türkiye’nin ekonomisi

politikasında radikal bir değişiklik yaparak, neoliberalizmle göbekten bir bağ kurmasında bazı temel nedenlerin ve bu süreci yönlendiren üst kurumların etkili olduğu görölmektedir.

“24 Ocak kararları, ithal ikamesine dayalı, ulusal kalkınmacı, sanayileşmeyi hedefleyen bir birikim modelinden kopuşu simgelerken, dünya kapitalist sistemiyle bütünleşmeye yinelik yapısal uyum politikaları yoluyla ekonomiyi serbest piyasa ekonomisine göre yeniden yapılandırmayı ve ihracata dayalı bir gelişmeyi öngörüyordu. Bu, içinde çelişkiler, farklı uğraklar barındıran ancak bütünüyle ‘neoliberal dönüşüm’ olarak adlandırılabilen bir sürecin başlangıcıdır” (Kaya, 2009, s.237).

1980 istikrar programları, piyasaları öne çıkarmakta, ülke kalkınma planlarının da yerine geçmektedir. Piyasa ekonomilerine uyum sağlama noktasında kabul edilen iktisadi araçlar ise, neoliberal politikanın araçları olmaktadır (BSB, 2008, s. 61)

1980 yılı yalnız köklü bir ekonomik değişimin değil, aynı zamanda Türkiye’nin günümüze kadar uzanan süreçte kaderini değiştirecek güçlü bir siyasi değişime karşılık gelen 12 Eylül 1980 darbesinin de yılı olmuştur. Ekonomik ve siyasi alanda gelişen bu iki temel değişim birbiriyle ilişkisiz gibi görünse de özünde durum farklıdır. Bu noktada Buğra (2007, s. 206), 12 Eylül askeri darbesinin 1980 IMF paketinin uygulanması için gerekli istikrar ortamının yaratılmasını amaçladığı yönündeki rolüne dikkat çekmektedir. Eylül 1980’den sonra toplumsal muhalefetin askeri yönetim tarafından bastırılması istikrar programının hayata geçirilmesini kolaylaştırmıştır (Zürcher, 2005, s. 425). “...12 Eylül rejimi, sonraki üç buçuk yıl boyunca iktisat politikalarının ‘sermayenin bir karşı saldırısı’ biçiminde gelişmesini, ‘işgücü piyasasını askeri’ bir denetim altında tutarak gerçekleştirdi”. (Boratav, 2006, s. 148). Nitekim, askeri darbe sonrasında kurulan yönetimin, istikrar önemlerini katılaştıran sürdürdüğü ve yapısal uyum doğrultusunda adımlar attığı görölmüştür (S.Sönmez, 2009, s.25).

Yaşanan radikal dönüşümün arkasında kuşkusuz bazı temel nedenler yer almaktaydı. Bu süreçte Türkiye'ye bakıldığında, "...ithal ikameci uygulamalarla içerideki rantların tüketilmiş olduğu, dış borçların ödenmesi için de ekonominin dışa yönelmesi gerektiği..." (Balseven ve Önder, 2009, s.90) biçiminde bir tablo ortaya çıkmaktaydı. Kazgan (2009, s.121), ülkenin bu süreçteki durumunu; Türkiye'nin borç ödeyememesi dolayısıyla, içine düştüğü krizi atlattığı temelinde döviz kazanmak için gereken politika dönüşümlerini hayata geçirmesi olarak aktarmaktadır. Bu bağlamda "Türkiye, 1980'de 24 Ocak kararları ile başlatılıp, 12 Eylül darbesi ile kolaylaştırılan süreçte, köklü bir neoliberal dönüşümün uygulamaya konulduğu ilk ülkeler arasında yer alıyordu" (Mütevellioglu ve Işık, 2009, s. 159).

"İstikrar paketi ve yapısal uyum programı IMF, Dünya Bankası ve OECD çevrelerinin görüşleri ve önerileri ile uyumludur. Program kısa vadede piyasalardaki dengesizliği ortadan kaldırarak enflasyonist baskıyı kırmayı ve ödemeler bilançosundaki dengesizliği gidermeyi, orta ve uzun vadede kamu kesiminin boyutlarını daraltarak ekonomiyi özelleştirmeyi ve dışa açılma stratejisine uygun olarak dış ticarete ve sermaye hareketlerinde serbestliği sağlamayı hedeflemiştir" (S.Sönmez, 2009, s.27).

24 Ocak kararlarının iktisat politikalarındaki temel unsurlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Boratav, 2006, s.149) :

- Reel devalüasyonlar doğrultusunda işletilen bir kambiyo politikası
- Adım adım liberasyona yönelen bir ithalat rejimi
- Pahalı döviz, ucuz kredi ve vergi iadesi gibi teşvik ve sübvansiyonlarla desteklenen ihracatın bir ulusal öncelik haline getirilmesi
- Fiyat kontrolleri ve temel malların çoğundaki sübvansiyonların kaldırılması ve iç talebin daraltılmasına dönük makro politikalar

Program temel olarak, "ödemeler dengesinin iyileştirilmesi, enflasyonla mücadele ve ihracata yönelik bir serbest piyasa ekonomisinin yaratılması" (Zürcher,

2005, s.425) biçiminde üç kısımdan oluşmaktadır. Bu amaçlara ulaşabilmek için gerekli araçlar ise şöyledir (Zürcher, 2005, s.425):

- Türk ihraç mallarının dış pazarlarda rekabet edebilmesi için Türk lirasının aşırı (ve sürekli) devalüasyonu;
- Aşırı tüketimi ve enflasyonu azaltmak için faiz oranlarının çok yüksek tutulması; (rekabet olanağını artırmak ve enflasyonu düşürmek için) ücretlerin dondurulması;
- Devlet sübvansiyonlarının kaldırılması ya da azaltılması yoluyla fiyatların yükseltilmesi

“Radikal dönüşümün anahtarları olarak ihracatın teşviki ve dış ticarete serbestleşme, serbestleşmeyi de kapsayacak biçimde finansal sistemin reformu, vergi harcama reformu, KİT’lerin yeniden yapılandırılması ve nihai olarak özelleştirilmesi, tarım kesiminde sübvansiyon sisteminin giderek tavsiyesi, programın ön sıralarında yer almaktadır. Yapısal uyumun kapsamı genişletilerek serbestleşme, deregülasyon ve özelleştirme, kamu bankalarından kamu hizmet alanına ve sosyal güvenlik ve sağlık sistemine kadar yaygınlaştırılmıştır” (S.Sönmez, 2009,s. 28-29)

1980 sonrası süreçte IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar aracılığıyla yönlendirilen neoliberal programların odağında yapısal uyum politikaları yer almaktaydı. Nitekim 24 Ocak kararları da böylesi bir üst çerçeveden bağımsız değildi.

“...bu kararlar sadece bir istikrar programı niteliği taşımamaktaydı; beynelmilel sermayenin özellikle Dünya Bankası aracılığıyla ‘pazarladığı’ ve içte ve dışa karşı piyasa serbestisi ile beynelmilel ve yerli sermayenin emeğe karşı güçlendirilmesi gibi iki stratejik hedef etrafında oluşan bir ‘yapısal uyum’ perspektifi taşımaktaydı.” (Boratav, 2006, s. 148).

“24 Ocak 1980 tarihinde açılan istikrar paketinin geçmişteki benzerlerine göre temel farklılığı, kısa vadeli ekonomik istikrarın ötesinde serbestleşme ve dışa açılma ekseninde kapsamlı ve uzun vadeli yayılmış bir yapısal uyum/dönüşüm programını önermesidir” (S.Sönmez, 2009, s.26). Nitekim neoliberal reçetelerin olmazsa olmazı olan yapısal uyum perspektifinin ilerleyen yıllarda çok daha etkin bir biçimde ön plana çıktığı görülmektedir (Boratav, 2006, s.148; S.Sönmez, 2009, s.26).

24 Ocak kararları ile başlayan süreç, 1988 yılına kadar bir bütünlük ve süreklilik arz etmiştir. (Boratav, 2006, s.150). Bu süreci kendi içinde 1981-1983 yılları arasında askeri rejim altında liberal ekonomi ve 1984-1988 yılları arasında ANAP yılları olarak dönemselleştirmek mümkündür (Boratav ve diğer., 1995).

24 Ocak kararları kapsamındaki istikrar programı 12 Eylül darbesi sonrası iş başına geçen askeri yönetim tarafından 1983 tarihine kadar kararlılıkla sürdürülmüştür. (S.Sönmez, 2009, s.30). 1983 yılındaki genel seçimler Türkiye'nin bundan sonraki ekonomik, politik ve sosyal gündemi açısından kritik kararlara imza atacak bir yönetimi iş başına getirmiştir. “1983 sonbaharındaki güdümlü genel seçimlerin ardından iktidara gelen ANAP ile birlikte neoliberal politikalar güçlendirilmiş, bu bağlamda dış ticarete ve iç finansal piyasalarda serbestleşme hızlandırılmıştır” (S.Sönmez, 2009, s.25).

Buğra (2007), Askeri ve sivil hükümetlerin 1980'lerde uygulamaya çalıştıkları programın, ithal ikameci sanayileşme stratejisi nedeniyle fiyat mekanizmasının bozulduğu bir ülkede liberal piyasa ekonomisini kurmayı amaçladığını ifade etmektedir. Ekonomideki radikal bir değişimle neoliberal piyasa ekonomisinin kurulmaya çalışıldığı bir dönemde, toplumsal yapının da piyasa toplumuna doğru evrilmesi ve sistemin toplumun gözünde meşruiyet kazanması önem taşımaktaydı. Boratav (2006, s.148), 24 Ocak programının 1988 yılının sonuna kadar iktisat politikalarına damgasını vurarak zaman içinde yeni unsurların eklenmesiyle zenginleşen bir bütünlük taşıdığını, bu neoliberal modelin halk kitlelerine baştan sona ‘alternatifi yoktur’ sloganıyla ve yoğun bir ideolojik kampanyayla sunulduğunu ifade etmektedir. Askeri yönetimin getirdiği baskıcı uygulamalar ve sonrasında Özal

iktidarının serbestleşme sürecinin toplumun tüm kesimlerine büyük getirileri olacağı yönündeki söylem ve vurguları, bu dönemin piyasacı yaklaşımına paralel olarak piyasacı bir toplum yapısının gelişiminin önünü açmıştır.

Dünya ekonomisinin 1980'lerin sonuna doğru yavaşlaması ile birlikte, Türkiye'de planlanan büyüme rakamlarına ulaşamayacağı ortaya çıkmış ve istikrarsız bir büyüme dönemine girilmiştir. Bu sürece, yüksek enflasyonla işsizlik eşlik etmiştir. Böylece Türkiye, ihracata yönelik ekonomisi nedeniyle, küresel uzun süreli ekonomik konjonktür dalgalanmalarına karşı çok daha duyarlı hale gelmiştir (Zürcher, 2005, s.432). “Serbestleşme politikaları ekonomik büyüme, iç ve dış borçlanma ile kamu maliyesi, ödemeler bilançosu ve bölüşümü etkilemiş ve 1980 öncesine göre, yeni fakat kırılğan bir ekonomik-finansal yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır” (S.Sönmez, 2009, s.29).

Bu sürecin sınıfsal anlamda yarattığı temel sonuçlara bakıldığında ise, toplumsal sınıflar ve gelir düzeyleri temelinde değişimler yaşandığı, ayrıca sürecin kendi dinamiklerine bağlı olarak yeni sınıfsal yapılanmalar ortaya çıkardığı görülmektedir. 1980'li yılların ekonomi politikalar toplumda sınıflar arası gelir dağılımının arasının oldukça açılmasını nedenlemiştir. Bir tarafta oldukça zengin bir girişimci grup doğarken diğer tarafta ise halkın büyük çoğunluğunun satın alma gücü azalmış ve işsizlerin sayısında çok büyük artışlar meydana gelmiştir (Zürcher, 2005, s.431). “1980 döneminde uygulamaya koyulmuş olan dışa açık büyüme politikaları dönemin bütçe performansı üzerinde olduğu kadar, günümüzdeki sorunların oluşumunda da birinci derecede rol oynamıştır” (Balseven ve Önder, 2009, s.86). Neoliberalizmin inşa süreci için, gerekli üst yapılanmaların güçlü bir biçimde devrede olduğu, ulusal aktörlerin de süreci hayata geçirmek ve kolaylaştırmak için gerekli ortamı hazırladıkları ve düzenlemeleri yerine getirdikleri görülmektedir.

“1980'li yılların sonlarına doğru dışa açık büyüme modelinde tıkanıklık ortaya çıkmış, enflasyonist baskının kırılmaması geleceğe ilişkin belirsizlikler yaratmış, vergi gelirlerinin kamu finansmanındaki yetersizliği kronikleşmiş ve –iç-borç faiz ödemeleri kamu maliyesi/bütçesi üzerinde finansal baskı oluşturmuştur” (S.Sönmez,

2009, s. 42). Türkiye'nin 1980 yılında 13,5 milyar dolar olan ulusal borcu, 1989 yılında 40 milyar dolara çıkmıştır (Zürcher, 2005, s.425). 1989 yılında ise, Türkiye ekonomisi açısından son derece önemli bir karar alınmıştır. Finans sistemi alanında kabul edilen 32 sayılı kararlar birlikte, dış dünya ile Türkiye arasındaki sermaye hareketlerinin serbest bırakılması kararlaştırılmıştır (Boratav, 2006; S.Sönmez, 2009; Yeldan, 2001a).

Türkiye ANAP iktidarı döneminde neoliberalizmin Türkiye'ye özgü bir bileşimini içeren politikaların hayata geçirilmesine sahne olmuş, ancak neoliberal politikaların tıkanması nedeniyle, 1980'lerin sonları ve 1990'ların başında, ANAP iktidarı Türk siyasetindeki hegemonik rolünü kaybetmiştir (Ataay, 2008a, s.71). “ANAP'ın Türk siyasetinde düşüşe geçmesi, aynı zamanda neo-liberalizmin hegemonyasının zayıflaması anlamına geliyordu. Türkiye, ANAP'ın düşüşünün tescillendiği 1989 yerel seçimleri ve 1991 genel seçiminden sonra, siyasal parçalanma ve istikrarsızlık sarmalına girmeye başladı” (Ataay, 2008a, s.71).

1994 yılına gelindiğinde ise Türkiye ekonomisi önemli bir krizle karşı karşıya kalmıştır. S.Sönmez (2009) 1994'deki finansal krizin denetimsiz finansal serbestleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu ifade etmektedir. 1994 krizi nedeniyle, IMF anlaşmasından sonra iki yıl için 687 milyon dolarlık kredi alınmış, 1996-1997 yılları Türkiye'nin IMF'siz yılları olmuştur (Boratav, 2006, s.183). 1990'lı yıllar Türkiye ekonomisinin çalkantılı yılları olmuş ve 1990'ların sonuna oldukça yüksek borç stoku ile girilmiştir. 1980'lerin başına 14 milyar dolar dış borç stoku ile gelen Türkiye, 1990'a yaklaşık 40 milyar dolar dış borç stoku ile girmiş, bu miktar 1999 yılında ise 102 milyar dolara yükselmiştir (Balseven ve Önder, 2009, s.91)

3.1.2 Türkiye'de Neoliberal Politikalarda İkinci Evre: 2000'li Yıllar, II. Neoliberal Dalga

“1990'lı yıllar, bir yandan giderek ağırlaşan bir dış borç krizine ve ekonomik istikrarsızlığa, bir yandan da uyumsuz koalisyon hükümetlerinin yarattığı

sorunlara ve merkez partilerinin birbirini tüketen rekabetine sahne oldu. Bu süreç 1994 ekonomik krizinden Kasım 2000-Şubat 2011 ekonomik çöküşüne kadar devam etti ve neoliberal hegemonyanın bütünüyle krize girme tehlikesi ortaya çıktı” (Ataay, 2008a, s.71).

Neoliberalizmin krizler, ekonomik istikrarsızlıklar, yüksek enflasyon, geniş halk kitlelerinde söz konusu ekonomik gidişat ve sosyal hak kayıplarından doğan hoşnutsuzluklar temelinde prim kaybetmesi, yeniden güçlü bir biçimde ayağa kaldırılması ihtiyacını doğurmuştur. Nitekim 2000’li yıllar böylesi bir dönüşüm sürecine karşılık gelecek yapılanmalara altlık etmektedir. Bu periyot neoliberalizmin bir anlamda yeniden yapılandırıldığı bir aşamaya karşılık gelmektedir. 2000’li yıllardaki neoliberal yeniden yapılanma sürecinin geçmişe yönelik izi sürüldüğünde 1990’ların sonunda yaşanan bazı temel gelişmelerin bu sürecin altyapısını hazırladığı görülecektir. “1998-1999 kesitinde makroekonomik göstergelerde ciddi bir bozulmanın olduğu saptanmaktadır. Ekonominin hızla soğuduğu ortamda iç borç stoku ve servisi artmış, bütçe kamu/açıkları genişlemiş ve enflasyonist baskı devam etmiştir” (S.Sönmez, 2009, s.51).

1980’li yılların sonlarından başlayarak, “istikrarsızlık, kriz (1994) ve finansal dalgalanmaların damgasını vurduğu yaklaşık 10 yıllık süreç, ekonominin 1998 yılında IMF gözetimi altına sokulmasıyla yeni bir aşamaya gelmiştir” (S.Sönmez, 2009, s.26). 1998 yılında IMF ile imzalanan Yakın İzleme Anlaşması ile yeni bir sürecin başladığı görülmektedir (Boratav, 2006, s.183). Söz konusu İzleme Anlaşması, on yıllık dönemi kapsayacak olan ve Türkiye iktisat tarihindeki Türkiye-IMF ilişkileri açısından en uzun dönemli ilişkinin başlangıcını oluşturmaktadır. Anlaşmanın ek metni olan Ekonomik Politikalar Bildirgesi, Yakın İzleme Anlaşması’nın 2000 yılından itibaren üç yıllık (2000-2002) bir stand-by anlaşmasına dönüşebilecek bir anlaşma olacağına taahhüdünü içermektedir (BSB, 2007, s.17). Nitekim, “2000 yılıyla birlikte yürürlüğe giren stand-by düzenlemesi ile gözetim yeni bir boyut kazanmıştır” (S.Sönmez, 2009, s.26).

“...siyaset (veya devlet) ekonomiden elini çeksın sloganı ile özetlenen yeni bir “yapısal uyum reform ve istikrar sürecine” geçiş özlemi 1998’de imzalanan ilk anlaşmanın fikri arka planını oluşturdu” (Boratav, 2009, s.3). Bir başka deyişle Türkiye ekonomisi 10 yıl süreyle Bretton Woods kurumlarının denetimi altına alınmış, makro ekonomik politikalar tamamen IMF tarafından belirlenmiş hatta sosyal politikalar ve ekonominin yönetimini ilgilendiren kurumsal düzenlemeler de biçimlendirilmiştir (Boratav, 2009, s.3). Balseven ve Önder (2009, s.92) Yakın İzleme Programı’nın, 2000 yılı başında üç yıllık istikrar programına dönüştürüldüğünü ve programın para politikası ayağı, maliye politikası ayağı ve yapısal reform ayağı olmak üzere, üç temel ayağa oturtulduğunu ifade etmektedir.

“Yapısal reform programının da iki alt ayağı bulunmaktadır. Yapısal reform programı, bir yönü ile özelleştirme ve yabancılaştırma kapsamında THY, PETKİM ve TELEKOM gibi güçlü ve karlı kuruluşların yabancılara satışını öngörerek, borçlara karşılık ulusal varlıkların yabancılara devrini, ikinci yönü ile de tüm piyasaların serbestleştirilmesi projesiyle, bir yandan tarım gibi rekabete hazır olmayan alanların, diğer yandan da TEKEL gibi kamusal yöntemlerle denetlenmesi gereken piyasaların dünya devlerine teslimini öngörmüştür. Bu çerçevede, sosyal güvenlik reformu ve sağlıkta dönüşüm programı gibi radikal değişimler de gündeme getirilerek sermaye dışı kesimler lehine katma değerden aşırı kaynak çekilmesinin engellenmesi amaçlanmıştır” (Balseven ve Önder, 2009, s.94).

Yakın izleme anlaşması çerçevesinde uygulamaya koyulan programın temel amaçları şöyledir (S.Sönmez, 2009, s.56):

- Enflasyonla mücadele sürecinde konsolide bütçede faiz dışı fazlanın artırılarak sürdürülmesi
- Kamu ücretleri ve tarımsal destekleme fiyatları gibi bazı temel göstergelerin belirlenmesinde geçmiş enflasyon yerine hedeflenen enflasyonun temel alınması
- Para politikasının enflasyondaki düşüşü destekleyici bir biçimde ve sıkı bir koordinasyon içinde uygulanması

- Kamu finansmanını daha da güçlendirecek yapısal reformların gerçekleştirilmesi
- İç borçlanma ihtiyacını azaltmak ve ekonomideki etkinliği artırmak için özelleştirmelerin hızlandırılması

Bağımsız Sosyal Bilimciler, (2007); 1998 yılının yakın iktisadi tarihimizde 24 Ocak 1980 ya da sermaye hareketlerine serbestlik tanınan 1989 tarihleri gibi önemli bir dönemeç olduğunu ifade etmektedirler. Bağımsız Sosyal Bilimciler bu noktada, Türkiye'nin artık IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşların denetim ve gözetiminde ekonomik ve siyasal kurumlarını neoliberal koşullandırmaların biçimlendirmesini kabullendiğini ve uluslar arası işbölümünde kendisine biçilen yeni rolü üstlendiğini belirtmektedirler. Bu rolün ana özellikleri ise şöyledir (BSB, 2007, s.10-11):

- Uluslararası ve yerli finans sermayesine sermaye hareketleri üzerine sınırsız serbestlik güvencesi sağlayarak, yüksek finansal getiri sunmak;
- İşgücü piyasalarını kuralsızlaştırma ve esnekleştirme yöntemiyle ucuz işgücü deposu haline dönüştürerek katma değeri düşük teknolojilerde uzmanlaşmak ve sanayini uluslararası şirketlerin taşeronu olarak geliştirmek;
- Üretimde ithal girdi kullanma ve ithal mal tüketme eğiliminin kuvvetlenmesine izin vererek finansmanı esas itibarıyla spekülasyon sermaye tarafından sağlanan bir ucuz ithalat cennetine dönüştürmek;
- Kamu hizmetlerini ticarileştirerek vatandaşları 'müşteriye', kamu hizmeti üreten kurumları 'ticari işletmeye' dönüştürmek; kamu iktisadi kuruluşlarını yerli ve uluslararası özel sermaye şirketlerine doğrudan yabancı sermaye cezbetmek uğruna yok pahasına satmak;
- Etkin ve demokratik yönetim, 'iyi yönetim' söylemleriyle, aslında tüm toplumu ilgilendiren stratejik, ekonomik ve siyasal kararların alınmasını ve uygulanmasını demokratik denetim mekanizmalarının dışına çıkarırken, devletin neoliberal anlayışa uygun bir biçimde yeniden yapılandırılmasında toplumun desteğini sağlamaya çalışmak.

Yakın İzleme Analaşması'nın ek metninde yer alan, Ekonomik Politikalar Bildirgesi'nde yer alan kararların daha 2000'li yıllardaki stratejiler ve uygulamalar açısından önemli olduğu görülmektedir. Bu kararlarda hükümetin bankacılık ve sosyal güvenlik alanlarında yapısal değişiklikler getiren yeni yasal düzenlemeler yapması, tahkimle ilgili anayasal düzenlemeleri gerçekleştirmesi, özelleştirmede bazı işletmelerin (POAŞ, THY, ERDEMİR) hisselerini satması, bazı işletmelerin (TEDAŞ) işletme haklarını devretmesi, mevcut tarımsal destekleme araçlarının tümünün yürürlükten kaldırılması yönünde düzenlemeler yer almıştır (BSB, 2007, s.19).

“Güneydoğu Asya krizinin giderek hissedilmeye başlandığı 1998 yılında 55. Hükümetin IMF'ye sunduğu Taahhütler Mektubu ile açıklanan 'Ekonomik Politikalar Bildirgesi, yeni bir iktisat politikasının ve –şimdilik- on yıl sürecek yapısal uyum sürecinin başlangıcını oluşturmaktadır. Ekonomik politikalar bildirgesinde ortaya konulan yeni program; hedefler, kapsam, ilkeler ve araçlar yönünden gelecek on yılda uygulanacak politikalara açılımı sağlamaktadır. Yeni program, daha sonra 17. 18. ve 19. Stand-by düzenlemeleri ve Şubat 2001 krizini izleyen GEGP (Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı) ile giderek yoğunluğu artırılan ve kapsamı genişletilen neoliberal iktisat politikalarına açılımı sağlayan bir eşik ve bu tür politikaların uygulanmasında kararlılığı sergileyen bir manifesto olarak değerlendirilmelidir. Bu kaygı ve amaçlar bütünü, izleyen tüm stand-by düzenlemelerinde açıkça sergilenmektedir” (S.Sönmez, 2009, s.55)

Genel bir çerçeveden bakıldığında; Mütevellioğlu ve Işık (2009, s.159-160), yeni bir sermaye birikim stratejisi döneminin kapılarını aralayan 24 Ocak kararlarını izleyen 1980'li yıllar boyunca bu stratejiye uygun bir yapısal dönüşümün kurumsal, hukuksal ve toplumsal temellerinin kurulduğunu ve bu hazırlık döneminin sağladığı elverişli koşullarda neoliberal politikaların 1990'ların son çeyreğinden bu yana çok daha sert bir dozda uygulandıklarını ifade etmektedirler. 2000 sonrası süreç IMF ile güçlü bir eklemlenme dönemine karşılık gelmektedir (Balseven ve Önder, 2009). 1990'ların sonuna doğru yaşanan gelişmeler 2000 sonrasında gerek ekonomi

politikalar gerekse de uygulama aşamalarında çok daha netlik kazanacak olan neoliberal yeniden yapılanmaya önemli bir giriş ve altlık oluşturmaktadır.

3.1.2.1 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Türkiye’de 2000 yılı boyunca uygulanan enflasyonu düşürme programı, temelde ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik bir program olamamıştır (BSB, 2001, s.23). Türkiye ekonomisi Kasım 2000 ve Şubat 2001’de ikincisi derin bir bunalım olmak üzere iki tane ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. “...Kasım 2000 uyarı ve Şubat 2001 krizleri, söz konusu programdan sapmalar nedeniyle değil, bu programın doğrudan izlenilmesi neticesinde ortaya çıkan doğal bir sonuçtur” (BSB, 2001, s.23).

Şubat 2001 kriziyle birlikte, yapısal uyum programının daha da güçlendirilmesi amacıyla çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler kapsamında, başlangıçta Ulusal Program, ardından Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP) olarak tanımlanan dezenflasyon ve yapısal uyum programı gündeme gelmiştir (S.Sönmez, 2009, s.60). Nitekim, “GEGP 2001 yılının Nisan ve Mayıs aylarında Türkiye toplumuna yeni bir krizden çıkış programı olarak takdim edilmiştir” (BSB, 2001, s.66).

2001 krizini izleyerek devreye sokulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, IMF ve DB’nin Türkiye’ye dayatmak istediği düzenlemeleri içermekteydi. Güçlü ekonomiye geçiş programı, Türkiye’nin tek çıkış yolu olarak gösterilmekte, bu sırada IMF ve DB yetkilileri, ABD ve AB’nin sözcüleri de sürekli bu vurguyu yapmaktaydılar (Kazgan, 2009). IMF ve Dünya Bankası’nın kuramsal ve politik desteğini arkasına alan program (Yeldan, 2001a, s.56), Türkiye ekonomisindeki gelecek süreçleri şekillendirecek politikaları içermesi açısından önem taşımaktaydı. Güçlü Ekonomiye Geçiş programı, süregelen krizi; sürdürülemez iç borç dinamiği ve başta kamu bankaları olmak üzere, mali sistemdeki sağlıksız yapıya bağlamaktadır (Yeldan, 2001a, s.56).

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda Programı'nın temel amacı; *“Yeni programın temel amacı kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve eşanlı olarak bu duruma bir daha geri dönülmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır. Eski düzene dönmek artık gerçekten mümkün değildir”* biçiminde açıklanmaktadır (GEGP, b.t., s.12).

Eski düzene dönüşün mümkün olmadığı yönündeki söylem, söz konusu programdaki hedeflerin daha sonraki süreçlerde kararlıkla uygulanacağını öncül bir ifadesi niteliğindedir. Diğer yandan bu söylem, programla birlikte yeni bir sürecin de başlayacağına da işaret edilmektedir.

GEGP kamuoyuna, 2001 yılının Nisan ve Mayıs aylarında yeni bir krizden çıkış yolu olarak sunulmuştur. Programda genel hatlarıyla, istikrarlı büyümenin sağlanabilmesi için, kamu dengelerinin sağlanması, yapısal reformlar temelinde; siyaset ve ekonominin ayrışması, özelleştirmenin ve iktisat politikasının kurullara terk edilerek etkinliğin artırılması ve yabancı sermaye yatırımlarının önünün açılması öngörülmektedir (BSB, 2001).

Programın nihai amacı, 30. maddede şöyle açıklanmaktadır:

*“Nihai amacımız, ekonomide sürdürülebilir bir gelişme ortamını sağlayarak kaynak kullanma sürecindeki **verimliliği artırmak**, dışa açık bir yaklaşımla **piyasa koşullarında rekabet gücümüzü geliştirmek** ve böylece ekonomide büyümeyi, yatırım ve istihdamı artırarak halkımızın geleceğe umutla bakmasını ve refah düzeyini kalıcı bir biçimde yükseltmek olacaktır”* (GEGP, b.t., s.13).

Burada, neoliberal süreçlerin olmazsa olmazlarından olan rekabet gücünün piyasa koşulları içinde artırılmasına vurgu yapıldığı görülmektedir. Ancak burada kritik olan nokta; ekonominin neoliberal piyasa koşullarının inisiyatifine bırakıldığı bir yapılanma içinde, büyüme, istihdam ve kamunun refah düzeyinin artırılması hedeflerinin yan yana geldiğinde ne kadar inandırıcı olacağıdır.

Programda; mali sektörün yeniden yapılandırılması, devlette şeffaflığın artırılması ve kamu finansmanının güçlendirilmesi, ekonomide rekabet ve etkinliğin artırılması ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi başlıkları kapsamında doğrudan yasal düzenlemelerin yapılması öngörülmektedir¹ (GEGP, b.t., s.13). Ekonomide rekabeti ve etkinliği artıracak düzenlemeler başlığı altında; Şeker Kanunu, Tütün Kanunu, Doğalgaz Kanunu (madde.50-51-52) başlıklarında, bu alanlara ilişkin düzenleme kurullarının kurulacağı bilgisine yer verilmektedir (GEGP, b.t.). Bu eğilim, siyaset ve ekonominin birbirinden ayrılması temelinde gündeme getirilen düzenleyici bağımsız üst kurulların bundan sonraki süreçte etkin birer aktör haline getirileceklerinin temel bir göstergesi olmaktadır. Program ekonomi ve siyaset alanlarının ayrıştırılmasını öngörmekte ve devletin fonksiyonlarının değişime uğratılacağı bir düzeni hedeflemektedir (BSB, 2001, s.13).

Bir diğer dikkat çekici nokta ise 58. maddede açıklanmaktadır. Buna göre: “**Doğrudan yabancı sermayenin** Türkiye’ye girişini hızlandırmak amacıyla daha önce Anayasa’da yapılan değişikliklerle getirilen uluslararası tahkim imkanı ile ilgili gereken kanun çıkarılacaktır. Bunun yanı sıra doğrudan yatırımın önündeki idari ve bürokratik engelleri ortadan kaldıracak bir eylem planı çalışmaları başlatılmıştır (madde. 58)” (GEGP, b.t., s.22). “GEGP yatırımları artırmak için yabancı sermayeye bel bağlama eğilimindedir. Neoliberal anlayışa göre bir ekonominin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını cezbetmesi ve uluslararası finansal piyasalardan borçlanabilmesi, o ekonominin gücünün ve yapısal dönüşümdeki başarısının ifadesidir” (BSB, 2001, s.67). Bu noktada programın hedefleri doğrultusunda, neoliberal süreçlerin özellikle gelişmekte olan ülkeler için dayattığı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kolaylaştırılması ve hızlandırılması yönünde yasal, kurumsal ve planlama boyutunda düzenlemelere gidileceği görülmektedir.

¹ Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nda söz konusu yasal düzenlemeler şu şekildedir: Bütçe Kanunundaki Değişiklikler, Görev Zararlarını Kaldıran Kararname ve Kanun, Borçlanma Yasası, Kamulaştırma Yasası, 15. Bütçe ve 2. Bütçe Dışı Fonun Kapatılması İle İlgili Yasa, Kamu İhale Yasası, Merkez Bankası Yasası, Bankalar Kanunundaki Değişiklikler, İş Güvencesi Yasası, Ekonomik ve Sosyal Konsey Yasası, Sivil Havacılık Yasasında Değişiklik, Telekom Yasası, Şeker Kanunu, Tütün Kanunu ve Doğal Kanunu biçimindedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (GEGP, b.t., s.14).

Programın uzun dönemli perspektif başlıklı 72. maddesi yapısal reformlar ve devletin bundan sonraki dönemler içindeki rolüne dikkat çekmektedir: *“Programda öngörülen yapısal reformların uygulamaya geçirilmesi ekonomide etkinliği artıracak, bunun sonucunda mevcut kaynaklarla sürdürülebilir bir büyüme performansı yakalanabilecektir. Yapısal reformların sonucunda devletin işleyişi köklü bir şekilde değiştirilecektir. Böylece, devletin kamu maliyesini bozan ve kaynak kullanımında etkinliği azaltan eski alışkanlıklarına geri dönmesi engellenmiş olacaktır”* (GEGP, b.t., s.30).

Bu noktada, yapısal reformlara dikkat çekilmekte ve söz konusu reformların ekonominin etkinliğini artırma ve devletin işleyiş mekanizmalarının değişiminde araçsal bir oynayacakları açık bir biçimde ortaya koyulmaktadır. Gerekçe olarak neoliberalizmin güçlü vurgularından olan kaynak kullanımında etkinlik sloganının öne çıkarılması dikkat çekicidir.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nda sık sık **özelleştirme** vurgusuna yer verildiği görülmektedir. 2000 yılı enflasyonla mücadele programı kapsamında Petrol Ofisi ve TÜPRAŞ gibi kuruluşların özelleştirilmelerindeki son durumlar aktarılmakta (madde 15) ve programın hedefleri arasında yer verilen Türk Telekom’un özelleştirilmesinin hızlandırılmasına yönelik düzenlemelere dikkat çekilmektedir (madde. 53) (GEGP, b.t.).

Uzun dönemli perspektif başlığı atında yer alan özelleştirme ve özel sektöre ilişkin 75. madde ise şöyledir:

“21. Yüzyılda güçlü ve saygın bir devlet olabilmek için üretken ve güçlü bir özel sektörün, sağlıklı bir piyasa ekonomisi için de sosyal destek ve yasal denetleme görevini yapan bir devletin önemi çok iyi anlaşılmıştır. Güçlü ekonomiyi güven içinde çalışan bir özel sektör, etkin bir devlet ve geniş bir toplumsal dayanışma yaratacaktır. Özlemimiz, hedefimiz ve Türkiye’nin hak ettiği de budur” (GEGP, b.t., s.30).

Bu madde programın en çarpıcı maddelerinden birisi niteliğindedir. Buna göre serbest piyasa ekonomisi içinde sürece yön verecek temel aktör özel sektör olarak benimsenmekte, devletse özel sektörün etkin bir biçimde çalışmasına olanak tanıyacak yasal düzenlemeleri yapan, gerektiğinde sosyal destek mekanizmalarını devreye sokan bir yapılanmaya dönüştürülmek istenmektedir. Güçlü bir ekonomi için, **devlet ve piyasanın bir karşıtlık içinde değil, aksine el ele vererek çalışması gerektiği** vurgusu yapılmaktadır. Program metninin şu maddeyle bitirilmesi düşündürücüdür. “...gerek 2000 programı gerekse GEGP, ana felsefesi açısından, ulusal ekonominin dünya ekonomisi ile bütünleşme biçiminde yeni bir aşamayı hedeflediği ölçüde, hem devlet ekonomi ilişkilerinde bir yeniden yapılanmayı, hem de devletin toplumsal sınıflar ile olan tarihsel ilişkilerinde kökten dönüşümleri hedeflemektedir” (BSB, 2001, s.16).

“Bu programın oluşturulması, Türkiye’nin dünya ile ilişkilerinden kopuk bir olgu değildir. GEGP, 24 Ocak 1980 tarihinde başlayan ve Türkiye’nin dünya ekonomisi ile düşük vasıflı emek ile üretilen metaller üreten bir çevre ekonomisi biçiminde bütünleşmesinde yepyeni bir evreyi teşkil eden sürecin son halkasıdır” (BSB, 2001, s.13)

Programın parasal sermayenin krizden çıkış programı niteliğinde olduğu ve programda hiçbir sanayileşme hedefinin yer almadığı görülmektedir (BSB, 2001, s.15) Program, maliyetleri topluma adalet esaslarına göre dağıtacak, reel ekonomiyi güçlendirecek ve ayağa kaldıracak, istihdam ve ihracatı artıracak önlemleri içermemektedir. Dahası program, ekonominin kendi iç dinamikleri doğrultusunda değil de uluslar arası hakim siyaset ve güçlü merkez ekonomilerin çıkarları doğrultusunda şekillendirilmiştir (Balseven ve Önder, 2009,s. 94-95). “GEGP’ye göre istikrarlı büyümeyi sağlayacak olan tedbirler kamu dengesinin sağlanması, ‘yapısal reformlar’ (siyaset ve ekonominin ayrışması, özelleştirmenin ve iktisat politikasının kurullara terkedilerek etkinliğin artırılması) ve nihayet yabancı sermaye yatırımlarıdır (BSB, 2001, s.67).

3.1.2.2 Neoliberalizmin Gerçek Hakimiyeti: AKP ve 2000'li Yıllar

1990'lı yıllar ağırlaşan bir borç krizi, ekonomik istikrarsızlık ve uyumsuz koalisyon hükümetlerine sahne olmuş, yaşanan 1994 krizi ve ardından 2001 kriziyle birlikte, neoliberalizmin hegemonyasının tümüyle krize girmesi tehlikesi ortaya çıkmıştır. 2002 genel seçimleriyle birlikte günümüze kadar gelişen süreç içinde AKP, siyasetin hakim bir figürü haline gelmiş ve neoliberalizmin hakim hegemonyasını yeniden üretmeyi başarmıştır (Ataay, 2008a, s.71-72).

“2002 seçimlerine gidilirken, neoliberalizmin 1980'lerin sonlarından beri yaşamakta olduğu hegemonya zafiyetine, Kasım 2000-Şubat 2001'de yaşanan derin ekonomik çöküş eklenmişti” (Ataay, 2008a, s.79). “2001 krizini izleyen yıllarda, Türkiye, dünya ekonomisi içinde büyük boyutlu yabancı sermaye girişleri, büyük ve sürekli artış gösteren cari işlem açıkları ve dış borç stokunda hızlı bir yükselme öğelerinden oluşan bir konuma yerleşti” (Boratav, 2009, s.12). Türkiye'nin 2001 krizi sonrası stratejisi, ulusal ekonomiye yabancı sermaye girişini artırmak için, yüksek faiz oranlarının uygulanmasına dayanmış, genişlemenin temel kaynağını ise, daraltıcı bir para politikası ile, spekülatif bir sermaye girişinin yaratılması oluşturmuştur. 2001 sonrası yaşanan büyümenin en çarpıcı yanı, istihdam yaratmayan bir doğaya sahip oluşudur (Yeldan, 2009).

Yeldan (2009, s.129-130), Türkiye'de 2001 yılında GSYH'nin reel olarak % 7,4 daraldığını, toptan eşya fiyat enflasyonunun %61,6'ya yükseldiğini TL'nin yabancı paralar karşısında değerinin %51'ini kaybettiğini, işsizliğin 2001'de %2 ve 2002'de %3 puanlık bir artış gösterdiğini ve krizin etkisiyle reel ücretlerin 2001'de %20'lik keskin bir gerileme yaşadığını ifade etmektedir.

2001 krizi için, dış borç stokunun döndürülmesi ancak IMF kredileriyle sağlanmış ve bu noktada IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye üzerindeki denetimleri sürekli kılınmıştır. “Böylece 21. yüzyılın ilk yıllarında Türkiye toplumu, değişen etkenler altında dört nala artan dış borçların katkılarıyla Cumhuriyet tarihinin en ağır bağımlılık cenderesi içine girmiş olmaktadır” (Boratav, 2006, s.186).

2001 krizi sonrasında Türkiye ekonomisinde yüksek bir büyüme kaydedilmiş ve 2002-2006 yılları arasında reel GSMH'nin yıllık artış oranı ortalama %7,8 olarak gerçekleşmiştir. Ancak bu büyümenin, yüksek işsizlik ve düşük işgücüne katılma oranlarıyla birlikte yürüdüğü görülmektedir (Yeldan, 2009).

1999-2002 yılları arasında Merkez Bankası'nın özerkliği yasalaşmıştır. Üçü tarımsal destekleme politikalarının desteklenmesini hedefleyen, diğerleri ise enerji, telekomünikasyon, bankacılık ve ihaleler alanlarını düzenlemek üzere toplamda yedi özerk kurul oluşturulmuştur. (Boratav, 2006,184).

“...IMF gözetiminde uygulanan politikalar ekonomiyi kısa aralıklarla finansal krizlere sürüklemiş; reel ekonomi ve bir bütün olarak toplum derinden etkilenmiştir. Finansal ve ekonomik kriz, siyasette radikal değişikliğe yol açarak neoliberal akımla İslamcı düşüncüyü bağdaştıran AKP'yi Ekim 2002 genel seçimlerinin ardından iktidara taşımıştır. AKP hükümetleri neoliberal düzenlemeleri derinleştirerek ve kapsamını genişleterek sürdürmüştür” (S.Sönmez, 2009, s.71).

Yeldan (2009), AKP'nin bir taraftan uluslar arası sermayenin taleplerine karşılık verebilmek, bir yandan da devlet ve ülkenin yönetsel gelenekleriyle yaşadığı uyum sorunlarını aşabilmek için, neoliberal reçetelerin uygulanmasında önceki hükümetlerden çok daha hızlı ve cesur davrandığını ifade etmektedir.

“Türkiye'nin 3 Kasım 2002 genel seçimiyle başlayan dönemde yeni bir aşamaya girdiği, bugün artık bütün açıklığıyla ortaya çıkmış bulunuyor” (Ataay, 2008a, s.71). AKP hükümetleri, Kemal Derviş ve IMF'nin öncülüğünde belirlenmiş olan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nı devralmıştır (Boratav, 2009).

“AKP, neoliberalizmin zayıflayan hegemonyasını yeniden tesis ederek ve IMF-Dünya Bankası programlarında simgelenen politikalarının uygulanmasına devam edilmesini sağlayarak adeta 'sermayenin ana partisi' konumunu kazanırken,

sermaye açısından da, siyasal istikrarsızlığın aşularak, neoliberal politikaları uygulayacak güçlü ve istikrarlı hükümetler oluşturulması sorunu 'şimdilik' çözülmüş görünüyordu” (Ataay, 2008a, s. 95).

22 Temmuz 2007 genel seçim sürecini en dikkat çekici özelliği, iç ve dış sermaye çevrelerinin AKP iktidarının devamlılığı yönündeki beklentisini açıkça ortaya koyması olmuştur (Ataay, 2008a). IMF ve Dünya Bankası'nın yol göstericiliğinde yürütülen neoliberal politikaları uygulamaya geçiren AKP'nin 2007 genel seçimlerinde tekrar iktidara gelmesi, sermaye grupları tarafından neoliberalizmin başarısı olarak görülmüştür (Ataay ve Kalfa, 2009)

Kriz sonrası ekonomik düzenlemelerin AKP iktidarı tarafından da devam ettirildiği görülmektedir (Yeldan, 2009, s.130). “Koalisyon hükümetinin enflasyonla mücadele kapsamında uyguladığı IMF patentli neoliberal yapısal uyum programı, AKP iktidarında daha da katılaşarak ve kapsamı genişletilerek uygulanmıştır” (S.Sönmez, 2009, s. 61). AKP hükümeti döneminde neoliberal yapısal uyum sürecinin hızlandırıldığı ancak bununla birlikte işsizlik ve yoksulluğun artış gösterdiği görülmektedir. “2002-2007 kesitinde yılda ortalama %6,7 olan büyüme hızı, istihdamda gerekli gelişmeyi sağlayamamış, işsizlik oranı artmış, özellikle genç nüfusta ve kadınlarda daha yüksek işsizlik oranlarına ulaşılmıştır” (S.Sönmez, 2009, s. 70).

AKP iktidarı, Kemal Derviş yönetiminde ve IMF rehberliğinde belirlenen Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nı devralmış ve bundan sonraki uygulamaları da IMF reçeteleriyle uyum sağlamıştır (Boratav, 2010). AKP iktidarı 2003-2005 yılları arasında IMF programlarının sadık bir uygulayıcısı olmuştur. İmzalanan 3 yıllık son stand-by anlaşması ile de Türkiye ekonomisinin 1998-2008 yılları boyunca kesintisiz bir şekilde IMF programlarıyla yönetilmesi sağlanmıştır. (Boratav, 2006, 173).

Bir başka deyişle, AKP hükümeti ve IMF arasında sağlanan uzlaşma sonucu 2005 yılında uygulamaya giren yeni stand-by anlaşması ile uluslararası kuruluşlar ve

ulusal işletmelere reform sürecinin 2008'e kadar IMF'nin yol göstericiliğinde devam ettirileceği güvencesi verilmiştir (Yeldan, 2009, s.130).

“Resmi açıklamalarda programın yurtiçi ve yurtdışı borçlardaki artışları denetlemeyi ve ülkeyi tekrar ‘istikrarlı’ büyüme yoluna sokmayı amaçlayan bir dizi politikadan oluştuğu söylendi. Ancak programın bu resmi açıklamaların çok daha ötesinde, siyasal ve toplumsal yaşamı tümünden şekillendirmeyi amaçlayan radikal düzenlemeler öngördüğü de bilinmektedir. Bu düzenlemelerin birinci ve en önemli hedefinin, kamu hizmetlerini ve sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık alanlarında elde edilen başarıları bertaraf etmek ve bu hizmetleri özelleştirmeler yoluyla telafi etmek olduğu da bilinen bir gerçektir” (Yeldan, 2009, s.130-131).

2002 yılında iş başına gelen AKP hükümeti, IMF programını hiç aksatmadan yürütmüş, özelleştirmeler ve yabancı sermayeye yönelik tavizler artmıştır (Kazgan, 2009). AKP iktidarı döneminde AKP iktidarının yabancı sermaye hareketlerinden önemli bir pay aldığı görülmektedir (Boratav, 2009). “AKP iktidarının temel işlevi IMF güdümünde sürdürülen neoliberal programın Türkiye’de yerleştirilmesinin perçinlenmesi olmuştur” (Yeldan, 2008, s.214).

“3 Kasım seçimlerinin sonrasında açıklanan Acil Eylem Planı ile Kasım 2002 ve Mart 2003 tarihli 58. ve 59. AKP Hükümetlerinin ve 22 Temmuz seçimlerinden sonra devam eden Hükümet Programındaki ‘İktisat Politikası’ tercihleri; sermayenin 1994 krizinden sonra ısrarla talep ettiği ve 1995 yılında hazırlayarak kamuoyuna bir çalışma ile açıkladığı 1998 Yakın İzleme anlaşması ile hayata geçirilen ve 2002-2002-2005 stand-by anlaşmaları ile yürütülen, özü itibarıyla IMF-Dünya Bankası ikilisinin güdümünde sürdürülen neoliberal iktisat politikalarının Türkiye’nin dışa bağımlılığını artırıcı, dış şoklara dayanıksız, zayıf ve yeniden montaj ekonomisine dönen bir ekonomi yaratma projesindeki iktisat politikası tercihleri ile üst-üste çakışan tercihler olmuş ve bu politikaların bütünüyle devamı niteliğine bürünmüştür” (Ekzen, 2010, s.474-475).

Görüldüğü üzere, AKP hükümeti iş başına geldikten sonra, sürdürülmekte olan programı devam ettirmekle kalmamış, 2002 stand-by anlaşmasının esaslarını aynen koruyarak 2005-2008 dönemini kapsayan orta vadeli stand-by anlaşmasını imzalamıştır. AKP'nin kesintisiz bir biçimde sürdürme tercihinde bulunduğu program esasen 1999 Aralık stand-by anlaşması ile uygulamaya koyulan 2000 programıdır (Ekzen, 2010).

Program 2000-2001 kriz dönemi sonrası ek stand-by anlaşması (Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı hedefleri ile takviye edilmiş) ile uzatılmıştır. Sonrasında AKP tarafından 2005 Mayıs ayından itibaren üç yıllık bir dönem için yeniden uzatılmıştır. Üçlü koalisyon hükümetlerinin 1998 yılında yakın izleme anlaşmaları ile başlatmış olduğu 2000 programı, yaklaşık 10 yıllık kesintisiz bir IMF-Dünya Bankası programı haline dönüşmüştür (Ekzen, 2010). “Bu kesintisiz programı en uzun süreli olarak benimseyip yürüten de AKP olmaktadır” (Ekzen, 2010, s. 476). Ekzen (2010) programın istikrar ve yapısal reformlar olmak üzere iki temel ayaktan oluştuğunu ifade etmektedir. Buna göre; istikrar ayağının üç temel bileşeni; Dış taleple büyüme, sıkılaştırılmış mali disiplin ve özerk merkez bankası politikaları biçimindedir.

Neoliberal yeniden yapılanma süreçlerinin ana eksenini oluşturan temel araçların başında **yapısal reformlar** gelmektedir. Söz konusu reformlar, neoliberal politikaların yeniden yapılanma süreçlerini kurarken, uygulama aşamasında kullandığı temel araçlar konumundadır. Yapısal reformların şekillendirilmesindeki üst kurucu aktörler; en başta IMF ve Dünya Bankası olmak üzere neoliberal politikalara yön veren diğer uluslararası kuruluşlar olup, dünya coğrafyası üzerindeki ülkeler düzeyindeki uygulayıcıları ise neoliberal politikaları benimsemiş olan ulusal hükümetlerdir.

Ercan (2009) yapısal reformları, neoliberalizmin Washington Uzlaşması ve Post Washington Uzlaşması olarak dönemselleştirildiği bir yapı üzerinde incelemekte ve bu ayrıştırmaya paralel olarak yapısal reformların da **Birinci Kuşak Yapısal Reformlar** ve **İkinci Kuşak Yapısal Reformlar** olarak öne çıktığını belirtmektedir.

Washington Uzlaşması ile ifade edilen dönem, IMF ve Dünya Bankası'nın Birinci Kuşak yapısal reformları tesis ettiği dönemdir. I. kuşak reformların temel özelliği deregülasyon olup; söz konusu reformlar, devletin ailenin yeniden tanımlanması, güç alanının yeniden tanımlanması, finansal liberalizasyon, dışarı açılma, kuralsızlaştırma, özelleştirme, sendikal yapılar üzerinde baskının kurulması gibi özellikler taşımaktadır. İkinci kuşak yapısal reformlar ise, yine IMF ve Dünya Bankası tarafından tanımlanan içinde bulunduğumuz Post Washington Uzlaşması döneminde tesis edilen reformlardır. Söz konusu yapısal reformlar, dünya ölçeğinde sermayenin sosyal evrenini oluşturacak yeni düzeneklerin kurumsallaştırılması ve yasalaştırılmasına ilişkin düzenlemeleri içermektedir (Ercan, 2009).

Yapısal reformlara ilişkin üst çerçevede yapılan bu dönemsel analizin ardından, Türkiye ölçeğine bakıldığında; bu analize paralel bir yapılanmanın ve dönemselleştirmenin Türkiye için de geçerli olduğu görülmektedir. Türkiye'de yapısal reformların uygulama sürecini neoliberal dönüşümün devletin güç-baskı mekanizmaları dolayında açığa çıktığı dönem (1980-1990'ların ortası) ve 1990'ların sonlarından itibaren başlayan ve kapitalizmin dünya ölçeğinde işleyen sürece katılmanın kurumsal-yasal çerçevesinin gerçekleştirildiği dönem olmak üzere iki alt dönemde ele almak mümkündür (Ercan 2006'dan aktaran: Biçer, 2010, s.65). 1980'le başlayan yapısal reformlar IMF ile 1998 ve 1999'da imzalanan anlaşmalarla birlikte yeni bir aşamaya girmiş olup, 1980-1998 döneminde uygulanan reformlar 'birinci kuşak yapısal reformlar', 1998 sonrası dönemdeki reformlar ise 'ikinci kuşak yapısal reformlar' olarak anılmaktadır (Ataay, 2008b, s.22).

3.1.2.2.1 Birinci Kuşak Yapısal Reformlar. Birinci kuşak yapısal reformlar, Türkiye'de 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlayan ve 1998 yılında IMF ile yapılan Yakın İzleme Anlaşması'na kadar devam eden bir sürece karşılık gelmektedir. "Birinci kuşak yapısal reformlarla erken kapitalistleşen ülkelerde, yaşanan sürecin etkisiyle yeni ekonomi politikalarının uygulamasına gidilmiştir (Yaman Öztürk ve Ercan'dan aktaran: Biçer, 2010, s.81). "Birinci kuşak yapısal reformlar, dışı açılma dinamikleriyle beraber özellikle sermayenin önündeki engellerin kaldırılması ve özelleştirme uygulamalarıyla" (Biçer, 2010, s. 80) anılmaktadır.

1980’lerde Türkiye açısından önemli bir reform süreci başlamıştır. Bu reform sürecinin öne çıkan yanları ise şunlardır: Sübvansiyonlar ve fiyat kontrolleri azaltılmış, döviz rejimi liberalleştirilmiş, faiz oranları serbest bırakılmış, daha sürekli bir özel sektör gelişmesi ve ihracatın artırılmasını teşvik etmek üzere ticaret serbestleştirilmiştir (OECD, 2003).

OECD (2003) raporu, 1980’lerin reformlarının piyasa ekonomisi için bütün zemini hazırlamaya yetmediğini ve hükümetin ekonomik hayatın ana konularında hakim rol oynamaya devam ettiğine dikkat çekmektedir. Söz konusu raporda, 1980 sonrası reformlara ilişkin eleştiriler şöyle devam etmektedir: 1980’lerin reformları piyasa ekonomisi için bütün zemini hazırlamaya yetmemiştir. Türkiye açık bir ekonomi haline gelmesine rağmen, hükümet ekonomik hayatın ana konularında hakim rol oynamaya devam etmiştir. Devleti ekonomik kalkınmanın merkezine yerleştiren ithal ikamesine dayalı sanayileşme rejiminin getirdiği devlet baba fikri, Türkiye’nin geleneksel politika kültüründe merkezi bir unsur oluşturmuş ve bu tutum 1980 sonrası süreçte de etkili olmaya devam etmiştir.

“Tarihsel olarak baktığımızda Birinci Kuşak Yapısal Reformlar ile piyasa serbestisi, finansal ve ticari liberalizasyon, uluslararasılaşma ve devletin küçültülmesine yönelik uygulamalar gerçekleştirilmiştir” (Biçer, 2010, s.222). Birinci Kuşak Yapısal Reformların hakim olduğu dönemin ayırt edici özellikleri şöyledir (Ataay, 2007, s.17):

- Temelde amaç, devlet-piyasa ilişkilerinin yeniden düzenlenmesidir.
- Devletin çeşitli sektörlerdeki girişimlerinin tasfiye edilerek üretici konumdan uzaklaştırılması öngörülmektedir.
- Devletin temel rolü, ‘minimal devlet’ ya da ‘gece bekçisi’ devlet olarak görülmekte ve devletin ekonomiye yönelik müdahalelerinin daraltılması hedeflenmektedir.
 - Çalışan sınıflara yönelik sosyal hizmetler ve bu hizmetler için ayrılan kaynakların adım adım azaltılması

- Tersine bir biçimde, sermayenin desteklenmesine yönelik müdahale ve harcamaların artırılması

3.1.2.2.2 *İkinci Kuşak Yapısal Reformlar*. Türkiye’de yapısal reformların, 1980’de neoliberal politikaların uygulamaya geçirilmesiyle başladığı, bu reformların 1980-1990’lı yıllara damgasını vurduğu ancak son yıllarda neoliberal yapısal reform anlayışında bazı yeniliklerin gündeme geldiği görülmektedir (Ataay, 2007).

“Türkiye’de ikinci kuşak yapısal reformların ilk olarak IMF’yle 1998’de imzalanan ‘yakın izleme anlaşması’ ile başlatıldığı kabul edilmektedir. Bunu IMF’yle 1999’da imzalanan ‘stand-by anlaşması’, DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti tarafından 2001 yılında açıklanan ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’ ve AKP hükümeti tarafından 2003 yılında açıklanan ‘Acil Eylem Planı’ takip etmiştir. Ancak, reform sürecinin asıl olarak Kasım 2000-Şubat 2001 krizleri sonrasında hızlandırıldığı görülmektedir” (Ataay, 2008b, s. 24).

OECD (2003) raporunda ise Türkiye’deki düzenleyici reformun şiddetli bir ekonomik kriz, toplumsal geçiş süreci ve yetersiz kamu yönetimi bağlamında ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ülkemizde de 1990’ların sonunda ayrılmaya başlayan İkinci Kuşak Yapısal Reformların, esas olarak etkinlik kazandığı dönem 2000 sonrası olmakta ve neoliberalizmin uygulamadaki en güçlü araçları olan yapısal reformlar 2000’li yıllara damgasını vurmaktadır. “...2000’ler İkinci Kuşak Yapısal Reformlarla bu sürecin içselleştirildiği, derinleştirildiği ve küresel ölçekte yasal, kurumsal değişikliklerin yapıldığı dönemdir” (Yaman Öztürk ve Ercan’dan aktaran: Biçer, 2010, s.81)

“İkinci Kuşak Reformlar, esasen, Birinci Kuşak Yapısal Reformlar adıyla anılan 1980 sonrası reformların tamamlayıcısı niteliğindedir” (Ataay, 2007, s.18). “1980 sonrası maddi yeniden üretim sürecinde ikinci kırılma noktasını ikinci kuşak yapısal reformlar oluşturmaktadır...ikinci kuşak yapısal reformlar, birinci dönemi tamamlayıcı nitelikte, piyasanın toplumsal olan her alana nüksetmesine yönelik düzenlemeler olarak ifade edilebilir” (Biçer, 2010, s. 80).

İkinci kuşak yapısal reformların temeli esas olarak Washington Uzlaşması ekseninde geliştirilen 1980 sonrası Birinci Kuşak Yapısal reformlara yaslanmakta ancak 1990'ların sonunda neoliberalizmin Post Washington Uzlaşmasıyla yeni bir dönemece girmesiyle birlikte yapısal reformların bir önceki dönemden ayrılan temel yapısal nitelikleri ortaya çıkmaktadır.

“Nitekim, ikinci kuşak yapısal reformlar 1990’ların ortalarında IMF ile Dünya Bankası arasında sağlanan Post- Washington uzlaşmasına dayalı kararlar doğrultusunda gündeme gelmiştir. Post-Washington uzlaşmasının en temel özelliği, o tarihe kadar süregelen serbest piyasa modelini sorgusuz bir biçimde benimseyen yaklaşımın terk edilerek, piyasa aksaklıklarının telafisi için devlete yeni görevler verilmesidir. Buna göre, rekabetçi olmayan piyasaların yol açtığı sorunlar dikkate alınarak, rekabetçi ve etkin piyasa yapılarının oluşturulabilmesi için devletin belirli önlemleri alması gerektiği kabul ediliyor, devlete piyasaların düzenlenmesi doğrultusunda kimi yeni görevler yükleniyordu” (Ataay, 2008b, s.23).

Devletin rolündeki değişimle birlikte, 1980’lerin başından bu yana etkin olan ‘minimal devlet’ modelinin yerini ‘düzenleyici devlet’ modeli almaktaydı (Preworski 2004’ten aktaran: Ataay, 2007, s.23).

“...minimal devlet modelinin gündeme getirdiği, özelleştirme, devletin küçültülmesi, dışa açılma, deregülasyon, finansal liberalizasyon gibi politikalarda bir değişikliğe gidilmemektedir. Düzenleyici devlet modelinin minimal devlet modeline asıl katkısı, bir yandan liberalizasyon sürecini daha da derinleştirirken bir yandan da yeni ortaya çıkan piyasaların düzenlenmesi için yeni kurumsal yapılar oluşturulması noktasında ortaya çıkmaktadır” (Ataay, 2008b, s.23-24).

“İkinci yapısal reformların dili, sermayenin sosyal evrenini ve piyasa ilişkilerini, yaşamın bütün alanlarında tekrar hissettiren, ama yaşamın bütün alanlarındaki önemli güç donanımlarına sahip olanların -mülkiyet, servet olarak mülkiyet,

sermaye olarak mülkiyete sahibi olanların- farklı düzeylerde, farklı konumlarda, farklı renklerde talep ettiği ve bu taleplerin kesiştiği noktada bir dil oluşturuyor” (Ercan, 2009).

İkinci Kuşak Yapısal Reformların, devlet-piyasa ilişkisi temelindeki özellikleri Ataay (2007, s.18) tarafından şöyle aktarılmaktadır:

- Devlet, piyasanın düzenlenmesine yönelik daha etkin önlemler almalı
- Devletin sektörleri/piyasaları düzenlemeye yönelik görevleri klasik bakanlık hiyerarşisindeki örgütlenmelerden alınıp, ‘özerk’ üst kurullara aktarılmaktadır
- Ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesi sürecinin teknokrasi retoriği eşliğinde bütünüyle sermayenin denetimine sokulması hedeflenmektedir.

“Yapısal reformların ‘ekonomik rasyonalizasyonun sağlanması’ gerekçesi ile meşrulaştırılmasını hedefleyen bu retorik, devletin içinde bulunduğu borç krizi, enflasyon gibi ekonomik sorunların ‘kalıcı’ çözümünün de yapısal reformlardan geçtiğini ileri sürmektedir” (Ataay, 2007, s. 18). Dolayısıyla yapısal reformlar, devlet ve piyasa arasındaki ilişkilerin yeniden organizasyonu temelinde bu organizasyonun kurulmasını sağlayan temel araçlar olmaktadır.

Neoliberaler, yapısal reformların ekonomik istikrarı ve piyasa ekonomisi temelli bir refah ütopyasının gerçekleştirilmesini sağlayacağını iddia etmektedirler. “Ancak, yapısal reformlar, neoliberalerin savunduğu gibi, ekonomik rasyonalizasyonun ve makroekonomik dengelerin sağlanmasını değil, **sermayenin yeni yatırım alanları sorununu çözmek üzere** gündeme getirilmektedir” (Ataay, 2007, s. 18). Dolayısıyla, **yapısal reformlar, sermaye birikim süreçlerinin neoliberal eksende devamlılığını sağlayabilmek için kullanılmaktadır.**

“...neoliberalizmin ‘ulus devletin sonu’ ve ‘devletin küçültülmesi’ retoriği de, devletin işlevlerinin ve ekonomiye müdahalesinin azaltılmasından çok, devletin ekonomiye müdahalelerinin sermaye lehine yeniden düzenlenmesine yol açmaktadır”

(Ataay, 2007, s. 19). **Bu kapsamda devlet, piyasanın karşısı ya da alternatifi değil, piyasa ile birlikte hareket eden bir mekanizmadır.**

OECD (2003, s.43) Raporu'nda ağırlıklı olarak yapısal reform kavramıyla eşdeğer biçimde düzenleyici reform kavramının kullanıldığı görülmektedir. Raporda, 1980 sonrasındaki yapısal reformların gerektiği ölçüde uygulanamadığı yönünde eleştiriler yapılmakta ve 2000 sonrası dönemde reformların daha sağlam temellerle hayata geçirilmesi gerektiği vurgulamaktadır. Türkiye'deki yapısal reformlardaki değişimde 2000'lerde yaşanan kriz ortamının da etkili olduğu ve bu strateji değişiminin kendisini Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda gösterdiği belirtilmektedir. Hükümetin yapısal, kurumsal ve düzenleyici reformun gerçekleşmesi için o zamana kadar teşebbüs edilmiş olandan daha fazla bir çabanın içerisine girdiği ifade edilmektedir. Hükümetin bu yöndeki çabası son derece olumlu bulunmaktadır.

Raporda, piyasa ve sivil toplum tarafından yönlendirilen yenilikçi ve girişimci bir ekonomiye geçiş sürecinin tamamlanması gerektiği vurgusu yapılmaktadır. Kamu iktisadi teşebbüslerinin ekonomide önemli bir yer işgal ettiği, kamu kesiminde verimliliğin çok düşük olduğu ve personelin azaltılması gerektiği yönündeki neoliberal söylemlere yer verilmektedir. Yeni bir kamu yönetimi reformu yapılması gerekliliği üzerinde ısrarla durulmakta, bu da doğal olarak devletin ve devlet işlevlerinin yeniden yapılandırılması anlamına gelmektedir. Düzenleyici reform kapsamında geliştirilen kanunlar ve düzenlemeler de olumlu karşılanmaktadır.

AKP Hükümeti 1998 Yakın İzleme Anlaşması, 2000 Programı ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile devraldığı programı çok daha güçlü ve kararlı adımlarla hayata geçirmektedir. Bu programın en temel ayağı olan yapısal reformlar ise, İkinci Kuşak Yapısal Reformlar adı altında temel olarak devlet ve piyasa ilişkisini düzenleyerek, neoliberal projeye yaşamın tüm alanlarında somutluk kazandırmaktadır.

“Türkiye’de ilk olarak IMF’yle 1998’de imzalanan ‘yakın izleme anlaşması’ ile başlatıldığı kabul edilen ikinci kuşak yapısal reformlar, AKP hükümetinin en önemli gündemlerinden biri oldu. Reform süreci, her ne kadar 1998’de başlasa da, AKP hükümeti tarafından 2003 yılı başında hazırlanan ve uygulamaya geçirilen Acil Eylem Planı reform sürecinin niteliğinin belirlenmesinde tayin edici oldu” (Ataay, 2008a, s.85).

Nitekim Acil Eylem Planı’nın içinde toplam 205 faaliyetin bulunduğu ve planın kamu yönetimi reformu, ekonomik dönüşüm programı, demokratikleşme ve hukuk ve sosyal politikalar olmak üzere toplam dört ana politika başlığında yapısal reformlar öngördüğü hatta çok sayıda yasal düzenlemenin önerilmesiyle söz konusu reformlara somutluk kazandırıldığı gözlenmektedir.

20. Stand-By anlaşmasının içeriğini oluşturan 26 Nisan 2005 tarihli niyet mektubunda, yapısal nitelikli kamu maliyesi reformlarının gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Bu reformlar; sosyal güvenlik emeklilik ve genel sağlık sigortasını kapsamaktadır. Bu şekilde ekonomik ve toplumsal yaşamın tümüyle neoliberal düzene göre şekillendirilmesi sağlanmış olacaktır (BSB, 2007, s.78-79)

Yapısal reformlar ayağında dikkati çeken temel düzenlemelerden birisi, özelleştirme, özel sektörün etkinliği ve özelleştirme politikalarına hız kazandırılması yönündedir. Devletin yeniden yapılandırılması yönünde önemli bir noktaya işaret eden bu reformlar aracılığıyla özel sektör ekonomiye yön veren temel aktör konumuna getirilmekte ve özelleştirmelerin etkinleştirilmesi sağlanmaktadır. OECD (2003) raporunda da özel sektörle ilgili idari yüklerin azaltılması gerektiği vurgusu yapılmaktadır.

Ekzen (2010) AKP iktidarı tarafından kararlıkla uygulanan yapısal reformların bütünüyle kamu sektörü ekonomisinin tasfiyesini hedeflediğini ifade etmektedir. Pek çok sektörde metalaştırmaya yönelik reformlar uygulanmaya başlamış kamu sektörü eliyle yürütülen birçok kamu hizmeti özel sermaye yatırımlarına açılmıştır. Bu kapsamda öne çıkan alanlar ise, telekomünikasyon, petro-kimya, demir-çelik tarımsal

kamu işletmeleri, bazı kamu bankaları, ulaşım sektörü ve limanlar gibi kamu işletmeleridir (Ataay ve Kalfa, 2009). “ Son altı yıl içinde kamu sektörü ekonomisinin en yüksek katma-değer yaratma kapasitesine sahip ekonomik kuruluşların özelleştirme yolu ile hızla elden çıkartılmasında geçmiş iktidarlar ile karşılaştırıldığında AKP iktidarının tartışmasız üstünlüğü olmuştur” (Ekzen, 2010, s.476-477).

“AKP iktidarının ekonomik programının en temel unsurları, bütçede milli gelirin yüzde 6,5 gibi yüksek bir oranında faiz dışı fazla sağlanarak dış borç ödemelerinin yürütülmesi ve düşük kur-yüksek faiz politikasıyla kısa vadeli sermaye hareketlerinin (sıcak para) ülkeye çekilmesinin öngörülmesiydi. ‘Sıcak para’nın ülkeye çekilmesi amacına odaklanmış ve ekonominin büyümesini bütünüyle sıcak paraya dayalı ekonomik genişlemeye bağlamış bu politikalar, dış ticaret açığını büyük bir hızla tırmadığı için, cari açığın kapatılması için büyük bir özelleştirme paketi yürürlüğe sokuldu. Bu pakette TÜPRAŞ, POAŞ, Erdemir ve Türk Telekom gibi çok önemli kamu kuruluşları yer alıyordu” (Ataay, 2008a, s. 84)

Devletin farklı sektörlerde üstlendiği görevler ve bu görevleri yerine getirmek üzere kurulan kamu örgütlenmelerini düzenleyen reformlar yapısal uyum programları başlığı altında toplanmaktadır (Ataay, 2007). “...kamu reformu merkezi devleti köklü bir biçimde dönüşüme uğratmaktadır. Bugüne kadar merkezi yönetim (hükümet-bakanlıklar) hiyerarşisi altında yerine getirilen pek çok görev/hizmet ya özerk üst kurullara ya da yerel yönetimlere aktarılmaktadır” (Ataay, 2007, s.19). Dolayısıyla ikinci kuşak yapısal reformlar hem merkezi hükümet hem de yerel yönetimlerde dönüşümler öngörmekte bu da temel olarak devletin neoliberal politikalar ekseninde yeniden yapılandırılması anlamına gelmektedir.

Bilindiği üzere yapısal reformlar uluslararası üst kurumların özellikle yoksul ülkelere dayatmacı bir biçimde sundukları ve temelde bu ülkelere ekonomik ve siyasal anlamda yol haritası çizen, piyasa ve devlet arasındaki ilişkileri kendi kurallarına göre yeniden örgütleyen neoliberal reçeteler olmaktadır. Bu bağlamda,

OECD raporunda yer alan Türkiye'deki yapısal reformlara ilişkin alıntı dikkat çekicidir:

“Geçmişte olduğu gibi şimdi de en son reformlar, mantığın da icabı olarak, öncelikle ekonomik durumu iyileştirme üzerinde yoğunlaşmıştır (parasal ve mali reformlar eğer düzgün bir biçimde yürütülürse geçmişten keskin bir farklılığı temin edecektir). Fakat bu defa düzenleyici ve kamu yönetimi ile ilgili reformların ikinci plana düşmemesi gerekmektedir. Ekonomiyi istikrara kavuşturmayı amaçlayan acil kısa vadeli reformların, düzenleyici ve kamu yönetimiyle ilgili önemli reformları devre dışı bırakması riskine karşı hükümetin uyanık bulunması gerekmektedir. Bunların yerli yerine oturup etkilerini göstermeleri daha fazla zaman alabilir, fakat bunlar uzun vadeli istikrar ve başarı için gereklidir. Kamu yönetimini ve düzenlemeyi geliştirme ivmesi sürdürülmeli ve geliştirilmelidir. Bunlar, ekonomiyi iyileştirmek ve kalkındırmak için alınan diğer tedbirlerin ayrılmaz parçalarıdır” (OECD, 2003, s.72).

Bu söylemle, reformların nihai amacına ulaşabilmesi için sadece ekonomi alanındaki düzenlemeler yeterli görülmediği ortaya koyulmaktadır. Kamu yönetimi reformunun ekonomiyi olduğu kadar devletin de neoliberal doktrin temelinde yeniden yapılandırılmasını sağlayacağı, böylelikle yeniden yapılanmanın tüm toplumsal kesimlere ve yaşam alanlarına nüfuz edeceği öngörülmektedir.

Diğer yandan OECD, yeni bağımsız sektörel düzenleyicilerin kuruluşu ve var olanların modellendirilmesinin Türkiye'de son yapısal ve düzenleyici reformlarda ana unsur haline geldiğini belirtmekte ve durumu memnuniyet verici olarak karşılamaktadır. Giderek artan bir biçimde bağımsız düzenleyici modelinin kullanılması olumlu karşılanmakta ve bu kurumların politik müdahaleden arındırılmış, tarafsız ve etkili düzenlemeler getirdikleri öne sürülerek, Türkiye için önem taşıdıkları ifade edilmektedir (OECD, 2003)

Etkili kamu karar merkezlerinin ‘bağımsızlaştırılarak’ üst-kurullar yapısında kamu ekonomisinin dışına taşınması kamu sektörü ekonomisinin tasfiyesinde,

özelleştirmenin yanı sıra bir diğer etkili araç olmaktadır (Ekzen, 2010).AKP hükümetinin yapısal reformlar temelinde getirdiği önemli bir uygulama olarak; IMF, Dünya Bankası ve OECD tarafından ısrarla önerilen ekonominin yönetiminde özerk üst kurullara ağırlık veren model aracılığıyla enerji, tarım, telekomünikasyon ve kamu ihaleleri gibi pek çok sektör üst kurulların denetimine bırakılmaktadır (Ataay ve Kalfa, 2009). Bu tür reformları uygulayan her ülkede politikacıların, hantal devlet ve yozlaşmaya uğrayan bürokratik yapıdan bahsettiği, yeni modelin ise etkin, güçlü, yasalara uyumlu ve hesap verici olduğu vurgusunun yapıldığı gözlenmektedir (Yeldan, 2009). Bu süreç ilk önce Bankacılık Düzenleme ve Denetleme (BDDK) Kurulu'nun kuruluşu ile başlamış, ardından enerji, telekomünikasyon, tütün, rekabet ve Merkez Bankası'nın özerkliği gibi alanlara yayılmıştır (Ataay, 2007, s.19).

Tablo 3.1 İkinci Kuşak Yapısal Reform Sürecinde Kurulan Düzenleme Kurumları (<http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx>)

Kanun Numarası ve Adı	Resmi Gazete Tarihi-Resmi Gazete Numarası	Kurulan Üst Kurul
4491 Sayılı Bankalar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	19/12/1999-23911	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)
4502 Sayılı Telgraf Ve Telefon Kanunu, Ulaştırma Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun, Telsiz Kanunu Ve Posta, Telgraf Ve Telefon İdaresinin Biriktirme Ve Yardım Sandığı Hakkında Kanun İle Genel Kadro Ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	29/01/2000-23948	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK)
4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu	03/03/2001-24335-Mükerrer	Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK)
4634 Sayılı Şeker Kanunu	19/04/2001-24378	Şeker Kurumu
4733 Sayılı Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz Ve Alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğünün Yeniden Yapılandırılması İle Tütün Ve Tütün Mamullerinin Üretimine, İç Ve Dış Alım Ve Satımına, 4046 Sayılı Kanunda Ve 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	09/01/2002-24635	Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu (TAPDK)
4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu	22/01/2002-24648	

Düzenleyici üst kurulların kurulmasıyla, ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesi süreci, siyasal iktidarın sorumluluğundan alınmakta ve doğrudan uluslararası sermaye örgütleri ve ilgili sektörlerdeki yatırımcıların kontrolüne

verilmektedir. Bu yapılanma, bölüşüm ilişkilerini değiştirmekte ve süreç sermaye lehine büyük operasyonların gerçekleştirildiği tepeden inmece bir niteliğe bürünmektedir (Ataay, 2007). “Üst kurulların kurulup yaygınlaşması süreci, esasen neoliberalizmin ekonomik ve sosyal politikalara ilişkin karar alma süreçlerinin siyasal mekanizmalardan uzaklaştırılması amacıyla kaynaklanmaktadır” (Ataay, 2007, s. 20).

Kamu yönetimi reformunun bir diğer ayağını ise merkezi yönetimle yerel yönetimler arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenmesi oluşturmaktadır. Yerelleşmenin hizmetlerin yerinden görülmesini sağlayarak, hantal olduğu öne sürülen merkezi yönetim anlayışından doğan aksaklıkların giderilmesine katkı sağlayacağı öne sürülmektedir (Ataay, 2007, s.182). Bu kapsamda AKP'nin iktidara geldiği günden bu yana yerel yönetimlerin yetki alanlarının büyük ölçüde genişletildiği ve bu yapılanmanın güçlü bir mevzuat değişikliği ile hayata geçirildiği gözlenmektedir.

Türkiye’de 2000’li yıllarla birlikte gündeme gelen ekonomik program ve İkinci Kuşak Yapısal Reformlar eksenindeki neoliberal politikaların ön gördüğü verimlilik ve istihdamın artacağı, buna karşılık işsizliğin azalacağı yönündeki vaatlerin ise bu yöndeki beklentileri karşılamadığı görülmektedir.

Bu noktada Türkiye ekonomisinin son dönem büyümesine bakıldığında Bağımsız Sosyal Bilimciler (2007, s.42) tarafından aktarılan sonuçlar dikkat çekicidir. Buna göre 2006 başında da işsizlik Türkiye ekonomisinin en önemli sorunu olmaya devam etmiştir. Ekonomi, hızlı büyüme içinde olmasına rağmen istihdam yaratamamaktadır. Türkiye gayri safi yurt içi hasılası 2001 sonrası toparlanma döneminde 2002, 2003 ve 2004 yılları için reel olarak sırasıyla, %7,9, %5,8 ve % 8,9 oranlarında büyüme göstermiş ve 2005 için %7,4'lük bir artış gerçekleşmiştir. Aynı dönemdeki işsizlik oranlarına bakıldığında ise, %10,3, %10,5 ve %10,3 gibi oranlar gözlenmektedir. Yakın dönemdeki işsizlik, istihdam ve büyüme tablosuna bakıldığında ise durumun hiç de iç açıcı olmadığı görülmektedir. Sönmez (2010a, s.80), yıllık artışı %1,5'i bulan ve 2009 sonunda 72,5 milyona ulaşan ülke nüfusunun iş-aş meselesinin özellikle

kentlerde büyüdüğünü ancak kentlerde yeterli istihdam olanağının olmadığını ifade etmektedir.

“2009 sonunda 15 yaş üstü nüfus 52 milyon, ama işgücü olarak sahne alanlar 25 milyon. Yani yüzde 50’den azı işgücüne katılıyor. Bunların da 3,5 milyonu iş arıyor, ama bulamıyor. Sayıları 2 milyona ulaşan bir işsiz kesim daha var ki onlar da iş aramaktan umudunu kesmiş, ama iş bulursam çalışırım diyenler. Böylece işsiz sayısı 5, 5 milyonu bulmuş durumda. Resmi işsizlerin 1 milyondan fazlası genç; 15-24 yaş arasında. Diplomalı işsiz çoğalıyor. Lise üniversite diploması olup da iş bekleyenlerin sayısı 1 milyon 350 bini geçti” (Sönmez, 2010a, s.80).

1980 sonrası neoliberal politikalar büyümenin özel sektör öncülüğünde gelişmesini temel alan piyasacı yaklaşımı benimsemiş, istihdam problemi de böylelikle özel sektörün inisiyatifine bırakılmıştır. Ancak likidite bolluğunun yaşandığı ve büyüme oranının ortalama %7’ye yaklaştığı, 2002-2007 döneminde bile istihdamın artmadığı görülmektedir (Sönmez, 2010a, s.80).

Tablo 3.2 2002-2009 Arası dönemde istihdam ve büyüme ilişkisi (Sönmez, 2010a, s.81)

	İstihdam (Bin Kişi)	İstihdam (Değişme, %)	Büyüme %
2002	21.354	-0,8	6,2
2003	21.147	-1	5,3
2004	19.631	-7,2	9,4
2005	20.066	2,2	8,4
2006	20.423	1,8	6,9
2007	20.738	1,5	4,7
2008	21.194	2,2	0,7
2009	21.277	0,4	-4,7

Türkiye ekonomisi büyüdüğü yıllarda bile istihdam sağlayamamış ve işsizlik artışını önleyememiştir. Nitekim 2009 yılına gelindiğinde işsizlik oranının Türkiye tarihinde bir rekor olan %14’e ulaştığı görülmektedir. 2009 yılında önemli ölçüde büyüyen işsizliğin ekonomide beklenen büyümeye rağmen sonraki yıllarda da

önemini koruyacağı ve 2010 yılı için % 14,6, 2011 için %14,2, 2012 yılında ise, %13,3'de kalması beklenmektedir (Sönmez, 2010a, s.86).

3.1.2.3 AKP Politikalarının Neoliberal Eksende Söylem Analizi

24 Ocak kararları ile Türkiye’de neoliberal politikalara güçlü bir adım atılmış ve neoliberalizmin hegemonyası büyük bir gayretle inşa edilmiştir. Birinci Kuşak Yapısal Reformlarla neoliberalizm yapılandırılmıştır. Ancak Özal Hükümetinin yaşadığı seçim yenilgisi ve ekonomide yaşanan bunalım, bir geçiş dönemi yaratarak beraberinde neoliberalizmin hegemonyasının zayıfladığı bir dönemi getirmiştir. Neoliberalizmin yeniden yapılandırıldığı süreç ise 1990’ların sonunda başlamış ve 2000’li yıllarla birlikte neoliberal doktrin, başta ekonomi olmak üzere yaşamın tüm alanlarında etkin bir yapılanma haline gelmiştir. 2000’li yıllara damgasını vuran ekonomik gelişmeler ve I. Kuşak Yapısal Reformların tamamlayıcısı niteliğinde olan II. Kuşak Yapısal Reformlarla birlikte yeniden yapılanma süreci devam etmektedir. Bilindiği üzere yapısal değişimler bu değişimleri ortaya koyan ve bir yol haritası çizen güçlü düzenlemeler ve müdahalelerle birlikte gelişmektedir.

1980 sonrası süreçte temeli oluşturulan neoliberal yapılanmanın somut çıktılarının alınmaya başladığı esas dönem, 2000’li yıllardan günümüze kadar olan süreci kapsamakta ve söz konusu süreç devam etmektedir. 2000’li yıllarla birlikte, yeniden yapılanmanın yol haritasını çizen üst kurumlar başta IMF ve Dünya Bankası olmak üzere diğer uluslar arası kuruluşlar olup, bu politikaların ulusal düzlemde uygulanması için gerekli program ve düzenlemeleri oluşturup kararlı bir biçimde uygulamaya koyan hükümet ise 2002 genel seçimleri ile iş başına gelen AKP hükümetidir. IMF ile kesintisiz bir bağ kurulan 1998-2008 arası süreç, Bağımsız Sosyal Bilimciler tarafından farklı hükümetler tek siyaset olarak adlandırılmaktadır. Bu noktada, neoliberalizm temelindeki siyasi kavrayışın farklılık göstermediği ortadadır. Ancak buradaki temel ayırım, AKP hükümeti ile birlikte neoliberal politikaların büyük bir kararlılıkla uygulamaya geçirilerek, somut çıktılar ürettiği ve çok daha görünür bir hal aldığı gerçeğidir. Bu nedenle 58. Hükümetle birlikte başlayan bu sürecin, 2000’li yıllarda neoliberal yeniden yapılanmanın yol haritasını

nasıl belirlediğini, AKP hükümetinin politikalarına yönelik bir söylem analizi çerçevesinde çözümlenmek önem taşımaktadır.

Bu çerçevede, AKP hükümetinin 3 Kasım 2002 ve 22 Temmuz 2007 genel seçimleri için hazırlamış olduğu seçim beyannameleri, 58-59-60. Hükümet Programları ve yine 3 Kasım 2002 seçimleri sonrasında kamuoyu ile paylaşılan ve neoliberal yeniden yapılanma süreçleri açısından önemli bir yol haritası niteliğinde olan Acil Eylem Planı'nın deşifre edilmesi önem taşımaktadır. Söz konusu belgelerin içeriği kuşkusuz oldukça geniştir. Burada yapılan deşifreyonda ise temel olarak, neoliberal yeniden yapılanmaya işaret eden temel unsurlara yer verilmiştir.

— *Geçmiş Yönetimlerin Eleştirisi.* 2002 ve 2007 seçim beyannameleri ile 58-59. hükümet programlarında daha önceki dönemde izlenen ekonomik politikalara ilişkin eleştiriler yer almaktadır. Temel eleştirilerden birisi, 57. Hükümetin 1999 yılı sonunda uygulamaya koyduğu 'Enflasyonla Mücadele Programı'nın Kasım 2000'de önemli bir darbe aldığı ve Şubat 2001'de Cumhuriyet tarihinin en büyük krizine yol açarak, çöktüğü (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.13) yönündedir. Mayıs 2001'de uygulamaya konan 'Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın da, 2001 yılı sonlarına doğru çöküş işaretleri verdiği ve Uluslararası Para Fonu'ndan (IMF) sağlanan yüklü destekle Ocak 2002'de yenilendiği (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.13) ifade edilmektedir.

Uygulanan ekonomik programın başarısız olduğu konular şöyle sıralanmaktadır (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.13):

- Reel faizlerin düşürülememesi
- Özelleştirmenin durma noktasına gelmesi
- Doğrudan yabancı yatırımlarda ilerleme sağlanamaması
- Finans sektörünün rehabilitasyonunda istenilen sonuçlara ulaşılamaması
- Hatalı tarım politikaları
- Sosyal politikaların sığılı ve yetersizliği

58. Hükümet Programında; “Uygulanan yanlış politikalar yüzünden devletin ekonomideki rolü değişen koşullara ayak uyduramamış, servetin toplum kesimleri ve bölgeler arasındaki dağılımında adalet sağlanamamış ve sağlıklı bir özelleştirme gerçekleştirilememiştir. Ülkemiz kamu yönetiminde hantal ve aşırı merkeziyetçi yapıdan, yolsuzluk ve siyasal çürümeden kurtulamamıştır”(58. Hükümet Programı, 2002) ifadesine yer verilmektedir. 59. Hükümet Programı’nda da (2003), aynı noktalara dikkat çekilmekte ve 3 Kasım seçimleri ile tasfiye edilen siyasetin hantal ve merkeziyetçi yapıyı koruduğu belirtilmektedir.

AKP 2007 Seçim Beyannamesi’nde (2007, s.21), ise bu kapsamda daha keskin eleştirilere yer verildiği görülmektedir:

“Verimsiz koalisyon yapıları, dar bir çerçevede halktan kopuk olarak yürütülen siyaset ve kısır çekişmeler ile geçen 1990’lı yıllar, tam anlamıyla ülkemizin ‘kayıp yılları’ olmuştur. 1994, 1999 ve nihayet 2001 krizi ile anılan bu yıllar; büyümenin durduğu, enflasyonun, faizlerin ve borç yükünün hızla yükseldiği, işsizliğin arttığı, rant ekonomisi ve yolsuzlukların makro dengeleri sarsacak boyutlara yükseldiği, gençlerimiz başta olmak üzere halkımızın geleceğe dair umutlarını kaybettiği, uluslararası alanda itibarımızın yitirildiği bir dönem olmuştur”

— **Devlet-Piyasa İlişkisi.** 58. Hükümet Programı’nda (2002), yer alan “Kamu yönetiminde tepeden inmece ve tek yönlü anlayışlar terk edilecektir. Bu bağlamda, devlet-toplum diyaloguna ve eğitim, sağlık, çevre gibi sosyal boyutu olan hizmetlerde, işbirliğine dayanan modeller geliştirilecektir. Devlet-piyasa-toplum birbirlerinin alternatifi değil, tamamlayıcılarıdır. Sürdürülebilir hızlı bir kalkınma ancak bunların oluşturacağı sinerji ile sağlanabilecektir” ifadesi, devlet ve piyasa arasındaki ilişki konusunda getirdiği yorum açısından dikkat çekicidir.

Devlet ve piyasanın birbirini yok sayan iki yapılanma değil birbirine destek veren yapılanmalar olduğu vurgulanmaktadır. Bu vurgunun neoliberal doktrine ilişkin Washington Uzlaşması’ndan, Washington Sonrası Uzlaşması’na geçişteki bazı değişimleri temel aldığı görülmektedir. Nitekim Washington Sonrası Uzlaşması’nda,

devletin piyasanın karşısında bir mekanizma olarak değil, piyasanın önünü açan, piyasanın önündeki riskleri azaltan ve bu doğrultuda düzenleme ve denetleme yetkilerini kullanan bir yapılanma olması gerektiği vurgusu yer almaktadır. Hükümetin de devlet ve piyasaya arası ilişkiye böyle bir bakış açısıyla yaklaştığı görülmektedir.

AKP 2002 Seçim Beyannamesi'nde (2002, s.6), aynı konuya dikkat çekilerek devlet-toplum ve piyasa birlikteliğinde yönetişimci bir modelin geliştirileceği ifade edilmiştir. Devletin piyasa ile olması gereken ilişki biçimi şöyle aktarılmaktadır: **“Devletin ekonomideki temel rolü, piyasalarda serbest rekabet koşullarını sağlamak ve teşebbüs gücünün önündeki engelleri kaldırmaktır”** (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.12; 58. Hükümet Programı, 2002).

— **Devletin Rolü.** Neoliberal yeniden yapılanma sürecinin en çok tartışma yaratan alanlarından birisini devletin rolünün ne olacağı yönündeki soru oluşturmaktadır. Hükümetin bu noktadaki bakış açısının net olduğu gözlenmektedir. Bu doğrultudaki bakış açısı: **“Hükümetimiz, bu yeni süreçte devletin, ekonomiye doğrudan müdahale ve üretim yapması yerine, politika oluşturma, altyapı ve kaynak yaratma, standart koyma ve denetim yapmasından yanadır”** (58. Hükümet Programı, 2002) söylemiyle net olarak dile getirilmektedir.

Mevcut devlet yapısının halkın ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığı dile getirilirken mevcut yapının özellikleri (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.9);

- Merkeziyetçi ve katı hiyerarşik yapıdadır
- Toplumsal denetim ve katılıma kapalıdır
- Kırtasiyeci, şekilci ve verimsizdir
- Hızla büyümekte ve hantallaşmaktadır
- Yolsuzluğa açıktır ve siyaseti yozlaştırmaktadır biçiminde sızlanmaktadır.

Bu çerçevede devletin rolü (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.9);

- Adaleti tesis etmek,
- İç ve dış güvenliği sağlamak
- Makro ekonomik dengeleri ve istikrarı sağlamak
- Makro düzeyde, esnek ve katılımcı özelliklere sahip planlama yapmak
- Sosyal ve bölgesel dengesizlikleri gidermeye yönelik tedbirleri almak
- Eğitim ve sağlıkla ilgili temel hizmetleri yürütmek
- Koyduğu standartlara göre denetim yapmakla sınırlı kalacaktır.

58. Hükümet Programı'nda (2002) ise, bu maddelerin aynen korunduğu ancak buna ek olarak; gelir dağılımı başta olmak üzere sosyal ve bölgesel dengesizlikleri gidermeye yönelik tedbirleri almak maddesinin eklendiği görülmektedir.

Devlete yönelik güvenin oluşturulmasında izlenecek yöntem dikkat çekicidir. Devlete olan güvenin yeniden inşa edilmesi temel bir hedef olarak kabul edilmekte; Devletin, yapacağı düzenleme ve denetimlerle, serbest piyasa sisteminin işleyişindeki aksaklıkları gidereceği, verimliliği artıracığı ve sistemin kötüye kullanılmasını önleyeceği (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.12) ileri sürülmektedir.

59. Hükümet Programı'nda (2003), hükümetin belirlediği öncelikler arasında; “Evrensel kurallar, çağdaş standartlar ve etkin uygulama anlamında devleti ve kurumlarını görev, yetki ve sorumluluk açısından **yeniden yapılandırmak** ve şekillendirmek” ifadesi yer almaktadır. Devletin yeniden yapılandırılması söylemi neoliberalizmin odağında yer alan söylemlerdendir. Elbette bu yapılanmanın neoliberal kurallar ve öncelikler içinde gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu konuya, 60. Hükümet Programı'nda (2007), rekabet bağlamında yer verilerek ve devletin yeniden yapılandırılmasındaki temel bileşenler şöyle aktarılmıştır: “Rekabet ortamının iyileştirilmesindeki en önemli konulardan birisi, devletin ekonomik faaliyetlerden çekilmesi, düzenleme ve denetleme fonksiyonlarına ağırlık vermesidir”

— *Girişimci Toplum-Girişimcilik*. Neoliberalizmin temel itikatlarından birisi olan girişimcilik kavramının, 58. ve 60. Hükümet Programları'nın içeriğinde de yer aldığı görülmektedir. 58. Hükümet Programında (2002); girişimcilikle ilgili “Milletimizin teşebbüs gücü, ekonomik gelişmenin en önemli kaynağıdır” ifadesine yer verilmekte ve girişimcilik, ekonomik gelişmenin olmazsa olmazı olarak sunulmaktadır. Öte yandan 60. Hükümet Programı'nda (2007), girişimci bir toplumun, rekabet gücünün ve kalkınmanın temel dinamiği olacağı vurgusu yapılmaktadır. Girişimciliğin bu noktada bireysellikten çıkarılarak tüm topluma yayılan bir kavram haline getirildiği ve bu yolla rekabet ve kalkınmayla yakın ilişkili olduğu vurgusu yapılmaktadır.

— *Yapısal Reformlar*. Neoliberalizmin pratik olarak hayata geçirilmesinde en temel araçlar olan yapısal reformlar, 2000'li yılların neoliberal yeniden yapılanma süreçlerinin odağına yerleşmektedir. 2002 Seçim Beyannamesi'nde (2002, s.20), yapısal reform programının başta kamu kesimi olmak üzere ekonomide **verimliliği, esnekliği ve rekabet artışını** sağlayacağı, enflasyonla mücadeleye önemli katkıda bulunacağı ifade edilmektedir. Reform programının mali ve parasal disiplinle eş zamanlı olarak uygulanacağı, ayrıca programın üretim kapasitesinin genişlemesini ve en üst düzeyde kullanımını sağlayarak, enflasyonun aşağı çekilmesinde etkili olacağı dile getirilmektedir.

Aynı belgede yapısal reform programının hangi alanları kapsayacağı da belirtilmiş olup, 58. Hükümet Programı'nda (2002) bu alanlara yeni alanlar eklenmiştir. Programa göre, Hükümetin gerçekleştireceği yapısal reform paketi şu alanları kapsamaktadır:

- Kamunun yeniden yapılanması
- Kamu harcamalarında disiplin, tasarruf ve şeffaflığın sağlanması
- Özelleştirmenin hızlandırılması
- Yerli ve yabancı yatırımlar için ortamın iyileştirilmesi
- Mali sektör ve sosyal güvenlik sisteminin ıslahı
- Tarımda yeniden yapılanma ve verimliliğin artırılması

Yapısal reformlara ilişkin 58. Hükümet Programı'nda (2002), “Yapacağımız yapısal reformlar makro ekonomik istikrarı kalıcı kılacak, ekonominin şoklara karşı dayanıklılığını, verimliliğini ve rekabetini artıracak ve üretim potansiyelimizin tam olarak kullanımını sağlayacaktır. Bu reformlar, tüm toplum kesimlerinin katılımı sağlanarak ve ülke koşulları dikkate alınarak süratle hayata geçirilecektir” ifadesine yer verilmektedir. Yapısal reformların neoliberalizmin istikrar, verimlilik, dayanıklılık, rekabet ve üretim potansiyeli gibi hedefleriyle doğrudan ilişkilendirildiği ve bu hedeflere ulaşılmasında temel araçlar oldukları görülmektedir.

AKP 2007 Seçim Beyannamesi'nde (2007, s.21), AKP'nin iktidar olduğu süre boyunca gerçekleştirilen yapısal reformlar yoluyla ekonomide elde edilen başarılarla kalıcı bir zemin hazırladığı ve ekonomik programda öngördüğü kamu sektörü, finans sektörü ve sosyal güvenlik gibi alanlarda pek çok reformu tamamladığı ifade edilmektedir. Öte yandan aynı belgede (2007, s.33), yapısal reform programının başta kamu kesimi olmak üzere ekonomide verimliliği, esnekliği ve rekabet artışını sağladığı ve bu sayede arz ve maliyetler yönünden enflasyonla mücadeleye önemli katkıda bulunduğu vurgulanmakta ve buna devam edileceği belirtilmektedir. Nitekim, 60. Hükümet Programı'nda (2007) yer alan “hükümetimiz önümüzdeki dönemde de yapısal reformlara kararlılıkla devam edecektir” cümlesi, reformların uygulanması yönündeki kararlılığı net olarak ortaya koymaktadır.

—**Kamu Yönetimi.** AKP 2002 Seçim Beyannamesi'nde (2002, s.9), merkeziyetçi ve katı hiyerarşik yapının aşılması için, ulusal öncelikler ile yerel farklılıklar barıştırılarak **kamu hizmetlerinin yerinden karşılanmasının** temel ilke olacağı, devlet tarafından yürütülmesi zorunlu olmayan hizmetlerin, kaynaklarıyla birlikte yerel yönetimlere devredileceği belirtilmektedir.

58. Hükümet Programı (2002) ve 59. Hükümet Programı'nda (2003), kamu yönetimi sisteminin çağdaş bir yönetim anlayışına uygun bir yapıya kavuşturulması

gerektiği ve hükümetin bu dönüşümü sağlamak için kararlı olduğu ifade edilmektedir.

Acil Eylem Planı'nda ise kamu yönetimi reformu başlığı altında, merkezi idare reformu, yerel yönetimler reformu, devlet personel rejimi reformu ve yolsuzlukla mücadele başlıkları altında düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. “Bu çerçevede reforma tabi tutulması düşünülmeyen hemen hiçbir kamu kurumu kalmıyor, mevcut devlet yapılanmasının büyük ölçüde dönüşüme uğratılması hedefleniyor, bu doğrultuda **onlarca yasa tasarısı hazırlanıp bunların yasalaştırılmasına girişiliyordu**” (Ataay, 2008a, s.85).

Kamuda performans odaklı denetim sistemine geçilmesi ve gerçekleştirilmesi öngörülen devlet personel rejimi reformu ile kamu kurum ve kuruluşlarında norm kadro uygulamasına geçilerek uzun vadede performansa dayalı ücret sisteminin hedeflenmesi (AEP, 2003), neoliberal yeniden yapılanma süreçleri ile son derece uyumlu olan düzenlemeler olarak öne çıkmaktadır.

2007 seçim Beyannamesi'nde (2007, s.112), “Türkiye'de kamu yönetimi, tüm çabalarımıza rağmen **aşırı merkezileşmiş ve hantal** yapısından henüz kurtulamamıştır. Bu husus kamu yönetiminin **verimsiz ve yüksek maliyetli** olmasının en önemli nedenidir” ifadesine yer verilmektedir. Bu, neoliberalizmin en güçlü eleştiri oklarını yönelttiği etkin devlet yapılanmasına yönelik olarak, hantal ve verimsiz nitelendirmeleriyle paralellik oluşturmaktadır. Aynı belgede her türlü sorunu merkezden çözmenin, aşırı ve rutin bir iş yükü getirdiği, bu nedenle de merkezi idarenin yerel yönetimler ve diğer kurumlar üzerindeki denetim ve rehberlik görevini tam anlamıyla yapamadığı belirtilmektedir.

AKP iktidarının yeni dönemi için, merkezi idarenin rolünün, temel ve asli görevleri ile sınırlandırılacağı, planlama ve denetleme kapasitesinin artırılacağı ifade edilmektedir. Bu noktada merkezi idarenin görevlerini yerine getirirken göz önünde bulunduracağı ilke ve esaslar şöyledir (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.113):

- Harcama odaklı değil, sonuç odaklı bir yönetim anlayışı kökleştirilecektir.
- Merkezi idare ulusal düzeyde genel ilke ve politikaları, hedef ve standartları belirleyecek, uygun ölçek ve nitelikteki hizmetleri bizzat yürütecek, yerel hizmetlerin ise hukuka ve belirlenen standartlara uygun bir şekilde yerel yönetimler tarafından yürütülmesini denetleyecektir.
- Ekonomi yönetiminde koordinasyonu güçlendirmeye dönük çalışmalara devam edilecektir.

60. Hükümet Programı'nda (2007), Türkiye'de kamu yönetiminin, tüm çabalara rağmen aşırı merkezi ve hantal yapısından henüz kurtulamamış olduğu belirtilmektedir.

— *Yönetişim.* AKP 2007 Seçim Beyannamesi'nde (2007, s.110); sürdürülebilir kalkınmanın devamı için, kamuda 'iyi yönetişimin' çağdaş yönetimin zorunlu şartı olarak görüldüğü vurgulanmaktadır Bu doğrultuda, iyi yönetişimin temel kavramları arasında şeffaflık, katılımcılık, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik ve kalitenin yer almaktadır. Öte yandan, AKP Parti iktidarında, katı ve kapalı bürokrasiden, yeni ihtiyaç ve isteklere karşı duyarlı ve halkı ile etkileşim içinde olan 'şeffaf' yönetime doğru çok önemli açılımlar yapıldığı ifade edilmektedir.

— *Yerel Yönetimler.* "Artık mahalli hizmetler, **yerinden yönetim** ilkesine uygun olarak mahalli idarelerce, ulusal düzeydeki hizmetler ise merkezi idarelerce yürütülmektedir" (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.11). Yerel yönetimlere ilişkin geliştirilecek ilkeler ise şu şekilde aktarılmaktadır:

- "Merkezi idare ile yerel idareler arasında görev, yetki ve kaynak paylaşımı **etkinlik, verimlilik ve çağdaş yönetim** ilkelerine göre belirleyecek yeni bir düzenleme yapılacaktır"
- "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nda belirtildiği gibi, 'yerel yönetimler, kanun tarafından belirlenen yetki sınırları içinde kalan tüm konularda faaliyette bulunmak açısından takdir hakkına sahip' olacaktır.

Merkezi idarenin görev ve yetkileri tek tek sayılacak ve bunun dışında kalan tüm görevler yerel yönetimlere bırakılacaktır”

Acil Eylem Planında (2003), yerel yönetimlerin **yetki ve bütçe olanaklarının artırılması** yönündeki hedefler dikkat çekicidir. Bu noktada, **kapsamlı bir yerel yönetim kanunu tasarısı** hazırlanması ve bu çerçevede yerel yönetimlerin kendi kararlarını alabilecek, kendi kaynaklarını oluşturabilecek birimler olmaları öngörülmektedir. Diğer yandan **Bölge Kalkınma Ajanslarının** kurulması hedefi de yine planda yer alan önemli düzenlemelerden birisidir.

58. Hükümet Programı (2002) ve 59. Hükümet Programı'nda (2003) yerel yönetimlere ilişkin öne çıkan temel hedefler şöyledir:

- “Ulusal öncelikler ile yerel farklılıklar barıştırılarak kamu hizmetlerinin yerinden karşılanması temel ilke olacak, merkezi yönetim tarafından yürütülmesi zorunlu olmayan hizmetler, kaynaklarıyla birlikte yerel yönetimlere devredilecektir”
- “Katılımcı ve çoğulcu demokrasi ve yönetimde etkinlik ilkeleri doğrultusunda, Hükümetimiz döneminde kapsamlı bir **yerel yönetim reformu** gerçekleştirilecektir”
- “Yerel Yönetim Reformu çerçevesinde, merkezi idare ile yerel idareler arasında görev, yetki ve kaynak paylaşımı, üniter devlet anlayışımıza dayalı olarak, etkinlik, verimlilik ve çağdaş yönetim ilkelerine uygun olarak yeniden belirlenecektir”

58. Hükümet Programı'nda (2002); bu çerçevede, merkezi idare politika belirleme, standart oluşturma, denetleme ve eğitim faaliyetlerinden sorumlu olurken, uygulamaya yönelik görev, yetki ve kaynakların yerel yönetimlere devredileceği ifade edilmektedir.

60. Hükümet Programı'nda (2007), “Geçtiğimiz dönemde yönetimde dağınıklığı gidermek, aşırı merkezileşmeyi önlemek ve vatandaşlarımıza daha iyi hizmet sunabilmek için önemli düzenlemeler ve uygulamalar gerçekleştirilmiştir” ifadesine yer verilmiştir. Programda, bu kapsamda yapılan somut uygulamalardan bazıları şöyle aktarılmaktadır

- “Belediye ve İl Özel İdareleri’ni, Anayasamızda belirtilen ‘yerinden yönetim’ ilkesine uygun olarak yeniden ele aldık ve çok temel sorunları çözüme kavuşturduk”
- “Belediye, Büyükşehir Belediyesi ve İl Özel İdaresi kanunları yenilenmiş, Mahalli İdare Birlikleri Kanunu çıkarılmıştır”
- “Bu kanunlarla yapılan düzenlemelerle yerel nitelikli bütün müşterek hizmetler yerel yönetimlere devredilmiş, yerel yönetimler üzerindeki vesayet uygulamaları çağdaş normlara göre yeniden düzenlenmiştir”

Bu çerçevedeki politikaların kararlılıkla sürdürüleceği, “İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Köylerden oluşan yerel yönetimlerimizin hizmet kapasitesini geliştirmek ve finansman imkânlarını kuvvetlendirmek yeni hükümetimizin temel öncelikleri arasında yer alacaktır” (60. Hükümet Programı, 2007) ifadesiyle netlik kazanmaktadır.

— *Ekonominin İlkeleri.* “Ekonomik büyüme, **istihdamı artırma ve işsizliği azaltmanın** en temel yoludur. Yerli ve yabancı sermayenin ülkemizde yatırım yapması özendirilerek, makro ekonomik ortamda, sürdürülebilir büyüme sağlanacaktır” (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.31) ifadesiyle ekonomik büyüme, istihdam ve işsizlik gibi temel konular devletin gündeminden çıkarılmakta ve bu noktadaki temel muhatap yerli ve yabancı sermaye yani özel sektör olmaktadır.

58. Hükümet Programı'nda (2002), son dönemlerde uygulanan büyüme modelinin kamu açıklarına dayalı olduğu ve sadece sıcak para girişi ile desteklendiği ifade edilmekte ve bu modelin daha fazla devam edemeyeceği belirtilmektedir. Büyümenin sağlanacağı temel kaynaklar ise verimlilik artışı, atıl üretim faktörlerinin

harekete geçirilmesi, uluslararası ölçekte rekabet edebilir mal ve hizmet üretimi ile doğrudan yabancı sermaye girişi olarak sıralanmaktadır. 59. Hükümet Programı'nda (2003), ekonomik programın ana unsurları makroekonomik istikrar, mikroekonomik liberalleşme ve dışa açılma olarak sıralanmaktadır. Yine aynı programda yer alan; “**Sermaye ve mülkiyet haklarının korunmasını** sağlayacak evrensel hukuki çerçeve oluşturulacaktır” ifadesi dikkat çekicidir.

AKP 2007 Seçim Beyannamesi'nde (2007, s.20) yer alan ve 60. Hükümet Programı'nda (2007) yinelenen, “Ekonomimiz dışa açılıp **uluslararası piyasayla** çok daha iyi bir şekilde entegre oldukça, halkımızın refahı da artacaktır” ifadesi dikkat çekicidir. Bu doğrultuda, hükümetin ekonomik gelişmenin kaynağı ve hedefi olarak insanı esas aldığı, sosyal refahtaki artışın kalıcı bir şekilde devamının ise mal ve hizmet sektörlerindeki rekabet ortamının iyileştirilmesi ve böylece **verimliliğin artırılmasının** sağlanmasıyla mümkün olacağı ifade edilmektedir. Ayrıca, küresel sermayenin özellikle mal ve hizmet üretimine yönelik yeni yatırımlara yönelmesi için gerekli ortam oluşturulacağı belirtilmektedir (60. Hükümet Programı, 2007).

Görüldüğü üzere, ülkedeki kamu refahının artışı, ekonominin neoliberal ilkeler doğrultusunda dışa açılarak küresel pazarla bütünleştirilmesiyle ilişkilendirilmektedir. Bunun devamlı olabilmesi için de, **verimlilik ve rekabet** gibi kavramlar öne çıkarılmaktadır. Refah ile neoliberalizmin ilerleme mitinin temel kavramları olan rekabet ve verimliliği aynı resmin içinde bir araya getiren üst kavramın neoliberalizm olduğu açıktır.

AKP 2007 Seçim Beyannamesi'nde (2007, s.22), ekonomideki gelişmelere ilişkin verilen sayısal veriler şöyledir:

- Ekonomimiz, 2002 yılından itibaren girdiği istikrarlı büyüme eğilimine 2006 yılında da devam etmiş ve kesintisiz olarak ilk defa 20 çeyrek büyümüştür

- 1997-2001 yılları arasında ortalama olarak sadece yüzde 0,3 oranında büyüyen ekonomimiz 2003-2006 yılları arasında ortalama yüzde 7,3 oranında büyüme kaydetmiştir
- 2002 yılında 181 milyar dolar seviyesinde olan milli gelirimiz, 2,2 kat artarak 2006 yılında 400 milyar dolara yükselmiş ve ülkemiz dünyanın 17 inci büyük ekonomisi haline gelmiştir
- Satın alma Gücü Paritesine göre hesaplanan milli gelir rakamlarına göre ise Türkiye 2006 yılında Avrupa'nın en büyük 6. ekonomisi olmuştur
- Kişi başına milli gelir 2002'de 2.598 dolar iken 2006 sonu itibarıyla 5.477 dolara yükselmiştir
- 2002-2006 yılları arasında özel sektörün yatırım harcamaları reel olarak yüzde 154 artış göstermiş, son 4 yılda toplam 193 milyar dolarlık özel sektör yatırımı gerçekleşmiştir
- Hızlı bir büyüme sağlanırken, eş zamanlı olarak enflasyon düşürülmüştür. 34 yıldan sonra enflasyon ilk defa tek haneli rakamlara indirilmiştir

60. Hükümet Programı'nda (2007), 1990'lı yıllar verimsiz koalisyon yapıları içeren kayıp yıllar olarak adlandırılmaktadır. Krizlerle anılan bu yılların, büyümenin durduğu, enflasyonun, faizlerin ve borç yükünün hızla yükseldiği, işsizliğin arttığı, yolsuzlukların makro dengeleri sarsacak boyutlara yükseldiği, halkın geleceğe dair umutlarını kaybettiği, uluslararası alandaki itibarın yitirildiği yıllar olduğu ifade edilmektedir. AKP'nin iktidara gelişiyle birlikte ise, kapsamlı bir ekonomik programın uygulanmaya başlandığı belirtilmekte ve "Ekonomimiz, 2002 yılından bu yana kesintisiz olarak ilk defa 21 çeyrek boyunca büyüme kaydetmiştir" (60. Hükümet Programı, 2007) ifadesi kullanılmaktadır. Söz konusu programa göre, enflasyon Temmuz 2007 sonunda son 38 yılın en düşük oranına inerek yüzde 6,9 olmuştur. 2013 yılı için milli gelirin 800 milyar, kişi başına gelirin ise 10.000 dolar olarak hedeflendiği ifade edilmektedir.

— **Özelleştirme.** AKP iktidarının 2000'li yıllara damgasını vuran en önemli icraatı, neoliberalizmin en temel araçlarından olan özelleştirme politikalarını ekonomik gelişmenin odağına yerleştirmek ve bu politikaları büyük bir kararlılıkla uygulamak

olmuştur. Nitekim özelleştirme konusundaki kararlılık en başında 2002 Seçim Beyannamesi'nde net olarak ortaya koyulmakta ve saldırının hedefinde ise Kamu İktisadi Teşebbüsleri yer almaktadır.

“Özelleştirmenin temel amacı, ekonomide **serbest piyasanın daha iyi işlemesi** için gerekli koşulların oluşumunu sağlamak, **etkinlik ve verimliliği** artırmaktır. **Piyasa ekonomisinde kamunun iktisadi rolü, piyasa mekanizmasının iyi çalışması için gerekli düzenleyici ve denetleyici mekanizmaları oluşturmaktır**” (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.19; 58. Hükümet Programı, 2002; 59. Hükümet Programı, 2003).

Görüldüğü üzere, özelleştirme etkinlik ve verimliliğin artırılmasında temel bir araç olarak görülmekte ve bu noktada kamunun iktisadi alandaki rolü düzenleyici ve denetleyici bir konum olarak tariflenmektedir. Hantal ve verimsiz olmakla suçlanan Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin neoliberal yeniden yapılandırma süreçlerine uyumlu hale getirilmesi geçerli nedenler aranmakta ve tek çıkış yolu özelleştirme olarak gösterilmektedir. Bu noktada aşağıdaki alıntı dikkat çekicidir:

“Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT), faaliyette buldukları sektörlerde tekel veya belirleyici konumdadır. Kamu mülkiyetinin avantajlarını kullanarak riski olmayan bir ortamda çalışmaları piyasa mekanizmasının işleyişini bozmaktadır. Siyasi müdahaleler sonucu ekonomik rasyonelliğini yitirerek **kamuya yük haline gelen KİT'lerin özelleştirilmesi** kaçınılmaz hale gelmiştir” (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.19). “KİT'lerin özelleştirilmesinde kararlı olan Hükümetimiz, özelleştirme süreç ve uygulamalarını hızlandırmaya yönelik politikalarını oluşturacak ve gerekli tedbirleri alacaktır” (58. Hükümet Programı, 2002; 59. Hükümet Programı, 2003).

KİT'lerin özleştirilmesinde uygulanacak olan politikalar ise şöyledir (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.19):

- Özelleştirme kararı alınırken ilgili KİT yönetiminin görüş ve önerilerine başvurulacaktır.
- Özelleştirme sürecini hızlandıracak hukuki ve idari düzenlemeler yapılacak ve Özelleştirme İdaresi, esnek ve karar sürecini kısaltacak dinamizme kavuşturulacaktır.
- Özelleştirmeler sonucunda ortaya çıkabilecek işsizlik sorununun çözümüne yönelik gerekli önlemler alınacaktır.
- Özelleştirme işlemlerinde şeffaflık esas olacak ve kamuoyu düzenli olarak bilgilendirilecektir.
- Yurtdışında çalışan vatandaşların özelleştirme uygulamalarından faydalanmaları özendirilecektir.

KİT'ler'in, piyasadaki konumları ve faaliyetleri itibariyle üç gruba ayrılarak özelleştirilmelerinde, farklı stratejilerin geliştirileceği ifade edilmektedir. Bu stratejiler şöyledir (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.20):

- Piyasa mekanizması içerisinde faaliyet gösteren KİT'ler acilen özelleştirilecektir.
- Tekel niteliğini haiz veya hakim konumda olma ve piyasayı yönlendirme gücüne sahip KİT'ler, özelleştirme sonucunda ortaya çıkabilecek piyasa aksaklıklarının önlenmesine, rekabetin tesis edilmesine ve/veya tüketicinin korunmasına yönelik her türlü düzenleyici tedbirler alındıktan sonra özelleştirilecektir.
- Tarımsal destekleme ile ilgili KİT'lerin özelleştirilmesi, tarım politikaları ile birlikte bir bütün olarak değerlendirilecek ve gerekli tedbirler alınmasını müteakip özelleştirmeye geçilecektir.

Özelleştirmeye işlerlik kazandırabilmek için neoliberal süreçlerle uyumlu hale getirilmiş bir hukuksal düzenlemenin de yapılmasının kaçınılmaz olduğu ortadadır. Nitekim bu doğrultuda 59. Hükümet Programı'nda (2003), özelleştirmeye gerekli önemin verileceği ve özelleştirme hukukuna ve yönetimine evrensel standart getirileceği ifade edilmektedir.

Yapısal reformların en önemli ayağını oluşturan özelleştirmeye Acil Eylem Planı'nda da geniş bir yer verilmiştir. Plandaki özelleştirmeye ilişkin belirlenen hedefler şöyledir (AEP, 2003):

- Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar için özelleştirme stratejisi ve takvimi belirlenecek
- Özelleştirme kapsamına alınacak KİT'ler gruplandırılarak farklı stratejiler belirlenecek
- Özelleştirme İdaresi Başkanlığı yeniden yapılandırılacak
- Özelleştirme uygulamasında ortaya çıkacak fazla istihdam sorununun giderilmesi sağlanacak
- Madencilikte özelleştirilecek kuruluşlar belirlenecek
- Özel sektörün eğitim alanında yatırım yapması desteklenecek
- Özel sektörün sağlık alanına yatırım yapması özendirilecek

Acil Eylem Planı'nda (2003), özelleştirme kapsamına alınan ancak yıllardır özelleştirilemeyen çok sayıda kuruluş olduğu, bu kuruluşların tamamının yeniden değerlendirileceği ve kısa sürede özelleştirilmesi mümkün olanların değişik özelleştirme yöntemleriyle özelleştirileceği ifade edilmektedir. Temel kamu hizmetleri olarak odakta yer alan eğitim ve sağlık alanlarında özel sektör yatırımlarının desteklenmesi bu sektörlerin de piyasalaştırılması anlamına gelmektedir. 60. Hükümet Programı'nda (2007), devletin birçok sektörde üretim ve ticaretten çekilmesinin, **serbest piyasa ekonomisinin gelişmesine** imkan sağladığı belirtilmektedir. Özelleştirmeye ilişkin aşağıda yer alan ifadeler dikkat çekicidir;

*“Önümüzdeki yıllarda sağlayacağımız **yüksek büyümenin öncüsü** yine özel sektörümüzün dinamizmi ve verimlilik artışları olacaktır. Biz AK Parti olarak, özel sektörümüzün önünü açacak politikaları uygulamaya devam edeceğiz. Bunun için; makro ekonomik istikrarın sürdürülmesi yanında, mal ve hizmet sektörlerinde verimlilik artışlarını getirecek olan, başta kayıt dışılığın önlenmesi olmak üzere, rekabetin sağlanması için gerekli reformları ve yasal düzenlemeleri*

yapacak, tüketici haklarını en üst düzeyde koruyacağız” (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.24).

*“Rekabet ortamının iyileştirilmesindeki en önemli konulardan birisi, devletin ekonomik faaliyetlerden çekilmesi, düzenleme ve denetleme fonksiyonlarına ağırlık vermesidir. Bu çerçevede, hükümetimiz, **özelleştirme uygulamalarını sadece kamu için bir gelir kaynağı olarak görmemekte, üretimdeki verimliliğin ve istihdamın artmasını sağlayacak önemli bir politika aracı olarak değerlendirmektedir. Ayrıca, bu konudaki çalışmalar büyük bir sosyal duyarlılıkla yürütülmektedir**” (60. Hükümet Programı, 2007).*

Özelleştirme uygulamaları öne çıkarılırken en çok kamu kurumlarının verimsizliği üzerine vurgu yapılmakta ve eleştiri okları devlet yapılanmasına yönlendirilmektedir. Devletin ekonomideki faaliyetleri için üretilen hantal ve verimsiz biçimindeki neoliberal kavramların tam zıttı olan dinamik ve verimli kavramları, özelleştirme için geliştirilmektedir. Kamu için bir gelir kaynağı olarak görülen ve odağına kar elde etmeyi yerleştiren özelleştirme uygulamalarının, istihdam gibi bir kavramla yan yana getirilmesi de böylesi bir diyalektiği ortaya koymaktadır. Devletçi politikalar özelleştirmenin önünde büyük bir engel olarak görülmekte, ancak neoliberal devlet özelleştirmelerin gerçekleştirilmesinde ve bunu sağlayacak hukuksal çerçevenin oluşturulmasında temel aktör haline getirilmektedir.

2007 Seçim Beyannamesi’nde (2007, s.22), özel sektör ağırlıklı, verimlilik artışına dayanan ve dışa açık bir anlayışla sağlanan sürekli ve hızlı büyüme, eşine az rastlanan bir başarı olarak nitelendirilmektedir. “1985-2002 arasında 18 yılda yapılan özelleştirme tutarı sadece 8 milyar dolar iken, 2003 yılından bugüne kadar yapılan özelleştirme toplamı 33 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece kamunun ekonomideki ağırlığı azaltılırken özel sektörün rolü artırılmıştır” (60. Hükümet Programı, 2007). İktidarın, özelleştirmeler konusundaki kararlılığını, “Önümüzdeki dönemde özelleştirme programımızı kararlılıkla devam ettireceğiz” (60. Hükümet Programı, 2007) cümlesiyle net olarak ortaya koyduğu görülmektedir. Aynı programda, özel sektör ile kamu arasında sağlanan işbirliğinin önemine dikkat çekilmektedir.

AKP'nin parti programları ve seçim beyannamelerinde devlet ve özel sektör arasındaki ilişki biçiminin ne olması gerektiği ve her iki aktörün de rolü üzerine doğrudan ve dolaylı olarak önemli göndermeler yapılmaktadır. Sektörler ve yatırımlar temelinde özel sektörün etkinliğine ilişkin pek çok hedef ve amaca rastlanmaktadır. Bu eğilimi; maden, enerji, eğitim, sağlık, turizm, kültür, ulaştırma, demiryolları, limanlar, havayolları ve otoyollar gibi pek çok alanda açık bir biçimde görmek mümkün olmaktadır.

Altyapı alanındaki özelleştirme hedeflerine bakıldığında; 2007 Seçim Beyannamesi'nde (2007, s.31), kamu altyapı yatırımlarında özel sektör katılımını artırıcı modeller geliştirileceği ve geleneksel olarak kamu kaynaklarından karşılanan bazı altyapı yatırımlarının, tamamen özel sektör tarafından yapıp işletilmesini sağlayacak modellerin yaygınlaştırılacağı yönünde ifadelerle rastlanmaktadır. Öte yandan, altyapı hizmetlerinin rekabetçi piyasada özel sektör tarafından sunumunun esas alınacağı ve rekabetçi piyasanın oluşmadığı sektörler düzenlenerek, özel sektörün finansman ve işletme yeteneğinden maksimum derecede yararlanılacağı ifade edilmektedir (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.142).

2002 Seçim Beyannamesi'nde (2002, s.24), "Enerji piyasası rekabetçi hale getirilerek, daha ucuz enerji sağlanacaktır" ifadesine yer verilmektedir. 58. Hükümet Programı'nda (2002) enerji piyasasının rekabete açılmasının hızlandırılacağı ve bu kapsamda elektrik enerjisi üretim ve dağıtım tesislerinin özelleştirilmesine hız kazandırılacağı ifade edilmektedir. AKP 2007 Seçim Beyannamesi'nde (2007, s.148) ise, elektrik üretim ve dağıtımının özelleştirilmesini sağlamak üzere gerekli hukuki düzenlemelerin yapılacağına dikkat çekilmektedir.

60. Hükümet Programı'nda (2007), "elektrik üretim ve dağıtımında özel sektör katılımının sağlanması, rekabetin olduğu işleyen bir piyasanın oluşturulması, tedarikçi ülkelerin çeşitlendirilmesi ve enerji üretiminde azami oranda iç kaynak kullanarak ithalata bağımlılığın azaltılması temel önceliklerimizdir" ifadesine yer verilerek özel sektörün bu alandaki rolünün ne olacağı net bir biçimde ortaya

koyulmaktadır. Aynı programda özel sektörün bu alanda yatırım yapmasının önündeki engellerin kaldırılacağı belirtilmektedir.

2002 Seçim Beyannamesi'nde (2002, s.24); maden arama ve üretiminde, yerli ve yabancı sermayenin sektöre yönelmesini özendirerek bir yatırım ortamı oluşturularak, özel kesimin maden arama faaliyetlerine yönelmesi için gereken alt yapı desteği verileceği ve sektörün riskli olması nedeniyle, bu sektöre özgü bir teşvikler uygulanacağı ifade edilmektedir. 58. Hükümet Programı'nda (2002) ise, ruhsatı kamuya ait maden sahalarının tedricen özel sektöre devredileceğine ve maden arama ve işletme aşamalarında bürokrasiyi azaltıcı tedbirler alınacağına dair ifadeler yer verildiği görülmektedir.

Ulaştırma sektörüne ilişkin 60. Hükümet Programı (2007) ve AKP 2007 Seçim Beyannamesi'nde (2007, s.147), özel sektör dinamizmini de içine alan politika ve atılımlara hız verileceğine dikkat çekilmektedir. Öte yandan 60. Hükümet Programı'nda (2007), kamu kaynağının daha az, alternatif finans modellerinin ise daha fazla kullanarak, havaalanları ve deniz yapılarında uygulanan modellerin diğer altyapı projelerine de tatbik edileceği belirtilmektedir.

2002 Seçim Beyannamesi (2002, s.25) ve 58. Hükümet Programı'nda (2002), demir yollarının, özel sektörle birlikte geliştirilmesine özel öncelik verileceğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca, demiryollarında; yeniden yapılanmayı sağlamak ve özel sektörün dinamizmini demiryollarına aktarmak ana hedefler arasında yer almaktadır (60. Hükümet Programı, 2007).

2007 Seçim Beyannamesi (2007, s.146-147) ve 60. Hükümet Programı'nda (2007), önümüzdeki dönemde ülkemizdeki liman altyapısı gözden geçirilecek, Ege ve Marmara başta olmak üzere kamu-özel sektör işbirliğiyle, lojistik merkezlerin bulunduğu büyük kapasiteli yeni liman projeleri hazırlanacağı bilgilerine yer verilmektedir. 2002 Seçim Beyannamesi'nde (2002, s.25), hava limanlarına ilişkin olarak, özel havacılık işletmelerinin kurulmasının destekleneceğine dikkat

çekilmektedir. Ayrıca otoyollara ilişkin, “Otoyol yapım ve işletiminin özel sektör tarafından gerçekleştirilmesine yönelik uygulanabilir finansman modelleri geliştirilecektir” (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.26) ifadesine yer verilmektedir.

Eğitimde özel sektörün etkinliğine ilişkin olarak “Eğitimin her alanında özel teşebbüs desteklenecek ve özel teşebbüsün eğitimdeki payı artırılacaktır” (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.32; 58. Hükümet Programı, 2002) ifadesine yer verildiği görülmektedir.

2002 Seçim Beyannamesi’nde (2002, s.33), özel sektörün sağlık alanına yatırım yapmasının teşvik edileceği net bir dille ifade edilmiştir . Sağlıkta özel sektörün etkin hale getirilmesi yönündeki istek kendisini “Devlet, herkesin temel sağlık ihtiyacını, gerekirse özel sektörle işbirliği yaparak yerine getirmek zorundadır” (58. Hükümet Programı, 2002; 59. Hükümet Programı, 2003) ifadesiyle net olarak ortaya koymaktadır.

İletişim alanındaki özelleştirme kararı ise;“İletişim alanında serbestleştirme ve özelleştirme çalışmalarına ve sektörle ilgili mevzuat düzenlemelerine hız verilecektir” (59. Hükümet Programı, 2003) cümlesiyle netlik kazanmaktadır.

— **Rekabet-Özel Sektör.** Özel sektör ile yan yana ayrılmaz bir ikili oluşturan temel kavramların başında rekabet gelmektedir. Neoliberalizmden beslenen tüm söylemler ve uygulamaların içinde rekabet, olmazsa olmazlardan birisi konumundadır. Bu noktada, AKP 2002 Seçim Beyannamesi’nde (2007, s.136), “Özel kesimin finansman ve işletmecilik anlayışını da devreye sokarak, ulaştırma, haberleşme ve enerji gibi temel konularda daha rekabetçi bir maliyet yapısını sağlayacağız” ifadesine yer verilmektedir. Öte yandan, 60. Hükümet Programı’nda (2007), mal ve hizmet üretiminin en önemli ön şartı ve girdisi olan altyapı hizmetlerinin rekabetçi piyasada özel sektör tarafından sunumunun esas alınacağı ve rekabetçi piyasanın

oluşmadığı sektörlerin düzenlenerek, özel sektörün finansman ve işletme yeteneğinden maksimum derecede yararlanılacağı belirtilmektedir

— **Doğrudan Yabancı Yatırımlar.** Yabancı yatırımlarla ilgili “Türkiye’nin hızlı ve istikrarlı bir kalkınma dönemine girmesi için **yabancı sermaye** büyük önem taşımaktadır” (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.21) ifadesine yer verilerek, yabancı sermaye girişlerinin artırılması için belirlenen politikalar şöyle sıralanmaktadır (AKP 2002 Seçim Beyannamesi, 2002, s.22):

- Siyasi ve ekonomik istikrar sağlanacak, güven ortamı oluşturulacak, geleceğe ilişkin belirsizlikler giderilecektir.
- Yabancı yatırımlarla ilgili prosedürler hızlandırılacak, sonuçlandırılması kesin sürelerle bağlanacaktır.
- Özelleştirme işlemlerinde yabancı sermayenin de etkin olması için gerekli adımlar atılacaktır.

Nitekim 58. Hükümet Programı’nda (2002), yatırımlarda Devlet Yardımları ile doğrudan yabancı yatırımlar hakkında birer çerçeve kanun çıkarılacağı ve yatırımcıların önündeki bürokratik ve idari engellerin kaldırılacağı vurgusu yapılmıştır. Acil Eylem Planı’nda (2003) da, reel sektör ve yabancı yatırımlar adı altında özel bir başlığa yer verildiği ve doğrudan yabancı yatırımların özendirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılacağı yönünde bir hedef belirlendiği görülmektedir. Öte yandan, “Doğrudan yabancı yatırımların girişine imkan sağlanacak, düzenlemelerin yerli ve yabancı firmaların eşit koşullarda rekabet etmesi için uygun ortam sağlanacaktır” (59. Hükümet Programı, 2003) ifadesine yer verilerek bu alanda da rekabet vurgusu yapılmıştır.

AKP 2007 Seçim Beyannamesi’ndeki şu ifadeler dikkat çekicidir: “*Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler arasında uluslararası doğrudan yatırımları daha hızlı cezbetmek konusundaki yarış giderek çetinleşmektedir. Uluslararası bilgi birikimi ve teknoloji getiren, rekabet gücünü artıran, dış denge açısından önemli bir*

finansman kaynağı oluşturan, yeni pazarlara açılımı sağlayan ve en önemlisi istihdamı artıran uluslararası doğrudan yatırımların Türkiye'ye artan oranlarda gelmesini sağlamak temel hedeflerimizdendir” (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.20).

Bu kapsamdaki sayısal veriler ise şöyle açıklanmaktadır: *“Cari açığın finansmanında doğrudan küresel yatırımların payı önemli ölçüde artış göstermiştir. Yıllarca ortalama 1 milyar dolar civarında seyreden doğrudan küresel sermaye yatırımları tam anlamıyla bir sıçrama göstermiş ve 2006 yılında 20,2 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. 2007 yılının ilk dört ayında ise doğrudan sermaye girişi 10 milyar doları aşmıştır” (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.23).*

— **İşsizlik.** 2007 Seçim Beyannamesi'nde işsizlik ve istihdama yönelik ayrıntılı sayısal verilere rastlanmaktadır. Söz konusu veriler şöyledir (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.86):

- 2002 yılının sonundan günümüze, nüfusta meydana gelen 4 milyon kişilik artışa rağmen, işsiz insanımızın sayısında, 2006 yılı sonu itibarıyla 18 bin kişi azalma olmuştur. Diğer bir ifade ile artan 4 milyon nüfusa rağmen, yeni işsiz oluşturulmadığı gibi, devralınan işsiz kişi sayısı azaltılmıştır.
- Tarım-dışı sektörlerde dört yıl içinde istihdamda 2,3 milyon kişi artış sağlanmıştır. Türkiye, 2003-2006 dönemini kapsayan son dört yılda, tarım dışı sektörlerde AB-25 ülkeleri içinde İspanya'dan sonra en fazla istihdam oluşturan ülke olmuştur.
- 2002 yılında % 10,3 olan genel işsizlik oranı, 2006 yılında yüzde 9,9 düzeyine gerilemiştir
- “İşsizlik oranı 2002 yılındaki yüzde 10,3 iken, 2006 yılında yüzde 9,9'a gerilemiş, bu dönemde 976 bin yeni istihdam sağlanmıştır” (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.23).

“Verimlilik odaklı bu dönüşüm, kamuda hantallık oluşturan yığılmalarla değil, özel sektör ağırlıklı bir gelişim içinde sağlanmıştır. Sağladığımız güven ortamında

yatırımları ve üretimi canlanan işletmelerimiz, daha fazla ve sürdürülebilir istihdam imkanları oluşturmaya başlamışlardır. Yüzbinlerce insanımız, özel kesimde ücretli ve maaşlı olarak düzenli bir istihdam imkanına kavuşmuştur. Bu gelişme, gelir dağılımının iyileşmesi bakımında da olumlu bir unsur olmuştur” (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.86).

AKP iktidarının, neoliberal ekonomide istihdam ve işsizlik temelinde yaşanan değişimlere ilişkin olumlu bir tablo çizdiği görülmektedir. Oysa konuya ilişkin yapılan bağımsız çalışmaların büyük bölümünde, Türkiye ekonomisinin istihdam yaratamayan ve işsizliğe çözüm getiremeyen bir büyüme eğilimi gösterdiği vurgusuna rastlanmaktadır. .

— **Sanayi Politikası.** Sanayi politikasındaki temel hedef, “Sanayi politikamızın temel hedefi, rekabet gücümüzü verimlilik ve teknolojik yenilik ekseninde artırmak, **özel sektör öncülüğünde** dışa dönük bir yapı içinde sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır” (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.37; 60. Hükümet Programı, 2007) biçimde açıklanmaktadır. Bu noktada, üretici ve geniş istihdam yaratma kapasitesine sahip bir sektör olarak sanayi sektöründe de özel sektörün temel bir aktör olarak ağırlığının ortaya koyulduğu görülmektedir.

— **Turizm Politikası.** Turizm sektörünün, seçim beyannameleri ve hükümet programları içinde üzerinde en çok durulan alanlardan bir tanesi olduğu görülmektedir. Turizm yatırımlarına yönelik olarak geliştirilen yaklaşım incelendiğinde, bu yaklaşımın neoliberal doktrinle güçlü bağlar kurduğu fark edilecektir. Nitekim 58. Hükümet Programı’nda (2002) yer verilen, “Turizm yatırımları, ‘bölge geliştirme’ anlayışı içinde, yabancı sermayenin cezbedilmesinde başvurulacak önemli araçlardan biri olarak değerlendirilecektir. Bu çerçevede, yabancılara mülk satışına imkan veren hukuki düzenlemeler yapılacak, yeni turizm bölgeleri yaratılacak ve ülkemizin turizm gelirlerinde kayda değer artışlar gerçekleştirilebilecektir” cümlesi son derece dikkat çekicidir. Yine aynı programda, Turizm Bakanlığı’nın yetki ve sorumluluklarının bu anlayış içinde yapılandırılarak

buna uygun yasal bir çerçevenin oluşturulacağı bu düzenlemeler ile sektör örgütleri ile yerel yönetimlerin yetki ve imkanlarını artıran mevzuat düzenlemelerine gidileceği belirtilmektedir.

Acil Eylem Planı'nda da sektörel anlamda yer verilen alanlardan birisi turizmdir. Bu anlamda **turizm reformu** yapılacağı ve **turizm kentleri** oluşturulacağı belirtilmektedir. Turizm reformu kapsamında, **yasal düzenlemeler** çıkarılacağı, İstanbul turizm projesi hazırlanacağı ve işi sadece 'Türkiye Markası' yönetimi olan özel sektör ağırlıklı bir birim oluşturulacağı ifade edilmektedir. Yeni turizm kentleri oluşturulması hedefinin alt açılımları ise şöyle ifade edilmektedir (AEP, 2003, s.63-64):

- Hem atıl durumdaki araziler ekonomiye kazandırılacak hem de yeni bir turizm anlayışı sayesinde döviz kazancı ve istihdam alanları sağlanacaktır
- Turizm kentlerinin yönetimi **özel hukuk statüsünde** olacak, bu kentlerde bazı mevzuat istisna tutulacak ve yabancıya satışa imkan verecek bir yapı oluşturulacaktır.
- Gerek sahil şeritlerinde gerekse turizme uygun diğer bölgelerde çok kapsamlı arazi geliştirmeye yetecek ölçekteki kamu arazilerinin, 'Yeni Turizm Kentleri'nin oluşturulabilmesi için **yerli ve yabancı girişimci ve konsorsiyumlara uygun koşullarla pazarlanabilmesi** için alt yapı hazırlanacaktır.
- Yat limanları, golf ve çeşitli spor sahaları, alışveriş ve eğlence merkezleri, kongre ve fuar tesisleri, çeşitli tip ve ölçeklerde konaklama tesisleri geliştirilecektir.
- Turizm kentlerini oluşturmak amacıyla geniş ölçekteki **kamu arazileri tespit edilerek** uygun koşullarla satışa sunulacaktır (Yeni Turizm Kentleri özellikle, İstanbul Batı Karadeniz Bölgesi, Didim, Antalya-Alanya arası ve Adana Yumurtalık gibi pilot bölgelerde başlatılacaktır).

59. Hükümet Programı'nda (2003); 'Bir turizm ülkesi olarak 'Türkiye' markasının oluşturulmasına dönük tanıtma projelerine önem verilecek, bu projelerin

özellikle dış ticaret ve yabancı sermaye politikalarımız ile koordinasyonu gözetilecektir” ifadesine yer verildiği görülmektedir.

Turizm alanında bu üst çerçeveye bağlı olarak yapılan uygulamalara bakıldığında ise, 2002-2006 yılları arasında toplam 212 adet Turizm Merkezi ve 5 adet Turizm Kenti ilan edilmiş, 1,8 milyar YTL yatırım maliyetiyle 102 adet turizm tahsisi yapılmış, 44.670 yatak kapasitesine ulaşılmış ve bunun sonucunda 22.330 kişiye iş imkanı sağlanmıştır. Hazırlanan Master Planlar çerçevesinde, 23 adet Termal Turizm ve 25 adet Kış Turizmi Merkezi ilan edildiği (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.42) görülmektedir.

“AK Parti döneminde ülkemizin sahip olduğu **tarihi ve kültürel potansiyel en iyi şekilde değerlendirilerek** turizmin hizmetine sunulmuştur. Önümüzdeki dönemde yeni adımlar atılarak, turizm sektöründe hak ettiğimiz konuma hızla ulaşacağız” (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.43) cümlesi tarihi ve kültürel potansiyelin değerlendirilmesiyle bu potansiyelin meta elde edilen bir araca dönüştürüldüğünü gözler önüne sermektedir.

— ***Kentleşme ve Mekansal Planlama.*** Acil Eylem Planı’nda mekansal kararlara kentleşme ve yerleşme başlığı altında yer verildiği görülmektedir. Bu noktada belirtilen faaliyetlerden ilki gecekondulaşmanın önlenmesi ve diğeri ise konut seferberliğinin başlatılmasıdır. Bu noktada;

“Kentlerde gecekondulaşmanın önlenmesi ve mevcut gecekonduların kaldırılarak modern bir kent görünümünün oluşturulması için gecekondu sahiplerinin de desteğini alacak şekilde alternatifler sunan bir yapıda belediyelerin yetkileri artırılabacaktır. Bu çerçevede, öncelikle arsa üretimi ve arzı artırılarak planlı şehirleşme sağlanacaktır. Mevcut gecekondu alanlarında arazi değerlerine göre ev verilmek suretiyle yenileme çalışmaları yapılacaktır” (AEP, 2003, s.105) biçiminde açıklamalara yer verilmiştir.

Öte yandan konut seferberliğinin başlatılması hedefi çerçevesinde de; “Dar gelirli vatandaşlarımızın, kira öder gibi birkaç yıllık süre içinde ev sahibi olmaları sağlanacaktır” (AEP, 2003, s.105) ifadesine yer verildiği görülmektedir.

59. Hükümet Programı’nda (2003), sağlıksız ve çirkin şehirleşmenin önüne geçilerek, şehirlerin yaşanabilir mekanlar haline getirilmesinin hükümetin temel önceliklerinden birisi olacağı belirtilmektedir. Diğer yandan, gecekondular bölgelerinde yaşayanlara yönelik ucuz konutlar üretileceği ve uzun vadeli programlar ile şehirlerin yaşanabilir, sağlıklı, ulaşım ve altyapı sorunları çözülmüş çevre güzelliği taşıyan mekanlar olması için gerekli düzenlemeler yapılacağı vurgusuna yer verilmektedir.

Bölgesel gelişme konusunda 2007 seçim beyannamesinde; “AK Parti iktidarı, milli birlik, beraberlik ve dayanışmamızı geliştirmek, kalkınma fırsatlarını ülke sathına yayarak bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve ülke genelinde ekonomik ve sosyal uyumu sağlamak amacıyla bütüncül bir bölgesel gelişme politikası uygulayacaktır” (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.107) ifadesine yer verilmektedir. Bu kapsamda bakıldığında; ülke genelinde bir uyum sağlama hedefi ve bölgesel düzeyde bütüncül bir gelişme politikasından bahsedilmektedir. Bu hedef, bütüncül, geniş kapsamlı ve eşitlikçi bir planlama anlayışa işaret etmektedir.

Ancak bir başka cümlede ise şu ifadeler dikkat çekmektedir: “*Ulusal kalkınma planı ve stratejileriyle tamamen uyumlu bir bölgesel gelişme stratejisi hazırlanacaktır. Bu strateji ve bununla uyumlu hazırlanacak bölgesel kalkınma planlarıyla, başta az gelişmiş bölgelerimiz olmak üzere, **bütün bölgelerimizin ulusal ve uluslararası düzeydeki rekabetçi üstünlükleri tespit edilecek, kullanılmayan veya eksik kullanılan potansiyelleri harekete geçirilerek kalkınma hamleleri ülke sathında güçlendirilip yaygınlaştırılacaktır. Bu şekilde sağlanan istihdam, üretim ve gelir artışı öncelikle yerel ve bölgesel gelişmeyi hızlandıracak, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltacak, uzun vadede de topyekün ulusal kalkınmamıza bütün bölgelerin verdiği katkıyı en üst düzeye çıkaracaktır***” (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.107-108).

Bölgelerin ulusal ve uluslararası düzeydeki rekabetçi üstünlüklerinin tespitinden yola çıkılarak var olan potansiyellerin geliştirilmesi yönündeki hedef yukarıda vurgulanan bütüncül planlama anlayışıyla zıtlık oluşturmakta, neoliberal yeniden yapılanma süreçleriyle ise uyumluluk göstermektedir.

Nitekim aynı belgede yer alan *“Göç dinamiklerini olumlu yönde etkilemek, bölgeler arasında ve bölge içinde gelişmişlik farklarını azaltmak, üretim kültürünü bütün ülke sathında yaygınlaştırarak **rekabet gücümüzü geliştirmek ve sosyal refahı artırarak tabana yaymak** amacıyla il/bölge düzeyinde ‘kalkınma ajansları’ kurulacaktır. Kalkınma ajanslarının, özel olarak oluşturulan kaynaklarıyla, başta beşeri ve sosyal sermaye olmak üzere kalkınma potansiyellerini harekete geçiren, üretimi, istihdamı ve geliri artıran, yatırım ortamını kolaylaştıran ve cazip hale getiren kalkınma projelerine hibelerle destek olması sağlanacaktır”* (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.108) ifadesi bölgesel düzeyde belirlenen hedeflerin neoliberal süreçten ne denli beslendiğinin net bir kanıtı niteliğindedir.

Kent ve planlamaya ilişkin hedefler şöyledir (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.108):

- **“Uzun vadeli gelişme perspektifinden yoksun, **dağınık ve yavaş işleyen mekansal planlama hizmetleri yeniden yapılandırılacaktır”****
- **“Ulusal düzeydeki kalkınma planımızdan başlamak üzere, planlama hiyerarşisi ve ilgili kurumların sorumluluk ve işlevleri açık ve net bir şekilde tanımlanacaktır. Başta metropoller, gelişme potansiyeli yüksek cazibe merkezleri ve çevreleri olmak üzere bütün ülke sathının yerleşim, sanayi, turizm, tarım, orman ve koruma alanlarını bir bütün olarak ele alan yaklaşımlar benimsenecektir”**
- **“Hazırlanan planların, özellikle kentlerin fiziksel gelişmesi ve yapılaşma koşullarını çok detaylı bir şekilde tanımlayan yeterli açıklama ve standartlara sahip olması hedeflenecektir. Bir taraftan planlar süratle tamamlanırken, diğer taraftan da **imar ve yapılaşma konusundaki izin, ruhsat, denetim****

gibi işlemlerde bürokrasinin azaltılması esas olacak, ilgili merkezi ve yerel kurumların ortak organizasyonu ve işbirliği ile bu tür hizmetlerin öncelikle yerinden ve tek muhatap aracılığıyla verilmesi için gerekli altyapı oluşturulacaktır”

- **“İmar ve yapılaşma mevzuatı çağdaş standartlar ve ihtiyaçlara göre yeniden ele alınarak geliştirilecektir”** (AKP 2007 Seçim Beyannamesi, 2007, s.109).

2007 Seçim Beyannamesi’nde (2007, s.14), *“AK Parti hükümetinin göreve geldiği günden itibaren üzerinde ısrarla durduğu temel bir politika, çarpık kentleşmenin önüne geçilmesi, gecekonduların sorununun çözümü ve alt gelir gruplarının konut ihtiyacının karşılanması olmuştur. Bu amaçla; AK Parti hükümeti, yaşam kalitesi yükseltilmiş kentsel ortamların sayısını artırmış ve ülke geneline yaygınlaştırmıştır”* ifadesine yer verilmektedir.

2000’li yıllarda gecekonduların dönüşümü konusunda gündeme getirilen kentsel dönüşüm projelerinin çok daha farklı bir arka plana sahip olduğu bilinmektedir. Gecekondularda yaşayan grupların konut problemi, TOKİ uygulamalarıyla ülkenin her yerinde aynı tip projenin üretildiği yoğunlukla kentin dış çeperlerinde yer seçilen standart yerleşmeler oluşturulması yoluyla aşılmaktadır. Öte yandan, gecekonduların geride bıraktığı rant değeri yüksek alanlarda kentte rantı yüksek projelere dönüştürülerek başka gruplara devredilmektedir.

AKP hükümeti döneminde TOKİ’ye önemli yetkiler verilerek önemli bir toplu konut yapılaşması yaratıldığı görülmektedir. Bu konuya 2007 Seçim Beyannamesi’nde (2007) dikkat çekilmiş ve *“Hükümetimiz 2003 yılında başlattığı planlı kentleşme ve konut atağıyla ve yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde Cumhuriyet tarihimizde bugüne kadar görülmemiş hızda ve kapsamda bir çalışma başlatmıştır”* ifadesi kullanılmıştır.

60. Hükümet Programı'nda da (2007), "Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) vasıtasıyla yürütülen projelerle, hem kentsel dönüşüme öncülük edilmiş hem de tüm yurttaki modern şehirlerin oluşumuna katkı sağlanmıştır" ifadesine yer verilmiştir. Söz konusu programda kapsamda yapılan faaliyetler ise şöyle aktarılmaktadır:

- Vatandaşlarımıza 10, 15, 20 yıl gibi vadelerle kira öder gibi ev sahibi olma imkânı sunduk
- Bugüne kadar toplam 280.000 konutun yapımına başlanmıştır
- Bunların yaklaşık 140.000'i sosyal donatıları ve çevre düzenlemeleri ile tamamlanmıştır
- Önümüzdeki dönemde hedefimiz tamamlanmış olan konut sayısını sosyal donatılarıyla birlikte toplam 500.000'e çıkartmaktır

AKP politikalarının neoliberal eksenindeki söylem analizinde, neoliberalizmin temel itikatlarının neredeyse eksiksiz bir biçimde yer aldığı görülmektedir. Özelleştirme, rekabet, girişimcilik, serbest piyasa, yabancı yatırımların teşviki, özel sektör devlet ve piyasanın karşıt aktörler değil işbirliği içinde olması gereken aktörler olarak tanımlanması, yapısal reformlar, doğal ve yapılı çevreye sermaye birikim süreçleri içinde karlı alanlar olarak bakılması gibi neoliberal projenin odağa aldığı temel unsurların vurgulu bir biçimde dile getirildiği gözlenmektedir. Türkiye'de neoliberal politikanın söylemlerinin geçmiş iktidarlarca ağırlıklı dolaylı bir biçimde dillendirildiği bilinmektedir. Oysa AKP'nin söylemlerinde bu anlamda son derece açık ve kararlı bir dilin tercih edildiği görülmektedir.

Bu analiz, öncelikle ilgili literatürde neoliberalizmin zayıflayan hegemonyasının 2000'li yıllarda AKP ile birlikte yeniden diriltildiği ve AKP politikalarının neoliberal doktrinle en güçlü bağı kuran iktidar yapılanması olduğu görüşünü kuvvetle doğrulamaktadır. Bu çerçevede görünen odur ki; AKP'nin neoliberalizmle kurduğu güçlü ilişkiye paralel olarak geliştirdiği söylemlerindeki kararlılığı, uygulamalarla somutlaşarak, 2000'li yılları neoliberalizmin gerçek hakimiyetinin kurulduğu yeni bir evre olarak tartışmasız bir biçimde billurlaştırmaktadır.

BÖLÜM DÖRT

TÜRKİYE’NİN NEOLİBERAL DÖNEM KENTLEŞMESİ

4.1 Türkiye’de Neoliberalizmin Hegemonyasında Kentleşme Dönemleri

Kent ve kentsel süreçler uluslar arası, ulusal ve yerel bağlamlardaki gelişmeler ve aktörlerden bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla, bu alanlardaki değişimler, dönüşümler ve kırılmalar kaçınılmaz olarak kentleşmeyi belirli dönemler altında kategorize etmeyi gerektirir. Kentleşme süreçleri tek başına ülkenin kendi pratikleri ve mekansal yapılanmaları üzerinden açıklanabilecek kadar basit bir olgu değildir. Küresel ve ülkesel ölçekteki süreçler, kentler arasındaki iş bölümünün belirlenmesinde, kentsel düzeydeki ilişkileri ve mekansal yapıları oluşturmada önemli etkilere sahiptir (Şengül, 2009, s.99).

“Daha somut bir anlatımla, hegemonik projeler, birikim ve/veya devlet stratejileri gibi yerel-üstü toplumsal ilişki kümelerinde gerçekleşen değişikliklerin, bir ülkenin mekansal örgütlenmesinde radikal değişikliğe neden olabileceğini yeni sosyo-mekansal ilişkiler katmanını ve yapısını yaratacak yeni bir kentleşme dönemini başlatabileceğini ileri sürebiliriz” (Şengül, 2009, s. 99).

Üzerinde durulması gereken bir diğer nokta ise, kentsel süreçlerin oluşumu ve gelişimindeki tek etkenin hakim üst yapılanmalar olmadığı gerçeğidir. Kentsel yapılanma kaçınılmaz olarak kendi özgün nitelikleri ve aktörleri ile yukarıdan gelen baskılara reaksiyon vermektedir. Bu nedenle kent mekanı yukarıdan gelen baskılarla bunlara aşağıdan verilen tepkiler arasındaki etkileşim çerçevesinde oluşturulmaktadır (Duncan, 1989’ dan aktaran: Şengül, 2009, s.100).

Kentleşmenin her dönemi farklı zaman, mekan ve güç ilişkileri temelinde birbirinden ayrışan sosyo-mekansal bir katman yaratmakta ve bu katmanın oluşumu bir önceki katmanla etkileşim içinde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda kentleşme süreçlerine ilişkin yapılacak her bir dönemlemenin önceki dönemlerden hem

kopuşlar içermesi hem de izler taşıması son derece olağandır (Şengül, 2009, s. 101). Bunun aksini iddia etmek kentsel süreçlerin katı ve statik bir yapıya sahip olduğu biçiminde yanlış bir kavrayışa neden olacaktır. Kent her şeyden önce tüm varoluş parametreleriyle yaşayan, değişen ve dönüşen dinamik bir yapılanmadır.

Türkiye’de kentleşme süreçlerinin dönemselsel bir analizi yapıldığında, literatürde genel olarak karşımıza ‘1923-1950’, ‘1950-1980’ ve ‘1980 sonrası’ olmak üzere 3 temel dönemleme çıkmaktadır. Bu çerçevede Şengül’ün Türkiye’nin Cumhuriyet sonrası kentleşmesi için yaptığı dönemleme şöyledir (Şengül, 2009, s. 103):

- I. Dönem: 1923-1950 Ulus-Devletin Kentleşmesi
- II. Dönem: 1950-1980 Emek Gücünün Kentleşmesi
- III. Dönem: 1980 sonrası Sermayenin Kentleşmesi

Çavuşoğlu (2004) ise aynı tarihllemeleri kullanarak, ilk dönemi kuruluş, ikinci dönemi genişleme ve son dönemi yeniden inşa dönemi olarak adlandırmaktadır. Eraydın (1988, s.135), farklı ekonomik politika, devlet müdahalesi, sosyal gruplar arası bölüşüm ve kentsel bileşimlerini gözleme olanağı vermesi açısından kentleşme dönemlerini 1923 yılını temel alarak incelediğini ifade etmektedir. Bu noktada kentlerin sermaye birikim süreci içinde üstlendikleri işlevlerin üç dönemde büyük farklılıklar gösterdiğini belirtmekte ve birinci dönemi, Cumhuriyetin kuruluşundan 1950’lerin ortasına kadar uzanan dönem, ikinci dönemi 1950’lerin ortasından 1980’e kadar uzanan dönem ve üçüncü dönemi de 1980 sonrası dönem olarak sınıflandırmaktadır (Eraydın, 1988, s. 135-136).

Tekeli (1998, s.1) “Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren aydınlanma geleneği içinde köktenci bir ‘çağdaşlaşma’ ve ‘modernite’ projesini uygulamaya” çalıştığını ve modernitenin ekonomik boyutunun gerçekleşebilmesinin yolunun kentleşme olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada Tekeli, Türkiye’nin kentsel gelişimini beş döneme ayırarak incelemektedir. Bu dönemler şöyledir (1998, s.1-2):

- Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya kapitalizmine eklemlendiği 19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen süreyi kapsayan 'sıkılğan modernite dönemi'
- Cumhuriyetin başlangıcından İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar uzanan dönem
- İkinci Dünya Savaşı'ndan 1960'a kadar uzanan dönem (1950-1960 arası hızlı kentleşme dönemi)
- 1960'lardan 1980'lere kadar uzanan dönem (1960-1980 arası planlı dönem)
- 1980 sonrasında modernite projesinin aşınmaya başladığı dönem

Işık ve Pınarcıoğlu (2009, s.98), Türkiye kentleşme deneyiminin birbirinden net çizgilerle ayrılan iki farklı ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel düzlemde gerçekleştiğini belirtmektedirler. Türkiye kentleşmesinin bu evresini birbirinden kesin bir biçimde ayıran dönüm noktasının 1980 yılı olduğu ifade edilirken, kentleşme süreçleri açısından 1980 yılı öncesi ve 1980 yılı sonrası biçiminde adlandırılabilir bir dönemleme önerilmektedir.

1970'lerin sonunda Keynesyen ekonomi politikalara karşı büyük bir etkinlik kazanan neoliberalizm, esas zaferini 1980 sonrası süreçte ilan etmiş ve tüm dünyaya büyük bir hızla yayılarak hegemonik bir proje haline gelmiştir.

Nitekim 1980 sonrası IMF ve Dünya Bankası başta olmak üzere uluslararası üst kurumların oluşturduğu neoliberal reçeteler özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve politik gündemlerinin ana belirleyicisi olmuştur. Kuşkusuz böylesi güçlü bir hegemonik yapılanma yalnız ekonomik ve politik alanlar üzerinde değil, kaçınılmaz olarak tüm bu süreçlerin üzerinde cereyan ettiği mekansal yapılanma üzerinde de güçlü ve dönüştürücü etkilere sahiptir. Bu noktada, **gündemin ana omurgası haline gelen neoliberalizm, kentsel mekan üzerindeki pratiğini neoliberal kentleşme olarak kurmakta ve yeni bir kentleşme dönemini başlatmaktadır.**

Türkiye'de neoliberalizmin temeli 24 Ocak 1980 kararları ile atılmış ve 1983 yılında iktidara genel Özal Hükümeti ile birlikte bu neoliberal yapının ekonomik,

politik, toplumsal ve mekansal inşası kararlılıkla sürdürülmüştür. Bu dönem, neoliberalizmin hegemonyasının oluşturulduğu bir döneme karşılık gelmektedir. Ancak Özal hükümetinin 1991 deki genel seçimleri büyük bir yenilgiyle kaybetmesi neoliberalizmin hegemonyasının önemli ölçüde sarsılması anlamına gelmiştir. 1990'lı yıllar bu anlamda bir geçiş dönemi niteliği taşımış ve 1990'ların sonunda 2000'lere doğru neoliberal politika, Türkiye'de yeniden atağa geçmiştir. Bu noktada 1998 yılında IMF ile imzalanan Yakın İzleme Anlaşması ile ve sonrasındaki politikalarla IMF denetiminde kesintisiz bir biçimde sürececek olan süreç başlamış neoliberalizmin fitili yeniden ateşlenmiştir. Bunu takip eden 2000 Enflasyonla Mücadele Programı ve 2001 Güçlü Eylem Planı ardından, 2002 Genel seçimleri ile iktidara gelen AKP Hükümeti ile birlikte neoliberal süreçler çok daha kararlı bir biçimde hayata geçirilmeye başlanmıştır.

1980'den bu yana, ANAP'ın birinci kuşak yapısal reformlarla neoliberal hegemonyanın inşasını sağladığı ve sonrasında iktidardan düşmesiyle neoliberal hegemonyanın gücünün sarsıldığı bir dönemin ardından 1990'ların sonundan başlayarak 2000'lerde olgunlaşan ikinci kuşak yapısal reformlar, AKP'nin iktidarıyla birlikte 2000'li yıllarda neoliberal hegemonyayı dirilterek yaşamın tüm arenalarında güçlü bir biçimde hayata geçirdiği ve somut çıktılar ürettiği bir sürecin içinden geçmekteyiz.

Bu gelişmeler çerçevesinde 1980 sonrası süreci bölen, esasen 1990'ların sonunda başlayan ancak 2000'lerin ilk çeyreğinde olgunlaşan yeni bir evrenin içinde bulunmaktayız. Bu noktada ilk dönem; neoliberalizmin temellerinin atılarak, 1980'den başlayıp 2000'lere kadar uzanan süreçte, hegemonik bir proje olarak 'yapılandırıldığı' **erken neoliberal kentleşme evresi**, ikinci dönem ise 2000'lerin başından günümüze kadar uzanan, neoliberalizmin 'yeniden yapılandırıldığı' ve erken neoliberal kentleşme evresinde üretmek isteyip tam olarak gerçekleştiremediği somut çıktılarının tüm gerçekliği ile görünür hale geldiği esas **neoliberal kentleşme evresi** olarak adlandırılacaktır.

4.1.1 Erken Neoliberal Kentleşme Evresi

1980 yılı yeni bir kentleşme evresinin başlangıcına karşılık gelmektedir (Eraydın 1988; Tekeli, 1998; S. Göksu, 1998; Doğan, 2002; Şengül, 2009; Işık ve Pınarcıoğlu, 2009, Çavuşoğlu, 2004). 1980 yılı, Türkiye'nin IMF ve Dünya Bankası patentli neoliberal reçetelerin yol göstericiliğinde, ithal ikameci kalkınma politikasından ihracat oryantasyonlu dışa açılma politikasına doğru keskin bir geçiş yaşadığı ve ekonomik alanın 24 Ocak 1980 kararlarıyla, toplumsal ve politik alanın ise 12 Eylül 1980 darbesiyle zapturapt altına alındığı radikal bir döneme karşılık gelmektedir. Devlet ve toplum ilişkilerinde köklü bir dizi değişikliği gündeme getiren 24 Ocak ve 12 Eylül dönüşümü, kentsel süreçleri de kökten etkilemiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, s.124, s. 127). Bu dönüşüm kaçınılmaz olarak kentleşme süreci için de radikal bir dönüşüm anlamı taşımaktadır

“24 Ocak Kararları ithal ikameci sanayileşme stratejisinden ihracatın teşvik edildiği bir kalkınma stratejisine geçişe koşut olarak, kentleşme dinamikleri açısından merkezi konumda bulunan sermaye birikim süreçlerinin birinci çevrimiyle ikinci çevrimi arasındaki ilişkiyi de radikal biçimde yeniden tanımlamıştır” (Şengül, 2009, s. 137). Devlet odaklı bir ekonomik kalkınma stratejisinden piyasa odaklı bir kalkınma stratejisine geçişte, bundan böyle sermaye birikim süreçlerinin birinci ve ikinci çevrimi arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlaması kaçınılmazdır. Sanayi yatırımlarından büyük ölçüde vazgeçilmiş olması, devlet teşvikiyle hem devlet sektöründe hem de özel sektörde ikinci çevrime yönelik olan ilgiyi artırmış, büyük kentler özel ve devlet yatırımlarının ana hedefi haline gelmişlerdir (Şengül, 2009, s.138)

“...Türkiye tarihinde yeni bir sayfa demek olan 1980'ler, Türkiye kentlerinin tarihinde de yeni sayfalar anlamına gelmektedir” (Doğan, 2001, s.98). Tekeli 1980 sonrasında ayrı bir dönem olarak ele alınmasını üç temel nedene bağlamaktadır (Tekeli, 1998, s.20):

- İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan demografik geçiş ve kentleşme gibi süreçlerin belli bir doygunluk düzeyine ulaşması
- Dünyanın yaşadığı büyük bunalım karşısında girdiği yeniden yapılanma sürecinin yönünün artık açıklık kazanmaya başlaması
- 1980 yılının hem 24 Ocak Kararları, hem de 12 Eylül müdahalesi dolayısıyla Türkiye'nin yaşamında önemli bir dönüm noktası olması

Eraydın (1988, s.133), 1980'li yıllarda sermaye birikiminin odağı olarak kentin tartışılmasının önem kazanmasının arkasında birbiriyle ilgili iki gelişmenin varlığından bahsetmektedir: Birincisi, sermayenin uluslararası niteliğinin ön plana çıkması, ikincisi ise; 1970'ler ekonomik krizi ile ortaya çıkan sermayenin yeniden yapılanma gereğidir.

1980 sonrası yeni bir kapital birikimi dönemine işaret etmekte ve bu sürecin kentleri derinden etkilediği görülmektedir (Çavuşoğlu, 2004, s.151). Bayırbağ (2010, s.290), bir önceki dönemin tam tersine kentler ve kentleşmenin yeni birikim stratejisinin merkezinde yer aldığını ifade etmektedir. Şengül (2009) 1980 sonrası dönemin, sermayenin kentleşmesi tarafından karakterize edildiğini ifade etmekte ve sermayenin önceki dönemler boyunca da kentleşmekte olduğu ancak, bu dönemde daha önce sızmadığı alanlara da sızarak hegemonik hale geldiğinin altını çizmektedir (Şengül, 2009, s.105). "...ilk dönemden beri spekülatif karların aracı olan kent stratejik bir meta olarak her zamankinden daha merkezi bir konuma gelmiştir (Şengül, 2009, s.141).

Tekeli (1998, s.20), kapitalin mekanda dağılımını etkileyen en önemli nedenin ekonomik politikadaki değişim olduğunu belirtmekte ve 1980 sonrasında Türkiye'nin üç stratejik tercihinin dünyaya eklenme bakımından önem taşıdığını ifade etmektedir. Bunlar:

- 1980 yılına kadar izlenen iç piyasaya dönük ithal ikameci kalkınma politikasının terk edilerek, dışa açık ihracata yönelik bir modelin benimsenmesi
- Altyapı politikalarında telekomünikasyon yatırımlarına öncelik verilmesi

- Ekonominin gerektirdiği yeni kurumların geliştirilmesine paralel olarak; sermaye piyasaları, serbest ticaret ve üretim bölgelerinin kurulması, bankacılık yapısında önemli reformların yapılması biçimindedir.

4.1.1.1 Kentin Hakimi: Sermaye

1980'lerin başından itibaren ortaya çıkan siyasal ve ekonomik yapılanmalar, sermayenin artan bir biçimde hegemonyasını kurduğu bir kentleşme dönemini doğurmuştur. Sermaye kuşkusuz gerek devlet aracılığıyla gerekse de pazar mekanizması ile olsun, her koşulda kentleşme süreçlerinin önemli belirleyicisi olmuştur (Şengül, 2009, s.138-139).

“...son dönemde yalın bir biçimde ortaya çıkan durum, sermaye lehine değişen dengelerin kent mekanını hiçbir dönemde olmadığı kadar sermayenin mantığı tarafından belirlenmesine yol açmasıdır. Bu dönemde sermaye, siyasal muhalefet nedeniyle giremediği en ücra köşelere kadar girmeyi başarmış, bir anlamda kent mekanında hegemonyasını kurmuştur” (Şengül, 2009, s. 139).

S.Göksu (1998), ANAP'ın 1983 yılında iş başına geldiğinde Türkiye'nin ihracata yönelik sanayileşmeden bir çıkış bulamayacağını bilincinde olduğunu bunun yerine başka bir tercihe yöneldiğini belirtmekte ve bu tercihin, Cumhuriyet tarihinde ilk defa mekanın bu denli önemsenmesi ve kapital birikimi için motor görevi üstlenmesi yönünde bir tercih olduğunu ifade etmektedir.

1980 öncesi dönemde, oluşan kentsel rantların kentli tarafından yaygın bir biçimde bölüşüldüğü görülmektedir. Bu dönemde büyük sermaye çevreleri, kentsel rantları küçük girişimcilere ve eski mülk sahiplerine bırakmaktaydılar. Ancak 1980 sonrasında Özal ekonomisiyle birlikte büyük sermayenin kentsel ranttan pay alma eğilimi artmıştır. Bunun temelinde iki neden yer almaktadır. Birincisi; toplu Konut Yasası'nda büyük sermayenin bu alana girişini özendiren önlemler alınması, ikincisi ise Türkiye'nin yaşamaya başladığı sanayisizleşme sürecinin bu alanı büyük sermaye açısından cazip kılmış olmasıdır (Tekeli, 2009b, s.92-93).

“Türkiye ekonomisinde yaşanan sanayisizleşme sürecinin ardından üretimin yerini rant anlayışının alması sermayenin kentlere olan ilgisini artırdı. Bu süreçten önce kentsel rantları küçük girişimcilere bırakıp, ithal ikameci ve tekelci sanayileşmenin rantlarını toplayan sermaye kentleri keşfetti. Hatta, turizm alanı ilanı örneğindeki gibi, merkezi yönetim aracılığıyla kentsel rant yaratma ve el koyma yöntemleri geliştirildi. Eskiden yaygın bir şekilde dağıtılan kent rantları, sermayenin devreye girmesiyle hem daha spekülatif hale geldi hem de büyük sermaye grupları tarafından el konulmaya başladı” (Çavuşoğlu, 2004, s.151).

*“Bu dönem, 1950’lerden beri Türkiye kentleşmesini yönlendiren kurumların ve sınıfsal uzlaşmaların yıkıldığı bir dönemdir. Kentsel rantın sınıflar arasında nasıl paylaşılacağına ilişkin geniş tabanlı uzlaşma yıkılmakta ve **kentleşmenin nasıl finanse edileceğine ilişkin kurallar** yeniden yazılmaktadır. Daha önce vurguladığımız gibi, eski uzlaşma kentsel rantların **devletin gözetimi altında** olabildiğince geniş toplum kesimlerine aktarılmasına dayanmaktaydı. Kentsel gelişme üzerinde doğrudan çıkarı bulunan aktörlerin hem sayıca hem de devletin etkin rolünden ötürü hareket olanakları bakımından kısıtlı olduğu bir döneme uygun bir uzlaşmaydı bu. İşte bu uzlaşma 1980 sonrasında koşullarında tümüyle bozuldu ve **kentsel ranttan pay almak isteyen çok sayıda yeni aktör** çıktı”* (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009, s. 127).

Çavuşoğlu (2004, s.105), 1980 sonrası dönemde rant ekonomisinin gelişmesiyle kent merkezlerindeki büyük rant alanlarının birçok grubun ilgi alanı haline geldiğini, kent parçalarının ulusal ve uluslararası yatırımcılar için karlı bir yatırım alanına dönüşerek farklılaştığı ve işlev değiştirdiğine dikkat çekmektedir.

Kentleşme sürecinde rol oynayan gruplara bakıldığında, daha önce kentleşme sürecinde sınırlı rol almış bir grubun ilgisini kentlere çevirdiği görülmektedir. Bu aktör, büyük ölçekli sermaye gruplarından başkası değildir (Şengül, 2009, s.140). “Bu dönemde büyük ulusal ve uluslararası inşaat şirketleri yeraltı raylı sistemleri, toplu konut ve altyapı gibi büyük inşaat projelerinde yer almaya başlamışlar, bu

çerçevede ulusal ölçek-büyük ölçekli sermaye ve yerel ölçek-küçük ölçekli sermaye ayrışması da yeniden yapılandırılmıştır” (Şengül, 2009, s.140-141).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1980’li yıllara kadar uzanan süreçte, büyük kapital ile küçük kapital arasında bir iş bölümü ortaya çıkmıştır. Buna göre; büyük kapital dış ticaret, sanayi, büyük müteahhitlik gibi alanlarda faaliyet gösterirken, kentsel alan büyük ölçüde küçük girişimcilere kalmıştır. Küçük girişimcilerin konut sunum biçiminde ortaya koydukları modelse yapsatçılık olmuştur. Küçük girişimciler hem kentsel ranttan yararlanmış hem de kentsel rantları bölüşmüşlerdir (Tekeli, 2009b, s.88-89).

1980’li yıllardan sonra büyük sermayenin de bu süreçten pay almak istemesiyle bu yapılanmada bir değişim başlamıştır. Her şeyden önce kent artık tek tek yapıların eklenmesiyle değil, büyük parçalar halinde yapılanmaya başlamış, bu durum hem büyük sermayeye ihtiyaç duyurmuş hem de ona fırsatlar hazırlamıştır. Özal döneminde büyük sermayenin kentsel alana girişini özendirecek yönde adımlar atıldığı görülmektedir. Ancak büyük sermayenin bu yapılanmanın içine bir anda girdiği söylenemez. Özellikle İstanbul gibi büyük kentlerde altyapı yatırımlarının artışı, büyük sermayeyi bu tip yatırımlara doğru çekmiştir (Tekeli, 2009b, s.89-90). “Kentler sermaye birikiminin merkezine yerleşip, kentsel rantlar sermaye birikimi için önemli bir kaynak haline geldikten sonra, özel sermaye yapılı çevrede de doğrudan yatırımlarıyla yer almaya başlamıştır” (Şengül, 2009, s.141).

Tekeli kentsel alanda küçük sermayenin etkinliğinden büyük sermayenin etkinliğine uzanan bu yapılanma için 1980’li yıllarda kaleme aldığı çalışmasında, “Geçmişten farklı olarak önümüzdeki yıllarda kentsel toprak spekülasyonunda büyük sermayenin yönlendirici olacağı beklenebilir” (Tekeli, 2009b, s.90) ifadesini kullanmıştır. Nitekim bugün geldiğimiz nokta itibarıyla öngörüsünün haklılık kazandığı ortadadır.

Tekeli (2009b, s.88), Kentleşme olgusunun Türkiye’nin yaşadığı kapitalistleşme sürecine paralel olarak nitelik değiştirdiğini ve kentin Türkiye kapitalizmi açısından

işlevlerinin yeni boyutlar kazandığını ifade etmektedir. Tekeli'nin bu evrensel tespiti 1980'den günümüze kadar uzanan süreçle bütünleştirildiğinde, kapitalizmin yeni bir kabuk değişimine karşılık gelen neoliberalizmin hegemonyasında kentler ve kentleşme süreçlerinin örtük veya açık bir biçimde bu hegemonyaya göre biçimlenmesinin kaçınılmaz olduğu net bir biçimde görülmektedir.

4.1.1.2 Türkiye'de 1980 Sonrası Kent Yöneticiliğinden Kent Girişimciliğine

Neoliberalizmin temel itikatlarından birisini girişimcilik oluşturmakta ve 1980 sonrasında girişimciliğin kentsel alana da nüfuz ettiği görülmektedir. Şengül (2009, s.140) kentsel girişimciliğin temelini askeri dönemde atıldığını ve bu yapılanmanın ANAP'ın üzerinde yükselebileceği önemli bir zemin hazırladığını ifade etmektedir. Bu doğrultuda özellikle büyük kentlerin 1980'lerin başından itibaren merkezi yönetimin aktardığı kaynakların belediyeler aracılığıyla yatırıma dönüştürüldüğü odaklar haline geldiğini ve bu yatırımların bir taraftan kentlerin altyapısını iyileştirirken bir yandan da kentsel girişimciliğin hegemonyasının kurulmasında önemli rol oynadığını belirtmektedir (Şengül, 2009, s.140).

Türkiye'de 1980 sonrası süreçte özellikle Dünya Bankası vb. kuruluşların yol göstericiliğinde, kentsel girişimciliğin Türkiye'ye ait özgünlükler içeren bir biçimi uygulamaya koyulmuş ve batıdakine benzer bir biçimde, yerel yönetimler hizmet üretiminde sermayenin mantığına eklemlenmişlerdir (Şengül, 2009, s. 176).

“1980 sonrası dışa açık büyüme stratejisine geçişin tanımlayıcı bir özelliği, kaynakların kullanımında sanayileşmeye verilen önceliğe son verilmesi ve devletin bu alanda aldığı aktif rolden vazgeçmesi olmuştur. Bu değişimin önemli bir sonucu hem devlet hem de özel sektör için doğrudan üretkenliği olmayan sektörlerle yönelmek olmuştur. Kentsel yatırımlar ve bu çerçevede doğan rantlar önem kazanmış, endüstriyel yatırımlar alternatif hale gelmiştir” (Şengül, 2009, s. 176).

Şengül (2009, s.177), Türkiye’de yerel yönetimlerin giderek artan bir biçimde sermayenin taleplerine duyarlı hale gelmeye başladıkları ve yapılan yatırımların büyük bölümünün sermayeye destek olma niteliği taşıdığını ifade etmektedir. “Özel sermaye için kent bir yatırım alanı haline gelirken, devletin yaptığı yatırımlarda da, özellikle büyük kentler önemli odaklar olarak belirmiştir. 1983 yılından başlayarak belediyelere yönelik kaynak ve yetki aktarımının arka planında bu tür bir strateji vardır” (Şengül, 2009, s. 176-177).

1980 sonrası neoliberal yapılanma süreçlerinin yerel yönetimlerdeki karşılığı ANAP Belediyeciliği olmuştur. Neoliberalizmin temellerinin atıldığı 1980 sonrası süreçte, ANAP’ın Belediyecilik alanında izlediği yol dikkat çekicidir. Tekeli (2009a, s.276-283) ANAP belediyeciliğine ilişkin dokuz temel başlığın öne çıktığını ifade etmektedir:

- Neoliberal politikalar izleyen Reagan ve Thatcher ile karşıtlık içerecek biçimde belediyelerin gelir kaynakları yükseltilmiştir.
- Askeri rejim döneminde kurulan tek bir metropoliten belediye yerine metropoliten alanlarda iki kademeli bir belediye yapılanmasına gidilmiştir. Bir kentin sınırları içinde birden fazla belediye olması durumunda bu alanlar büyük şehir sayılmış ve büyük şehir işe ilçe belediye arasında hizmetlerin görülmesinde işbölümüne gidilmiştir.
- İmar planlama yetkileri tamamen belediyelere devredilmiştir.
- Tarih ve Tabiat varlıkları koruma kurullarının ağırlıklı olarak üniversite öğretim üyelerinden oluşan yapısı, kurul içindeki bürokrat sayısının artırılması ile siyasal baskıya açık hale getirilmiştir. Diğer yandan yetkileri artırılan belediyelerin tarihi alanlar üzerindeki yıkıcılıkları ve tahrip güçleri artmıştır.
- Kaynakların etkin bir biçimde kullanılması gerekçesiyle özelleştirme savunulmuş ve Belediyeler ihaleler furyası içine girmiştir.
- Büyükşehir belediyeleri dışarıya borçlanarak, Büyük altyapı projeleri başlatılmış ya da uygulamaya koyulmuştur. Bu projeler belediye başkanlarına prestij sağlaması yönünde de kullanılmıştır.

- ANAP yeni metropoliten yönetimi kurarken metropoliten nazım plan bürolarını dağıtmıştır. Çok yönlü planlamaya sırt çevrilerek belediye başkanları tarafından uygun görülen yabancı firmalara hazırlatılan projelerle iş yapılmıştır. Öte yandan yerli firmalara iş verilirken yabancı firmalarla işbirliği yapma koşulu getirilmiştir.
- Belediyeler yap-sat-devret modeline başvurmuşlardır.
- Kent içi ulaşımın çözülmesinde özel arabaya öncelik verilmiştir.

Yerel yönetimlerin 1980'lerin ortalarından itibaren, uluslararası para piyasaları ve uluslar arası sermayeyle iki kanaldan işbirliği içine girdiği görülmektedir (Şengül, 2009, s.178):

- Yerel Yönetimler, kentteki büyük altyapı projelerine yönelik yatırımlar için gereken kaynağı sadece merkezi yönetim kanalıyla değil aynı zamanda uluslar arası para piyasalarından borçlanarak elde etmektedirler.
- Yap-işlet-devret türündeki uygulamalarla, kentsel hizmetlerin uluslar arası sermaye tarafından sağlanması ve bu sermayenin işletim haklarına ortak edilmesine yönelmektedirler.

Bu durum yerel yönetimlerin neoliberalizmle, uluslararası üst kurumlar ve sermaye aracılığıyla doğrudan bağ kurduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Neoliberalizm bu yolla, tüm öncül sınırları aşarak doğrudan yerelle bağlantı kurabilmekte ve kentsel mekan üzerinde doğrudan yatırımlar yoluyla somutluk kazanabilmektedir.

“...1980 sonrasında, sermaye yönünde tercihleri daha açık hale gelen devletin, sermayeyi destekleme stratejisinde yerel yönetimler önemli araçlara dönüştüler” (Şengül, 2009, s. 177-178). ANAP tarafından yerel yönetimlere özel bir önem verilmiş ve metropol belediyelerine yüklenen yeni sorumluluklar bu belediyelerin 1980 sonrası politikaların hayata geçirilmesinde anahtar bir rol üstleneceğinin işareti olmuştur (Bayırbağ, 2010, s. 290). Belediyelerin bünyesinde piyasa mekanizması içinde çalışan şirketlerin kurulması piyasa mantığının yerel yönetimlerin örgütsel

yapısı içine sokulması açısından dikkat çekicidir. Bu şirketleşme biçimi özelleştirmenin belediyeler eliyle yürütülmesi anlamına gelirken, belediyelerin hizmet üretimi piyasanın mantığına uyarlanmaktadır (Şengül, 2009, s.179).

4.1.1.3 Erken Neoliberal Kentleşme Evresinde Mekansal Dönüşümler

Ülkenin 1980 sonrası kentleşme sürecinde aldığı yol önemlidir. Belediye yönetimlerinin bulunduğu yerler de kent olarak tanımlanırsa, 1945 yılında %27,7 olan kentleşme oranının 1994 yılında %74,6'ya çıktığı görülmektedir. Diğer yandan kırsal alandan kentsel alana göçlerin azaldığı, daha ziyade kentler arası göçlerin arttığı gözlenmektedir (Tekeli, 1998, s.20).

Işık ve Pınarcıoğlu'nun (2009, s.127), 1980 öncesi ile 1980 sonrası kentleşme deneyimi için kullandığı 'yumuşak-bütünleştirici kentleşmeden, gergin-dışlayıcı kentleşmeye' başlığı dikkat çekicidir. "Türkiye'de sermayenin yapısı ve ilgisinin, değişen teşvik politikalarına göre sanayiden, ihracata, oradan turizme ve sonuçta da ranta kaydığı söylenebilir" (Çavuşoğlu, 2004, s. 176). S. Göksu (1998), Türkiye'de 1980 sonrası sanayisizleşme döneminde, binlerce konutun üretildiği, hektarlarca kıyı, orman ve tarım alanının yapılaşmaya açıldığı ve İstanbul merkezli projenin başarıya ulaştığını ifade etmektedir.

Türkiye'de yerleşmelerin biçimlerinde yaşanan dönüşümün arkasında üç temel etki yer almaktadır (Tekeli, 1998, s.22):

- Kentlerin işlevleri ve çevresinde kurduğu denetim biçimlerindeki değişimler ile bunun paralelinde oluşan toplumsal katmanlaşmanın yeni biçimleri
- Kentteki yapı sunum biçimlerinde ve kent içi ulaşımın örgütlenmesindeki gelişmeler
- Yerleşmenin büyüklüğünde ya da ölçeğindeki artış

1980 sonrası erken neoliberal kentleşme evresinin mekansal izdüşümlerine baktığımızda öne çıkan yapılanmalar şöyledir:

- Sanayinin desantrilizasyonu-merkez fonksiyonlarının değişimi

Kentlerdeki sanayi desantrilize olmakta denetim ve koordinasyon fonksiyonları ise merkezileşmektedir. Dolayısıyla üretim merkezden ayrılırken bunun yerini bankacılık, finans hizmetleri gibi fonksiyonlar almaktadır. (Tekeli, 1998, s.22).

- Tarım ve Orman Alanları

1980 sonrası süreçteki kentleşme politikalarının yönünü çevirdiği temel alanlardan birisi de tarım ve orman alanları olmuştur. Bu kapsamda hektarlarca tarım ve orman alanı yapılaşmaya açılmıştır (S. Göksu, 1998).

- Turizm yatırımları

Kıyı alanlarında yaşanan hızlı gelişmeler 1980 sonrasında en temel özellikleri arasında olup, bu gelişmeyi orta sınıfların toprak rantlarından aldıkları payı büyütme çabalarının bir parçası olarak görmek mümkündür (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009, s.133). Türkiye'nin mekansal yapısında yaşanan gelişmelerden birisi kıyılaşma olmuş, 1980 sonrası turizm yatırımları teşvik edilmiş ve dinlence faaliyetleri geliştirilmiştir (Tekeli, 1998, s.21).

“Bu dönemde kıyı alanları sadece büyük ölçekli turizm tesislerine açılmakla kalmamış, ikinci konut olarak anılan yazlık sitelerin de istilasına uğramıştır. Büyük ölçekli kooperatifler eliyle gerçekleştirilen bu gelişme, üst ve orta gelir grupları için özellikle 1980’li yılların ikinci yarısında önemli bir yatırım alanı olmuştur” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009, s.133).

Döviz girdisi yaratmak amacıyla, ülke kıyılarının büyük bir bölümü turizm yatırımlarına açılmıştır. Kıyılarda dinlence ya da spekülatif amaçlı çok sayıda ikinci konutun yapılmasında, özel araba sahipliliğinin artışı ile yaşam kalıplarındaki değişmelerin de etkili olduğu bilinmektedir (Tekeli, 1998, s.21).

- Toplu Konut Uygulamaları

Türkiye’de toplu konut sunumu, 1980 sonrasında Toplu Konut İdaresi’nin kurulması ve çıkarılan toplu konut yasalarıyla kurumsallaşarak çok sayıda toplu konut üretimi gerçekleştirilmiştir.

- Gecekondu

1980 sonrası iktidara gelen ANAP’ın gecekondu alanlarına yönelik stratejisinde, gecekondu alanlarının değişim değerini dolayısıyla kentin gelişme alanları olma potansiyelini öne çıkardığı görülmektedir. Bu bağlamda 1985 yılında çıkarılan gecekondu affı sonrasında bu alanların kent merkezine yakın olan kesimlerinin apartmanlaşmaya başlaması, gecekondu alanlarının iyileştirilmesinin değil, dönüştürülmesinin öngörüldüğünü göstermektedir (Şengül, 2009, s.144).

- Büyük kentsel projeler

“1980 sonrasında kent rantlarının sermaye tarafından keşfedilmesinin ardından büyük kentsel projeler kent planlama sistemini zorlamaya başlamıştır” (Çavuşoğlu, 2004, s.106).

- Alışveriş Merkezleri

Alışveriş merkezlerinin ilk örneği İstanbul’da 1988 yılında açılan Galleria alışveriş merkezidir. “İstanbul’da 1988 yılında tamamlanan Galleria Alışveriş Merkezi dönemin başbakanının (Turgut Özal) projeyi geliştiren şirketin sahibinin de içinde bulunduğu bir grupla Amerika’ya yaptığı gezi sonucu Houston’daki Galleria Alışveriş Merkezi’nin benzerinin İstanbul’da yapılmasının kente yeni bir kimlik ve görünüm sağlayacağını düşünmesi üzerine başlayan bir projedir. Bu nedenle projenin tamamlanabilmesi için pek çok olanak sağlanmıştır. Proje Ataköy Turizm Kompleksi adı altında Turizmi Teşvik Yasası çerçevesine alınmış ve devlet bankalarından destek sağlanmıştır” (Taşan Kok, 2006, s.321).

Daha önceki dönemlerde, kentin ticari ve idari merkezlerinin kent içinde yer seçtiği ve bu yanıyla da kentleri bir arada tutma işlevi gördüğü bilinmektedir. Ancak alışveriş merkezleri ve diğer kent merkezi işlevlerinin artan bir biçimde kent

merkezlerini terk etmeye başladığı ve kent dışına yöneldikleri görülmektedir (Şengül, 2002). Uluslararası nitelikte (Migros, Carrefour vb.), olanlar da dahil olmak üzere büyük kentlerin merkezleri ve çevrelerinde hipermarket adaları ortaya çıkmaya başlamıştır (Şengül, 2009, s.142).

“Birçok kentte master planda öngörülmediği halde geleneksel kent merkezi hızla dönüşürken, kimi kentlerde merkezi iş alanlarının başka bölgelere taşındığı, büyük alışveriş merkezleri, ofis alanları, duvarlarla çevrili lüks konut alanlarının (zengin gettoları) inşa edildiği, büyük kentsel projelerin planlamadan bağımsız olarak gerçekleştiği görülmektedir” (Çavuşoğlu, 2004, s.105).

Türkiye’de ilk alışveriş merkezi İstanbul’da 1988 yılında açılan Galleria’dır. Alışveriş merkezlerinin ilk öncülleri 1980’lerin sonları ve 1990’ların başlarında ortaya çıkmaya başlamış ancak esas ivmelenme 2000’li yıllarla birlikte olmuştur.

- Kapalı konut Siteleri

Sermaye kenti kendi mantığı doğrultusunda değiştirmekte ve bu çerçevede kentsel çelişkileri de derinleştirmektedir. Kentler birbirinden sosyal ve mekansal anlamda kopan zengin ve yoksul gettoların oluşumuna tanıklık etmekte bunun en net göstergelerinden birisi de 1990’lı yıllarda kent dışında oluşan korunaklı zengin konut siteleri olmaktadır (Şengül, 2002). Bu durumda kentlerde bir tarafta yeni varsıllar yer alırken diğer tarafta diğer tarafta da geleneksel orta sınıfı da içine çeken bir yoksullaşma ter almaktadır (Şengül, 2002).

Özel otomobil sahipliğinin artmasıyla birlikte merkeze uzak konumlarda yüksek ve orta gelir gruplarına ait alt kentler oluşmaya başlamıştır. Kent merkezi ile bu alt kentlerin arasında kalan alanlarda ise, düşük standartlı apartmanlaşma gelişmiştir (Tekeli, 1998, s.22).

Kapalı konut sitelerinin ilk öncülleri 1990’lı yılların sonlarında İstanbul’da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu noktada öne çıkan ve ses getiren örnekler, İstanbul’da

Göktürk'te yer seçen Kemer Country, Acarkent villaları ve Beykoz'daki Beykoz Konakları olmuştur. Ancak niceliksel olarak 2000'li yıllardaki kapalı konut siteleriyle kıyaslandığında bu dönemdeki sayının son derece sınırlı olduğu görülmektedir.

- Büyük ve Orta Ölçekli Kentler

1980 sonrası politikaların ülkenin yerleşme yapısında önemli değişimlere neden olurken, İstanbul'un görece önemi artmış, İstanbul sanayisi Marmara bölgesi içinde desantrilize edilmiş ve 1990'larda İstanbul'un bir dünya kenti olma arayışı yeniden gündeme gelmiştir. (Tekeli, 1998, s.21). Diğer yandan Anadolu kentlerine bakıldığında ise ilginç olan durum "...Anadolu kentlerindeki girişimcilerin doğrudan dış dünya pazarı için üretim yapan sanayileri geliştirme olanağı bulması ve dış dünya ekonomisiyle bütünleşmesidir. Bu konuda en bilinen örnek Denizli'dir" (Tekeli, 1998, s.21).

Nitekim 1980'li yılların ortaları mekan üzerinden kapital elde edebilmek amacıyla çıkarılan yasal düzenlemelerin yığılma dönemi olmuştur. Bu süreç 1983 yılında turizm yatırımlarını hızlandıracak düzenlemelerle başlamış, 1984 yılında konut, 1985 yılına kamu arazileri, 1988 yılında orman alanlarına ve 1989 yılında tarım alanlarına yönelik yasal düzenlemeler ve müdahaleler gündeme gelmiştir (S. Göksu, 1998). 1985 yılında yürürlüğe giren Cumhuriyet tarihinin ikinci İmar Kanunu'nun en önemli özelliği karar süreçlerini merkezden uzaklaştırması olmuştur. Yerel yönetimlerin mali ve idari özellikleri merkeze bağımlı kalarak, karar süreçlerinin merkezden uzaklaştırılmasının temel nedeni ise, mekan üzerinde son derece anlamlı bir strateji olan plan onama süreçlerinin hızlandırılmasıdır (S. Göksu, 1998).

Kurumsal anlamda yaşanan bazı temel gelişmeler ise; kentleşmeyi yönlendirmek üzere uzman bir kuruluş olarak kurulan İmar ve İskan Bakanlığı'nın kaldırılması, Toplu Konut İdaresi'nin Kurulması, 1983-1984 yıllarında çıkarılan yasalarla Belediyelerin kaynaklarının önemli ölçüde artırılması biçimindedir (Tekeli, 1998, s.22). Diğer yandan, nazım plan bürolarının kapatılması, plan yerine projelerin

önemsenmesi, kimi kent parçalarının satışına yönelik yeniden yapılandırılması bu dönemin önemli bileşenleri olarak karşımıza çıkmaktadır (S. Göksu, 1998).

Şengül (2009, s.149) Türkiye'nin kentleşme deneyiminin tüm evrelerine bir bütün olarak bakıldığında, bu deneyimin özgün bir kapitalist kentleşme deneyimine karşılık geldiğini ifade etmektedir. "1980 sonrasında kolay kazanç uğruna formel ile enformel, gerekirse legal ile illegal arasında gidip gelmekten çekinmeyen çok sayıda aktör çıkmıştır kent sahnesine. Ve sahnelenen oyun, eskisi gibi uzlaşmaya değil, gerilime dayalı, sonuçları önceden belli olmayan, her an her şeyin olabileceği bir oyundur" (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009, s. 128).

1980 sonrasında 2000'li yıllara uzanan ortalama yirmi yıllık süreç içinde, neoliberal kentleşmenin temellerinin atıldığı görülmektedir. Bu süreç esas neoliberal kentleşme evresini hazırlayan öncül bir dönemdir. Kuşkusuz, uluslar arası kuruluşlar güdümlü, piyasa odaklı ve sermaye öncelikli neoliberal politikaların kent mekanını dönüştürmesi çok hızlı ve kolay gelişebilecek bir süreç değildir. Her şeyden önce üst yapıda IMF ve Dünya Bankası gibi uluslar arası kuruluşlara tam bir teslimiyetin gelişmesi, devlet ve piyasa arasındaki rol paylaşımının netleşmesi, piyasanın önünü açacak ve riskleri azaltacak gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılması, toplumsal yapının böylesi bir kentleşme modeline tümüyle hazır hale getirilmesi gerekmektedir. **Bu sürecin olgunlaşması Türkiye'de yaklaşık 20 yıllık bir zaman almış ve nihayetinde neoliberalizm kentsel alandaki hakimiyetini 2000'li yıllarla birlikte ilan etmiştir.**

4.1.2 Neoliberal Kentleşme Evresi

Türkiye'nin kentleşme deneyimi üst yapılanmalar ve ülkenin kendi özgün koşulları çerçevesinde şekillenmekte ve kentleşme süreçleri bu kapsamdaki temel kopuşlar ekseninde dönemselleşmektedir. Türkiye kentleşmesini dönemlere ayıran literatürde 1980'den günümüze kadar gelişen yaklaşık 30 yıllık sürecin tek bir dönem olarak ele alındığı görülmektedir. Ancak bugün elimizde 2000'li yılların kentleşme

açısından yeni bir dönemselleştirmeyi hak edeceği ölçüde gerekçe bulunduğu belirgin bir gerçek halini almıştır.

Bilindiği üzere, 1980 yılının Türkiye açısından önemli bir dönemece karşılık gelmesi dünyadaki ekonomik ve politik gelişmeler çerçevesinde şekillenmiştir. Nitekim 1970'lerin sonunda Keynesyen ekonomi politikaların karşısında hızlı bir yükselişe geçen neoliberalizm, uluslararası üst kuruluşlar yoluyla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bu ülkelerin yaşadıkları krizden çıkışta acil çıkış kapısı olarak gösterilmiştir. Geriye ise bu ülkelerde Washington Uzlaşmasının ana kurallarını uygulayacak yönetimlerin iş başına gelmesi kalmıştır.

1980 yılının neoliberal yapılanmanın başlangıcı olarak Türkiye özelinde net bir kırılma noktası olarak literatürde bu denli öne çıkmasının ardında öncelikli olarak ekonomik alandaki 24 Ocak 1980 kararları ve güçlü bir neoliberal yapılanmanın kurulmasının önündeki toplumsal muhalefet kanalının önünü tıkayacak olan politik alandaki 12 Eylül 1980 darbesi yer almaktadır. Askeri yönetim, devletçi politikalar yerine neoliberal politikalara sıkı sıkıya sarılmış ve ardından Türkiye neoliberalizminin hegemonyasını sağlam temellerle kuracak olan ANAP iktidarı iş başına gelmiştir. ANAP iktidarı neoliberalizmin temellerini ekonomik ve siyasal alandan başlayarak atmaya başlamış ve nitekim kentleşme süreçleri de bu dönüşümden payına düşeni almıştır. 1980'lerin sonunda ANAP iktidarının uğradığı ağır yenilgi, neoliberalizmin Türkiye'deki hegemonyasını tehlikeye sokmuştur. (Ataay, 2008a). 1990'lı yılların sonuna kadar geçen süreçte ise koalisyon hükümetleri ile devam eden bir geçiş dönemi yaşanmıştır.

2000'li yılların yeni bir döneme karşılık gelmesinin ardında 1990'ların sonunda başlayan ancak 2000'lerle birlikte olgunlaşan ekonomik ve politik bir yeniden yapılanma yer almaktadır. Öncelikle ifade edilmesi gereken temel şey, bu noktada 1980 kırılmasındaki gibi tek başına bir tarih ve tek başına bir olay adı vermenin olanaklı olmadığıdır. **Bu kez kırılmayı ve yeni bir evreyi başlatan noktasal bir zamanlama ve olay değil, 1990'ların sonu ile 2000'lerin ilk çeyreği arasında,**

birbirine eklemlenerek ve birbirini güçlendirerek gelişen bir gelişmeler bütünüdür.

1998 yılında koalisyon hükümeti döneminde IMF ile yapılan Yakın İzleme Anlaşması ile başlayan bu süreç, 1999 stand-by anlaşması, 2000 Enflasyonla Mücadele Programı, 2001 Güçlü Eylem Planı ve nihayetinde 2002 genel seçimleri ile iş başına gelen ve seçim beyannamesi, parti programı ve Acil Eylem Planı ile 1998’de başlayan neoliberal atağı çok daha güçlü bir biçimde uygulamaya koyma niyetini ortaya koyan AKP hükümetinin iktidarı ile 1980 sonrası süreci bölen bir dönem olarak ayrışmaktadır. Bu süreci bir öncekinden ayrıştıran temel unsurlardan birisi, bu dönemin önemli bir çıktısı olarak gündeme gelen ikinci kuşak yapısal reformlar olup, İkinci Kuşak yapısal Reformlar bir önceki dönemin Birinci Kuşak Yapısal Reformlarının tamamlayıcısı niteliğindedirler. Sonuç olarak karşımıza 2000’li yıllar olarak belirginleşen yeni bir evre çıkmaktadır.

1980 sonrası süreci bölen yeni bir evre olarak 2000’li yılların ayrışmasını sağlayan iki temel gelişmeden bahsedilebilir. Birincisi Türkiye tarihinde ilk defa; 1998 yılında IMF ile yapılan Yakın İzleme Anlaşması ile başlayan ve sonrasında yapılan yeni anlaşmalarla 10 yıl kesintisiz olarak IMF denetiminde geçecek olan oldukça uzun bir neoliberal sürecin içine girmiştir. Yoksul ülkelere neoliberal yol haritaları çizen en temel uluslararası kuruluş olan IMF’nin denetimine bu kadar uzun süre tabii olunması, neoliberal politikalarla şimdiye kadar kurulan ilişkinin bir adım daha ötesine geçilerek; bu politikalarla kesintisiz, doğrudan ve güçlü bir bağ kurulması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla böylesi uzun ve kesintisiz bir bağ her şeyden önce, neoliberal politikaların Türkiye tarihinde şimdiye kadar olmadığı kadar etkin olduğu bir dönemi yaratmaktadır.

İkincisi, Türkiye’de 2000’lerde yaşanan dönüşüm, neoliberalizmin üst çerçevede Washington Uzlaşması’ndan Post Washington Uzlaşması’na doğru yaşadığı dönüşümden bağımsız değildir. En temel dönüşüm devletin rolündeki değişim temelinde olmuştur. Bu noktada, piyasa mekanizmasının yarattığı sorunların aşılmasında, devlet desteğinin gerekliliği fark edilmiştir. Devlet önceki dönemdeki

gibi, piyasanın karşısında büyük bir engel olarak görülmemekte, piyasanın önündeki riskleri azaltan, önlemler alan gerekli düzenlemeleri üretme ve denetleme görevini üstlenen düzenleyici bir mekanizmaya dönüştürülmektedir. Bu noktada bu dönemin bir önceki dönemden ayrıştırılmasını sağlayan en temel şey, piyasa ve devlet arasındaki ilişkinin bu ekseninde yeniden tanımlanması olmuştur. Burada piyasanın her iki dönem için de odaktaki ana aktör olarak egemenliğini koruduğu gerçeği unutulmamalıdır. Bu çerçevede Türkiye'ye döndüğümüzde, İkinci Kuşak Yapısal Reformların devletin piyasanın yanında düzenleyici bir mekanizma olarak iş görmesini sağlayacak olan bir içerikle oluşturulduğu ve gündeme taşındığı görülmektedir.

Bir diğer önemli nokta ise; 2000'li yıllardaki yeni evrenin kendi başına bağımsız bir katman olarak gelişmediğidir. 1980 sonrası sürecin neoiberalizm eksenli, ekonomik ve politik gelişmeler çerçevesinde şekillenen birinci evresi; 2000'li yıllarla neoliberalizmin esas etkinliğine kavuştuğu sürece önemli bir altık oluşturmuştur. Bu dönem içinde, gerek ekonomi, gerek politika gerekse de toplum neoliberalizmin esas etkinliğine kavuşacağı bu evreye hazırlanmıştır.

Bu çerçevede Türkiye kentleşmesine baktığımızda, kentleşmenin de bu yapılanmaya paralel bir değişim gösterdiği görülmektedir. 1980den 2000'li yıllara kadar olan süreçteki kentleşmeyi **erken neoliberal kentleşme evresi**, 2000'li yıllarla başlayan ve günümüze kadar uzanan kentleşme sürecini ise **neoliberal kentleşme evresi** olarak adlandıracağız. Burada unutulmaması gereken temel unsur, erken neoliberal kentleşme evresi neoliberal kentleşme evresinin ortaya çıkışında önemli bir hazırlık evresi olup, neoliberal kentleşme evresinin bu dönemde temelleri atılan yapının üzerinden yükseldiği görülmektedir.

Türkiye kentleşmesinde 2000'li yılların 1980 sonrası süreci bölen yeni bir evre olarak ayrıştığını gösteren iki temel gelişme gündeme gelmiştir. Birincisi devletin piyasanın önündeki riskleri kaldırma ve piyasanın önünü açma temelinde gerekli düzenlemeleri yapma yönündeki yeni düzenleyici rolüne paralel olarak 2000'li yıllarda kente ilişkin imar mevzuatı kapsamında çıkarılan çok sayıda yasal

düzenlemedir. İkincisi, doğrudan kentsel mekan üzerinde izlediğimiz ve son derece görünür hale gelen mekansal değişimlerdir. Bu iki temel ayrıştırıcı gösterge temelinde öne çıkan ve neredeyse neoliberal kentleşmenin laboratuvarına dönüşen kent ise, İstanbul olmaktadır.

2000’li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinin kentlerin yeniden organizasyonunda iki temel eğilim öne çıkmaktadır. Neoliberalizmin odağında serbest piyasa ekonomisi ve piyasanın üstünlüğü yer almaktadır. Sermayenin karını maksimize etmesi ve bu yönde devreye sokulan girişimcilik önem taşımaktadır. İçinde bulunduğumuz dönemin kentleşme pratiğine bakıldığında kentin sermaye için, gerek yaşadığı krizleri aşmak gerekse de kapital elde etmek amacıyla Türkiye kentleşmesinde şimdiye dek hiç olmadığı kadar merkezi bir rol üstlendiği görülmektedir. Nitekim bu doğrultuda sermaye kentsel yatırımlar aracılığıyla kent mekanına çökelmekte ve kentsel alanda somutlaşmaktadır. Neoliberal kentleşme evresini erken neoliberal kentleşme evresinden ayıran temel noktalardan birisi yatırımların büyüklüğü ve niteliği temelindedir. Bu noktada karşımıza, öncül örneklerini erken neoliberal kentleşme evresinin son döneminde görmeye başladığımız ancak 2000’li yıllarla birlikte çok daha güçlü bir biçimde hayata geçen, büyük sermaye tarafından hayata geçirilen çok sayıda kentsel olgu çıkmakta ve kent bu kapsamda yeniden organize edilmektedir.

İkinci eğilim ise, doğrudan devletin düzenleyici rolünün bir uzantısı olarak gündeme gelen ve büyük bir bölümü neoliberal yeniden yapılanmanın temel unsurlarını içeren, imar mevzuatı kapsamında çıkarılan yasal düzenlemeler aracılığıyla kentin yeniden organizasyonudur. Bu kapsamda özellikle kentin yerleşik büyük kent parçalarına müdahale edilmekte ve bu alanda doğrudan devlet müdahalesi devreye girerek yasal düzenlemeler kullanılmaktadır. Bu dönüşümün önündeki engeller, yasal düzenlemeler aracılığıyla sorguya yer bırakmayacak biçimde aşılmaktadır. Piyasa ve devlet arasındaki paslaşmaya temel teşkil eden bu yapılanma içinde, sermayenin bu alanları yeniden yapılandırması yönündeki engeller devlet tarafından yasalar yoluyla kaldırılmakta ve sonrasında sermaye kentsel alanı rahatlıkla yeniden organize etmektedir.

4.1.2.1 2000’li Yıllarda Neoliberal Politikalar Ekseninde Türkiye’de İmar Mevzuatı

Türkiye’de 2000’li yıllardaki neoliberal kentleşme evresini görünür kılan en temel alanlardan birisi imar mevzuatında açığa çıkan çok sayıdaki yasal düzenleme olmaktadır (Ayrıntılı tablo için bkz. EK. 1). Yasal düzenlemelerin zamansal olarak özellikle neoliberal kentleşme evresinin daha görünür hale geldiği 2000’li yılların ilk çeyreğinden sonra önemli bir artış gösterdiği görülmektedir. Duyguluer (2008, s.27), Türkiye’de gelinen nokta itibariyle imar mevzuatını bütüncül olarak algılamanın imkansız hale geldiğini belirtmektedir. Söz konusu düzenlemelerin önemli bir bölümünde, neoliberal yapısal reformların doğrudan ya da dolaylı izleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, 2000’li yıllarda neoliberal yeniden yapılanmanın kentsel alana yönelik politikasının en net izlenebileceği alan imar mevzuatı kapsamında çıkarılan yasal düzenlemeler olmakta, uygulama boyutunda ise kentsel alanda somut çıktılar öne çıkmaktadır.

Ercan (2009), yasaları toplumsal ilişkiler ağı içinde incelemek gerektiğini vurgulamakta ve yasaların niteliğini anlamada ikili bir sürece dikkat çekmektedir:

- Birincisi, yasalar yasadan etkilenen toplumsal kesimlerin, bu kesimlerin temsilcilerinin veya sürece duyarlı kesimlerin tepkileri ile deşifre edilmeye çalışılmaktadır.
- İkincisi yasaların nasıl biçimlendiği ve işlevlendirildiği, gerçekliği anlayabilmenin önünün perdelendiği kapitalist toplumsal ilişkiler içinde anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Nitekim tam bu noktada, bugün yaşadığımız yasal dönüşüm ve bu dönüşüm kapsamında birbiri ardına çıkan yasaların çok da kendiliğinden gelişmediği, sadece Türkiye’ye ait olmadığı ve sadece hukuki ve teknik bir sürecin parçaları biçiminde ortaya koyulmadıkları gerçeği açığa çıkmaktadır (Ercan, 2009). Yasalar üç temel işleve sahiptir: Birincisi, yasalar toplumsal bir arada yaşamının düzeneklerini

oluşturmaktadır. İkincisi, farklılıkların açığa çıkarttığı yeni güç ilişkileri yaratarak kimin ne yapması gerektiğini belirlemektedir. Üçüncüsü ise, asimetrik güç ilişkilerinin tanımı çerçevesinde bazı güç odakları için yeni olanakların önünü açmaktadırlar (Ercan, 2009).

Ercan (2009), yasalara ilişkin tespitlerini şu başlıklarda sürdürmektedir:

- Yasalar çıktığı andan itibaren, sınırlamalar, denetimler ve bazı kesimler için bazı olanakların önünün açma işlevini üstlenmektedir.
- Her yasa bir içeren ve dışlayan ilişkisi kurmaktadır. Bu anlamda da yasa her zaman siyasi mücadele alanı ve sınıfların karşılaşma alanı olmaktadır. Bu noktada, karşılaşma anında tarafların gücü, yasanın kimi içeride ve kimi dışarıda bırakacağını belirlemektedir.
- Yasaların oluşturulması farklı aktörleri bir araya getirebilmektedir. AB, IMF, Dünya Bankası, Türkiye’de TÜSİAD, ulusal sermaye bu aktörler arasında yer alabilmektedir. Yasa tek taraflı değil, ilişkisel ve politik bir alandır.
- Günümüzde artı değer yaratma koşulları ve bu koşulların yeniden üretilmesi, hala merkezi bir öneme sahiptir. Artı değer yaratma koşulları ve bunun dünya ölçeğinde yeniden kurgulanmaması, yasaları ve dolayısıyla siyaset alanını belirlemektedir.

Yasaların ortaya çıkışında evrensel ve küresel piyasalar etkili olmaktadır. Son dönemde Türkiye’de gündeme gelen bir yasanın dünyanın farklı coğrafyalarında da gündeme gelmiş olması bunun net bir göstergesidir. Dolayısıyla son dönemdeki yasal süreçler ve yasal yeniden yapılanmalar, özünde ortak bir dil oluşturma sürecidir. Ancak bu süreç ulusal aktörlerden bağımsız olmayıp, yalnız yukarıdan belirlenmiş bir sürece karşılık gelmemekte, hem aşağıdan yukarıya hem de yukarıdan aşağıya belirlenen bir süreç olmaktadır (Ercan, 2009).

Son dönemdeki yasaları iki boyutlu ifade etmek mümkündür (Ercan, 2009):

- Birincisi yasalar, dünya ölçeğinde piyasaların ortak bir dil oluşturma sürecidir.
- İkincisi yasalar uluslar arası sistemle entegrasyonu sağlama sürecidir.

Ercan (2009), dünyadaki son yirmi otuz yılda iki tür yasal süreçle karşı karşıya olduğunu ifade etmektedir.

- Birincisi, Washington Uzlaşması veya IMF ve Dünya Bankası'nın birinci kuşak yapısal reformları olarak ifade edilen dönemdir. Bu dönem, neoliberalizmin orman yasalarını harekete geçiren dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu döneme ilişkin yasaları tanımlayan şey, İngiltere ve Amerika'da bir önceki döneme ilişkin yapısal kurgunun yani yoğun bir sermaye birikim rejiminin sınırlılıklarını aşma isteğidir. Bunu yapabilmek için de piyasanın sahip olduğu bütün gücün önünü açmak gerekmektedir. Bunun sonucu ise deregülasyon politikaları olmuş, bu çerçevede; devletin, güç alanının yeniden tanımlanması, finansal liberalizasyon, dışarı açılma, kuralsızlaştırma, özelleştirme gündeme gelmiştir.
- İkincisi, Post Washington Uzlaşması veya IMF ve Dünya Bankası'nın ikinci kuşak yapısal reformları olarak ifade edilen dönemdir. Bu süreç, sermayenin dünya ölçeğinde sosyal evrenini oluşturacak yeni düzeneklerin kurumsallaştırılması ve yasallaştırılmasına karşılık gelmektedir. Bu ortamı yaratma sürecinin kendisi politik bir süreç olup yeni kurumlar ve yasalarla kimin nerede ve ne yapacağı tanımlanmaktadır. İkinci yapısal reformların dili, sermayenin sosyal evrenini ve piyasa ilişkilerini yaşamın bütün alanlarında tekrar hissettirmektedir. Reformların dili, Ancak yaşamın tüm alanlarında önemli güç donanımlarına sahip olanların farklı düzey ve konumlarda talep ettiği ve bu taleplerin kesiştiği noktada bir dil oluşturmaktadır. Her çıkan yasa, eşitsiz güç ilişkisi içinde birileri içerdiği birilerini de devre dışı bıraktığı için, hem kurucu olmakta hem de karşı bir enerji yaratmaktadır. Yasalar eşitsiz güç ilişkilerini yeniden örgütlemektedir. Riski azaltacak, mülkiyet haklarını ve sermayenin hareketini koruyacak bir düzen oluşturmaktadırlar. Yasaları bitmiş bir süreç değil, sürekli yeniden müdahale edilebilecek hareket alanı yaratabilecek bir süreç olarak görmek mümkündür.

Türkiye'de 2000'li yıllarda İkinci Kuşak Yapısal Reformlar temelinde gündeme gelen yasal düzenlemelerin içeriğini bazı temel sınıflamalar ekseninde ele almak ve

yasaların içinde dolaylı ya da direkt olarak yer alan neoliberal izleri bu sınıflamalar temelinde deşifre etmek mümkündür.

4.1.2.1.1 Kentsel Dönüşüm Alanındaki Yasal Düzenlemeler. 04.03.2004 tarihli Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu, 2000’li yıllara özgü bir kavramsallaştırma olan kentsel dönüşüme ilişkin doğrudan bir kanun olması ve bir yere özgü olarak çıkarılması nedeniyle dikkat çekici bir kanundur.

Mevcut hükümetin tek başına kentsel dönüşüme ilişkin bir yasa çıkarma konusunda önemli ölçüde çaba harcadığı ancak bu alandaki güçlü toplumsal muhalefet nedeniyle bunu tek başına bir yasa ile yürürlüğe koyamadığı bilinmektedir. Nitekim bu yönde hazırlanan kanun tasarısı tüm çabalara rağmen yasalaştırılamamıştır. Bu noktada, iktidarın ısrarlı çabaları sonucu kentsel dönüşüm, 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nun 73. maddesiyle gündeme gelmiş ancak süreç içinde bu maddenin kapsamı yeterli bulunmayarak yeni bir düzenlemeye gidilmiştir.

2010 yılında yürürlüğe giren 5998 Sayılı Belediye Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile 03.07.2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 73. Maddesi’nde değişikliğe gidilmiştir. Bu çerçevede belediyelere kentsel dönüşüm projeleri konusunda verilen yetki şöyle tanımlanmaktadır:

“Belediye, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir”

Yasada bir alanın kentsel dönüşüm ve gelişim alanı olarak ilan edilebilmesi yukarıda sayılan hususlardan bir veya birkaç tanesinin gerçekleşmesi gerektiği ve bu alanın belediye veya mücavir alan sınırları içinde olması şartı aranmaktadır. Kamu mülkiyetinde olan alanlarda kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı ilan edilebilmesi

ve uygulama yapılabilmesi için Bakanlar Kurulu'nun kararı gerektiği belirtilmektedir.

Dönüşüm alanları için minimum büyüklük 5 maksimum büyüklük ise 500 hektar olarak belirlenmiştir. Yasada, Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolunun esas olduğu ifade edilmektedir.

Belediye Yasası'nın 73. Maddesi'nde yapılan bu değişiklikle birlikte, Belediyelere kentsel dönüşüm projelerine karar verme ve uygulama aşamasında geniş bir yetki alanı tanımlanmaktadır. Bu kapsamda en önemli nokta, bundan böyle kentsel dönüşüm projelerinin; neredeyse her türlü kentsel yapılanmanın oluşturulması için bir araç olarak kullanılabilmesi gerçeğidir. Bu uygulama ile yerel yönetimler aracılığıyla, rantı yüksek alanlara yasal engeller nedeniyle giremeyen sermayenin önü açılmakta ve devlet 2000'li yıllardaki neoliberal yapısal uyum politikaları çerçevesinde kendisine verilen piyasanın işleyişindeki engelleri kaldırma ve piyasanın hareket alanını kolaylaştırma rolünü gerçekleştirmektedir. Yasal engeller nedeniyle sermayenin çökelemediği bu alanlar bundan böyle rahatlıkla birer yatırım nesnesi haline gelebilecek böylelikle, sermaye yaşadığı bunalımlara çözüm bulma ve kapital elde arayışında kentsel mekanı çok daha rahat kullanabilecektir.

Dönüşüm alanını ilgilendiren bir diğer temel yasal düzenleme ise, 05.07.2005 tarihli 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun'dur. 5366 Sayılı Kanun ile yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş alanlar, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, söz konusu alanlarda konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulabilmektedir. Kamu-özel sektör işbirliğini odağa söz konusu kanun, bu alanda temel düzenlemeler getirmekte ve ülkemizde yürütülen birçok tartışmalı projeye yasal dayanak oluşturmaktadır. Neoliberal politikaları kentsel alanda bir an önce devreye sokmak isteyen merkezi hükümetin, kentsel dönüşüm alanında tek başına bir yasanın çıkarılmayışı karşısında, bu süreci

farklı kentsel dokular üzerinde parçalı hale getirme yönünde bir politika izleyerek aşma gayreti içinde olduğu görülmektedir.

4.1.2.1.2 Turizm ve Kıyı Alanındaki Yasal Düzenlemeler. 2000’li yıllarda turizm ve kıyıların ekonomik gelişme ve kalkınmada önemli bir bileşen olarak görüldüğü göze çarpmaktadır. Nitekim 1982 tarihli Turizmi Teşvik Kanunu’nda değişiklikler yapılmasına yönelik yeni bir kanun hazırlanıp 2003 yılında yürürlüğe koyulmuştur. Diğer yandan 1990 tarihli, 3621 Sayılı Kıyı Kanunu’na ilişkin bir takım girişimlerde bulunulmuş ve yeni bir kıyı kanunu tasarısı hazırlanmıştır. Söz konusu tasarı yasalaşmamıştır ancak bazı kanun maddeleri yoluyla kıyılara ilişkin neoliberal eksende radikal kararlar alınmıştır.

01.08.2003 tarihli 4957 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinin belirlenmesi hükmüne yer verilmiştir (Madde 1/b). Söz konusu bölgeler yasada, tarihî ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirilmek üzere belirlenen bölgeler olarak tarif edilmektedir. Bölgelerin sınırlarının belirlenmesi, Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla gerçekleştirilecektir. Bu alanlarda kültür, eğitim, eğlence, ticaret, her türlü teknik ve sosyal alt yapı alanları ve konut yapılabilecektir (Madde 1/j). Yasanın 3. maddesinde söz konusu alanların tamamı veya bir kısmının plan amaçlarına uygun olarak Bakanlıkça, Türk ve yabancı uyruklu gerçek ve tüzel yatırımcılara tahsis edilebileceği ifadesine yer verilmektedir (madde 3/D). Bu düzenlemeler karşımıza turizm potansiyeli taşıyan alanlarda bürokratik ve sivil engeller nedeniyle gerçekleştirilemeyen büyük ölçekli projelerin önünü açmada çok temel düzenlemeler olarak çıkmaktadır. Yasada, büyük ölçekli yerli ve yabancı sermayenin önünü açacak düzenlemeler ve ayrıcalıklar geliştirilmiştir (Bal ve Dalgakıran, 2008).

Söz konusu yasa içindeki bu düzenlemeler; 2000’li yıllardaki neoliberal politikaların mekan üzerinden meta elde etme arayışına önemli bir altlık teşkil etmektedir. Turizm potansiyeli taşıyan alanlar üzerinde sadece belirlenen turizm

türleri değil aynı zamanda eğlence, ticaret ve konut gibi kullanımların da yapılabilmesine olanak veren bu düzenlemeler doğal alanlar üzerinde karlı yatırım alanlarının oluşturulmasına yasal bir zemin hazırlamaktadır.

Nitekim, Kanun'un çıkışından sonra bazı alanların turizm merkezi, kültür ve turizm gelişim bölgesi ve kültür ve turizm gelişim alt bölgesi olarak ilan edilmesine yönelik olarak Bakanlar Kurulu Kararları çıkarıldığı görülmektedir (bkz. Ekler bölümü).

3621 Sayılı Kıyı Kanunu'dan sonra kıyı alanlarına ilişkin yeni yasal düzenlemelerin oluşturulması yönünde arayışlara girildiği gözlenmektedir. Bu arayışların arka planındaki unsurları kıyı kullanımında yeni girişimlerin özendirilmesi yönündeki dört temel başlık altında toplamak mümkündür (E.Göksu, 2006a). Birinci olarak, kıyıda ve deniz dolgusunda deniz üstü yapıları olarak tariflenebilecek port projeleri yoluyla; yeni ticaret alanlarının yaratılması istenmekte ve ülkemizde bu doğrultuda projeler (Galataport, Zeytinburnuport, Egeport, Port Alaçatı, Port Bodrum vb.) üretilmektedir. İkinci olarak, kıyılarda kurvaziyer limanların yapımı ve kitle turizmi için yolcu taşıma kapasitesinin artırılması yönünde bir strateji izlendiği görülmektedir. Üçüncü olarak, ağır sanayi ile petrol akaryakıt dolum tesislerinin gereksinim duyduğu donatıların karşılanması ve kıyı yasasına aykırı olarak geliştirilmiş olanların yasallaştırılması yönündeki taleplerin önemli bir baskı unsuru yarattığı gözlemlenmektedir. Son olarak ise; turizm sanayi ve liman fonksiyonları için gerekli olan ve kıyıya müdahale edilmesini gerektiren petrol boru hattı, kıyı yolu gibi alt yapı ve ulaşım ile ilişkin beklentilerin mevcut mevzuattaki engellerin kaldırılmasıyla gerçekleştirilebilecek olmasıdır (E.Göksu, 2006a).

Kıyı alanlarına ilişkin geliştirilen veya geliştirilmek istenen yasal düzenlemelerin içeriğinde söz konusu başlıkların izlerini net olarak gözlemlenmek mümkündür. Mevcut Kıyı Kanunu'nun değiştirilmesi yönünde gündeme gelen ancak yasalasamayan Kıyı Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı kıyıları üzerinde geliştirilecek bazı ticari ve tüketim odaklı düzenlemelere olanak veren düzenlemeler içermesiyle neoliberal izler taşıyan bir kanun tasarısı çalışması olmuştur.

Söz konusu tasarı yasalaşamamıştır ancak bu tasarının içindeki düzenlemelerden çok daha radikal düzenlemeler içeren kanun maddelerinin mevcut yasanın içine eklendiği görülmektedir.

03.07.2005 tarihli 5398 Sayılı Kanun'un 13. maddesiyle mevcut kıyı yasasına eklenen düzenleme kıyıda kurvaziyer ve yat limanları ile onların gereksinim duyduğu, liman hizmetlerinin (teknik altyapı), yolcularla ilgili gümrük alan hizmetlerinin ve bu kullanıma yönelik deniz yapılarının yapılmasını öngörmektedir. Ancak tüm bunların ötesinde en can alıcı nokta; “ülke tanıtımı ve imajını üst seviyeye çıkaracak turizm amaçlı (yeme-içme tesisleri, alışveriş merkezleri, haberleşme ve ulaştırmaya yönelik üniteler, danışma, enformasyon ve banka hizmetleri, konaklama üniteleri, ofis binalar) fonksiyonlara sahip” bir yapılaşmaya gidilebileceği ifadesinde gizlidir. Söz konusu kullanımların kıyı üzerinde turizm, ticaret ve hizmet sektörleri eksenli bir yapılanmayı öngördüğü açıktır. Neoliberal eksenli politikalarla paralellik gösteren bu eğilimin, kıyıları üzerinde önemli bir yapılaşma baskısı oluştururken, kıyıyı tüketim odaklı bir alan haline dönüştürme amacı taşıdığı gerçeği ortadadır (Bal, 2008, s.92).

4.1.2.1.3 Merkezi ve Yerel Yönetimler Arasındaki İlişkileri Düzenleyen Yasal Düzenlemeler. İkinci kuşak yapısal reformlar arasında çok önemli bir yeri olan Kamu Yönetimi Reformu, merkezi yönetimi köklü bir biçimde dönüşüme uğratmakta merkezi yönetim hiyerarşisi altında gerçekleşen pek çok göreve ve hizmet özerk üst kurullara ya da yerel yönetimlere aktarılmaktadır (Ataay, 2007, s.19, s.32). Bu yapılanmanın temelinde Post Washington Uzlaşması kapsamında devletin piyasa karşısındaki rolünün yeniden tariflenmesi gerçeği yatmakta, devlet düzenleyici ve denetleyici bir mekanizmaya dönüştürülmektedir. Merkezi yönetimin fonksiyonları ağırlıklı, merkezi yönetim, savunma, dış ilişkiler ve adalet gibi işlevlerle sınırlanmaktadır.

Ataay (2007, s.20), üst çerçevede yaşanan bu dönüşümün Türkiye'deki yansımalarının merkezi devletle yerel yönetimler arasındaki görev bölüşümünün yeniden yapılandırılması olduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede yapılan yasal düzenlemelerin, geçmişte Bakanlıklar hiyerarşisi altında yerine getirilen pek çok

görev ve hizmetin yerel yönetimlere aktarılmasını sağlayacak yönde olduklarını belirtmektedir. Nitekim son dönemdeki yasalar, birçok Bakanlığın taşra örgütlenmesinin kapatılarak görev, yetki, bina, araç-gereç ve personelinin yerel yönetimlere aktarılmasını gündeme getirmiştir (Ataay, 2007, s.20). Bu kapsamdaki şöyledir:

- 10.07.2004 Tarihli 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu
- 15.07.2004 Tarihli 5227 Sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun (Cumhurbaşkanlığı tarafından veto edilmiştir)
- 07.12.2004 Tarihli 5272 Sayılı Belediye Kanunu
- 26.05.2005 Tarihli Mahalli İdari Birlikleri Kanunu
- 22.02.2005 Tarihli 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Yasası
- 03.07.2005 Tarihli 5393 Sayılı Belediye Kanunu
- 25.01.2006 Tarihli 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun

Cumhurbaşkanlığı tarafından veto edilen Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun son dönemde yerelleşme doğrultusunda gündeme gelen en kapsamlı girişim olmuştur. Bu düzenlemeyle merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasındaki görev paylaşımı radikal bir dönüşüme uğratılmak istenmiştir. Söz konusu düzenleme, devletin üretici konumundaki rolü yerine düzenleyici bir rol edinmesini öngörmekte ayrıca kamu hizmetlerinin görülüş biçimlerinde de yenilikler getirmeyi hedeflemiştir. Özelleştirme odaklı düzenlemelerle kamu hizmetlerinin metalaştırılması çerçevesinde sermaye için yeni alanların açılması amaçlanmakta kamu hizmetini özel sektöre gördürme ve özel sektörden hizmet satın alma yöntemleri öne çıkarılmaktadır (Ataay ve Acar, 2008, s.30).

“Devletin taşra örgütlenmesinin neoliberal birikim stratejisi çerçevesinde üstleneceği işlemlere uygun bir yeniden yapılanmaya tabi tutulması çabası, son olarak kamu yönetimi reformu çerçevesinde gündeme gelmiştir” (Ataay ve Acar, 2008, s.30).

Söz konusu yasaların içinde neoliberal yeniden yapılanmaya referans veren bazı vurgular öne çıkmaktadır. 5393 Sayılı Belediye Yasası'nın ikinci kısmında Belediye Meclisi'nin görev ve yetkileri arasında; “Belediye adına imtiyaz verilmesine ve belediye yatırımlarının yap-işlet veya yap-işlet-devret modeli ile yapılmasına; belediyeye ait şirket, işletme ve iştiraklerin özelleştirilmesine karar vermek” (Madde 18/j) ibaresi yer almaktadır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun, Altyapı Hizmetleri başlığı altında, “Büyükşehir içindeki alt yapı hizmetlerinin koordinasyon içinde yürütülmesi amacıyla büyükşehir belediye başkanı ya da görevlendirdiği kişinin başkanlığında, yönetmelikle belirlenecek kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşların temsilcilerinin katılacağı alt yapı koordinasyon merkezi kurulur”(Madde 8) ifadesi yer almaktadır. Burada dikkat çekici olan yerel yönetim birimleri yanında özel kuruluş temsilcilerine de yer verilmesidir. Büyükşehir Belediyesinin giderleri arasında “Kamu yararı görülen konularda yurt içi ve yurt dışı kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve diğer proje giderleri” (madde 24/n)'ne yer verildiği görülmektedir. Bu noktada, hizmetlerin yerine getirilmesinde kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleri birlikteliğinden oluşan yönetim yapısının öne çıkarıldığı görülmektedir.

Söz konusu yasalar belediyelere yönelik önemli kaynak ve yetki aktarımları sağlamaktadırlar. “Özel sermaye için kent bir yatırım alanı haline gelirken, devletin yaptığı yatırımlarda da, özellikle büyük kentler önemli odaklar olarak belirmiştir. 1983 yılından başlayarak belediyelere yönelik kaynak ve yetki aktarımının arka planında bu tür bir strateji vardır” (Şengül, 2009, s. 176-177).

1980 sonrası erken neoliberal kentleşme evresinde neoliberalizmin hakimiyetini kuran Özal politikaları, yerel yönetimler alanında ANAP Belediyeciliği adıyla anılacak kadar güçlü izler bırakmıştır. Buna paralel bir biçimde 2000'li yıllarda neoliberal kentleşme evresinde genel seçimlerde tek parti olarak iktidara gelen, yerel seçimlerde ise Türkiye'deki yerleşmelerin çok büyük bir bölümünde üstünlük

kazanan AKP iktidarının da benzer biçimde kendi adıyla anılabilecek bir belediye anlayışı yarattığı görülmektedir. Bu yapılanmanın arkasında yerel yönetimler alanında çıkarılan yasal düzenlemelerin büyük bir payı olmaktadır. “...AKP yönetimindeki belediyeler, birçok açıdan kendilerinden önceki belediye yönetimlerinden çok daha kararlı bir biçimde sermayenin kentleşmesi sürecine eklenmişlerdir. Dış kredi kullanımı, özelleştirme, kentlerde yayaları gözetmeyen uygulamalar vb. başlıklarda, AKP’li belediyeler oldukça kararlı politikaları izlemektedir” (Şengül, 2009, s. 150).

Ataay ve Acar (2008, s.31), yerel yönetimler alanında bölge, il ve kent ölçeklerine dayanan üç ayaklı bir model geliştirildiğini ifade etmektedir. Bu kapsamda bölge ölçeğinde kalkınma ajanslarının, il ölçeğinde il özel idarelerinin kent ölçeğinde de belediyelerin etkin olduğu bir yönetim düzeneği kurulmasının öngörüldüğünü belirtmektedir.

Türkiye’de kalkınma ajanslarının kuruluşu neoliberal kentleşme süreçleri çerçevesinde önemli bir yere sahiptir. Kalkınma Ajanslarının kuruluşuna ilişkin kanun başlangıçta Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarı Taslağı ile gündeme getirilmiştir. 25 Nisan 2003 tarihli Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarı Taslağı’nın 25. maddesi Bölge Kalkınma Ajansları kurulması başlığına ayrılmış, ancak söz konusu yasanın diğer nüshalarında bu madde yer almamıştır. Taslağın yoğun eleştirilere maruz kalması nedeniyle, bu metnin parça parça yasalaştırılması yoluna gidildiği görülmektedir. (Güler, 2006; Alıca, 2006). Kalkınma ajanslarının kuruluşunun resmiyet kazanması, 25.01.2006 Tarihli 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile olmuştur. Yasadaki bazı noktalar dikkat çekicidir.

Kalkınma Ajanslarının kuruluş amacı yasada; *“kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plâni ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve*

bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usûlleri düzenlemektir” biçiminde belirtilmektedir.

Tablo 3.1 5449 Sayılı kalkınma ajanslarının kuruluşu, koordinasyonu ve görevleri hakkında kanun’un neoliberal politikalar ekseninde analizi (Bal, 2007, s.168)

Kamu-Özel-Sivil Toplum İşbirliği	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek. ▪ Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
Rekabet Gücünün Artırılması	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
Yerel ve Küresel Pazara Açılmak	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak. ▪ Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
Yatırımcının İşlerini Hızlandırmak Küreselleşmenin Alt Alanlarını Güçlendirmek	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek. ▪ Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.

Tablodan da görüleceği üzere yasanın, 2000’li yıllardaki neoliberal politikalar ekseninde güçlü izler taşıdığı görülmektedir. Yasanın içeriğinde öne çıkan temel kavramlardan birisi rekabet, aktörlerden birisi ise özel sektör olmaktadır. Devletin düzenleyici olarak görülme istendiği bir şemada, sermayeyi elinde tutan kesim olarak, özel sektörün ağırlık kazanması telafisi zor sonuçlar yaratma riski taşımaktadır. Bu noktada “...ajansların kurulmasının en önemli ve etkili gerekçesi, yatırımcının kamu gücü ve kaynakları ile desteklenmesi ve örgütlenmesinin

sağlanması” (Alıca, 2006, s.32) biçiminde öne çıkmaktadır. Bu yapılanma biçimi 2000’li yıllarda devletin piyasa karşısındaki rolünü açık bir biçimde gözler önüne sermektedir.

4.1.2.1.4 Kültür ve Tabiat Varlıkları Alanındaki Yasal Düzenlemeler. II. kuşak yapısal reformların, tarihsel ve kültürel mirasın korunması alanındaki izdüşümüne bakıldığında; bu alanda çıkarılan yasaları koruma alanını doğrudan etkileyen, dolaylı etkileyen ve kurumsal yapılanmaya yönelik yasalar olmak üzere üç grupta sınıflandırmak mümkündür (Kurt ve Gürkan, 2006; Baysan, 2007):

Koruma alanını doğrudan etkileyen yasal düzenlemeler:

- 29.04.2003 tarihli 4848 Sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun
- 27.07.2004 tarihli 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun,
- 21.07.2004 tarihli 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu,
- 31.07.2004 tarihli 5228 Sayılı Bazı Kanunlarda ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
- 02.01.2004 tarihli 5035 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (14-16. mad.)
- 05.07.2005 tarihli 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

Koruma alanını dolaylı olarak ilgilendiren yasal düzenlemeler:

- 01.08.2003 tarihli 4957 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun

Kurumsal Yapılanmaya Yönelik Yasalar Düzenlemeler:

- 23.07.2004 tarihli 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu
- 13.07.2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu
- 04.03.2005/13.07.2005 tarihli 5302/5391 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu.

21.07.2004 tarihli 5225 Sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu, kültürel varlıklar ile somut olmayan kültürel mirasın korunması ve sürdürülmesine yönelik olarak uygun olan her türlü yatırımını desteklemek amacını taşıtmaktadır. Kanun, yerli ve yabancı tüzel kişilerin yatırım veya girişimlerinin teşvik edilmesi, belgelendirilmesi ve denetlenmesine ilişkin usul ve esasları içermektedir. Kamuoyunda sponsorluk yasası olarak bilinen 31.07.2004 tarihli “5228 Sayılı Bazı Kanunlarda ve 178 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ise, her türlü kültürel faaliyetlerle ilgili harcamalarla bu amaçla yapılan her türlü bağış ve yardımın %100 gelir vergisi indirimine tabi olmasını gündeme getirmektedir. 02.01.2004 tarihli 5035 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un 14-16. maddeleri ile, kamu kurum ve kuruluşları adına kayıtlı olan tescilli eski eserlerin korunmasında, ilgili kuruma yapılacak olan bağışlara ilişkin kolaylaştırıcı düzenlemelere gidildiği görülmektedir (Güçhan, 2006).

Koruma alanını ilgilendiren en önemli düzenlemelerden birisi ise; 05.07.2005 tarihli 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun’dur. Kanun, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını, koruma kurullarınca sit alanı olarak belirlenen bölgeler ile, bu bölgelere ait koruma alanlarını kapsamaktadır. Yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş alanların, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, söz konusu alanlarda konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması amaçlanmaktadır.

Kanunda dikkati çeken ve eleştiriye maruz kalan önemli noktaları, kanun uyarınca idareler tarafından yenileme alanı olarak belirlenen bölgelerin hangi kriterlere göre belirleneceği ve bu alanlarda yapılacak olan uygulamalara ilişkin plan kararları konusunda herhangi bir açıklamanın yer almaması (Uzun, 2007), her bir yenileme alanı için özel kurul oluşturulması yönteminin sakıncalar içermesi, kanun kapsamında yenilemenin yıkıp yeniden yapma olarak algılanması ve bu yönde hükümlere yer verilmesi biçiminde sıralamak mümkündür (SPO, 2005). Diğer taraftan, kanunun uygulama başlığını taşıyan   nc  maddesinde; yenileme alanları için söz konusu olan projelerin, belirtilen ilgili idarelerce hazırlanacağı ya da

hazırlatılacağı ifadesi yer almaktadır. Buna paralel olarak, projelerin uygulanmasının yine ilgili idareler eliyle veya kamu kurum ve kuruluşları ile “özel sektöre” yaptırılabilceği belirtilmektedir (Madde 3). Yasada, yenileme alanlarının belirlenmesinde halk katılımına yer verileceği belirtilirken bunun nasıl olacağı sorusunun yanıtı cevapsız bırakılmıştır. Söz konusu yasa, yenileme alanları üzerinde proje geliştirme ve uygulama aşamalarında kamu-özel sektör işbirliğini öne çıkaran bir düzenleme olarak dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak, kültürel ve tarihsel mirasa sahip koruma alanları, II. Kuşak Yapısal Reform sürecinin temel politikaları çerçevesinde oluşturulan yasal araçların bu alanları yeniden yapılandırmak üzere yöneldiği, en önemli mekansal olanaklardan birisi haline gelmiştir (E. Göksu, 2006b).

4.1.2.1.5 İmar Alanındaki Yasal Düzenlemeler. Türkiye'nin imar faaliyetlerini düzenleyecek olan ikinci imar kanunu 1985 yılında yürürlüğe giren 3194 Sayılı İmar Kanunu olmuştur. Kanun'un getirdiği en büyük açılım, ilçe belediyelere plan yapma ve onama yetkisinin verilmesidir. Geçmişte, tüm yetkilerin merkezde toplandığı bir yapılanmadan, yerele yetki devri yapılmasına yönelik bir aşamayı temsil eden ve bu anlamda oldukça radikal bir adım niteliğindeki söz konusu kanun, 1980 sonrası erken neoliberal kentleşme evresinin önemli bir bileşenidir. Bu değişim, tüm yetkilerin tek bir merkezde toplandığı devlet örgütlenmesine güçlü eleştiri okları yönelten neoliberal yapılanmanın, bu yapıyı yetkilerin yerele aktarılması yoluyla çözülmeye uğratma amacı çerçevesinde değerlendirilebilir.

2000'li yıllara geldiğimizde ise, karşımıza yeni bir imar kanunu düzenlenmesi yönünde önemli girişimler çıkmaktadır. Esas olarak yeni bir imar kanunu yönündeki süregelen çalışmalar 1990'lı yıllarda başladığı, 1994 yılında somut projelerle ilk adımların atıldığı görülmektedir. Ancak bu sürecin olgunlaşması ve çalışmaların bir araya getirilerek olgunlaştırılması, 2002 yılının sonunda gerçekleşebilmiştir. Yine 1980 öncesi erken neoliberal kentleşme evresi bu anlamda bir hazırlık aşaması olmuş, yeni bir imar kanunu yönündeki arayışların netlik kazanarak bir tasarı olarak gündeme gelmesi ise 2000'li yıllardan sonra olabilmektedir. Tasarı başlangıçta,

‘Şehircilik ve İmar Kanunu Tasarısı’ olarak gündeme gelmiş ardından bir takım değişikliklere gidilerek ‘Planlama ve İmar Kanunu Tasarısı’ adını almıştır. 2000’li yıllarda yeni bir imar kanunu arayışının gündeme gelişi bir tesadüf değildir. Bunun arkasında temel olarak, 1980’lerin erken neoliberal kentleşme evresinin somut bir çıktısı olarak gündeme gelen İmar Kanunu’nun, 2000’li yıllarda bir tasarı olarak yeniden gündeme gelişinin arkasında, İmar Kanunu’nun bu dönemin mekansal politikalarının gerçekleşebilmesine olanak sağlayacak biçimde sürece uyumlandırılması amacı yer almaktadır. Dolayısıyla her dönem kendisine özgü bir yasal yapılanma yaratma amacı taşımaktadır. Ancak günümüze kadar olan süreç içinde tasarının bir türlü yasalaşmadığı görülmektedir. Tasarı yasalaşmayı başaramamıştır ancak bu istenen düzenlemelerin yapılamadığı anlamına gelmemektedir. Süreç, parçalı bir biçimde gündeme getirilen kanunlar ve bazı kanunların içine giydirilen kanun maddeleri ile hayat bulmaktadır.

Diğer yandan 2000’li yıllarda imar ve planlama alanına ilişkin çok sayıda yasal düzenlemenin yürürlüğe koyulduğu görülmektedir. Bu çerçevede, Tapu Kanunu, İskan Kanunu, Kadastro Kanunu, Kat Mülkiyeti Kanun’larında değişiklik yapılmasına ilişkin kanunlar ve bunlara yönelik yönetmeliklerin yasalaştırıldığı görülmektedir (bkz. Ekler-İmar ve Planlama Alanındaki Yasal Düzenlemeler).

4.1.2.1.6 Torba Yasalar Kapsamında Neoliberal İzler Taşıyan Yasal Düzenlemeler. Türkiye’de 2000’li yıllarda kente, doğal ve yapılı çevreye ilişkin çok sayıda yasal düzenlemenin son derece hızlı bir biçimde yürürlüğe koyulduğu bilinmektedir. Yasal sürecin özellikle 2003 yılından bugüne etkin bir biçimde işletildiği ve yasaların büyük bir bölümünün odağında neoliberal yapısal reformların izlerinin açık ya da dolaylı bir biçimde yer aldığı görülmektedir. Bu noktada kentin, doğal ve yapılı çevrenin yeniden organizasyonuna yönelik yürürlüğe koyulan yasal düzenlemelerin, kimi zaman yeni bir yasa başlığı altında tekil olarak çıkarıldıkları, kimi zamansa toplumsal muhalefetin derecesine bağlı olarak torba yasa olarak adlandırılan düzenlemeler içinde daha önceki kanunların maddeleri düzeyinde yapılan değişiklikler yoluyla yürürlüğe koyuldukları görülmektedir.

Bu kapsamda yakın geçmişte öne çıkan en önemli düzenlemelerden birisi 06.08.2008 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren “5793 Sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” olmuştur. Söz konusu kanunla birlikte, pek çok önemli kanunun ilgili maddelerinde değişiklikler yapıldığı ve bu yolla özelleştirmenin odakta olduğu ikinci kuşak yapısal reformlar kapsamında, kentin yeniden organizasyonuna olanak tanıyacak düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Bu çerçevede;

- 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun ilgili maddesinde yapılan değişiklikle, Milli Eğitim Bakanlığı’na tahsisli hazine mülkiyetindeki taşınmazlardan Bakanlıkça uygun görülenlerin Maliye Bakanlığı tarafından 4046 sayılı kanun çerçevesinde özelleştirilmek üzere, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na bildirileceği ve taşınmazların Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından özelleştirme kapsam ve programına alınarak özelleştirilebileceği, özelleştirme uygulamasına ilişkin iş ve işlemlerin Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nca yürütüleceği belirtilmektedir. Bu noktada çoğunlukla rant değeri yüksek alanlarda yer alan söz konusu taşınmazların özelleştirilmelerinin önü açılmakta ve bunların yerine kente yeni kullanım biçimlerinin entegre edilmesi istenmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın elindeki tümüyle kamusal niteliğe sahip söz konusu taşınmazların doğrudan özelleştirmeye konu edilmesi, kamu yararı ve özel yararın karşı karşıya getirildiği önemli bir noktaya işaret etmektedir. Diğer yandan ülkemizde özelleştirme politikalarının dayandığı sınırı göstermesi açısından çarpıcı bir anlam içermektedir.
- 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu’nun ilgili maddesinde yapılan değişiklikle, Başkanlık gecekondü dönüşüm projesi uygulayacağı alanlarda, mülkiyeti kendisine ait arsa ve arazilerde ve valilikçe toplu konut iskan alanı ilan edilen alanlarda her tür ve ölçekteki planları yapmaya yaptırmaya ve tadil ettirmeye yetkili kılınmıştır. Bu düzenlemeyle birlikte TOKİ’ye planlama konusunda oldukça geniş yetkilerin verildiği görülmektedir. TOKİ neredeyse bağımsız bir planlama otoritesi olarak çalışabilecek bir konuma getirilmiştir. 1980 sonrası süreçte, 3194 Sayılı İmar Kanunu ile planlama yetkileri konusunda yerele büyük

ölçüde yetki devri yapıldığı bilinmekte ve 2000 sonrası süreçte kente ilişkin çıkarılan pek çok yasal düzenlemeyle de yerelin yetki alanının genişletildiği görülmektedir. Ancak TOKİ'ye verilen söz konusu yetkiler ile merkezi yönetimin kentin yeniden organizasyonunda son derece önemli bir araç konumunda olan planlama yetkisi konusunda etkin bir biçimde söz sahibi olmak istediği göze çarpmaktadır. Bu düzenleme, merkezi yönetimin söz konusu yetkiyi özellikle üst ölçekli, stratejik öneme sahip, büyük kamuoyu yaratan projeler üzerinde kullanabileceği yönünde riskler taşımaktadır. Diğer yandan bu durum, yerelleşme ve merkezileşme eğilimlerinin karşı karşıya gelmesi açısından çarpıcı bir noktaya işaret etmektedir.

- 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun ilgili maddelerinde yapılan değişikliklerle; Özelleştirme programındaki kuruluşlara ait veya kuruluş lehine irtifak ve/veya kullanım hakkı alınmış arsa ve araziler ile özel kanunları uyarınca özelleştirilmek üzere özelleştirme programına alınan arsa ve arazilere ilişkin her tür ve ölçekteki plan, plan değişikliği ve revizyonların Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na yapılarak veya yaptırılarak, Özelleştirme Yüksek Kurulu'na onaylanacağı belirtilmektedir. Diğer yandan, planların ilan ve askıya dair hükümlerden muaf olarak yürürlüğe gireceği ifade edilmektedir. Süreç içinde ihtiyaç doğması durumunda yapılacak olan parselasyon planları da yine Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yapılacak ve bu planlar da yine ilan ve askıya dair hükümlerden muaf tutulacaktır. Planların ilan ve askı hükümlerinden muaf tutulmaları bu planlara ilişkin itirazlar ve hak arama süreçlerinin önünü kapayan bir anlam içermektedir. Bu düzenleme ile Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na planlama alanında son derece geniş ve önemli bir yetki alanı tariflendiği görülmektedir. Planlama eyleminin öncelikle kamu yararı ilkesi temel alınarak yapılan bir eylem biçimi olduğu göz önüne alındığında, özelleştirme işlemlerini yerine getiren bir kurum olan Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na yargı denetimi sürecinin de önü kesilerek verilen geniş yetkilerin, yine Türkiye'de özelleştirme politikalarının dayandığı nokta açısından son derece düşündürücü olduğu görülmektedir.

- 4706 Sayılı Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'a geçici madde eklenerek yapılan değişiklikle, kamu yararı amaçlı kullanılması Anayasal güvence altına alınmış olan kıyı alanlarında 49 yıl irtifak hakkı ve kullanma izni verildiği görülmektedir. Bu durum kıyı alanlarında kamu yararı ve özel yararı karşı karşıya getirmesi açısından düşündürücüdür.
- 5335 Sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un ilgili maddesinde yapılan değişiklikle, TCDD Genel Müdürlüğü'ne ait taşınmazların satışına ve özelleştirilmesine ilişkin düzenlemelere gidildiği görülmektedir. Buna göre, TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetinde olan taşınmazlardan işletmecilik fazlası olduğuna karar verilen taşınmazların belirlenmesi ve satışına karar verilmesi konusunda TCDD Yönetim Kurulu yetkili kılınmıştır. Bu taşınmazların satışına ilişkin iş ve işlemler TCDD Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilecektir. Satış ve değerlendirilmesi yapılacak taşınmazlara ilişkin imar ve parselasyon planlarını yapma ve yaptırma yetkisi TCDD Genel Müdürlüğü'ne verilmektedir. Diğer yandan, TCDD'ye ait işletmecilik fazlası taşınmazlardan TCDD Yönetim Kurulunca uygun görülenler özelleştirilmek üzere Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na bildirilecek ve özelleştirme uygulamasına ilişkin iş ve işlemler 4046 sayılı Kanuna göre Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca yürütülecektir. Söz konusu düzenleme ile TCDD Genel Müdürlüğü'ne planlama alanında önemli yetkiler verildiği görülmektedir. Bu düzenleme, özelleştirilmesi ve satışı gerçekleştirilmek istenen ancak bir takım engellere takılan TCDD'ye ait büyük ölçekli taşınmazlara müdahale edilebilmesini kolaylaştıran bir düzenleme olmasıyla önemli riskler taşımaktadır.

Şengül (2009, s.152), kullanım değeri merkezli bir kent mekanı mantığının değişim değeri merkezli bir kent mekanı anlayışına karşı hegemonik bir üstünlük kazandığını belirtmektedir. Değişim değerinin nesnel, hegemonik ve yapısal oluşumu giderek güç kazanmaya başladığında, piyasa mekanizmasının işleyişinde yasaların çok farklı bir yere oturduğu görülmektedir (Ercan, 2009). Bu noktada Türkiye'de

2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinde imar mevzuatı kapsamında gündeme getirilen yasaların, değişim değeri merkezli bir kent mekanı anlayışının inşa edilmesinde, temel bir harç işlevi gördükleri gözlenmektedir.

2000'li yıllarda neoliberal ikinci kuşak yapısal reformlar ekseninde imar mevzuatında gündeme gelen yasal düzenlemeler neoliberal politikaların bu alanlar üzerinde hayata geçirilmesinde araçsal bir rol üstelenmektedirler. Söz konusu yasalar, devlet ve sermayenin kentsel mekanı neoliberal kentleşme ekseninde yeniden yapılandırması aşamasında etkin bir rol oynamakta ve neoliberal kentsel yeniden yapılandırmanın önündeki engellerin aşılmasını sağlamaktadırlar. Bu yapılanma devlet ve sermaye arasındaki ilişkiyi net bir biçimde gözler önüne sermektedir. Devlet hem kendisinin hem de sermayenin mekana yönelik neoliberal hedeflerinin gerçekleştirilmesinde yasa koyucu olarak çok kritik ve hayati bir işlevi yerine getirmekte, piyasanın doğal ve yapılı çevre üzerinde hareket serbestisi kazanmasını sağlamakta ve bu yapılanma neoliberalizmin güçlü bir ifadesi olarak her geçen gün daha da belirginlik kazanmaktadır.

BÖLÜM BEŞ

NEOLİBERAL KENTLEŞMENİN İSTANBUL'DAKİ MEKANSAL İZLERİ

5.1 2000'li Yıllarda İstanbul'da Yeni Bir Kentleşme Evresi

İstanbul'da yaşamak, benzeri olmayan bir zevktir. Ama İstanbul'da yaşamak çok zahmetli bir iştir. En doğrusu, İstanbul'da yaşamak bu iki uç arasında gidip gelmektir diyerek bir uzlaşmaya varayım.

Murat Belge

2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinde kent, piyasanın yaşadığı krizleri aşmasında ve kapital elde etmesinde, Türkiye kentleşmesinde daha önceki dönemlerde olmadığı kadar merkezi bir noktada durmaktadır. Bu kapsamda kentsel alan, **devlet** ve **piyasa** aktörlüğünde, **devletin düzenleyici rolü** ve **piyasanın etkinliği** aracılığıyla, yeniden organize edilmektedir. Neoliberal kentleşmenin mekansal izlerinin en net gözlenebileceği kent, Türkiye'deki metropol kentler hiyerarşisinin en tepesinde yer alan ve neredeyse **neoliberal kentleşmenin laboratuvarı** haline gelen İstanbul'dur. İstanbul 2000'li yıllarda **devlet politikaları** ve **piyasanın aktörlüğünde** bir rant ve tüketim nesnesi haline getirilmektedir ve bu yapılanma İstanbul'un kentleşme sürecinde de önemli bir kırılmaya karşılık gelmektedir.

Tekeli, Türk Şehirlerinin Tarihi Nasıl Yazılmalıdır? isimli yazısında imar operasyonu kavramından söz etmektedir. Tekeli'ye göre; kentsel yeniden yapılanma operasyonları kentsel yeniden yapılanma uygulamalarından farklıdır ve bir kentte her zaman gerçekleşmeyen operasyonlardır. Bu operasyonların özellikleri şöyledir (Tekeli'den aktaran Güvenç, 2008, s.36):

- **Olağanüstü müdahaleleri** içerir, olağanüstü kaynaklarla yapılır
- **Takviyeli yasal çerçeve** gerektirir
- **Olağanüstü bir siyasi irade** ile desteklenmesi gerekmektedir

Kentsel yeniden yapılanma operasyonları tüm bu özellikleri ile köklü yapısal müdahalelerdir. Bu müdahale gerçekleştiğindeki duruma baktığımızda ise; her şeyden önce, **kentlerin mekansal çerçevesinin önemli ölçüde değişmekte olduğunu** görmekteyiz. İstanbul'a bu çerçeveden bakıldığında, kentin 1900'lerin başından 1990'lara kadar 4 ayrı kentsel yeniden yapılanma operasyonu süreci geçirdiği görülmektedir. Bunlar (Güvenç, 2008, s. 36-37):

- I. İmar Operasyonu: 1913-1914 yıllarında Cemil Topuzlu tarafından yapılan operasyon
 - İstanbul kenti elektrik enerjisine uygun hale getirilmiştir
 - Galata köprüsü, üzerinde tramvay geçirilebilir hale getirilmiştir
 - Meydanlar açılmış, rıhtımlar yapılmıştır
 - Kente 1923'te sonuçlanacak bir mezbaha açılmıştır
- II. İmar Operasyonu: Lütfi Kırdar Operasyonu
 - İstanbul'a konferans vadisi adı verilen vadi kazandırılmıştır
 - Prost planının uygulamalarıyla kente Spor Sergi Sarayı, İnönü Stadyumu, Açık hava Tiyatrosu ve Bayıldın Yokuşu kazandırılmıştır
- III. İmar Operasyonu: Menderes Operasyonu
 - Sirkeci-Florya demiryolu, Sahil yolu, Vatan-Millet Caddeleri açılmış, Salı Pazarı rıhtımı yapılmış, Karaköy Meydanı yıkılmış ve Barbaros Bulvarı açılmıştır
 - Konut alanında ise; Ataköy ve Levent uygulamaları yapılmıştır
- IV. İmar Operasyonu: Dalan Operasyonu
 - İkitelli Küçük Sanayi Bölgesi kurulmuştur
 - Haliç'in temizlenmesi konusunda önemli yatırım yapılmıştır
 - Anadolu yakasında Kadıköy'den başlayan Bostancı'lara kadar uzanan sahil yolları yapılmıştır
 - Çalıştırılması mümkün olmayan sanayi siteleri inşa edilmiştir.

İstanbul'da kentsel ranta yönelik hücum sürecinin, Turgut Özal döneminde başlatıldığı bilinmektedir. Boğaziçi'nin hızla yapılaşması, Taksim'e Park Otel ve Gökkafes'in dikilmesi, merkezi iş alanının Beşiktaş'tan Levent'e uzatılması bu

dönemin çıktıları arasındadır (Sönmez, 2010b, s.98). Candan ve Kolluoğlu (2010, s. 53), İstanbul ekonomisi ve yerel yönetiminin liberalleşmesini 1984 yılında çıkan belediye kanunları ve sonrasındaki finansal ve yönetsel değişimlerle başladığını ifade etmektedirler. Bu altlıkla birlikte Bedrettin Dalan, büyük çaplı kentsel projelerini hayata geçirebilmiş ve kentsel dokuda önemli dönüşümler yaşanmıştır.

Güvenç (2008, s. 38), beşinci kentsel yeniden yapılanma operasyonunun ise, 1990lı ve 2000li yılları kapsayan bir süreçte yaşanmakta olduğunu belirtmektedir. Dikkatli bakıldığında, içinde bulunduğumuz sürecin, Tekeli'nin sınıflandırdığı dört temel özelliği de taşıdığı görülecektir. Güvenç'in yaptığı bu tespitten yola çıkarak, 1990'larda öncül örneklerinin görülmeye başlandığı, **ancak esas olarak 2000'li yıllarla birlikte açığa çıkan neoliberal kentleşme evresi, beşinci bir imar operasyonu dönemine karşılık gelmektedir.**

Beşinci kentsel yeniden yapılanma operasyonu sürecine karşılık gelen neoliberal kentleşme evresi, ilk olarak **olağanüstü bir siyasi irade** ile desteklenmektedir. Neoliberal kentleşme evresinde siyasi irade arkasına, neoliberal reçeteler yazan IMF ve Dünya Bankası ile merkezi hükümet ve yerel yönetimlerin iradesini almaktadır. Bu yapılanma özünde **devlet iradesine** karşılık gelmektedir. İkincisi, söz konusu siyasi iradenin politikaları doğrultusunda, sürecin hayata geçirilmesinde **araçsal bir rol üstlenecek olan takviyeli bir yasal çerçeve** oluşturulmaktadır. Yasal çerçeve **imar mevzuatı** kapsamında geliştirilmektedir. Üçüncü olarak ise, **olağanüstü müdahaleler** ve olağanüstü kaynaklarla kent yeniden yapılandırılmaktadır. Burada **siyasi iradeyle** birlikte devreye giren bir başka ve çok güçlü irade ise, **sermaye** olmaktadır.

Neoliberal politikalara özellikle 2000'li yıllarla göbekten bağlı hale gelen merkezi yönetim, İstanbul'da bu politikaların girişimci belediyecilik anlayışıyla izini süren yerel yönetimler ve bu karlı alanın en temel ve iştahlı aktörü olan sermaye grupları için süreç hiç olmadığı kadar yerinde işlemektedir.

Candan ve Kolluoğlu (2010, s.58); İstanbul'daki neoliberal kentleşme sürecini güçlendiren unsurları şöyle sıralamaktadırlar:

- Yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması
- Kentin idari yapısını kökünden değiştiren yeni yasal düzenlemeler
- Büyük çaplı kentsel kalkınma projeleri
- Gayrimenkul piyasasındaki radikal değişiklikler
- Resmi ağızlarda deprem tehdidi etrafında şekillenen aciliyet söyleminin ortaya çıkışı

Neoliberal süreçte kent her şeyiyle bir fırsatlar alanı olarak görölmektedir. Sermaye açısından kentin anlamına bakıldığında ise kentin değişim değerinin öne çıktığı gözlenmektedir (Ergüder ve Ercan, 2008, s.95). Çavuşoğlu (2010, s.36); 1990'lı yılların Çağlar Keyder'e referansla 'İstanbul'u satmalı mı', 'nasıl satmalı' tartışması ile geçtiğini ifade etmekte ve ardından 2000'li yılların bu vizyon doğrultusundaki uygulamalara sahne olduğunu belirtmektedir. "İstanbul'un her köşesi yaşanmışlıkların biçimlendirdiği bir gerçeklikten, şimdi, sermayenin yapılaşmış mantığının biçimlendirdiği ve şimdinin geçmiş üzerindeki egemenliğini ilan ettiği gerçekliğe geçmektedir" (Ergüder ve Ercan, 2008, s.86). Sanayiden birikimin elde edildiği dönemlerde büyük sermayenin kent toprağına bu denli göz koymadığı görölmektedir (Sönmez, 2010c, s.26). Ancak 2000'li yıllarda, kentlerin bizzat kendisinin geçmiş dönemlerde hiç olmadığı kadar bir sermaye birikimi aracına dönüştürölmesi, kentsel alanı son derece değerli ve cazip bir meta haline getirmiştir.

Keyder İstanbul'un bugünkü kentsel fotoğrafını üç bölge üzerinden soyutlamaktadır (Keyder, 2010, s. 10):

- Birinci bölge; kültür endüstrilerinin ön planda olduğu, küresel networklerin keşiştiği hızla soylulaşan, bazı mahallelerin **kentsel dönüşümle** ortadan kaldırıldığı bir iç-merkezi İstanbul
- İkinci bölge; 1970-1980'lerde gecekondulaşan ve daha sonra apartmanlaşan mahalleler

- Üçüncü bölge; oturma yeni açılan bölgeler. Bu bölgelerde, daha çok spekülâtif amaçla daha ziyade orta gelir grubuna hitap eden yüksek binalar, gazetelerde reklamları görülen siteler ve **kapalı konut siteleri** yer almaktadır. Bir tarafta da, TOKİ tarafından inşa edilen yüksek katlı yapılar yer almaktadır. Hastane, bazı iş merkezleri ve kampus alanları da bu grubun içine girmektedir.

Candan ve Kolluoğlu (2010, s.53), son dönemde İstanbul'da yaşanan dönüşümün üç temel boyutu bulunduğunu ve tüm bu gelişmelerle İstanbul'un mekansal ve toplumsal haritasının yeniden çizildiğini belirtmektedirler:

- Kentteki fabrikalar, imalathaneler ve atölyeler gibi sanayi mekanlarının görünürlüğü beyaz yakalı iş ve tüketim mekanları karşısında oldukça azalmıştır. Kent, iş merkezleri, oteller, banka binaları, **alışveriş merkezleri**, restoranlar, kafeler, eğlence merkezleri, sanatsal alandaki girişimlerle kent yeni bir görünüm kazanmıştır.
- Kentin meskun bölgelerinde şehir mekanını temelden değiştiren yeni mekansal düzenlemeler ortaya çıkmış bunun en dikkat çekici olanı ise, şehrin çeperlerinde karşımıza çıkan **kapalı yerleşim alanları** olmuştur. 1980'lerin ortasında yapılmaya başlayan bu yerleşmeler, 1990'ların sonunda önemli ölçüde artmış ve şehrin farklı bölgelerine yayılmıştır.
- Gecekondu son yirmi yılda hem ismen hem de cismen bir dönüşüme uğramaktadır. Gecekondu bir taraftan varoşlaşmakta, bir taraftan da **kentsel dönüşüme** uğrayarak toplu konut alanlarına taşınmaktadır.

“Neoliberal olarak tanımlanan bu dönemin İstanbul’u, projeci kent yönetimlerinin yatırım öncelikleriyle, rant ekonomisinin belirlediği son derece esnek kent hukukunun (!) sunduğu geniş imkanlar ve merkezi iktidarların bu yönde özendirici karar ve politikalarıyla bugün ikili yapısını daha da katmanlı hale getirmiştir. Maslak hattında gelişen küresel finans, bilgi ve karar merkezi, kapalı yerleşim mekanları (gated community), güvenli rezidansları, kapalı alışveriş merkezleri ve aynı zamanda derinleşen çöküntü alanlarıyla farklı bir

mekansal yapıya dönüşmüştür. Bugünün İstanbul'u, hem yönetsel hem de mekansal anlamda kamusalılığından sıyrılmış bir gerçeklik sunmaktadır” (Alada, 2008, s.17).

Sönmez (2010c, s.27), son on yıldır İstanbul'a baktığımızda **büyük alışveriş merkezleri, büyük konut siteleri**, gökdelenler ve geleceğe dönük olarak **Galataport** gibi daha büyük çaplı işleri gördüğümüzü ve bu noktada yatırım alanı olarak karşımıza inşaatın çıktığını belirtmektedir.

“Gecekondu bölgelerinin ‘temizlenmesi’nden kentteki kamuya ait alanların artan bir oranda özelleştirilmesi eğilimine, yerli ve yabancı sermaye akışıyla beslenen bir soylulaştırma sürecine, kentin dört bir yanında adeta mantar gibi çoğalan alışveriş merkezlerine, lüks sitelere, iş merkezlerine, İstanbul’un neoliberal bir kentsel dönüşüme maruz kaldığı aşikar” (Öz ve Eder, 2010, s. 62).

Günümüzde büyük sermayenin eğilimlerine baktığımızda ise, ağırlıkla finans, enerji, AVM, plaza işletmeciliği gibi rant yatırımlarına yöneldiği, karlılığı düşmüş sanayileri ise, küçük ve orta işletmelere bıraktığı görülmektedir (Sönmez, 2010c, s.26). İstanbul'un kazanç kapısı olması, kentin üretim, tüketim ve dolaşım alanı olarak sürekli dönüşmesi ve farklılaşması anlamına gelmektedir. Farklılaşma gecekonduların yeni tüketim mekanlarına dönüşmesi (**lüks konut, alışveriş merkezleri**), üretim mekanlarının kentin dışına atılması ve değerlendirilen alanların sınıf gelir düzeylerine göre el değiştirmesi anlamına gelmektedir (Ergüder ve Ercan, 2008, s.86).

Keyder (2010) İstanbul'un neoliberal dönemdeki dönüşüm sürecini, küreselleşme ekseninde ele almakta ve İstanbul'un yakın dönemdeki gelişim süreçlerini Ankara ve İstanbul arasındaki tarihsel olarak yaşanan gerilim süreçlerinin temel aktörleri arasındaki uzlaşmaya bağlamaktadır. Daha açık bir ifadeyle, Keyder (2010, s.8), İstanbul ve Ankara arasında kökü geçmişe dayanan bir gerilim bulunduğunu ve Ankara'da İstanbul'daki küresel yönelimlerin ortaya çıkmasına gizli veya açıkça muhalefet eden bir siyasi sınıfın var olduğunu belirtmektedir. Bunun arkasında ise, Ankara'daki elitin ulusalcı olması ve İstanbul'un dışa açılmasına şüpheyle

bakmasının yer aldığını ifade etmekte ancak bu tutumun kendi başına belirleyici olmadığını, İstanbul'un iş adamları ve seçkinlerinin de Ankara'nın bu eğilimi karşısında tek bir tutum sergileyemediğini söylemektedir.

Keyder (2010, s.8), 2000'lerde Ankara'da bu muhalefeti kıracak iki temel gelişmenin varlığına dikkat çekmektedir. Bunlar: Türkiye'nin AB tarafından aday ülke olarak kabul edilmesi ve ekonomik krizi takiben Kemal Derviş'in getirdiği yasal ve kurumsal dönüşümlerin yeni liberalizmin kurucu temelini oluşturmuş olması ve en önemlisi ise, AKP'nin tek başına iktidara gelmiş olmasıdır. Öte yandan İstanbul'un eski belediye başkanının başbakan olması İstanbul için bir yönetim sürekliliği anlamına gelmiştir. "İstanbul'u yabancı sermayeye ve küresel alıcılara pazarlanabilecek 'estetik bir meta'ya dönüştürme çabaları ve kentin liberalleşmesi, 2000'li yıllarda Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Büyükşehir de dahil olmak üzere birçok belediye başkanlığını kazanması sonrasında çok daha büyük bir ivme kazandı" (Candan ve Kolluoğlu, 2010, s.54).

Ankara'daki hükümetin aktif bir biçimde İstanbul'un küreselleşmesini desteklemesi, siyasilerle İstanbul'daki elitlerin ve burjuvazinin ittifak içine girmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, İstanbul'daki elitlerin ve süreci burjuvazinin kendi çizgilerini daha iyi belirlemeleri anlamına gelmiş daha güvenceli bir biçimde benimsemişlerdir (Keyder, 2010, s.8). Keyder (2010, s.8), İstanbul'u daha çok küreselleştirmek olan bu ortak projenin araçlarını; **yeni yatırımlar**, özellikle finans ve finansın getirdiği spekülasyon kaynaklarının kabulü, yabancı sermayeye cazip gelecek koşulların oluşturulması, kenti gündemde tutacak müzeler, kültür endüstrisi yatırımları ve **kamu-özel kesim ortaklıkları** olarak ifade etmektedir.

İstanbul'un neoliberal kentleşme evresinde, kentsel yeniden yapılanma operasyonu ekseninde şekillenen sürecinin, pratik bir biçimde getiri sağlayacak olan kentsel dönüşümler ve yatırımlar odaklı bir evre olduğu görülmektedir. Kapitalizm ne zaman krize girse, mutlaka dönüp kentsel ranttan bir şeyler elde etmeye çalışmaktadır. Türkiye'de bunun 1980'lerden sonra ekonomik ve sosyal bir politika haline geldiği görülmektedir (Yapıcı, 2010, s.20). Dünya kapitalizmi, 1980'lerin ve

2000'lerin başında yaşadığı krizleri aşabilmek adına, meta elde edilebilecek bir alan olarak sermayenin ikinci çevriminde yönünü kent toprakları üzerindeki yatırımlara çevirmiştir. “Yeni kent politikaları, kent mekanını rant değerine göre bölümlere ayrılmış bir fiziksel mekan ve en yüksek verene satılacak bir değişim nesnesi olarak ele almaktadır. Bu bağlamda, kent toprağı önemli bir mali kaynak yaratma aracı olarak görülmekte ve kentte yaşayanların yaşamsal talepleri ve ‘kamu yararı’ göz ardı edilmektedir” (Türkün, 2010, s.43). Nitekim İstanbul’un içinde bulunduğu kentsel yeniden yapılanma süreci de böylesi bir üst yapılanmadan beslenmektedir. Kısa sürede taze para yaratmak adına kentsel alana doğru bir yönelim geliştirilmektedir (Yapıcı, 2010, s.23).

Sönmez (1996, s.75), İstanbul’un “taşı toprağı altın” kent olarak bilindiğini; bununla anlatılmak istenen şeyin ise, birincisi İstanbul’da kentsel arsanın olağanüstü değerli olması, ikincisi ise kentin hep bir ekonomik merkez olması nedeniyle ticari kazanç sağlamaya oldukça müsait bir niteliğe sahip olması olduğunu ifade etmektedir. İstanbul nüfusunda gelişen olağanüstü artış ve ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşması, İstanbul’daki arsalarla olan talebin ve buna bağlı olarak da arsa fiyatlarının artmasına neden olmuştur. Bu noktadaki tükenmeyen talep, hem yeni arsaların üretilmesini hem de arsaların stoklanmasını çekici hale getirmiştir. İstanbul kentsel arsasının spekülasyonu, 1980’lere kadar, daha çok orta boy spekülâtörlerin uğraştığı bir alan iken, özellikle 1990’dan sonra büyük sermayenin ilgi alanına girdiği görülmektedir (Sönmez, 1996, s.75).

2000’li yıllarla birlikte ise, büyük sermayenin ürettiği neoliberal mekansal yapılanmalarla kent mekanı üzerinde gerçek bir hakimiyet kurduğu görülmektedir. İstanbul’da kentsel alanın dönüşümünün tüm girdileri, **mevzuat düzenlemeleri, gerekli yasalar** ve gayrimenkul üreten, finansman sağlayan uygulayıcı kamu kurumları aracılığıyla sağlanmış durumdadır (Aksoy, 2010, s.28).

“İstanbul, bir kent olarak sermaye birikimine şimdi daha müsait.1980 öncesinde sanayinin başkenti olan ve sermaye birikimini sanayiden sunan İstanbul, şimdi taşı-toprağı ile bir birikim imkanı sunuyor. 1980 öncesinde İstanbul

coğrafyasında paylaşım kavgası sanayiden üretilen artık için yapılırken şimdi kentin rantı ön planda. Konu kentin rantı olunca paylaşım kavgasının arenasında artık sadece işçi ve sermaye yok; sermayenin irili-ufaklı, meşru-gayri meşru tüm kesimleri var” (Sönmez, 1996, s.8).

*“Neoliberal dönem boyunca bozulan ekonomi, düşen reel gelirler ve artan eşitsizlikleri belirli ölçüde tadil etmenin temel yollarından biri, mekanın yeniden üretimi ve dağıtımını olmuştur. Hem bireyler, hem sermaye grupları hem de bizzat yerel yönetimler ve merkezi hükümet birimleri için çeşitli kentsel yatırımlar aracılığıyla gelir artırmak temel bir stratejiye dönüşmüştür. Bu yatırımlar için kentsel gelişmenin önceden satın alınan arazilere doğru yönlendirilmesi, **imar hukukunun zorlanması** ve kentsel toprağın ayrıcalıklı imar hakları ile donatılması türünden spekülatif yöntemler seçilmiştir” (Çavuşoğlu, 2010, s.38).*

İstanbul için yapılan tüm bu kentsel müdahaleler, kentin dünya ölçeğinde devam eden rekabet sürecine ayak uydurabilmesi için bir zorunluluk olduğu vurgusu ile sunulmaktadır ve rekabet ile ifade edilen şey, sermayenin yeni değerlendirme alanı olarak kente yönelmesinden başka bir şey değildir (Ergüder ve Ercan, 2008, s.86-89). Günümüzde küreselleşme sürecinde kentlerin rekabetin en temel öznelerinden birisi haline getirilmeleri, neoliberalizmin sermayenin kente yönelişi ve kenti kendi mantığı çerçevesinde biçimlendirişini kolaylaştıran ve meşrulaştıran bir araç olarak kullanılmaktadır. Buna paralel bir biçimde, neoliberal yeniden yapılanma sürecinde İstanbul için küresel kent, dünya kenti gibi bazı kavramların süreci hızlandırmak ve albenili hale getirmek adına kullanıldığını söylemek mümkündür. Tüm bu kavramlar esas olarak neoliberalizmin sermaye aracılığıyla kenti yeniden yapılandırmasında araçsal bir rol üstlenmektedirler.

Kapitalizmin dünya çapında girdiği derin krizlerden birisi olan 2008 dünya krizi de, sermayenin karlı alanlar ararken yönünü güçlü bir biçimde kentsel alana çevirmesindeki önemli etkenlerden birisi olması açısından genel bir değinmeyi hak etmektedir. 2008 yılında yaşanan kriz dünya ekonomisinin son yılda geçirdiği dinamiklerin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu dinamikler (Keyder, 2010, s.9):

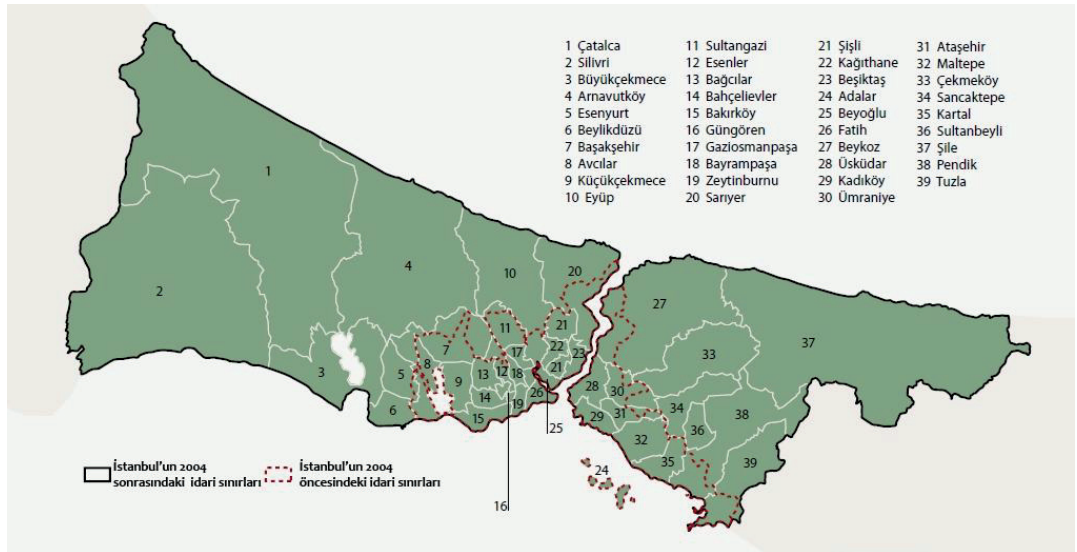
- Paranın çok az kişinin elinde yoğunlaşması ve insanların çoğunluğunun yeteri kadar geliri olmaması
- Yeterli talebin oluşturulamaması ve tüketimin azalması
- Az sayıda zengin insanın parayı nereye harcayacağını düşünmeye başlaması ve geniş bir tüketim malları talebi bekleyemeyecekleri için, parayı daha çok finans alanlarına yatırmayı tercih etmeleri sonucunda, spekülasyona izin veren alanların tercih edilmesi biçimindedir.

İnsanlar başkalarının alım gücüne güvenmedikleri noktada, reel sektörlere yatırım yapmayacaklar, daha çok hızlı getirisi olan alanlara yatırım yapacaklardır. Gayrimenkul alanı da bu alanlardan birisidir (Keyder, 2010, s.9). Bu kapsamda öne çıkan sektör ise inşaat sektörü olmaktadır. “İstanbul’un ekonomisi açısından inşaat en çok istihdam yaratan, her zaman yatırım alan en büyük sektördür” (Keyder, 2010, s. 11). İnşaat sektörünün de 1990’lardan itibaren nitelik değiştirdiği, kurumsal, örgütlü ve büyük ölçekli bir şekilde yeniden yapılandığı ve uluslar arası niteliği de sahip olan bir gayrimenkul piyasasının oluştuğu görülmektedir (Çavuşoğlu ve Yalçıntan, 2010, s.35). “İstanbul gibi nüfusu büyümeye devam eden, mevcut konut stoğunun yenilenmesi gereken bir şehirde yatırımların kapitalist mantığa göre gerçekleşmesi, ancak toprak üzerinde kesin ve tartışmasız bir mülkiyet kurabilmesiyle olur” (Keyder, 2010, s. 11).

İstanbul’da yeni yatırım alanlarının ortaya çıkışına bakıldığında; arsa alıp inşaat yapan ve büyük inşaat projelerini finanse eden gayrimenkul yatırım ortaklıkları yoluyla, finans sektörü ve yabancı sermayenin İstanbul’daki inşaat sektörüne girmesinin kolaylaştırıldığı göze çarpmaktadır. Bu yatırımların finanse edilmesinde, bankalara dışarıdan çok düşük faizli paralar gelmiş ve bu fonlar inşaat yatırımlarına ve büyük şirketlerin yaptığı binalara akmıştır. İstanbul’da aylık inşaat ruhsatlarına bakıldığında; 2002 yılında her ay ortalama 3 milyon metrekare için inşaat ruhsatı alınırken, 2006-2007’de bu rakamın 10-11 milyon metrekareye çıktığı görülmektedir (Keyder, 2010, s. 10). Bu inşaat faaliyetleri İstanbul’un coğrafyasını spekülasyon olarak değiştirmektedir. TEM ve E-5 arasında kalan bölgenin yoğun bir inşaat alanına dönüştüğü görülmektedir. Bu noktada Büyükçekmece’den Gebze’ye kadar

olan şerit çok katlı yeni inşaatlarla geliştirildiği gözlenmektedir (Keyder, 2010, s. 10).

İstanbul'da 2000'li yıllarda planlama ve idari sınırlar konusunda gündeme gelen gelişmeler, neoliberal kentleşme evresi çerçevesinde değerlendirilebilecek alanlar sunmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin idari sınırları, 2004 yılında 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası gereğince genişletilmiştir. Belediye sınırları 1831 km²'lik bir bölgeden 5343 km²'lik bir bölgeye genişletilmiş ve İstanbul dünyanın kent düzeyindeki en büyük idari birimlerinden birisi haline gelmiştir. Diğer yandan, 2008 yılında İstanbul ilinin idari coğrafyası sadece ilçeleri kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmiş 41 belde belediyesinin kaldırılması ve Eminönü ilçesinin Fatih ilçesine bağlanması ile oluşan 8 yeni ilçe ile birlikte ilçe sayısı 39'a çıkmıştır (Urban Age, 2009, s.26).

Şekil 5.1 İstanbul'un idari sınırları (Urban Age, 2009, s. 26)

İstanbul'un idari sınırlarındaki bu genişleme, neoliberal kentleşme evresinin yarattığı mekansal yeniden yapılanmanın ölçeğinin büyümesi anlamına gelmektedir. Bu durum, kentin meta elde etmek adına bir fırsatlar alanı olarak görüldüğü, kent yöneticiliğinden kent işletmeciliğine evrilen yapılanması içinde yerel yönetimin müdahale alanı genişlemesine işaret etmektedir.

İstanbul'un 2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinde gündeme gelen ve 2009 yılında yürürlüğe giren master planı da, kentin neoliberal mekansal yeniden yapılanma sürecinde gündeme gelen temel araçlardan birisi olarak önem taşımaktadır. Çavuşoğlu (2010, s. 36); 2000 sonrası yapılan yasal düzenlemeler ve küresel kent vizyonu ile 2009 yılında onaylanan kentin master planı niteliğindeki Çevre Düzeni Planının yeni İstanbul tahayyülü hakkında önemli ipuçları verdiğini belirtmektedir.

1/100000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı, kentin kapsamlı bir yapısal dönüşüm sürecinden geçmesi vurgusuyla başlamaktadır. Aksoy (2010, s.28), bu konuya dikkat çekmekte ve dikkat verilmesi gereken konunun **yapısal dönüşüm** olduğunu, master planın da yapmaya çalıştığı şeyin bu yapısal dönüşümü harekete geçirecek kentsel alan düzenlemesinin çerçevesini çizmek olduğunu belirtmektedir. “İstanbul’un yapısal dönüşümü hedefi kentsel yaşam alanlarının dönüşümünü tetiklemektedir (Aksoy, 2010, s.28)”.

Master planın önerdiği yapısal dönüşümde bazı sektörlerin etkinliğinin artırıldığı bazılarının ise azaltıldığı görülmektedir. Bu kapsamda, istihdamın üçte birini karşılayan sanayi sektörünün dörtte bire düşürülmesi ve hizmetler alanında ağırlığın bilgi ve teknolojiye dayalı üst düzey hizmetler, finans ve bilişim sektörlerine kaydırılması öngörülmektedir (Aksoy, 2010, s.28). İstanbul Metropolitan Planlama Birimi tarafından hazırlanan 1/100000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı’nda 2000 yılı itibariyle %32’si sanayi, %60’ı hizmet, ve %8’i tarım olarak görülen istihdam yapısının %70 hizmet, %25 sanayi ve %5 tarım olarak değişmesi hedeflenmiştir (Çavuşoğlu, 2010, s.40). Bu tablo, kentin üretici sektörlere dayalı bir büyüme modelinden uzaklaşmak istemesi yönündeki bir eğilimi ortaya koymasından dolayı dikkat çekicidir. Diğer yandan raporda sanayisizleşmeye yönelik bir nüfus kontrolü önerildiği görülmektedir (Çavuşoğlu, 2010, s.50).

Çavuşoğlu (2010, s.51-52); İstanbul Çevre Düzeni Planı’nın plan kararlarına bakıldığında, kentin yeni bir kullanıcı grubu için hazırlandığının öne sürülebileceğini belirtmektedir. Bu yeni kullanıcıların üst düzey hizmetlerde çalışabilecek genç

profesyoneller olacağı, önemli miktarda yabancı yatırımcının İstanbul'a geleceği, bu kitleye hizmet edebilecek düzeydeki alt düzey hizmet işçileri ile tarım ve sanayi işçilerinin ise kentin görece dış semtlerinde oturacağını ifade etmektedir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde kent, tarihi yarım adadan genişlemeye başlamıştır. 1950'lerde, meskun bölgeler kentin doğu batı aksı boyunca genişlemiş, Anadolu yakasında Marmara Denizi kıyılarını kapsamıştır. 1950-1970 arasında büyük ölçekli ilk göç dalgası ile kentin periferisindeki alanlarda gecekondu yapılaşmıştır. Sanayinin genişlemesi göçü teşvik etmeye devam etmiş, 1990'lardan itibaren kontrol dışı imar nedeniyle, orman ve su kaynaklarının bulunduğu alanlar tehdit edilmeye başlamıştır. Boğaz üzerinde kurulan iki köprü bu durumun daha da artmasına neden olmuştur. 2000 yılına gelindiğinde ise, meskun bölgelerin Avrupa ve Asya yakalarının daha da dışına doğru yayıldığı görülmektedir. (Urban Age, 2009, s.24). 2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinin mekansal yayılım politikası ise kentin doğal alanlarını da kapsar niteliktedir. Çevre Düzeni Planının getirdiği bir takım önerilerle neoliberal kentleşme evresiyle uyum gösteren bir yapılanma gösterdiği ancak kentin doğal alanlara doğru yayılımını benimsemeyerek karşıt yönde kararlar da ürettiği görülmektedir.

İstanbul'daki neoliberal kentleşme evresindeki kentsel yeniden yapılanma süreci nüfusu gün geçtikçe büyük bir hızla büyüyen bir coğrafya üzerinde gelişmektedir. Nüfustaki büyük hareketlilik kentteki mekansal hareketliliği artırmakta ve kent üzerindeki mekansal paylaşım savaşını daha çetin bir hale getirmektedir.

İstanbul'un yıllık nüfus artış ortalaması, binde 18 düzeyindeki Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde olup binde 30 gibi bir nüfus artış hızına sahiptir. İstanbul bu nüfus artış hızı ile devam ederse, 2023 yılında yaklaşık 21 milyonluk, 2050 yılında ise 49 milyonluk bir megapol haline gelecektir. Dolayısıyla günümüzde Türkiye nüfusunun yüzde 17'sinin barındığı bu kent 2050 yılında nüfusun yarısının yığıldığı bir bölge halini alacaktır (Sönmez, 2010b, s.98). Nüfusu 12 milyonu geçen İstanbul'a her yıl 350 bin kişi eklenmektedir. Bu, şehre her yıl 350 bin kişinin daha eklenmesi, her gün 958 kişinin daha katılması ve her saatte nüfusun 40 kişi

çoğalmasa anlamına gelmektedir (Sönmez, 2010b, s.98).

İstanbul'da esas tüketen nüfusa bakıldığında, bunların nüfustaki oranlarının büyük olmadığı görülmektedir. Nüfus yirmişerlik gruplara ayrıldığında, en üstteki yüzde 20 Türkiye genelindeki gelir pastasının yüzde 50'sini almaktadır. Bu durumda, nüfusun geriye kalan yüzde 80'lik kısmına, pastanın yüzde 50'sinin kaldığı adaletsiz bir pay düşmektedir (Sönmez, 2010c, s.29). İstanbul Türkiye gelirinden %30'a yakın pay almakta İstanbul nüfusunun %1'lik azınlığı ise, bu gelirin %30'una tek başına el koymaktadır (Sönmez, 2010b, s.99). İstanbul, ulusal nüfusun yüzde 17,8'ine sahip olup, Türkiye'nin gayri safi yurt içi hasılasına yüzde 22 katkı yapmaktadır (Urban Age, 2009, s.21).

“İstanbul, Türkiye'nin milli gelirinin neredeyse yüzde 30'unun yaratıldığı bir metropol. Diğer kentlerden bu anlamda ayrışıyor. Pastanın üçte biri burada paylaşılıyor. Dolayısıyla en zenginler de, o zenginlerin etrafına tutunmuş işçi aristokrasisi ya da muhtelif emek aristokrasisi dediğimiz kesimler de dünya ekonomisinin getirdiği yeni sektörler de, finans, kültür, turizm, medya endüstrisinde çalışan beyaz yakalı grup da burada” (Sönmez, 2010c, s.29).

Kentteki 2008 yılına ait işsizlik rakamlarına bakıldığında; İstanbul'daki işsiz sayısının, 2008 yılında 493 bini resmi, 115 bini sayılmayan olmak üzere, 608 bin olarak belirlendiği görülmektedir (Sönmez, 2010b, s.95). İstanbul'daki ücretlilerin profiline bakıldığında, %40'ının sanayi işçisi olduğu görülmektedir. İstanbul sanayiden arınmasına rağmen, kentte konfeksiyon atölyelerinden kaynaklanan ciddi bir sanayi işçisi yer almaktadır. İkinci planda ise hizmet sektörü gelmektedir. Genel anlamda bakıldığında İstanbul'un %70-80 oranıyla bir ücretli şehri olduğu görülmektedir (Sönmez, 2010c, s.31). İstanbul'un tarım dışı işsizlikte %15 gibi büyük bir orana sahip olduğu bilinmektedir. Part time çalışan ve işsiz sayılmayan işsizlerle ise bu oran %20'yi geçmektedir. Diğer yandan kentte çok sayıda kaçak işçi olduğu da bilinmektedir (Sönmez, 2010c, s.31).

Tablo 5.1 İstanbul için bazı sayısal veriler (Urban Age, 2009, s.38 referans alınarak oluşturulmuştur).

Nüfus	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 1950'den bu yana yüzde 1000 seviyesindeki nüfus artış hızı ile OECD ülkeleri arasında bulunan 78 metro kent arasında en başta yer almaktadır. ▪ İstanbul Büyükşehir Belediye yetki sınırları içinde 12,7 milyon kişi, metropoliten bölgede ise, 15 milyon kişi yaşamaktadır.
Yoğunluk	<ul style="list-style-type: none"> ▪ İstanbul'da km² başına 68.602 kişilik pik yoğunluğa sahip olup merkez bölgede km² başına düşen 2116 kişi ile Avrupa'nın en yüksek yoğunluğa sahip kenti konumundadır.
Göç	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Net göç oranı 1990'daki yüzde 10,76 seviyesinden, 2008'de yüzde 0,2'ye gerilemiştir. ▪ Kentin en fazla iç göç aldığı bölgeler, Karadeniz, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri olmaktadır.
Ekonomi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 27'si, ulusal sanayi üretiminin yüzde 38'i, ulusal hizmet üretiminin yüzde 50'si, ulusal vergi gelirlerinin yüzde 40'ı fonksiyonel metropoliten bölgeden sağlanmaktadır. ▪ Türkiye'nin ticaretinin yüzde 60'ı İstanbul'dan geçmektedir.
İşsizlik-İstihdam	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 2008 yılına ait işsizlik oranı 11,2'dir. ▪ Kent halkının yüzde 60'ı hizmet sektöründe çalışmaktadır. ▪ Nüfusun yüzde 30'u kayıt dışı çalışmaktadır. ▪ Nüfusun yüzde 37'si imalat sektöründe çalışarak kentin ihracatının yüzde 80'inini üretmektedir.
Yeşil Alan	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kişi başına düşen yeşil alan miktarı İstanbul'da 6,4 m², merkezdeki meskun alanlarda ise, sadece 1m²'dir.
Araba sahipliği	<ul style="list-style-type: none"> ▪ İstanbul'da 1000 kişi başına 138,5 araba düşmektedir. Nüfusun yüzde 45'i yaya yolculuk yapmaktadır.
Su ve elektrik tüketimi	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Yılda kişi başına 2267 kWh elektrik ve 56.575 litre su tüketilmektedir.

CNBC-e Business Dergisi tarafından yapılan ve Türkiye'deki 81 ilin yaşam kalitesini ölçmeye yönelik çalışmanın 2008 yılında yayınlanan sonuçlarına göre yaşanabilirlik parametresi temelinde İstanbul 28. sırada yer almıştır (Mavi, 2008). Çalışma, 2010 yılında yenilenmiş ve İstanbul'un bu kez iki sıra gerilediği görülmüştür.

5.1.1 2000’li Yıllarda Neoliberal Kentleşmenin İstanbul’daki Mekansal İzleri

2000’li yıllarda, neoliberal kentleşmenin laboratuvarı haline gelen İstanbul, 5. İmar Operasyonu çerçevesinde neoliberalizmin mekansal yapılanmalarına ev sahipliği yapmaktadır. Olağanüstü müdahaleler ve kaynaklarla İstanbul’un yeniden yapılandırılması aşaması, özünde devletin düzenleyici rolü ve piyasanın etkinliği ve bu süreci hayata geçirmede araçsal bir rol üstlenen imar mevzuatı kapsamındaki yasal çerçeve ile birlikte, kentteki yeniden yapılanmayı sağlayacak olan kentsel yapılanmalar-müdahalelerle açığa çıkmakta ve somutluk kazanmaktadır. Bu noktada, çalışma kapsamında neoliberalizmin mekansal tezahürleri olarak öne çıkan **kentsel dönüşüm projeleri, özelleştirmeler, büyük ölçekli kentsel projeler, rezidanslar, kapalı konut siteleri ve alışveriş merkezleri** temel alınmaktadır.

Çalışma kapsamında bu başlıkların seçilme nedeni; bunların 2000’li yıllardaki neoliberal kentleşme süreciyle **en yüksek uyum becerisi gösteren** mekansal yapılanmalar olarak öne çıkmalarından kaynaklanmaktadır. Bu mekansal yapılanmalar 2000’li yıllarda büyük bir hızla kentsel mekan üzerinde yayılım göstermekte ve üst ölçekten bakıldığında, neoliberal bir kentsel örüntü oluşturmaktadırlar. Öncü (2010, s.22), neoliberal ekonominin amansız dinamiklerinin son on yılda tam anlamıyla şimdi kendisini göstermeye başladığını vurgulamaktadır. Bu kapsamda, 2000 sonrasında mekanın yeniden üretimi ve dağıtılmasında farklı bir aşamaya geldiği görülmektedir (Çavuşoğlu, 2010, s.38).

Neoliberalizmin mekansal tezahürlerinin hayata geçirilmesindeki en temel iki aktör, siyasi iradeyi temsil eden **devlet** ve serbest piyasanın iradesini temsil eden **sermaye** olmaktadır. Bu süreçte, devlet ve piyasa yan yana gelmekte ancak kentsel yapılanmaların ağırlıklı hangi aktörün kontrolünde yürüdüğü noktasında iki ayrı kategori ayırt edilmektedir. Neoliberal kentleşme evresi, her iki kategoride de ana aktörler olarak devlet ve özel sektörü içermekte, her kategoride de mekansal müdahalelerin gerçekleşmesi sürecinde birisinin daha ağırlıklı bir role sahip olduğu bir yapılanma öne çıkmaktadır.

Öncü (2010, s.21), şimdilerde neoliberal bir İstanbul kurgusunun ön plana çıktığını belirtmekte, bununla devletin kentsel dinamiklere yeni müdahale biçimlerini sorgulayan yaklaşımları kastetmektedir. Bunun kavramsal olarak başlangıç noktasını ise bir tarafta ekonomik büyüme ve kalkınmada sosyal adaleti gözetilen bir sosyal devlet anlayışı, diğer tarafta ise sosyal adalete yönelik harcamalara giderek daha az pay ayıran bir neoliberal devlet anlayışı karşıtlığı olarak ortaya koymaktadır.

Birinci kategoride, sürecin aktörleri devlet ve sermaye yani özel sektör olurken sürecin gelişimindeki ağırlıklı role sahip olan aktör devlet olmaktadır. Neoliberal devlet politikaları çerçevesinde merkezi hükümet; yerel yönetim ve özel sektör işbirliğine dayanan ortak girişimler yoluyla, kentsel emlak piyasasına girmekte ve devletin kent dinamiklerine yönelik yeni müdahale biçimleri ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede 2000'lerin İstanbul'unda merkezi hükümet kent piyasalarına doğrudan müdahale ederek çok köklü bir dizi değişime ön ayak olmaktadır (Öncü, 2010, s.22).

Devletin sürecin içindeki etkin konumu iki temel üzerinden yükselmektedir:

- Birincisi; kentsel alandaki mekansal yapılanmanın gerçekleşmesine ilişkin kararı üretmektedir.
- İkincisi; kentsel mekana müdahale edebilmek için **imar mevzuatı kapsamında yasal düzenlemeler** geliştirmekte ve bu noktada süreci yönlendirecek olan kurumlar belirleyip bu **kurumsal yapılanmalara etkin roller** vermektedir.

Devletin karar alma, yasal düzenlemeler ve kurumlara verilen yetkilerle birlikte sürecin temel aktörü olduğu neoliberal kentleşme yapılanmasının, hayata geçirilmesi süreçlerinde, piyasanın etkinliğinin dolayısıyla özel sektörün devreye girdiği görülmektedir. Çalışma kapsamında bu kategorinin içindeki neoliberal kentleşme evresine ilişkin kentsel yapılanmalar; **kentsel dönüşüm projeleri, özelleştirmeler ve büyük ölçekli kentsel projeler** olmaktadır.

İkinci kategoride ise, sürecin aktörleri yine devlet ve sermaye olurken, ağırlıklı role sahip olan aktör sermaye yani özel sektör olmaktadır. Özel sektör kentte, büyük sermaye yatırımı gerektiren ve kar oranı yüksek yatırımlar yapmakta ve kentsel mekan **bu mekansal parçalar** aracılığıyla **özelleşmektedir**. Devlet bu süreçte, özel sektörün önünü açan ve faaliyet alanını kolaylaştıran bir rol üstlenmektedir. Neoliberalizmin temel itikatlarından olan serbest piyasa mekanizmasının bu aşamada güçlü bir biçimde harekete geçtiği görülmektedir. Çalışma kapsamında bu kategorinin içine dahil edilen neoliberal kentleşme evresine ilişkin kentsel yapılanmalar; **rezidanslar, kapalı konut siteleri ve alışveriş merkezleridir**.

5.1.1.1 Kentsel Dönüşüm

Kentler neoliberal yeniden yapılanma süreçlerinin hayat bulduğu en temel alanlar olarak öne çıkmakta ve yeniden yapılanmanın hakim kurgusu, aktörleri ve araçları tarafından dönüştürülmektedir. Kentlerin kendi dinamikleri doğrultusunda doğal bir süreç içindeki dönüşümü kaçınılmaz, olağan ve kentin tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Bununla birlikte, kentleri bir dönüşüm alanı olarak görme ve bu yönde dışsal müdahalelerde bulunma eğilimi ise daha yakın bir geçmişe sahiptir. Esasında, kent mekanı sürekli bir değişme ve dönüşme baskısı altındadır (Tekeli, 2006).

Kentsel dönüşüm, neoliberal kentleşme evresindeki yeniden yapılanmanın, kentlerin üzerinde dayattığı en temel müdahale biçimi olarak öne çıkmaktadır. Şen (2008, s. 36), neoliberalizmle kentsel dönüşüm arasındaki ilişkiye dikkat çekmekte ve neoliberal ideolojinin dönüştürücü bir araç olarak kentler üzerindeki etkisinin kentsel dönüşümle keşfedildiğini belirtmektedir. Kentsel dönüşüm projeleriyle, yoksul kesimler yerinden edilmekte, zenginlerin içe kapandığı iş, eğlence ve yaşam mekanları belirgin hale gelmektedir. Dünyanın diğer büyük kentlerinden de yaşanan bu dönüşümler genel olarak neoliberal kentleşme adıyla anılmaktadır (Candan ve Kolluoğlu, 2010, s.53).

Türkün (2010, s.42) dönüşüm sürecinin büyük ölçüde, ulusal ve uluslararası gayrimenkul sektörünün kentsel toprak rantını maksimize etme talepleriyle

yönlendirilmekte olduğunu ve kentsel mekanın kendisinin en önemli sermaye birikim aracı haline geldiğini ifade etmektedir.

Kurtuluş 1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de ve dünyada mekansal dönüşümün iki temel üzerinde yükseldiğini belirtmektedir (Kurtuluş, 2007, s.9):

- *Neoliberal politikalar ile birlikte devlet ve sermaye arasında yeniden biçimlenen ilişkiler ve kentsel alanlarda sınıfların hak sahipliliğinin yükselen sınıflar lehine yeniden düzenlenme çabası*
- *Kentsel alanın bütünüyle metalaştırılması yoluyla sermaye birikimi mantığının içine alınması ile kolektif eylemi de içinde barındıran kamusal mekansal varlığının aşındırılması.*

Tekeli (2006), kent mekanındaki dönüşümü sürekli gündemde tutan nedenlerin var olduğunu belirtmekte ve bunların kentin nüfusunun sürekli artması, kentin ekonomisinin gelişmesi, yaşanan krizler ve dünyaya eklemleme biçiminin değişmesi, kentin gelişmesi, artan refah, tüketim kalıplarının değişmesi, artan özel araba sahipliliği, bu talepleri karşılamak için yapılan yollar, geliştirilen altyapılar, yapıların eskimesi performanslarının düşmesi, afetler biçiminde sıralanabileceğini ifade etmektedir. “...büyük çaplı kentsel dönüşüm projelerine pek çok kentte yaşanmakta olan sanayisizleşme ve ekonomik gerilemeyi telafi etmek ya da bir ekonomik gelişme potansiyeli yaratmak üzere önemli bir rol atfedilmektedir” (Türkün ve Yapıcı, 2008, s.49).

Kentsel dönüşüm deneyimleri ülkeden ülkeye, kentten kente değişimler gösterse de bazı ortak noktaların varlığından söz etmek mümkündür (Ercan, 2008, s.22):

- Değişime konu olan arazi, artan ölçüde yatırıma konu olmaktadır. Yeni yatırımların yapılması aynı zamanda birçok şeyin değişmesi anlamına da gelmektedir. Kentsel alanın kullanıcıları değişmekte, sınıfsal kompozisyon ve gelir dağılımı farklılaşmaktadır.

- İnsanların yaşam alanlarından uzaklaştırılmaları; kimi zaman devlet gücüyle olabildiği gibi kimi zamansa, fiyat püskürtmesine bağlı olarak yatırım yapılan kentsel alanlarda konut fiyatları, kiralar, konut vergileri ve yaşam maliyetlerinin artmasına bağlı olarak zaman içinde gerçekleşmektedir.
- Daha önce konut olan bir alanın, ticaret ya da turistik amaçlarla dönüştürüldüğü durumlarda ise, bu alanlarda gündelik yaşamın yeniden üretilme tarzları, yani kültürel kalıplar değişmektedir.

Kurtuluş'a göre (2008, s.31), kapitalizmin içinde bulunduğumuz evresinde kentsel dönüşüm iki temel üzerinde yükselmektedir:

- Sermayenin birikiminde ikinci döngü olarak kentsel mekanın yeniden üretimi.
- Sermaye, devlet ve kentli toplumsal sınıflar arasında değişen kentsel arazi bağlarının belirlediği, mekansal ayrışmalar ve yeni sosyo-mekansal ölçeklenmeler.

Siyasi iradenin kentsel alana yönelik güçlü bir müdahale aracı olan kentsel dönüşüm toplumsal alanda meşruiyet kazandırmak amacıyla, çeşitli söylemler geliştirildiği görülmektedir. Bu çerçevede, bu tarz projelerin küresel ekonominin kaçınılmaz bir sonucu olduğu ve toplumun tüm kesimlerinin yararına sonuçlar üretileceği ifade edilmektedir (Türkün ve Yapıcı, 2008, s.49). Tarihsel alanlardaki dönüşüm projelerinin meşruiyetini sağlamak amacıyla, bu projelerin tarihsel alanların korunmasına ve sürdürülmesine, farklı kimliklerin ortaya çıkmasına katkı sağlayacağı öne sürülmektedir (Türkün ve Yapıcı, 2008, s.49-50).

Kimi kent parçalarının sağlıklı yaşam çevreleri olarak var olmasına ve gelişmesine göz yumulması, bu alanlara yönelik bir müdahalesizlik değil aksine tam bir müdahale anlamına gelmektedir. Bu süreç sermayenin söz konusu alanlarda harekete geçmesi için zemin hazırlamaktadır (S. Göksu, 2005). Dolayısıyla kentsel dönüşüm ile yapılan müdahalenin, mülkiyet haklarındaki değişikliklerin, rantın yeniden dağıtımının ve en önemlisi yerinden etme süreçlerinin yasal ve meşru zeminini oluşturmaktadır. Kamuoyuna kentin büyüme probleminin aşılması olarak

sunulan kentsel dönüşüm projeleri, esasında kentin taşınmazları üzerinden birikim sağlanması yönündeki vazgeçilmez bir seçenek olarak gündeme getirilmektedir (E. Göksu, 2005).

Kentsel dönüşüm kavramı özellikle plansız ve kontrolsüz biçimde gelişmiş olan kentler için kullanıldığında, başlangıçta olumlu anlamlarla yüklü olarak gelmekte ve bu alanlarda yoksul grupların sağlıksız yaşam koşullarını iyileştireceği vaat edilmektedir. Bu mahallelere yönelik müdahale ancak bu şekilde meşrulaştırılmaktadır (Kurtuluş, 2007, s.7). Diğer taraftan, kentsel çöküntü alanlarına yönelik kentsel dönüşüm müdahalesiyle var olan mekansal ve toplumsal ilişki ağlarının bozulacağı bunun da suç olgusunu azaltacağı düşüncesi kentsel dönüşüme olumlu anlamlar yüklemektedir. Kentsel dönüşüm projeleri meşrulaştırıcı söylemlerle gündeme getirilmelerine rağmen arkasında tamamen başka bir amacı gerçekleştirmek üzere sahneye çıkmaktadırlar (Kurtuluş, 2007, s.7). **“Bu senaryo, kapitalizmin küresel raundunda kentsel toprakların tamamen metalaşması ve pazardaki aktörlerin güç-rekabet ilişkilerine teslim edilmesiydi”** (Kurtuluş, 2007, s7).

“Bilindiği gibi, kentsel dönüşüm uygulamalarının meşruiyetini sağlamak üzere bir ‘kamu yararı’ çerçevesi oluşturulmaya çalışılsa da dünyadaki pek çok örnekte görüldüğü gibi bu dönüşümler, rantları arttırmanın bir aracı olarak işlev görmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak, rasyonalitesi belirli bir mekanı üst gelir gruplarına açmaya ve güvenli, kent yoksulluğunun dışlanabildiği ya da görünmez kılındığı alanlar yaratmaya dayanmaktadır” (Türkün, 2010, s. 42).

“Kentsel dönüşüm projeleri, sürtünmesiz-matematiksel bir uzamda değil, sosyal, ekonomik ve kültürel olarak örülmüş, maliyetleri toplumsal sınıflar tarafından ödenmiş sosyo-mekansal ölçekler üzerinde gerçekleşmektedir” (Kurtuluş, 2007, s.9). Belirli bir tarihsellik içinde ve belirli maliyetler ödenerek oluşmuş bir mekansal gerçeklik bu maliyeti ödemiş olan toplumsal sınıflar dışlanarak sermayenin lehine dönüştürülmektedir (Kurtuluş, 2007, s.9-10).

Kentsel dönüşüme aktörler temelinde bakıldığında; dönüşümü gerçekleştiren aktörlerin, dönüşümün gerekliliğine ilişkin nedenleri sıraladığı, dönüşümden olumsuz etkilenenlerin ise dönüşümün kendilerini etkileyen kısmı ile ilgilendikleri görülmektedir. Buradaki temel sorun, her iki aktörün de dönüşümün yapısal nedenlerini ve kapitalizmle bağlantılı işleyişine yeteri kadar eğilmemeleridir. Bu durum dönüşümü gerçekleştirmek isteyen aktörler için anlaşılır olmasına rağmen dönüşümden etkilenenler için anlaşılabilir bir nitelik göstermekte ve böylesi bir analize yönelmeleri önem taşımaktadır (Ercan, 2008, s.24).

5.1.1.1.1 Türkiye’de Kentsel Dönüşüm. 1980’lerden sonra, sanayisizleşme ve tüketime dayalı gelişmenin yaşandığı kentlerde kentsel dönüşümün, yeni kent politikasının önemli bir unsuru olarak gündeme geldiği görülmektedir (Türkün, 2010, s.42). “Kentsel dönüşüm adı altında kent arsasını daha çok metalaştırmak ve onun üzerinden büyük birikimler elde etmek üzere bir yol açıldı, bugün de bu yol üzerinde devam ediyoruz” (Sönmez, 2010c, s.27).

Türkün (2010, s.42) dönüşüm süreci içinde iki temel eğilimden bahsetmektedir. İlki, dönüşümün serbest piyasanın işleyişine bırakıldığı durumdur. Bu durum; bir takım tetikleyicilerin varlığı ile, rant potansiyeli yüksek alanların serbest piyasa içinde kısa zamanda soylulaşması biçiminde açığa çıkmaktadır. İkincisi ise, bir takım plan ve proje kararları ve yasal düzenlemeler yoluyla gelişen durumdur. Bu durumda ise; piyasa içinde dönüşümü kilitlenmiş ya da daha zor görünen alanların plan, proje ve yasalar yoluyla dönüştürülmeleri ile açığa çıkmaktadır.

Kurtuluş, (2008, s.31), yeni kentsel arazi bağları ile biçimlenen kentsel dönüşümün, kentsel sınıfsal gerilimi ve çatışmayı yükseltmesinin beklendiğini ifade etmekte ve bu nedenle tüm dünyada dönüşümün gerçekleştiği kapitalist kentlerde kent yönetimlerinin otoriterleşme eğilimine girdiklerini ifade etmektedir. “Kentlere eğer üretim, tüketim ve boş zamanların örgütlendiği mekanlar olarak bakacak olursak; Türkiye gibi toplumlarda bir yandan tarım toplumlarından kapitalist toplumlara geçişin belirleyenleri ama diğer yandan kapitalizmin toplumsal olarak baştan aşağı özellikle kentsel alanlarda inşası ile karşılaşırız” (Ercan, 2008, s.22).

Nitekim Ercan'dan bu kavramı ödünç alarak, **Türkiye'deki kentsel dönüşüm meselesini, 2000'li yıllarda neoliberalizmin kentsel alandaki inşasındaki en temel araçlardan birisi** olarak değerlendirebiliriz.

Kentsel dönüşüm Türkiye'de büyük bir mülkiyet dönüşüm aracı haline gelmiş durumdadır (Yapıcı, 2010, s. 21). "...2000 sonrasında kentsel dönüşüm projeleriyle kentsel rantı yeniden dağıtan bir politika izlenmektedir" (Çavuşoğlu, 2010, s.38). Sermaye için kent mekanları birer küveze dönüşmüş durumdadır. Türkiye'de kentsel değişimin en temel nedeni, sermaye gruplarının sermayelerini yeniden değerlendirme koşulları ararken; kentsel araziye sermayelerinin yeniden değerlendirme alanı olarak görmeye başlamaları olmaktadır (Ercan, 2008, s.22).

Türkiye'de kentsel dönüşüm projelerinin ortaya çıkışında iki temel yönü vurgulamak gerekmektedir (Göksu ve Bal, 2010): Birincisi; Günümüz metropol kentlerinin fiziksel eşiklere dayanması sonucu, kentin büyüme problemlerini aşmak için mevcut dokuya yönelik müdahale seçenekleri ortaya çıkmaktadır. İkincisi ise, 1980 sonrası süreçte, sermaye birikim sürecinin yaşadığı krizlerin kentsel arsa rantları üzerinden aşmak yönündeki ekonomik ve politik tercihlerdir. Sonuç olarak; kentsel dönüşüm tartışmaları, makro düzeyde sermaye birikim süreçlerinin önünü açmayı hedefleyen, mikro düzeyde ise yerel kentsel büyüme problemlerine çözüm olarak sunulan en güçlü araç olmaktadır. 2000'li yıllarla birlikte, kentlerin gündeminde merkezi bir konum edinen dönüşüm projeleri, üst ölçekli neoliberal politikaların yol göstericiliğinde geliştirilmekte ve bu alanda çıkarılan yasal düzenlemeler aracılığıyla kent mekanında hayat bulmaktadır.

Bu yeni pazarın en gözde alanları ise, tarihsel kent merkezlerine yakın, ulaşım ağları açısından avantajlı konumlara sahip, büyük bölümü yasal mülkiyet haklarından yoksun olan eski çöküntü alanları ve gecekondu mahalleleridir (Kurtuluş, 2007, s7). Uzun, (2007, s.50), Türkiye'de tarihi doku, eski kent merkezleri ve gecekondu alanlarındaki dönüşüm projelerine ek olarak deprem riski taşıyan yapılaşma alanlarında yürütülen dönüşüm projelerine de dikkat çekmektedir.

Ekonominin büyümesi için gerekli olan sermaye birikim sürecinde kent ve kent topraklarının merkezi bir rolü vardır. Bu sürecin sermaye döngüsünün kusursuz işlemesi için sermayenin, eski kent dokularına, köhneleşmiş kent parçalarına, bu süreci engelleyecek her türlü imar kısıtlamasına tahammülü olmamaktadır (S. Göksu, 2005). Bu noktada kente göç ile gelenler ile kentte gelir kaybederek bu alanlara yerleşen alt-orta sınıflar kentsel pazarda oldukça değerlenen bu alanlar üzerinden yeniden değer elde edilmesi sürecindeki en büyük engeller haline gelmektedirler (Kurtuluş, 2007, s7-8).

Kentsel dönüşüme konu olan çok sayıdaki olguyu açıklamak için değişik yöntemler seçmek mümkündür. Bu yöntemlerden ilki kentteki her dönüşüm problemini birbirinden bağımsız olarak kabul ederek her birini ayrı ayrı açıklamaktır. İkinci yöntem ise, kentin değişik bölgelerinde geliştirilen ve her biri ayrı ayrı görünen dönüşüm sorunlarının, aslında genel bir dönüşüm probleminin farklı görüntüleri olduğunu kabul etmektir (Tekeli, 2006). Nitekim Türkiye’de 2000’li yıllardaki neoliberal yapılanma sürecinin en önemli kentsel pratiklerinden birisi olarak öne çıkan kentsel dönüşüm projeleri hakim paradigmanın içinden çıkan genel bir dönüşüm olgusuna işaret etmektedir.

Yapıcı (2010, s.21), kentsel dönüşüm sürecinin işi üretim olmayan ve sadece kentsel ranttan nemalanan yeni bir sermaye grubunu dayattığını belirtmekte ve söz konusu grubun bugün siyasette de görülebildiğini ifade etmektedir. “...modern kent planlamasının ahlaki yanını oluşturan ‘kamu yararı’ ilkesini serbest piyasa ekonomisinin önüne koyan niteliği giderek kaybolmaktadır” (Kurtuluş, 2007, s.11).

Kentsel dönüşüm projelerinin 2000’li yıllarda Türkiye genelinde kentlerin dönüşümünde önemli bir araç haline getirildiği görülmektedir. Bu kapsamda Göksu ve Bal (2010, s. 261), Türkiye’deki 81 ildeki kentsel dönüşüm projelerine ilişkin yaptıkları ayrıntılı çalışmalarında, 81 ilin %54’ünde kentsel dönüşüm projesi bulunduğunu saptamışlardır. “Bu oran kentlerde birbirinden bağımsız düzenlemeler olarak öngörülen dönüşüm örneklerinin, temelde, ulusal ölçekte genel ve kapsayıcı bir dönüşüm gerçekliğinin içinden türediğini göstermektedir” (Göksu ve Bal, 2010, s.

261). Türkiye genelinde, kentsel dönüşüm projelerinin sayıca yoğunlaştığı iki kent İstanbul ve Ankara olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda, bu kentlerin 2000'li yıllarda neoliberal yeniden yapılanma süreçlerine daha yüksek uyum becerisi gösteren kentler oldukları görülmektedir (Göksu ve Bal, s. 265).

5.1.1.1.2 Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul'da Kentsel Dönüşüm. 2000'li yıllarda Türkiye kentlerinde kamuoyunda en fazla tartışma yaratan ve yankı uyandıran kentsel dönüşüm projelerinin İstanbul'da olduğu gözlenmektedir. İstanbul'da dönüşüm sonrasında yaratılacak olan ekonomik değerın büyüklüğü nedeniyle, projelerin yarattığı çatışmalar ve yankıları da kaçınılmaz olarak büyük olmaktadır (Göksu ve Bal, s. 260). Nitekim, İstanbul gibi rant potansiyeli oldukça yüksek bir kentte dönüşüm politikalarının ağırlık kazanması şaşırtıcı değildir (Türkün, 2010, s.42). İstanbul, üretim mekanlarını hızla dışarıya atmaya başlamış ve üretim mekanları ile onun etrafında yer seçen gecekondu alanları önem kazanan mekanlara dönüşmüştür. Kent artık baştan aşağı tüketim mekanlarına ve sermayenin kontrol alanına dönüşmektedir (Ercan, 2008, s.22).

“İstanbul'da yatırımcıların kent içi arsa talebini karşılamak üzere yeni alanların açılması olanağının sınırlarına gelinmiştir; dolayısıyla birtakım yerleşik konut alanlarının yıkılıp yeniden yapılması ya da soylulaştırılarak kullanıcılarının değiştirilmesi ve birkaç 'round' el değiştirmeler sonucunda rantların en üst seviyeye ulaştırılabilmesi bir olanak olarak görülmektedir” (Türkün, 2010, s.42).

İstanbul'da bir zamanlar kentin varoşu olan, ancak kentin büyümesiyle merkezi bir konuma gelen yıpranmış tarihi mahalleler ve gecekondu bölgeleri, dönüşüm baskısı altında bulunmakta, buralardaki arsalar kıymetli hale gelmekte ve bu alanlar ayrıcalıklı imar uygulamalarıyla önemli spekülâtif değerlere ulaşabilmektedirler (Çavuşoğlu, 2010, s.51). Türkün ve Yapıcı (2008, s.50), İstanbul'da kentsel dönüşüme konu olan gecekondu alanları ve tarihsel alanların dönüştürülmesi için ortaya koyulan gerekçelerin; 'deprem, yasa dışı yerleşim, düşük nitelikli konut ve çevre, bozulan tarihsel konut dokusu ve doğal alanlar için tehdit' olarak ifade edildiğini belirtmektedirler. Kentsel dönüşüm uygulamalarının hedefindeki öncelikli

alanlar; rantı artmış bölgelere yakın gecekondu bölgeleri ve dar gelirli kesimlerin yaşadıkları tarihsel konut dokusunun yer aldığı alanlar olmaktadır (Türkün, 2010, s.42).

Diğer yandan, deprem sonrasında İstanbul'da birçok projenin deprem odaklı pazarlanmaya başladığı görülmektedir (Yapıcı, 2010, s. 21). Her an ortaya çıkabilecek yeni bir deprem riskiyle baş etmenin tek yolu olarak büyük çaplı kentsel dönüşüm projeleri gündeme getirilmektedir. Bu durum özellikle, yoksulların yaşadığı mahallelerde dönüşüm projelerinin haklılığını ortaya koyan bu projeleri normalleştiren bir araç olarak kullanılmaktadır (Candan ve Kolluoğlu, 2010, s.58). Kentsel dönüşüm sürecinde yoksulluğun çözümü yerine yer değiştirmesi biçiminde bir çözüm sunulduğu görülmektedir (Bartu ve Kolluoğlu'ndan Aktaran: Ergüder ve Ercan, 2008, s.94).

Kentsel dönüşüm projelerinin büyük sermaye gruplarına önemli rantlar sağlaması süreci, önemli bir rant potansiyeline sahip olan İstanbul'da daha açık bir biçimde ortaya çıkmakta ve kentsel projelerin kent içindeki arsa talebini karşılamak üzere yerleşik konut alanlarının yıkılıp yeniden yapılması bu kapsamda bir olanak olarak görülmektedir (Türkün ve Yapıcı, 2008, s.50).

Yapıcı (2010, s.23), İstanbul'da günümüzde yerel, tarihi özelliklerin ve yaşayan insanların yok edildiği bir dönüşüm mekanizması olduğunu bu nedenle de İstanbul'un özgün niteliklerini yitirerek bir koridor kente dönüşeceğini belirtmektedir. "...hızla berbat edilen şehir yine hızla, yenilenme, kentsel dönüşüm, mutenalaşma/soylulaşma, seçkinleşme sürecine sokulacaktır" (Ergüder ve Ercan, 2008, s.85).

"Kentsel yenilemenin İstanbul'da emekçi mahallelerinde yaşanan dönüşüm sonrasında binlerce insanı işsiz, yaşam karşısında güvencesiz ve korunaksız bırakarak, kentin dışına itmenin yarattığı korkunun, gerilimin yüzlerce örneği 'ötekileştirme', 'dışlama' pratiklerinin 'İstanbul'un iki yüzü' ile bağlantısı hala kurulmayı beklemektedir" (Ergüder ve Ercan, 2008, s.93).

Kent içinde oluşan yaşam alanları ve kentte tutunmayı sağlayan toplumsal bağlar kentteki dönüşüm sürecinde neredeyse hiç hesaba katılmamaktadır. Kentlerin en fazla rant getirecek işlevlerine doğru evrilmesi onları homojenleştirecek ve belleklerini kaybetmelerine neden olacaktır. Bu uzun vadede aslında tüm kentlilerin kaybetmesi anlamına gelmektedir (Türkün, 2010, s.43). Yapıcı (2010, s.25), İstanbul'un süregelen bu dönüşüme bir şekilde doyacağını ancak bu yolla kaybedilen tarihin ve kültürün bir telafisinin olamayacağını, bunun ekonomik bir karşılığının olmadığını ifade etmektedir.

Sönmez (2010c, s.28), İstanbul'da kültürel varlıklara ilişkin bakış açısının, tarihi dokuyu koruyup iyileştirmek değil, bunları bir tür metaya dönüştürerek onun üzerinden para kazanmak olduğunu ifade etmektedir. Hasol (2010, s.32), İstanbul'da şu anda yürütülen kentsel dönüşüm girişimlerinin İstanbul'u İstanbul olmaktan çıkaracak türden tehditler içerdiğini belirtmekte ve kentsel dönüşümün kentsel yağmaya dönüştüğünü ifade etmektedir.

Türkiye'de ve İstanbul özelinde mevcut kentsel dönüşüm uygulamalarının arkasındaki siyasal ve kurumsal yapılanmaya bakıldığında; karşımıza merkezi ve yerel yönetimler ile gücü artırılan kurumsal yapıların oluşturduğu güçlü bir siyasal otorite çıkmaktadır (Türkün, 2010, s. 42). Türkün ve Yapıcı (2008, s.51), son yıllarda kentsel dönüşüm yasasının ısrarlı bir biçimde çıkarılmaya çalışıldığını belirtmekte ve özellikle İstanbul'daki hızlı dönüşüm talebinin hukuksal altyapısının hazırlanmaya çalışıldığını ifade etmektedirler. Torba yasaların içine sokulan maddeler, özel ve ayrıcalıklı yasalar ve kanunlara eklenen ancaklar biçiminde gerçekleşen düzenlemeler mevcut mevzuatın içine eklenerek **yeni bir mevzuat** oluşturulmaktadır

03.07.2005 tarihli 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nun 73. maddesiyle belediyelere kentsel dönüşüm konusunda geniş yetkiler verilmiştir. 2010 yılında yürürlüğe giren 5998 Sayılı Belediye Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun ile 73. maddede değişikliğe gidilerek bu yetkinin sınırları daha da genişletilmiştir. Son düzenleme ile birlikte, Belediyeler, konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları,

teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilmektedirler.

05.07.2005 tarihli 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun ile de yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş alanların, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, söz konusu alanlarda konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulabilmektedir. İslam ve Enlil (2010), söz konusu yasa ile İstanbul'un yeni bir kentsel dönüşüm/yenileme döngüsün içine girdiğini ve Kanun'un çıkmasının ardından Tarlabası, Sulukule, Süleymaniye, Yenikapı, Fener-Balat gibi birçok bölgenin birbiri ardına yenileme alanı olarak ilan edildiğini belirtmektedirler.

Kentin yeniden yapılanmasındaki dönüşümlerden bir diğeri de gayrimenkul piyasasındaki aktörlerin değişimi olmaktadır. Son dönemde, TOKİ ve Gayri Menkul Yatırım Ortaklıkları bu kapsamda önemli aktörler olarak iş görmektedirler. TOKİ'nin son dönemde, özel inşaat şirketleriyle ortaklıklar kurmak, kar amacıyla evler yapıp satmak, gecekondü dönüşüm projeleri geliştirip uygulamak gibi geniş yetkilerle donatıldığı görülmektedir (Candan ve Kolluoğlu, 2010, s.57). 12.05.2004 tarihinde kabul edilen 5162 sayılı Yasa ile, 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu'nun içine dahil edilen düzenlemelerle, Toplu Konut İdaresi, kentsel dönüşümün merkezi düzeydeki uygulayıcısı olarak sürecin içine dahil edilmiştir (Özden, 2010, s.201). Görüldüğü üzere, siyasi iradenin kentsel dönüşümün neoliberal politikalar ekseninde hayata geçirilmesi yönündeki güçlü isteği, **2000'li yıllarda imar mevzuatında bu kapsamda önemli yasal düzenlemelerin** gündeme gelmesini nedenlemiştir.

TOKİ kendisine verilen yetkilerle elinde önemli bir güç bulundurmaktadır. İstedığı yerde hazine toprağına el koyarak inşaata açabilmektedir. Toprağı alıp, müteahhit şirkete vermekte, şirketler de ortaya çıkan yeni konut kapasitesini bir şekilde bölüşmektedirler. Bu noktada, hazine arazisi olarak yasa dışı yollarla işgal

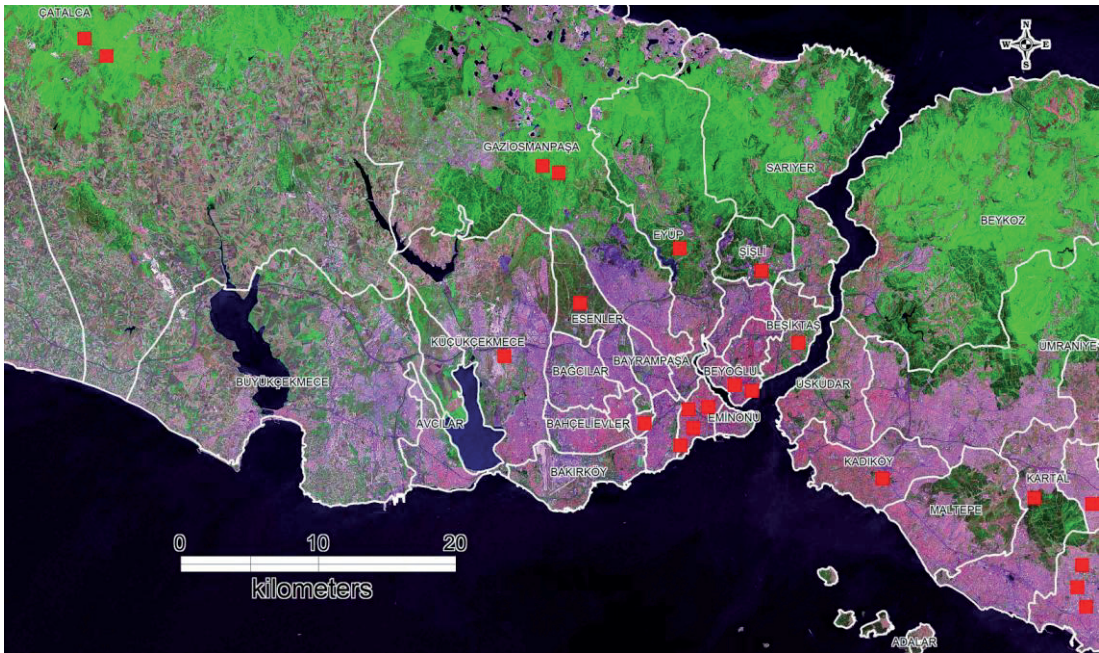
edilen veya inşaatı açılmayan alanlar, piyasa içinde alınıp satılabilen bir meta haline gelmektedir. Böylelikle toprak metalaşmakta ve bir özel mülkiyet objesi haline gelmektedir (Keyder, 2010, s. 11).

Keyder (2010, s.11), İstanbul’da coğrafi yayılma ve yeni mekanların oluşmasına neden olan esas dönüşümde temel bir aktör olarak TOKİ’nin altını çizmektedir. TOKİ’nin kullandığı büyük iktidar ile kentsel dönüşüm, deprem, kültürel hazineleri korumak gibi kategoriler üzerinden mülkiyetin düzenlenmesinin gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. TOKİ bir anlamda bir kadastro reformu başlatmıştır. Bu noktada kentsel dönüşüm önemli bir yere oturmaktadır (Keyder, 2010, s. 11).

Çalışma kapsamında İstanbul’daki kentsel dönüşüm projelerine ilişkin bilgiler, 39 İlçe Belediyesi’ne 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında yapılan başvurular sonucunda elde edilmiştir. İlçe belediyelerden 2000-2010 yılları arası projesi onaylanmış veya uygulamaya geçmiş olan, gecekondular alanları ve/veya 5366 sayılı yasa kapsamında tarihsel alanlardaki “Kentsel Dönüşüm Projelerine” ilişkin veriler talep edilmiştir. Verilerin elde edilmesi aşamasında bir takım temel sıkıntılar yaşanmıştır. Öncelikle yapılan ilk başvuru sonrasında yasal süre içinde toplam sayının yarısı kadar belediyeden geri dönüş sağlanabilmiş bu nedenle yanıt alınamayan belediyelere ikinci bir başvuru yapılmıştır. Bu süreç zarfında belediyelerin ilgili birimleriyle doğrudan telefon görüşmeleri yapılarak başvurunun takibi ve ilgili verilerin gerekliliği üzerine görüşmelerde bulunulmuştur. Sonuç olarak, 39 İlçe Belediyesi’nin tümünden geri dönüş sağlanmış ve 39 ilçenin 15’inde kentsel dönüşüm projesinin bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır (Ayrıntılı tablo için bkz. Ek 2).

Dönüşüm projesi olmayan belediyelerden olan geri dönüşler hızlı bir biçimde gelişirken, dönüşüm projesi olan belediyeler için aynı durumun söz konusu olmadığı görülmüştür. Belediyelerin büyük bir bölümünün kentsel dönüşüm konusunda istenen verilere ilişkin cevap vermede isteksiz ve çekinceli davrandıkları ve istenen verilerin genel olarak eksik bir biçimde gönderildiği gözlenmiştir. Bu tutum son

derece düşündürücüdür ve yoruma açık bir gerçeklik içermektedir. Bu tutumun arkasında, kentsel dönüşüm süreçlerinin temelde tartışmalı ve politik süreçler olması ve kamuya açık bir biçimde yürütölmek istenmemesi gibi nedenler aranabilir. Öte yandan İstanbul’un neoliberal kentsel yeniden yapılanma sürecinin odağında yer alan, birçok aktörün kentsel alandan pay almak istediğı ve geliştirilen her türlü kentsel projelerin derin yankılar uyandırdığı, oynatılan her taşın kentin rant şemasında değişikliklere yol açtığı bir kent olması da temel nedenler arasında sayılabilir.

Şekil 5.2 2000 sonrası süreçte İstanbul’daki kentsel dönüşüm projelerinin ilçelere göre dağılımı

Toplam 39 ilçe içinde kentsel dönüşüm projesi bulunan 15 ilçenin 10 tanesi Avrupa yakasında, 5 tanesi ise Anadolu yakasında bulunmaktadır. Avrupa yakasında bulunan dönüşüm projeleri, Başakşehir’de İkitelli-Ayazma bölgesi gecekondu dönüşüm ve kentsel yenileme alanı, Beyoğlu’nda Kasımpaşa kentsel dönüşüm projesi ve Tarlabası bölgesi kentsel yenileme alanı, Çatalca’da Ferhatpaşa ve Kaleiçi kentsel dönüşüm bölgesi, Esenler’de Çiftnehavuzlar ve Oruçreis Mahalleleri kentsel dönüşüm projeleri, Eyüp’tte Nişanca Mahallesi yenileme alanları, Fatih’te Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri, Ayvansaray (Türk) Mahallesi yenileme uygulama işi, Bulgur Palas Bölgesi ve Davutpaşa Mahallesi avan projesi hizmet işi, Fener-

Ayvansaray arası yenileme avan ve yenileme uygulama projelerinin hazırlanması ve uygulama işi, Gaziosmanpaşa'da Karayolları gecekodu dönüşüm projesi ve Sasıgöl ve Yenidoğan Mahalleleri gecekodu dönüşüm projesi, Güngören'de Tozkoparan gecekodu dönüşüm projesi ve Küçükçekmece'de Ayazma-Tepeüstü kentsel dönüşüm projesi biçimindedir.

Anadolu yakasında yer alanlar ise, Ataşehir'de Şerifali Çiftliği Mevkii Gecekodu Önleme Bölgesi Kentsel Yenileme Projesi, Kadıköy'de Fikirtepe-Eğitim-Dumlupınar Mahalleleri özel proje (kentsel dönüşüm alanı), Kartal'da Kartal dönüşüm projesi, Tuzla'da Aydınli Mahallesi, Şifa Mahallesi ve Mimar Sinan Mahallesi dönüşüm projeleri ile Maltepe'de İstanbul Maltepe (Başbüyük Mahallesi) Kentsel Yenileme (Gecekodu Dönüşüm) Projesi'dir.

Dönüşüm projelerinin kentteki mekansal yığılmasına bakıldığında; Avrupa yakasında daha fazla sayıda dönüşüm projesi olması bu alanın daha büyük bir dönüşüm baskısı altında olduğuna işaret etmektedir. Dönüşüm projelerinin üzerinde gerçekleştirildiği alanların niteliğine bakıldığında; tarihsel alanlar, gecekodu alanları ve deprem riski taşıyan alanlardan oluşan bir yapılanma görülmektedir. Harita üzerindeki yığılma, Avrupa yakasındaki tarihi alanlar üzerindeki dönüşüm baskısını açık bir biçimde göstermektedir. **Bu bütünsel tablo, siyasi iradenin 5366 ve 5393 (73. madde) sayılı yasal düzenlemeler aracılığıyla kentsel mekan üzerinde nasıl bir dönüştürücü güce sahip olduğunun net bir göstergesi niteliğindedir.**

Dönüşüm projelerinin başlangıç yıllarına bakıldığında, 2006 sonrasında bir yoğunlaşma göze çarpmaktadır. Bu da dönüşüm meselesine 2000'lerin ilk çeyreğinden beri niyet edilmesine rağmen, kamuoyundan gelen karşı duruşlar nedeniyle ilgili yasaların ancak 2005 yılı sonrasında çıkarılabilmesiyle ilişkilidir. Projelerin büyük bir bölümünün hala tamamlanamamış olması ise, sürecin teknik bir süreç olmayıp son derece politik bir yanının olduğuna işaret etmektedir. Tarihsel bir gerçekliği olan bir mekansal yapılanmanın toplumsal ve mekansal bağlarının sökülmesinin, parçalanmasının, yerinden edilmesinin bu kadar kolay olmadığını

göstermesi açısından dikkat çekicidir.

İstanbul'daki dönüşüm projelerinin uygulanmasından sorumlu kuruluşlara bakıldığında ise, karşımıza Büyükşehir Belediyesi, İlçe Belediyeler ve ana aktör olarak TOKİ çıkmaktadır. Bu yapılanma, siyasi iradenin 2004 yılından itibaren gündeme getirmeye başladığı yasal düzenlemeler ile yerel yönetimlere ve merkezi idareyi temsil eden TOKİ'ye kentsel dönüşüm alanında geniş yetkiler tanınmasının ifadesi olmaktadır. İlçe Belediyelere kentsel dönüşüm projesini uygulayıcı inşaat firmasının niteliğine ilişkin soruların yanıtı bırakıldığı görülmektedir. Burada dikkati çeken nokta, sermayenin iradesinin sürecin içinde sanki hiç izi yokmuş gibi bir yanılsama oluşturulmasıdır. Oysa basına yansıdığı kadarıyla bile, daha büyük ölçekli ve rant getirisi yüksek olan dönüşüm projelerinde sermaye kanadının bu alanlar üzerindeki girişimlerinde ne kadar etkin ve istekli olduğu açık bir biçimde görülmektedir.

Bugün İstanbul'da yürütülen kentsel dönüşüm projelerinin büyük bir bölümü, oldukça tartışmalı projeler olarak gündeme gelmekte, kamuoyunda geniş bir tartışma alanı yaratmakta, bazıları meslek odaları tarafından yargıya taşınmakta ve sermaye grupları ile siyasi irade arasındaki ihale süreçlerindeki ilişkilerle gündeme yansımaktadır. Özellikle Tarlabası ve Sulukule'de yürütülen dönüşüm projeleri, gerek aktörleri, gerek gelişim süreçleri gerekse de ilgili mevzuatın neredeyse bu projelerin gerçeklik kazanması yönünde geliştirilmesi bağlamında son derece dikkat çekicidir. Henüz hayata geçemeyen ancak siyasi iradenin gündeminden bir türlü düşmeyen Kartal'daki dönüşüm projesinin de, uluslararası üne sahip bir mimar olan Zaha Hadid'e çizdirilen ve yerin kendi bağlamıyla ilişki kurmak yerine neoliberal süreçlerle ve küresel ağlarla ilişki kuran bir proje olmasıyla tartışmalara konu olduğu görülmektedir. Her üç proje de içerik bakımından farklılıklar gösterebilir de, üst çerçevede çok güçlü bir biçimde neoliberal yeniden yapılanma süreçlerinin ana kurgusunun tezahürleridirler.

Israrlı ve güçlü bir yasal çerçeve, bu çerçevenin içinde tanımlanmış siyasi iradenin aktörleri, toplumsal alanda yaratılmaya çalışılan bir meşruiyet algısı ve piyasa

mekanizmasını ve sermayenin iradesini kucaklayan bir yapılanmanın kentsel alandaki güçlü ve somut tezahürü olan kentsel dönüşüm projelerinin basit birer müdahale olmadığı çok açıktır. Bu müdahale, **odağa siyasi iradeyi koyan ve sermayenin iradesiyle birlikte güçlü yasal düzenlemeler aracılığıyla** kendisine hareket alanı yaratan bir müdahale olup, **neoliberal kentleşmenin en güçlü mekansal yapılanma aracı** konumundadır. Söz konusu olan, gerek ekonomik, gerek sosyolojik gerekse de mekansal olarak oldukça bütünsel ve köklü bir dönüşümdür. Bu dönüşüm, en genel ifadesiyle ekonomik anlamda kentsel alanın metalaştırılması yoluyla değer elde edilecek bir konuma indirgenmesi, sosyolojik olarak var olan toplumsal bağların sökülerek yerini yeni kurulacak olan bağlara bırakması, mekansal olarak geçmiş mekansal izlerin yıkılarak yerine yeni bir mekansal ilişkiler ağının kurulması biçiminde açığa çıkarılmaktadır.

Bu noktada, karar verici, yasa koyucu ve uygulayıcı olarak odakta olan siyasi irade, neoliberal kentleşme evresinde kendisine düşen rolü kuralına göre oynamakta ve bu rolün hakkını vermiş olmaktadır. Sermaye grupları bu süreçten somut bir meta elde etmekte, dönüşüm sonrası dönüşüm alanında üretilen yeni çevreden mülk edinenler hem yeni bir yaşam çevresi hem de karlı bir yatırım aracına sahip olmaktadır. Burada kritik olan nokta ise, sürecin çıktılarının dönüşüm alanlarında yaşayanlar ve kenttin diğer sakinleri için ne anlama geldiğidir. Bu, sonuçlarının niceliksel olarak ölçülmesi pek de mümkün olmayan ancak toplumun sınırlı bir kesimi için somut bir getirisi olan bir eşitsizlik üreten yapılanmaya işaret etmektedir.

Siyasi irade ve sermayenin iradesi tarafından dışarıdan müdahalelerle geliştirilmek istenen dönüşümün neden kente özgü olduğu sorusu üzerinde düşünmek gerekmektedir. Bu noktada kentlerin karmaşık ve kalabalık yapısından kaynaklı, yaşam kalitesi açısından daha fazla müdahaleye gereksinimi olduğu öne sürülebilir. Bu noktada, yapılan ya da yapılmak istenen dönüşüm uygulamalarının var olan ekonomik, toplumsal ve mekansal problemlere çözüm getiremediği gerçeği bir uzman bakışını gerektirmeyecek kadar nettir. Hem bu gerçeklik hem de kırsal alandaki yerleşmelerde böylesi bir müdahalenin gündeme gelmiyor oluşu, dönüşüm eyleminin ekonomik getiri beklenen ve rant odaklı bir eylem biçimi olduğunu ortaya

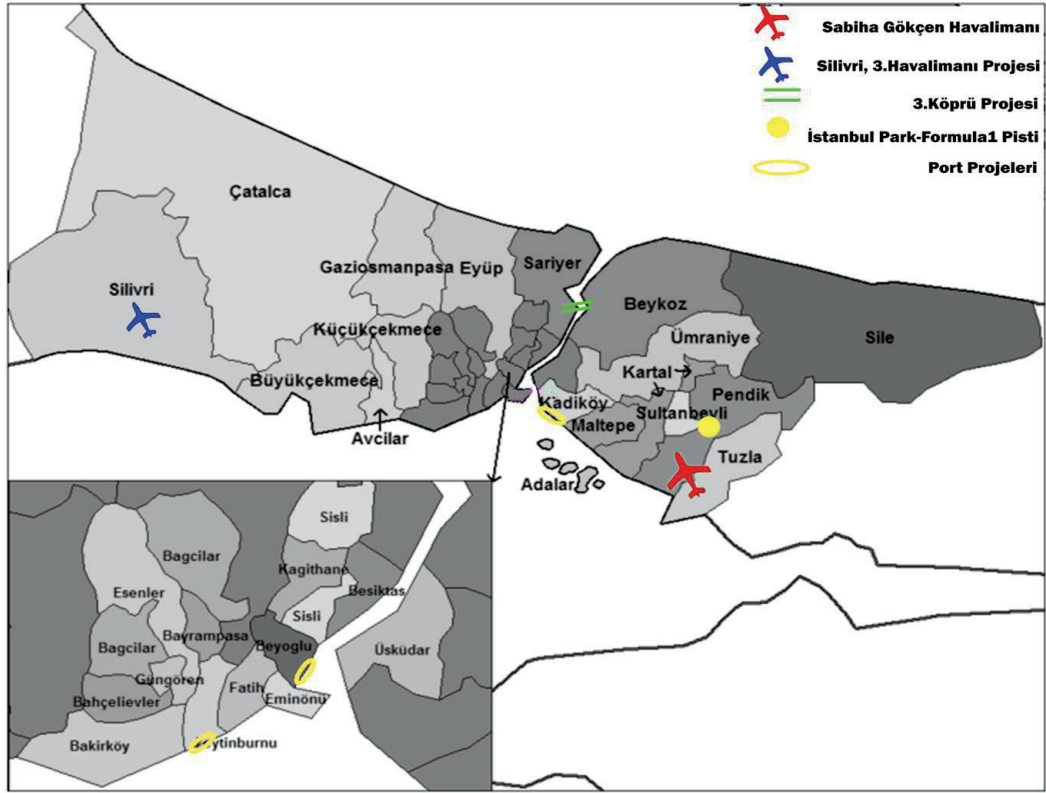
koymaktadır.

Kentsel dönüşüm projelerine, kentsel mekanın kar aracı haline getirilmesi ve bu yolla sermaye yaratılarak mekanın metalaştırılması, siyasi irade ve sermayenin iradesinin üstlendiği roller, sürece bir demokrasi balonuyla birlikte meşruiyet kazandırılması çabası, açığa çıkan sosyolojik sonuçlar (yoksulluğun ve varsılığın kent mekanı yoluyla belirginleştirilmesi) çerçevesinden bakıldığında; neoliberal yeniden yapılanma süreçleri ile göbekten bir bağ içinde olduğu gözlenmektedir. İstanbul'da 2000'li yıllarda gündeme getirilen dönüşüm projeleri böylesi bir neoliberal yeniden yapılanma senaryosunun içinden çıkmakta ve imar mevzuatına bu kapsamda eklenen yasal düzenlemeler aracılığıyla neoliberalizmin mekansal örüntüsünün hakimiyetini sistemli bir proje olarak gözler önüne sermektedir.

5.1.1.2 Büyük Ölçekli Kentsel Projeler

Çalışma kapsamında, İstanbul'da gündeme gelen büyük ölçekli kentsel projeler üç kategoride ele alınmıştır.

- Büyük ölçekli etkinliklere ev sahipliği yapan büyük ölçekli kentsel projeler
- Büyük ölçekli kentsel ulaşım projeleri
- Kıyı arkası büyük ölçekli kentsel projeler (portlar)

Şekil 5.3 2000 sonrası süreçte İstanbul'daki büyük ölçekli kentsel projelerin dağılımı

5.1.1.2.1 Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul'da Büyük Ölçekli Etkinliklere Ev Sahipliği Yapan Büyük Ölçekli Kentsel Projeler. 2000'li yıllardaki kentsel yeniden yapılanma süreçlerinin mekansal tezahürleri, farklı ölçekler, biçimler ve gelişim süreçleri içerebilmekte ancak üst çerçevede neoliberalizmin kentler üzerindeki hegemonik yapılanmasının somut ifadeleri olmalarıyla aynı kaynaktan beslenen yapılanmalar olarak öne çıkmaktadırlar. Kentsel mekan üzerinden meta elde etme eğilimi uluslar arası ölçekli büyük etkinliklerle ilişkilendiğinde, bunun mekansal ifadesi küresel bir nitelik kazanmaktadır. Etkinliğin büyüklüğü, bilinirliği yapılacağı kentin dünya arenasındaki prestijini artıran unsurlar olmaktadır. Ancak buradaki en temel nokta, küresel etkinliklerin yapılacağı kentte yaratacağı ekonomik girdidir. İstanbul'da bu kapsamda küresel bir etkinlik olarak yer seçen proje ise Formula 1 olmuştur. Projenin uluslar arası niteliği kaçınılmaz olarak mekansal ölçeğini de belirlemekte ve büyük projeler grubunda değerlendirilmesini nedenlemektedir.

İstanbul'da büyük ölçekli etkinliklere ev sahipliği yapan en temel büyük ölçekli proje olan Formula1/İstanbul Park projesi, İstanbul'un Tuzla Akfırat bölgesinde kurulmuş olan bir motor sporları pistidir. Pist ünlü Alman mimar Herman Tikle tarafından tasarlanmıştır. Pistin faaliyete geçmesi 2005 yılında düzenlenen Türkiye Grand Prix'i ile olmuştur. Pistin toplam uzunluğu 5.338 km'dir¹.

Söz konusu projenin ulaşım bağlantılarına bakıldığında, Sabiha Gökçen Havaalanı'na 4 km, Taksim'e 55 km, en yakın ilçe merkezi olan Pendik'e 15 km. mesafededir. Projeye, TEM ve E5 otoyollarından ve Şile yolundan da ulaşılabilir². Proje kapsamında, 5000 kişi kapasiteli lüks konuk kuleleri yer almakta söz konusu kuleler, konferans, fuar ve yarış günü etkinlikleri için kullanılabilir³. Projenin toplam maliyeti ise; 3 milyon YTL'dir⁴.

Formula 1, ülke tanıtımı için büyük bir platform niteliğinde olup, her yıl 1,5 milyar kişi tarafından izlenmekte ve ülke ekonomilerine büyük katkılar yapmaktadır. Bu kapsamda, yarışların hangi ülke ve kentte yapılacağına ilişkin finansal ve politik mücadelelerin ortaya çıktığı görülmektedir (Dönmez, 2009, s.71). Etkinliğin küresel niteliği, getireceği ekonomik girdinin hacmini artırmakta bu da kentlerin bu kapsamda rekabet içine girmesine neden olmaktadır.

Formula 1 etkinliğinin Türkiye'ye getirilmesi yönündeki ilk gelişmeler 2000 yılı itibariyle gündeme gelmeye başlamış bunun Türkiye'nin tanıtımı ve turizm gelirleri açısından önemli bir fırsat olduğu vurgulanmıştır. 2001 yılında somut adımlar atılmaya başlanmış ve projeye ev sahipliği yapılıp yapılmaması, nerede yer seçeceği noktasındaki tartışmalar devam etmiştir. 2002 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile projenin Türkiye'de gerçekleşmesi kabul edilmiştir. Bu süreç Türkiye'deki kentler arasında da bir rekabet sürecinin yaşanmasını nedenlemiştir. 2002 yılında İstanbul Formula 1 etkinliğinin yapılacağı kent olarak seçilmiştir. (Dönmez, 2009, s.80). Söz konusu etkinlik için İstanbul kentinin seçilmesi ise bir tesadüf değildir. Dünya

¹ (b.t). 21 Kasım 2010, <http://www.istanbulparkcircuit.com/tr-tr/Istanbul-Park/>

² (b.t). 21 Kasım 2010, <http://www.istanbulparkcircuit.com/tr-tr/Istanbul-Park/Nasil-ulasilir/>

³ (b.t). 21 Kasım 2010, <http://www.istanbulparkcircuit.com/tr-tr/Kurumsal/>

⁴(1 Ağustos 2005). *İstanbul Park'ın maliyeti 3 milyon YTL*. 15 Aralık 2010, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/335142.asp>,

kentleri arasında yaşanan rekabet benzer bir biçimde ulusal sınırlar içinde de geçerli olmaktadır. Bu noktada Türkiye’de metropol kentler hiyerarşisinin en tepesinde yer alan kent olarak İstanbul’un ulusal alanda yarışı kazanması şaşırtıcı değildir.

Formula 1 pisti için İstanbul’un Anadolu yakasındaki Tepeören mevki seçilmiştir. Bu yer seçiminin temel nedenleri ise, pistin yapılacağı semtin İstanbul’un en sakin semti olması, TEM ve E5 karayolları ile bağlantısının bulunması ve Sabiha Gökçen Havaalanı’na çok yakın olması biçiminde sıralanmaktadır (Dönmez, 2009, s.81).

Formula 1 organizasyonunu gerçekleştirmeyi İstanbul Ticaret Odası üstlenmiş ve yarış pisti ve tesislerinin yapımı için ayrı bir şirket kurmuştur (Dönmez, 2009, s.81). Söz konusu alanda birden fazla belediye hak iddia etmiş ve bu nedenle Turizm Bakanlığı’nın Turizm Teşvik Kanunu’nda yaptığı değişiklikle, ruhsat verme izni Turizm Bakanlığı’na geçmiştir. Arazinin altyapı çalışmaları ise, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından üstlenilmiştir (Dönmez, 2009, s.83). Söz konusu alan, Bakanlar Kurulu Kararı ile 2004 yılında Turizm Teşvik Kanunu çerçevesinde turizm merkezi ilan edilmiştir (Dönmez, 2009, s.94). Sürecin içinde siyasi iradenin karar alma, yetki karmaşasını giderme ve süreci hızlandırma aşamalarında etkin rol oynadığı ve sermaye ile birlikte hareket ettiği görülmektedir.

Yerel yönetimin, söz konusu projenin, büyük inşaat şirketlerini kapalı konut sitelerini inşa etmek için alana çekmede çekici bir unsur olarak görmesi neoliberal ketleşmenin yerel yönetim anlayışını yansıtan bir örnek olarak dikkat çekicidir (Dönmez, 2009, s.97). Öte yandan projenin Ömerli Barajı havzası içinde inşa edildiği ve ekolojik alan üzerinde önemli bir tahribat yarattığı görülmektedir.

Siyasi irade tarafından Formula 1 etkinliği için İstanbul’un seçilmesi ve sermaye gruplarının bu yöndeki istekli tutumu ve çabaları bir tesadüf olarak değerlendirilmemelidir. Bu seçim, sistemli bir projenin parçalarından birisi niteliğindedir. Bu proje 2000’li yıllarda neoliberalizmin kentsel alan üzerinde kurduğu hegomonik yapılanmasının net bir ifadesidir. Proje hem kendi başına

ekonomik bir girdi yaratmakta hem de ana kurguya hizmet etmektedir. İstanbul'un neoliberal kurgu içindeki yerini pekiştirmekte ve varoluşuyla başka neoliberal projelerin de var olmasını tetikleyici bir unsur niteliği taşımaktadır.

5.1.1.2.2 Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul'da Büyük Ölçekli Kentsel Ulaşım Projeleri. İstanbul'daki büyük ölçekli ulaşım projelerine bakıldığında karşımıza, Avrupa Yakası Pendik'de açılan Sabiha Gökçen Havaalanı ve Silivri'de yapılması düşünülen üçüncü havaalanı projesi çıkmaktadır. Öte yandan bir süredir gündemi meşgul eden üçüncü köprü tartışmaları da bu kapsamda ele alınması gereken temel konulardan birisi olmaktadır.

Sabiha Gökçen Havaalanı, 8 Ocak 2001 tarihinde İstanbul'un Avrupa yakasında Pendik'te açılmıştır. Kadıköy'e 40 km, Pendik'e 20 km ve Taksim'e 50 km ve TEM otoyoluna 1.5 km bağlantısına sahiptir.⁵ Açıldığı tarihte sadece 47.000 yolcuya hizmet veren havaalanı 2009 yılı sonu itibari ile 6 milyon yolcuyu ağırlayabilecek hale gelmiştir. 2011'de yolcu sayısının 10 milyonu geçeceği belirtilmektedir⁶. Sabiha Gökçen Havalimanı, toplam 655 ha'lık alanda 550 milyon dolara kurulmuştur⁷.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, 1/100.000 ölçekli çevre düzeni planında İstanbul için Silivri'de üçüncü bir havaalanı projesi önerildiğini belirtmektedir⁸

Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım, 2023 hedeflerine göre İstanbul'da yılda yaklaşık 150 milyon yolcu trafiği olacağını, mevcut iki havaalanının bu trafik yükünü kaldıramayacağını bu nedenle de İstanbul'a yeni bir havaalanı açılmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Yıldırım; Sabiha Gökçen Havaalanı'nın 2001-2004 yılları arasında büyük oranda zarar ettiğini, 2002 yılında 130.217 olan yolcu

⁵ (b.t). 21 Kasım 2010, <http://www.sgairport.com/>

⁶(01.11.2009). 21Kasım 2010, <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=RadikalHaberDetay&Date=01.11.2009&ArticleID=962068>

⁷ (5 Ocak 2008). *Sabiha Gökçen 4 milyon yolcuya ulaştı*. 21 Kasım 2010.

<http://www.milliyet.com.tr/2008/01/05/son/soneko24.asp>

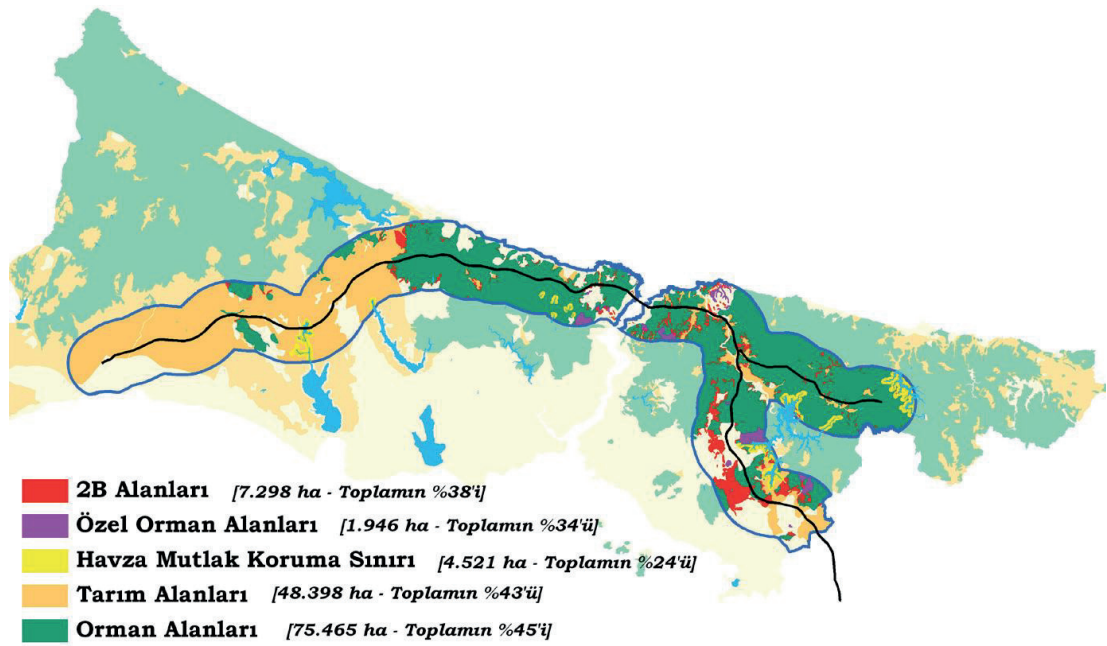
⁸ (31 Ekim 2010). *İstanbul'a 3. havalimanı Silivri'de yapılacak*. 21 Kasım 2010,

<http://www.milliyet.com.tr/istanbul-a-3-havalimani-silivri-de-yapilacak/ekonomi/haberdetay/01.11.2010/1308519/default.htm>

trafiğinin 2010 yılı Kasım ayında 10 milyon 223 bine ulaştığını, bu şekilde %77,5'lik bir artış sağlandığını ifade etmiştir. Türkiye bütününde havacılıkla ilgili toplam trafiğin %40 civarının İstanbul'da olduğuna işaret etmiştir⁹

Hava taşımacılığındaki bu atılımlar İstanbul'u bir dünya kenti yapma, İstanbul'a dünya kentleri hiyerarşisi içinde arzulan bir yer edindirme gayretlerinin bir sonucu niteliğindedir.

Hükümet tarafından İstanbul'a ilişkin büyük projeler konusunda verilen demeçler son dönemde basında geniş bir yer bulmakta ve kamuoyunda tartışmalara yol açmaktadır. Söz konusu projeler içinde en çok yankı uyandıran ve Başbakan'ın¹⁰ da ihalesini bu yıl içinde bitirmeyi hedeflediklerini söylediği proje 3. köprü projesi olmuştur.

Şekil 5.4 3. Köprü projesi güzergahının 5km'lik etki kuşağında etkilenebilecek doğal alanlar (TMMOB Şehir plancıları odası İstanbul şubesi, 2010, s. 29)

⁹ (17 Aralık 2010), *Bakandan 3. havalimanı projesi*. 18 Aralık 2010, <http://www.bugun.com.tr/haber-detay/133593-bakandan-3-havalimanı-aciklamasi-haberi.aspx>

¹⁰ (26.02.2011). *Başbakan'dan 3. Köprü Açıklaması*. 20 Mart 2011 <http://www.haber10.com/haber/233833/>

Hükümet 3. köprü projesinin, transit trafiğin daha kuzeyden geçirilmesi ve kent içi kara ulaşımından arındırılması ve bu yolla trafiğin rahatlatılması amacıyla ortaya koyulduğunu ifade etmektedir (TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, 2010).

Tablo 5.2 Köprü Projesine Yönelik Temel Eleştiriler (TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi, 2010 referans alınarak oluşturulmuştur.)

Gerekenin gerekçesizliği	<ul style="list-style-type: none"> 3. boğaz köprüsünün yapımına gerekçe olarak gösterilen transit trafiğin boğaz geçişleri içindeki payı, %2-3 dolayındadır. Bu oran 6 milyar dolarlık yeni bir köprü yapımı için yeterli bir trafik talebi değildir.
Köprü özel araç sahipleri için	<ul style="list-style-type: none"> Köprülerdeki trafik sıkışıklığının ana nedeni olan özel otomobil sahipliğinin payı, %82'dir. Bu otomobillerin taşıdığı yolcu sayısı ise %24 oranındadır. Buradan hareketle, köprülerin ağırlıklı özel araç sahiplerinin geçişine hizmet verdiği görülmektedir.
Marmaray ile yeni bir köprüye ihtiyaç yok	<ul style="list-style-type: none"> Toplu taşıma projesi olan Marmaray'ın fizibilite raporunda projenin işletmeye geçmesiyle birlikte, Boğaziçi'nde yeni bir köprü ihtiyacının ortadan kalkacağı ifadesine yer verilmiştir.
İstanbul için karayolu öncelikli bir ulaşım politikası	<ul style="list-style-type: none"> İstanbul'un 1950'lerden bu yana, özellikle boğaz köprüleri ve bağlantı yollarının yapımıyla ivme kazanan karayolu öncelikli ve özel araç kullanımını teşvik eden bir ulaşım politikasıyla yönetildiği görülmektedir.
İkinci köprü'nün yarattığı acı reçeteden alınmayan dersler	<ul style="list-style-type: none"> Köprü'nün transit trafiğin kuzeye kent dışına taşınması gerekçesiyle yapıldığı ancak bugün kent içi trafiğe hizmet eder hale gelerek kentsel yerleşim alanlarının kuzeye yönelmesine zemin hazırladığı bilinmektedir. Bugün yeni bir köprü'nün de benzer bir eğilimi yaratması güçlü bir olasılıktır. İstanbul'daki iki köprü deneyimi, kentteki ulaşım kararları ile bu kararlar sonrasında yaşanan kentsel yayılımın kendi trafik yükünü ve nüfus çekimini de beraberinde getirerek kentin fiziksel yapısını nasıl etkilediğinin somut bir örneği olmuştur. 2. Boğaz Köprüsü ve TEM bağlantı yollarının yapımıyla, kentsel alanda görülen en büyük mekansal değişim, büyük sanayi alanlarının bu yeni bağlantılara yakın yer seçimi ve doğal alanlar üzerinde oluşan yerleşim baskısı olmuştur. İstanbul'da 1980 sonrasında nüfusu en fazla artan ilçelerin TEM çevresinde bulunması bu sürecin önemli bir çıktısı niteliğindedir.
1/100000 ölçekli Çevre Düzeni Planında 3. Köprü Projesi yok	<ul style="list-style-type: none"> İstanbul'un 2009 yılında onaylanan 1/100000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda 3. Boğaz Köprüsü'ne yer verilmediği hatta kesin bir dille karşı politikaların savunulduğu görülmektedir. Nitekim, Çevre Düzeni Planı kentin fiziksel gelişimi ile ilgili öngörüsünde kuzeye yönelik yerleşim baskılarının önlenmesi ve doğal eşiklerin korunmasını amaçlamış, kentin bundan sonraki gelişimi doğu-batı ekseninde olacak şekilde kurgulanmıştır.
Kentin kuzeyine yönelecek nüfus ve yapılaşma baskısı	<ul style="list-style-type: none"> 3. Boğaz köprüsü ile birlikte, aynı sorunlar kentin kuzeyine (2B, özel orman, kırsal yerleşimler, köyler) doğru gelişecek ve kentsel bütünlük bozulacaktır. Kırsal yerleşimler, köyler ve kıyılar nüfus ve yapılaşma baskısı altında kalacaktır. Bu durumun, İstanbul'da nüfus hareketlerindeki eğilimi daha fazla artıracaktır.

Doğal kaynaklar tehdit altında	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kentin kuzey yönündeki bu gelişim, doğal kaynaklar ve kırsal yerleşimleri, etkileyecek orman alanlarını tehdit edecektir. ▪ Köprünün inşa edilmesi halinde kent Karadeniz kıyısına kadar bir yapılaşma baskısı altında kalma durumuyla karşı karşıya kalacaktır.
Su havzalarında gelişecek yapılaşma baskısı	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Çok büyük bir kısmı su toplama havzalarında kalan 3. boğaz köprüsü bağlantı yolları İstanbul'un önemli içme suyu rezervleri olan Ömerli, Elmalı, Darlık, Alibeyköy, Büyükçekmece, Sazlıdere ve Terkos havzalarını da yoğun bir yapılaşma baskısı altında bırakacaktır. 1990 sonrasında TEM otoyolunun etkisi ile nüfusun 50 katın üzerinde bir artış göstermesi dikkat çekicidir.
Sosyal ayrışma derinleşecek	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 3. Boğaz köprüsünün kentte yaratacağı yeni yapılaşma baskısı ve nüfus hareketleri, İstanbul'un sosyal dokusunu olumsuz etkileyecektir. Kent merkezinden çeperlere yeni göç hareketleri, kent çeperlerinde kapalı konut sitelerinin gelişimi ve kent-kır ilişkisinin bozulması gibi sonuçlar yaratabilecektir. ▪ Orman ve havza alanları içinde yer seçme eğilimi gösteren kapalı konut siteleri, ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesiyle bu alanlara doğru eğilim göstereceklerdir.
Göç eğiliminde itici bir güç	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Her yeni köprü ve karayolu hareketliliği, göç eğilimine itici bir güç oluşturmaktadır.
Boğaziçi kanununa aykırılık	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Köprünün yaratacağı tahribat Boğaziçi Kanunu'nun genel hükümlerine aykırılık göstermektedir.
Yeni yatırım eğilimleri/kentsel ranttan beslenen sermaye grupları	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Köprü ve bağlantı yollarının yapımı kentin kuzey kesiminde yeni yatırım eğilimlerini harekete geçirecek ve kentsel ranttan beslenen sermaye grupları için büyük bir fırsat olacaktır.

3. köprü projesi 2000'li yıllardaki neoliberal yeniden yapılanmanın mekansal tezahürlerinin kentsel ölçekte yeni alanlara doğru yayılımına olanak tanıyacak olması açısından kritik bir öneme sahiptir. Söz konusu proje, siyasi iradenin mekansal gelişim açısından doğal eşiklere dayanmış olan İstanbul'da, yeni alanlar arayışına bulduğu etkili bir çözümdür. Üstelik bu çözüm, kamuoyuna ulaşımın rahatlatılması ve kamu yararı ilkesi çerçevesinde sunulmakta ve bu yolla projenin meşruiyet çerçevesi kurulmak istenmektedir. Bu noktada 3. köprü, yeni kentsel arsalarla ihtiyaç duyan ve doymak bilmeyen neoliberal kentsel yeniden yapılanma politikasının kentin bakir alanları üzerinde yayılması için eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Böylesi bir merkezi ve yerel idarenin temel politikası haline gelmiş olması ise son derece düşündürücüdür. Öte yandan, kentin master planında bile karşı durulan bu eğilimin bir devlet politikası olarak desteklenmesi, planlama ve onun temel ilkesi olan kamu yararının içinin tümüyle boşaltılması anlamına gelmekte ve bu da neoliberalizmin hakim bir paradigma olarak odağa alınmasının, kentsel alan üzerinden resmini ortaya

koymaktadır.

5.1.1.2.3 Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul'da Kıyı Arkası Büyük Ölçekli Kentsel Projeler (Portlar).

Galataport projesi- Galataport projesine konu olan alan, Karaköy-Tophane ve Salıpazarı üçgeninde yer alan yüzyıllardır liman fonksiyonuyla kullanılmış bir alandır. Söz konusu alan 1993 yılında sit alanı, 1994 yılında turizm merkezi ilan edilmiştir. 2004 yılında satışının gündeme gelmesiyle Galataport adıyla projelendirilmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından alanın koruma amaçlı imar planı çalışmaları yaptırılmış ve uzun dönemli kiralanması gündeme gelmiştir (Kahraman, 2010, s.167)

Proje 1200 m. kıyı şeridi bulunan alanda 100.000 m² büyüklüğünde içerisinde otel, ticaret ve eğlence fonksiyonları gibi karma fonksiyonları barındıracak biçimde tasarlanmıştır. Kahraman (2010, s.167-168), projenin sürecinde Beyoğlu Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Danıştay, Özelleştirme İdaresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Denizcilik İşletmeleri, küresel ve yerel şirketler ve meslek odalarının yer aldığı ve çok aktörlü bir yapının varlığına dikkat çekmektedir. Alanda Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın plan yapma ve onama yetkisi bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca onaylanan plana karşı TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın açmış olduğu dava yetki yönünden iptal edilmiştir. 1/5000 ölçekli koruma amaçlı nazım imar planı ile, Beyoğlu Belediyesi tarafından askıya çıkarılan 1/1000 ölçekli koruma amaçlı uygulama imar planına karşı TMMOB Mimarlar Odası tarafından planın yürütmesinin durdurulması ve iptaline yönelik olarak yargıya taşınmıştır. Ancak davalar sonuçlanmadan 2005 yılında Salı Pazarı Limanı'nın satışı gerçekleştirilmiştir. Danıştay 2006 yılında planların yürütmesini durdurmuştur. Danıştay 6. Dairesi, Salı Pazarı Limanı'nın Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın insiyatifine geçmesi nedeniyle, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı yetkisiz bularak plan çalışmalarını iptal etmiştir. (Kahraman, 2010, s.168). Bu süreçte Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nca iki kez değişik plan önerileri hazırlanarak Koruma Kurulu'na sunulmuş fakat bunlar da Kurul tarafından uygun bulunmamıştır.

2010 yılı içinde Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan ihale ile, söz konusu bölgede yapılacak olan Galataport Projesine ilişkin fizibilite çalışmalarının yapılması ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi amacıyla bir ihale yapılarak, projenin hazırlanması ve plan çalışmalarının onaylanması süreci öncesinde danışmanlık hizmetleri alınmaya başlamıştır. Son olarak, Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, Galataport projesi için 2011 yılının ilk çeyreğinde ihaleye çıkılmasının planlandığını açıklamıştır¹¹.

Galataport projesi sürecinin yasal arka planına bakıldığında ise, süreci hayata geçirmeye yönelik önemli bir yasal ve kurumsal çerçevenin varlığı göze çarpmaktadır.

- 03.07.2005 tarihli ve 5398 Sayılı Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Özelleştirme İdaresi Başkanlığı sınırsız plan yapma yetkisine kavuşmuştur.

“Özelleştirme programındaki kuruluşlara ait veya kuruluş lehine irtifak/kullanım hakkı alınmış arsa ve arazilerin, 3621 sayılı Kıyı Kanunu ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında bulunması halinde bu yerlerde genel ve özel kanun hükümlerine göre imar plânlarını yapmaya ve onaylamaya yetkili olan kuruluşlardan, Bayındırlık ve İskân Bakanlığının uygun görüşü ve diğer yetkili kuruluşlardan (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Denizcilik Müsteşarlığı, belediyeler ve il özel idareleri) görüş alınarak çevre imar bütünlüğünü bozmayacak her tür ve ölçekte imar plânları ve imar tadilatları ile mevzi imar plânları Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca hazırlanarak Özelleştirme Yüksek Kurulunca onaylanmak suretiyle yürürlüğe girer. İlgili kuruluşlar bu arsa ve arazilerin imar fonksiyonlarını beş yıl süreyle değiştiremezler. İlgili kuruluşlar görüşlerini on beş gün içinde bildirir. Bu plânlara göre yapılacak yapılarda her

¹¹ (26.11.2010). Galataport Yeniden İhaleye Çıkıyor. 12 Şubat 2011, <http://www.cnnturk.com/2010/ekonomi/genel/11/26/galataport.yeniden.ihaleye.cikiyor/597561.0/index.html>

türlü ruhsat ve diğer belgeler ile izinler ilgili mevzuat çerçevesinde ilgili kurum ve kuruluşlarca verilir” (5398/Ek Madde 3).

- 5398 Sayılı Kanun’un 13. Maddesiyle, 3621 Sayılı Kıyı Kanunu’nun 6. Maddesi’nde değişikliğe gidilmiş ve Kıyı Kanunu’na Kruvaziyer Liman tanımı eklenmiştir.

“Organize turlar ile seyahat eden kişilerin taşındığı yolcu gemilerinin (kruvaziyer gemilerin) bağlandığı, günün teknolojisine uygun yolcu gemisine hizmet vermek amacıyla liman hizmetlerinin (elektrik, jeneratör, su, telefon, internet ve benzeri teknik bağlantı noktaları ve hatlarının) sağlandığı, yolcularla ilgili gümrüklü alan hizmetlerinin görüldüğü, ülke tanıtımı ve imajını üst seviyeye çıkaracak turizm amaçlı (yeme-içme tesisleri, alışveriş merkezleri, haberleşme ve ulaştırmaya yönelik üniteler, danışma, enformasyon ve banka hizmetleri, konaklama üniteleri, ofis binalar) fonksiyonlara sahip olup, kruvaziyer gemilerin yanaşmasına ve yolcuları indirmeye müsait deniz yapıları ve yan tesislerinin yer aldığı kruvaziyer ve yat limanları,

Özelleştirme kapsam ve programına alınan ve sahil şeridi belirlenen veya belirlenecek olan alanlar ile kıyı ve dolgu alanlarında yapılacak yat ve kruvaziyer limanlarının ihtiyacı olan yönetim birimleri, destek birimleri, bakım ve onarım birimleri, teknik ve sosyal altyapı ve konaklama birimleri ile ilgili kullanım kararları ve yapılanma şartları imar plânı ile belirlenir” (5398/Madde 13).

Görüldüğü üzere Galataport projesi siyasi iradenin farklı aktörlerini ve sermayenin taleplerini aynı potada buluşturan bir proje olması açısından dikkat çekicidir. Kıyıların kamusal kullanıma ait olduğu gibi Anayasal anlamda güvence altına alınmış olan ve 3621 Sayılı Kıyı Yasa’sında da yer alan çok temel bir ilke Torba yasaların içine koyulan ek maddelerle mevzuatın içine sızdırılmakta ve sürece yön verecek aktörler yeni yetkilerle donatılarak sahneye taşınmaktadır. Neoliberalizmin en temel itikatlarından olan özelleştirme politikası, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın eline bir planlama aracı olarak verilmektedir. Bu durum son derece kritik bir noktaya işaret etmektedir. Siyasi irade, yani devlet eliyle Anayasal

anlamda kamu yararı ilkesiyle güvence altına alınan alanlar yine devlet eliyle sermayenin karlı yatırımları için hazır hale getirilmektedir. Üstelik bu süreç yine siyasi irade içinde yer alan yargı kanalının verdiği tüm iptal kararlarına rağmen kararlılıkla sürdürülmektedir. Bu gelişim neoliberal kentleşmenin mekansal tezahürlerinin doğrudan siyasi irade ile hayata geçirilişinin net bir göstergesi olmaktadır.

Haydarpaşa Port Projesi- Yazılı ve görsel basında Haydarpaşa Port Projesi olarak gündeme gelen projenin planlama sürecinin temelini oluşturan süreç üç yasal yapılanma içerisinde gelişmiştir (Karaoğlu ve Yıldız, 2010, s.197-199). Süreci şekillendiren üç temel yasa şu şekildedir:

- 17.09.2004 tarihli ve 5234 Sayılı Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un Geçici 5 maddesinde:

“Mülkiyeti Hazineye ait İstanbul İli, Üsküdar İlçesi, Selimiye ve İhsaniye mahallelerinde bulunan ve Haydarpaşa Limanı olarak kullanılan taşınmazları, üzerindeki muhdesatı ile birlikte ödenmiş sermayesine ilave edilmek üzere, Ulaştırma Bakanlığının ilgili kuruluşu olan Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğüne bedelsiz olarak devretmeye Maliye Bakanı yetkilidir”

“Bu taşınmaz mallarla ilgili olarak imar mevzuatındaki kısıtlamalar ile plân ve parselasyon işlemlerindeki askı, ilân ve itirazlara dair sürelerle ilişkin hükümlere tâbi olmaksızın, her ölçekteki imar plânını yapmaya, yaptırmaya, değiştirmeye, re'sen onaylamaya ve her türlü ruhsatı vermeye Bayındırlık ve İskân Bakanlığı yetkilidir. Plân hazırlama ve onaylama işlemleri Bayındırlık ve İskân Bakanlığının uygun görülen birimince, ruhsat ve plân uygulama işlemleri ise Bayındırlık ve İskân Bakanlığı il teşkilatınca yerine getirilir. Kesinleşen plânlar ilgili belediyelere tebliğ edilir. Bu plânların uygulanması zorunludur”

“Bu maddenin birinci fıkrasının uygulanmasına ilişkin usul ve esasları

belirlemeye Maliye ve Ulaştırma Bakanlıkları, ikinci fıkrasının uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye ise Bayındırlık ve İskân Bakanlığı yetkilidir”. (5234/Ek Madde 5)

İfadelerine yer verilmektedir. Bu yasa kamuoyuna Haydarpaşa Yasası olarak yansımış ve düzenleme ile Haydarpaşa bölgesindeki planlama konusundaki yetkili merci Bayındırlık ve İskan Bakanlığı olarak belirlenmiştir.

- 21.05.2004 tarihli ve 5335 Sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un ilgili 32. maddesinde ise;

“T.C. Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü mülkiyetindeki işletmecilik fazlası taşınmazların satılarak veya devredilerek satış veya devir bedellerinin yeni demiryolu inşaatı ve mevcut demiryollarının bakım ve onarımı ile iyileştirilmesinde kullanılması kaydıyla, taşınmazların satış veya devrine T.C. Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü Yönetim Kurulu yetkilidir”

“Özelleştirme Yüksek Kurulunca özelleştirme programına alınan Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD) İşletmesi Genel Müdürlüğü kullanımındaki liman sahaları içinde kalan Hazineye ait taşınmazlar, talep edilmesi halinde bedelsiz olarak TCDD Genel Müdürlüğüne devredilir”.

“TCDD Genel Müdürlüğü, taşınmazlarının satışı ve değerlendirilmesi uygun görülen yerler için 4.1.2002 tarihli ve 4734 sayılı Kanuna tâbi olmaksızın, 28.7.1981 tarihli ve 2499 sayılı Kanuna tâbi ekspertiz şirketlerine rayiç bedel tespit ettirmeye, gerçek ve özel hukuk kişilerine her ölçekteki imar planlarını yaptırmaya, ilan, reklam, proje, kontrollük, danışmanlık veya pazarlama gibi konularda hizmet satın almaya ve bütün bu giderler için satılan ve değerlendirilen taşınmazların tahsil edilen bedellerinin % 2’sini geçmemek üzere bu bedellerden ödeme yapmaya yetkilidir” (5335/Madde32).

Görüldüğü üzere bu kanun ile TCDD’ye söz konusu alan üzerinde plan yaptırma yetkisi verildiği görülmektedir.

- 24.07.2008 tarihli, 5793 Sayılı Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 43. Madde'sinde ise

“Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi (TCDD) Genel Müdürlüğünün mülkiyetindeki taşınmazlardan yatırım planları, işletmecilik esasları ve bu konuda oluşturulacak komisyonun teknik değerlendirmesi dikkate alınarak işletmecilik fazlası taşınmazların belirlenmesine ve bu taşınmazların satışına karar verilmesine TCDD Yönetim Kurulu yetkilidir”

“İmar planında TCDD alanı veya TCDD hizmet alanı olarak ayrılan taşınmazlar ancak imar planı değişikliği yapılarak satışa konu edilebilir. Satış bedelleri TCDD tarafından yeni demiryolu inşaatı ve mevcut demiryollarının bakımı, onarımı ve iyileştirilmesi ile demiryolu araçlarının temininde kullanılır”.

“Satışı ve değerlendirilmesi yapılacak taşınmazlar, TCDD Genel Müdürlüğü tarafından çevre imar bütünlüğünü bozmamak kaydıyla yapılan veya yaptırılan her ölçekteki imar ve parselasyon planları, büyükşehir belediye sınırları içerisinde kalan alanlar için büyükşehir belediye meclisi tarafından, il, ilçe ve belde belediye sınırları ile mücavir alanları içerisinde kalan alanlar için ilgili belediye meclisleri tarafından, diğer yerlerde ilgili valilik tarafından, planların belediyelere veya valiliğe intikal ettiği tarihten itibaren üç ay içerisinde aynen veya değiştirilerek onaylanması suretiyle yürürlüğe girer. Üç ay içerisinde onaylanmayan planlar Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından re'sen yürürlüğe konulur.”

“Ayrıca, TCDD'ye ait işletmecilik fazlası taşınmazlardan TCDD Yönetim Kurulunca uygun görülenler 4046 sayılı Kanun çerçevesinde özelleştirilmek üzere Özelleştirme İdaresi Başkanlığına bildirilir. Bunun üzerine söz konusu taşınmazlar Özelleştirme Yüksek Kurulunca özelleştirme kapsam ve programına alınır. Özelleştirme uygulamasına ilişkin iş ve işlemler 4046 sayılı Kanuna göre Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca yürütülür. Özelleştirme uygulamaları

sonucunda elde edilecek gelirler, özelleştirme giderleri düşüldükten sonra tahsilini izleyen onbeş gün içerisinde Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca TCDD Genel Müdürlüğüne aktarılır.”(5793/43)

ifadelerine yer verilmekte ve TCDD’ye ait taşınmazların Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na tesliminin söz konusu olmasıyla bu alanların özelleştirilmesinin önü açılmış olmaktadır.

Haydarpaşa bölgesine ilişkin dönüşüm odaklı çalışmalar, 2005 yılında ağırlık kazanmış ve kamuoyuna Manhattan Projesi olarak duyurulan ‘Haydarpaşa Garı ve Limanı Dönüşüm Projesi’ 2004 yılında çıkarılan 5234 sayılı Kanundan sonra gündeme gelmiştir. Projede plan yetkisi TCDD’ye ait olup, proje büyük sermaye gruplarından olan Çalık Grubu’na yaptırılmıştır.

Proje, 130 ha’lık alanı kapsamakta olup, yat limanı, yat klübü, cruises gemi limanı, 5 yıldızlı oteller, kongre merkezi, fuar alanı, ticaret alanı, alışveriş merkezi, ofis, konut vb. kullanımları içermekte olup yaklaşık 34 ha.lık deniz alanının doldurulmasını öngörmektedir. Maliyeti ise 5 milyar ABD doları olarak hesaplanmaktadır (Turan, 2009 ,s.229). Öte yandan, projenin yap-işlet-devret modeli ile ihale edilmesi düşünülmektedir. Proje çok fazla inşaat alanı ve yapı yüksekliğine sahip olması, tarihi dokuya önem vermemesi, ve sahil alanını kamusal kullanıma kapaması nedeniyle koruma kurulundan onay alamamıştır (Karaoğlu ve Yıldız, 2010, s.197-199).

Bundan sonra geliştirilen ikinci proje ise, kamuoyuna Venedik projesi olarak yansıyan ve Mimar Şefik Birkiye’nin Brüksel’deki mimarlık şirketi tarafından hazırlanan projedir. Söz konusu projenin yaklaşık 220 ha.lık bir alanı kapsadığı, bir önceki proje ile kıyaslandığından aynı yoğunluğu dikeyde değil yatayda veren bir proje olduğu görülmektedir. İçindeki kullanımlar ise, konut, ofis, otel, alışveriş merkezi, kongre merkezi, fuar alanı, marina gibi kullanımlar olup Venedik tarzı kanallar biçiminde tasarlanmıştır (Karaoğlu ve Yıldız, 2010, s.200).

Bölgeye ilişkin koruma imar planı çalışmaları ise, 30.11.2007 tarihinde TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğü'nün, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile protokol imzalaması ile başlamıştır.

“Haydarpaşa gibi özellikli bir bölgeden maksimum gelir elde etme fikri TCDD’yi harekete geçirmiştir. TCDD buradan kazandığı geliri, diğer projelerde kullanmak amacıyla, Manhattan Projesi, Venedik Projesi gibi adlarla anılan tasarımlar yapmıştır. Burada dikkate alınmayan nokta; zaten Haydarpaşa’nın tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik dokusuyla bir kimliğinin olduğu ve dünyadaki herhangi bir kente benzemesinin altında kimlik kaybı olacağı noktasıdır” (Karaoğlu ve Yıldız, 2010, s.201).

İstanbul’un köklü bir tarihi geçmişe sahip ve kamusal alanlarından birisi olan Haydarpaşa bölgesi üzerinde 2000’lerin ilk çeyreğinden bu yana yürütülmek istenen planlama çalışmaları neoliberal kentleşme kapsamında son derece ilginç bir örnek teşkil etmektedir.

Öncelikle Karaoğlu ve Yıldız’ın da (2010, s. 201) dikkat çektiği gibi zaten kendi kimliği olan bir bölgeye, yeni bir kimlik kazandırılmaya çalışılması anlamsızdır. Bunu siyasi irade ve sermayenin iradesi tarafından anlamlı hale getiren nokta ise; yaratılan bu yeni kimlikle kentsel alan üzerinden maksimum karın elde edilmesi hedefidir. Nitekim, bölge için önerilen otel, alışveriş merkezi, ofis, fuar alanı marina ve hatta konut kullanımları neoliberal sürecin kentsel mekandaki somut izleridir. Üstelik bu kullanımların toplumun oldukça sınırlı bir kesiminin alım ve kullanım gücüne hitap edeceği ortadadır.

Ancak burada çok daha kritik olan nokta, tarihsel niteliğe ve köklü bir geçmişe sahip, kamu mülkü olan, getirilmek istenen fonksiyonlarla hiçbir bağlantısı bulunmayan ve bu özellikleri itibariyle de dönüştürülmesi oldukça güç olan bir bölgenin üzerinde yapılmak istenen bu radikal dönüşümün, devletin sürecin ana aktörü haline gelmesiyle birlikte gelişimidir. Siyasi irade olamayacak bir şeyi 2000’li yılların neoliberal politikalarına paralel olarak olur hale getirmek için, güçlü bir yasal

çerçeve oluşturmakta ve süreci harekete geçirecek kurumları yetkilerle donatmaktadır. Bu noktada siyasi irade ile kol kola yürüyen aktör ise şüphesiz sermaye olmaktadır. Sermaye burada ikili bir rol üstlenmektedir. Öncelikle bu alan üzerindeki kar ve rant odaklı talepleriyle hem siyasi irade hem de kamuoyu üzerinde görünür ve görünmez bir baskı alanı oluşturmaktadır. Hedefleri siyasi irade ile örtüştüğü noktada ise alanın dönüşümünü üstlenmek üzere devreye girmektedir. Özünde her iki aktörün de neoliberal sürecin temel itikatlarına paralel olarak rollerinin hakkını sonuna kadar verdikleri görülmektedir.

5.1.1.3 Özelleştirmeler

Özelleştirme, günümüzde ekonomik ve sosyal alanda önemli değişimlere neden olan temel bir kavram niteliği taşımaktadır. Özelleştirmenin kökleri neoklasik iktisat yaklaşımlarının etkin olmaya başladığı 1960'lı yılların başlarına dayanmaktadır (Şenses, 1995). Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “Devlete ait taşınır taşınmaz malların, teklif alma veya ihale yoluyla satışını yapma” (TDK, 2008) olarak tanımlanmakta ve birden çok disiplin alanına girmesi nedeniyle tanımında farklılıklara rastlanmaktadır (Aktan, 1992). Bu çerçeveden bakıldığında; özelleştirmeyi sosyal, mekansal ve yönetsel amaçlarla değişen ekonomik bir süreç olarak tanımlamak mümkündür (Eren, 2007). Özelleştirme en genel tanımıyla, devletin iktisadi alandaki faaliyetlerinin sınırlandırılması ve ekonomik faaliyetlerde veya mülkiyette piyasa güçlerinin etkili kılınmasını ifade eden uygulamalar anlamına gelmektedir (Öztürk,2002). Özelleştirmeyi kamu iktisadi teşebbüslerinin özel sektöre devredilmesi biçiminde tanımlamak da mümkündür.

“Neoliberal ideolojinin temel itikatlarından birisi piyasanın devletten özel mülkiyetin kamu mülkiyeti ve toplumsal mülkiyetten üstünlüğüdür” ((Kozanoğlu ve diğer., 2008, s. 67). Bu noktadan hareketle, özelleştirmenin ana felsefesini devletin görev alanı üzerinden tarifleyen görüş çerçevesinde özelleştirme; devletin, asli görevleri olan adalet ve güvenliğin sağlanması yolundaki harcamalar ile özel sektör tarafından yüklenilemeyecek altyapı yatırımlarına yönelmesi, ekonominin ise pazar mekanizmaları tarafından yönlendirilmesi biçiminde ifade edilmektedir (ÖİB, 2006).

Basit bir genelleştirmeye, özelleştirme uygulamalarının temel amaçlarını; ekonominin planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçmesi, ekonominin uluslar arası rekabete açılması, devletin ekonomideki yükünün azaltılması ve mülkiyeti tabana yaymak biçiminde sıralamak mümkündür (Akdiş, 1994; Ersoy, 1995). Özelleştirmenin, bir takım sosyal ve ekonomik gerekçelerinin olduğu ancak bunların yanında küreselleşmenin bir aracı ve siyasi bir yaklaşım olarak gündeme geldiği görülmektedir (Keskinok ve diğer., 2005). Özelleştirmenin en temel amacı, daha önce kâra yönelik üretim dışında kalan alanları sermaye birikiminin hizmetine sunmaktır (Kozanoğlu ve diğer., 2008).

Özelleştirmenin arka planına bakıldığında; kapitalizmin temel araçlarından birisi olarak ortaya çıktığı ve bu oluşuma neden olan önemli kırılma noktalarıyla geliştiği gözlenmektedir. Bu kırılma noktaları, dünya kapitalizminin yaşadığı 1929 ve 1970’li yılların ortalarında ortaya çıkan krizler biçiminde olup, özelleştirmenin bir önceki krizin sonuçlarının diğer krizin nedenleri haline geldiği bir süreçle açığa çıktığı izlenmektedir. 1929’daki dünya ekonomik krizi sonrası Keynesyen yaklaşım mali ekonomik politika olarak kullanılmaya başlamış ve devletin iktisadi hayattaki rolü ve ağırlığı artmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında refah devleti anlayışının yükselişiyle birlikte, devletin etkinliği pekişmiş, kamu iktisadi kuruluşlarının ekonomideki payı önemli büyüklüklere ulaşmıştır (Öztürk, 2002; Akşid, 1994). 1950 ve 1970 yılları arasında Batılı devletlerdeki ekonomik büyüme, refah devletinin işlerlik kazanmasında etkili olmuştur. Özellikle 1960-1980 arası dönem dünyadaki pek çok ülkede kamu kesiminin ekonomi içindeki ağırlığının arttığı bir döneme karşılık gelmektedir (Şenses, 1995).

Ancak 1970’li yıllardan itibaren ortaya çıkan petrol kriziyle birlikte, batılı ülkeler tarafından söz konusu darboğazın nedeni, serbest piyasa ekonomisi önündeki engeller olarak görülmeye başlamıştır. Krizin aşılması noktasındaki yönelim, serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırılması ve bu nedenle serbest piyasa mekanizması karşısında önemli bir engel haline gelen, iktisadi yapılanma içinde rolü genişleyen ve önemli bir müdahale gücüne sahip olan devletin etkinliğinin zayıflatılması yönünde olmuştur. Söz konusu arka planla birlikte 1980 yılına

gelindiğinde, iktisadi alandaki yeniden yapılanmayı sağlayacak olan en temel araç, özelleştirme olarak öne çıkmaktadır (Öztürk, 2002). Özelleştirme uygulamalarına yön veren yeni liberal akım, iktisat dışı ölçütlerle oluşturulmuş tüm kurum, mülk ve girişimin iktisadi alandan tasfiye edilmesini ya da iktisat tarafından emilmesini gündeme getirmektedir (Başer, 1996). Bu noktada özelleştirme, etkinlik, verimlilik, mülkiyetin tabana yayılması ile ilişkilendirilse de temel amaç piyasa ağırlıklı bir yaklaşımı öne çıkarmak olmuştur (Şenses, 1995).

5.1.1.3.1 Türkiye’de Özelleştirme Politikaları. Özelleştirme uygulamalarının başlangıcına bakıldığında, ekonomide yeni kaynak yaratma ve var olan kaynakları verimli olarak kullanma hedeflerinin öne çıktığı gözlenmektedir. Askeri ve sivil hükümetlerin Türkiye’de 1980’lerde uygulamaya çalıştıkları model, daha önce uygulanan ithal ikameci sanayileşme stratejisi yerine, liberal piyasa ekonomisini kurmayı amaçlamıştır (Buğra, 2007). Dolayısıyla dünyadaki bu genel konjonktür paralelinde, 1980 yılı ile birlikte ülkemizde ithal ikameci ve dışa kapalı kalkınma politikalarından vazgeçilerek, ülke kapılarının dışarıya açıldığı liberal ekonomik politikalara doğru temel bir geçiş yaşanmıştır. Türkiye’de özelleştirme uygulamalarının başlatılmasındaki temel sloganlar; “ulusal ekonominin etkinliğini yükseltmek”, “sermayeyi tabana yaymak” ve “serbest bir piyasa sistemi oluşturmak” biçiminde dile getirilmiştir (Boratav ve diğer., 1998).

24 Ocak 1980 kararları ile imzalanan istikrar paketiyle dışa açık, ekonominin özel sektör öncülüğünde büyümesini ve bu süreç içinde devletin küçültülmesini hedefleyen politikalar benimsenmiştir. Söz konusu ekonomik programın başarıyla hayata geçirilebilmesi için korumacı devletçi dönemden kalan katı kuralların esnetilmesi yönünde gündeme gelen ve sürecin odağına yerleşen temel dönüştürücü araç ise “özelleştirme” olarak belirginleşmektedir. Bunun için önerilen üçlü stratejinin ayaklarını ise; basitleştirme (simplification), merkezden uzaklaştırma (decentralization) ve devlet müdahalesini kaldırma (deregulation) oluşturmaktadır. 1980’li yıllarda özelleştirme politikalarının gelişmekte olan ülkeler üzerinde uygulamaya geçirilmesinde etkin olan en temel iki aktör Dünya Bankası ve IMF olmuştur. Söz konusu aktörler girişimci ve müdahaleci devletin yerini, piyasa

mekanizmasının almasını öngören politikaları temel alan, yapısal uyum programları geliştirmişlerdir (Şenses, 1995).

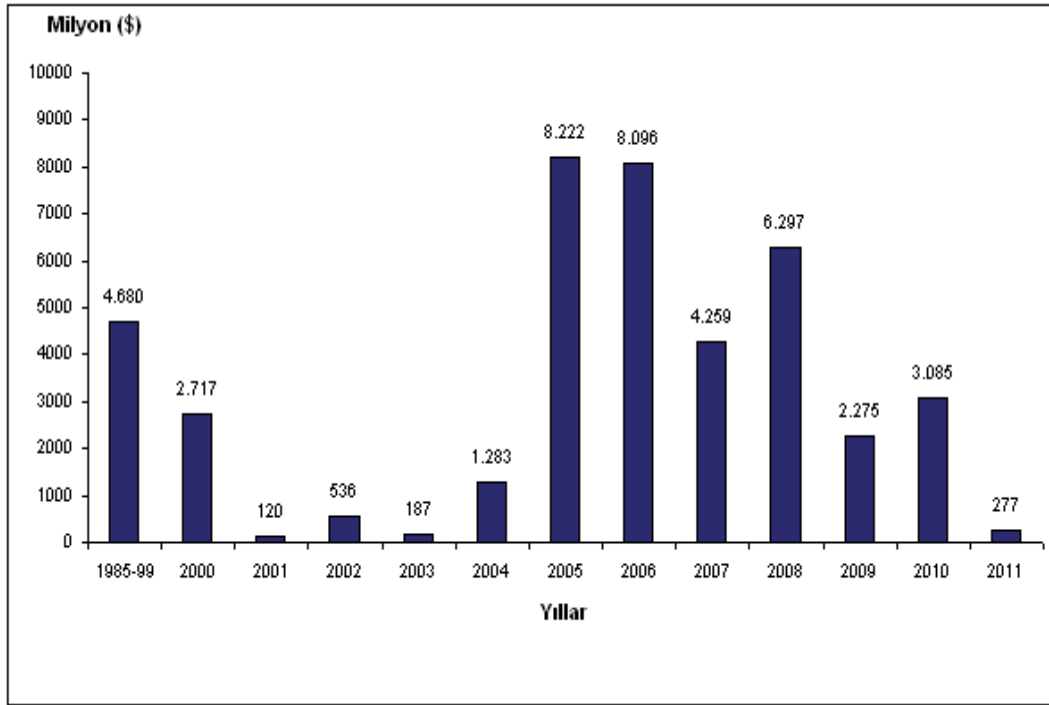
Türkiye'deki özelleştirme deneyimlerinin arkasında, üç temel amaçtan bahsetmek mümkündür (Boratav vd., 1998):

- Birincisini, kamu maliyesinin krizi olarak tanımlanmaktadır. Sürekli artma eğilimi gösteren kamu açıkları karşısında iktidarlar KİT satışları yoluyla özelleştirmeyi hazineye gelir sağlamada temel bir araç olarak görmüşlerdir.
- İkincisi; uluslar arası finans çevrelerinin yapısal uyum politikalarına uyum sağlayarak saygınlık kazanmak istenmiştir. Bu doğrultuda siyasi iktidarlar özelleştirmeyi Türkiye'nin uluslar arası finansal itibarını oluşturmada ön koşul olarak görmüşlerdir.
- Üçüncüsü ise; Türkiye burjuvazisinin, özelleştirmeyi çok verimli bir kaynak aktarma mekanizması olarak görmesiyle birlikte, siyaset ve üst düzey bürokrasi çevreleriyle belirli sermaye grupları arasında doğan yakınlıklar olmuştur. Dolayısıyla özelleştirme uygulamalarının büyük bir bölümü, süreç içinde bu çevreler lehine gelişerek rant ve kaynak transferi mekanizmasına dönüşmüştür.

Türkiye'deki özelleştirme sürecinde 1980-1988 yılları arasındaki dönem, hazırlık aşaması olarak kabul edilmektedir. 1988 sonrası dönemde özelleştirme uygulamaları fiilen başladığı görülmektedir (Şenses, 1995). 1980 sonrası süreçte özelleştirme sürecinin meşru ve yasal kılınabilmesi amacıyla, halkı bu yöndeki politikaların haklılığı ve gerekliliğine ikna edebilmek adına iktidarların yoğun bir çaba içine girdikleri bilinmektedir (Şenses, 1995; Boratav ve diğer., 1998). Özelleştirme, başlarda istenilen sonuçları vermese de süreç içinde önemli kuruluşlar bu yolla elden çıkarılmıştır. Bu dönemdeki özelleştirme uygulamalarının ortak özelliklerine bakıldığında; büyük bir bölümünün belirli şirketler ve çıkar grupları lehine geliştiği gözlenmektedir. Dolayısıyla bu durumun belirli iş çevrelerine kaynak aktarılması sonucunu doğurduğu ve özelleştirmenin kendine özgü bir rant örüntüsü yarattığı bilinmektedir (Boratav ve diğer., 1998).

Türkiye’de 2000’li yıllara gelindiğinde, 1980 sonrasındaki süreci bölen temel bir kırılma noktasıyla daha karşılaşılmaktadır. Neoliberal yapısal reformların odağına yerleşen **en temel yapılandırma aracı ise özelleştirme** olmaktadır. AKP yönetimi altında geliştirilen yapısal reformlar, özelleştirmeler yoluyla tüm alanlara yayılarak etkin hale getirilmiştir (Boratav, 2006).

Sürecin arka planına bakıldığında; 1999 yılında ekonominin yeniden yapılandırılması yönünde IMF’ye sunulan niyet mektubunda bulunan üç ana hedeften birisini; sosyal güvenlik, özelleştirme ve tarım kesimine yönelik yapısal nitelikli dönüşümlerin oluşturduğu görülmektedir (Yeldan, 2001b). Dolayısıyla yeni programın, kamuya kaynak aktarımını daraltmak ve devleti küçültmek amacını taşıdığı gözlenmektedir. Bu amaç 1980’lerden sonra hep hedeflenen bir amaç olmuş ancak tam olarak gerçekleşememiş bir hedef olarak durmaktadır. Bu noktada devlet, etkinliği servet transferinde büyüyen bir yapılanmaya dönüşmüştür (Sönmez, 2004). 2000-2001 krizine bir IMF programıyla giren Türkiye, krizin yönetimini de IMF’ye devretmiştir. AKP iktidarı da IMF programlarının sadık uygulayıcısı olmaya devam etmektedir (Boratav, 2006). Nitekim 28.04.2008 tarihli IMF niyet mektubu bunu kanıtlar niteliktedir. 1980’den sonra neoliberal yeniden yapılanmanın en temel hedeflerinden birisi olan özelleştirme politikaları 1980’lerin ikinci yarısından 2000’li yıllara kadar emekleme dönemi geçirmiş ancak esas atılım 2000’li yıllarla birlikte olmuştur.

Şekil 5.5 Türkiye’de yıllar itibariyle özelleştirme hacmi (<http://www.oib.gov.tr/>)

Nitekim Türkiye’deki yıllar itibariyle tüm özelleştirme hacmini gösteren yukarıdaki grafik de durumu açıklar niteliktedir. Neoliberal yeniden yapılanma süreci, özelleştirme alanında özellikle 2004 sonrası dönemde tüm yasaları, kurumları ve uygulamalarıyla daha etkin bir hale geldiği izlenmektedir.

Bu noktada Türkiye’de 2000’li yıllarda AKP hükümetiyle birlikte gündeme gelen ikinci yeniden yapılanma döneminin öne çıkan özelliklerini Ahmet İnsel şu şekilde sıralamaktadır: AKP hükümetinin piyasa toplumu yaratma hedefinin ana eksenini, sermaye birikiminin devlet merkezli olmaktan çıktığı, devlet himayesinin iktisadi yaşamda etkisiz bırakıldığı bir piyasa ekonomisi oluşturmaktadır. Söz konusu hükümetin, Özal’ın programının devamcısı olduğu, bu programı nihai hedefine ulaştırma arzusu taşıdığı ve bu doğrultuda çok daha tutarlı bir kapitalist ekonomi ve ona karşılık gelen siyasi-toplumsal yapılanmayı hedeflediği açık olarak görülmektedir. Hükümetin ana hedefi, mal ve hizmet üretmek değil, mal ve hizmet üreten mekanizmayı çalışır durumda tutmak olmaktadır. AKP hükümeti kamu yatırımlarını geçmiştekenden çok daha fazla sınırlamaya yönelik bir politika izlemektedir. Buna paralel olarak, hükümetin ekonomi kurumları oluşturmak

istedikleri sermaye birikim modelinin özel sektör ağırlıklı bir büyüme modeli olduğunu, bu nedenle de özel sektörün önünün açılması gerektiğini vurgulamaktadırlar (İnsel, 2004)

Özelleştirmesi yapılan kamu kurumlarına bakıldığında, Sümerbank, Etibank, Et Balık Kurumu, Çimento Fabrikaları, Yem Fabrikaları, Limanlar, Demir çelik Fabrikaları, Kömür İşletmeleri, TÜPRAŞ, PETKİM, SEKA, Türk Telekom ve Tekel olmak üzere neredeyse tüm KİT'lerin özelleştirildiği görülmektedir (Turan, 2009, s.236). Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın resmi sitesinden alınan bilgilere göre, 1985 yılından itibaren 270 kuruluştaki kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 814 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 114 tesis, 6 liman, şans oyunları lisans hakkı ile araç muayene istasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır (ÖİB, 2011, s.8).

AKP'nin parti programı, seçim beyannamesi ve acil eylem planlarında, özelleştirmeye ilişkin hedefleri açık ve net olarak ifade edilmektedir.¹² Diğer taraftan Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanan ve 2009-2013 yıllarını kapsayan Strateji Planı başlıklı çalışma özelleştirmeye ilişkin kararlılığı açık bir biçimde ortaya koymaktadır¹³.

5.1.1.3.2. Özelleştirme- Planlama-Kent İlişkisi. Bilindiği üzere, 1980 sürecinde Türkiye yeni ekonomik yapılanmayı hayata geçirebilmenin ve gereken sermaye girdisini yaratmanın en pratik yolu olarak, tercihini sermayenin yönünün kent topraklarına çevrilmesi ve bu alana yönelmiş yatırımların canlandırılması biçiminde kullanmıştır. 2000'li yıllarda çok daha güçlü neoliberal politikalar ve etkin uygulama alanlarıyla gündeme gelen yeniden yapılanma döneminde de ekonomik girdi yaratma ve var olan veya olası krizleri aşmada kullanılan en pratik çözümlerden birinin, sermayenin karlı alanlar arayışındaki yönünü yine kent ve kent topraklarına

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Çalışmanın Üçüncü Bölümü- AKP Politikalarının Neoliberal Eksende Söylem Analizi-Özelleştirme başlığı.

¹³ Söz konusu çalışmada özelleştirme alanındaki vizyon tarifi dikkat çekicidir. "İdaremizin bugüne kadarki vizyonu ekonomide verimlilik artışı ve kamu giderlerinde azalma sağlanması amacıyla kamu varlıklarının özelleştirilmesi biçiminde olmuştur" Ancak bundan sonraki vizyonun bunun da ötesine taşınarak, "Küresel ölçekte rekabet gücüne sahip bir Türkiye hedefine özelleştirme uygulamalarıyla öncülük etmek" biçiminde ifade edildiği görülmektedir (ÖİB, 2008, s.10)

çevirmesi biçiminde öne çıkarıldığı görülmektedir. Bu çerçevede, “özelleştirme”, kentin neoliberal politikalarla yeniden organize edilmesinde çok daha etkin ve güçlü bir araçsal rol üstlenmektedir. KİT’lerin satışı ile ilgili ilk uygulamalar, 1980’lerin ikinci yarısında gündeme gelmiş (Şenses, 1995) ve Türkiye’de özelleştirme ve planlama arasındaki giderek daha da güçlenecek olan ilişki bu dönemden itibaren hayat bulmaya başlamıştır. Özellikle satış ve kullanım hakkının devri yoluyla gerçekleştirilen özelleştirme süreçlerinde, planlama ve özelleştirmenin kesişim noktasının “mekan” olduğu düşünüldüğünde, planlama ve özelleştirme arasındaki ilişkinin ne denli önemli bir ilişki olduğu fark edilecektir.

Kentsel mekanda özelleştirme yoluyla yaratılan kapitalist üretim olgusuyla kamu mülkü arasındaki ilişkinin boyutlarının çözümlenebilmesi önem taşımaktadır (Eren, 2007). Bilindiği üzere, planlamanın en önemli amaçlarından biri, piyasa eğilimleri içinde ortaya çıkan gelişmelerin kamu yararı ilkesi çerçevesinde yönlendirilmesidir (ŞPO, 1995). Bu noktada en büyük gerilim alanı, özelleştirme ile kamu yararı arasında gündeme gelmektedir. Türkiye’nin 20-25 yıllık özelleştirme deneyimine bakıldığında değerlendirilmesi gereken öncelikli alanlardan birisi, ülkenin özelleştirme uygulamaları ile elde edileceği taahhüt edilen mali kaynakların, kente ve kamuya geri dönüp dönmediği noktasında olmaktadır (Keskinok ve diğer., 2005).

Kamu mülklerinin ve arsalarının özelleştirilmesi, 2000’li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinde Devlet ile piyasa arasındaki güçlü ilişkinin en net gözlenebileceği alanlardan birisi olmaktadır. Siyasi irade, neoliberalizmin en temel itikatlarından olan özelleştirme politikasını odağa almakta, kamuya ait mülklerin mülkiyet ya da işletme hakkını özel sektöre devretme noktasında karar üretmekte ve bu aşamadan sonrasını tümüyle sermayenin önceliklerine bırakmaktadır. Her şeyin ötesinde kamudan özel sektöre doğru evrilen ve çok temel bir politika değişimine işaret eden bu sürecin gerçeklik kazanabilmesi için yasal çerçevesinin ve kurumsal yapılanmasının da neoliberal kentleşme evresinin dinamiklerine uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Nitekim, 2000’li yıllarda özelleştirme işlemlerinin başındaki ve siyasi iradeyi temsil eden Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na planlama alanında özel yasal düzenlemelerle güçlü yetkiler verildiği görülmektedir. 03.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren, 5398 Sayılı ‘Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ ile Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na plan yapma konusunda çok önemli yetkiler tanınmıştır. Bu, Türkiye’deki planlama tarihi açısından son derece kritik bir karar niteliğindedir. Öte yandan, 24.07.2008 Tarihli 5793 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 15 maddesi ile de Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın yetkilerinin daha da genişletildiği görülmektedir.

“Özelleştirme programındaki kuruluşlara ait veya kuruluş lehine irtifak/kullanım hakkı alınmış arsa ve arazilerin, 3621 sayılı Kıyı Kanunu ve 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu kapsamında bulunması halinde bu yerlerde genel ve özel kanun hükümlerine göre imar plânlarını yapmaya ve onaylamaya yetkili olan kuruluşlardan, Bayındırlık ve İskân Bakanlığının uygun görüşü ve diğer yetkili kuruluşlardan (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Denizcilik Müsteşarlığı, belediyeler ve il özel idareleri) görüş alınarak çevre imar bütünlüğünü bozmayacak her tür ve ölçekte imar plânları ve imar tadilatları ile mevzi imar plânları Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca hazırlanarak Özelleştirme Yüksek Kurulunca onaylanmak suretiyle yürürlüğe girer (5398/Ek Madde 3)

“Özelleştirme programındaki kuruluşlara ait veya kuruluş lehine irtifak ve/veya kullanım hakkı alınmış arsa ve araziler ile özel kanunları uyarınca özelleştirilmek üzere özelleştirme programına alınan arsa ve arazilerin, ... imar planlarını yapmaya ve onaylamaya yetkili olan kurum veya kuruluşlardan görüş alınarak çevre imar bütünlüğünü bozmayacak her tür ve ölçekte plan, imar planı ile değişiklik ve revizyonları müellifi şehir plancısı olmak üzere Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığınca yapılarak veya yaptırılarak Özelleştirme Yüksek Kurulunca onaylanmak ve Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle

kesinleşir ve bu Kanununun 8 inci maddesinde yer alan ilan ve askıya dair hükümlerden muaf olarak yürürlüğe girer. İlgili kuruluşlar bu madde kapsamında yapılan planları devir tarihinden itibaren beş yıl süreyle değiştiremezler...”
(5793/madde 15)

“Hükümet yapılan kanun değişiklikleri ile kentsel toprağın özelleşmesi karşısındaki tüm pürüzleri ortadan kaldırmakta ve kentsel rantın sermayeye aktarılması sürecini kolaylaştırmaktadır” (Kahraman, 2010, s.116). Eren (2010, s.485) imar mevzuatının özelleştirme sürecinde imar hakları ve mülkiyet devrini kontrol etme veya olumsuz etkileri yok etmeye yönelik herhangi bir düzenleyici rolünün bulunmadığına dikkat çekmektedir.

Bu yasal düzenlemelere göre Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı planlama alanında bir otorite haline getirilmektedir. 2000’li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinde, odağındaki temel kavram kamu yararı olan planlama yetkisinin, odağındaki temel eylem alanı özelleştirme olan Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’na da verildiği görülmektedir. Bu son derece ilginç bir durumdur. Bu noktadaki en kritik soru; Özelleştirme İdaresi Başkanlığı’nın elindeki bu son derece güçlü yetki alanını hangi gerekçe ile uygulayacak olduğudur? Temel amacı ile siyasi irade olarak elinde tuttuğu planlama aracının amacı arasındaki taban tabana zıtlık gündemdeki uygulamalardan da görüleceği üzere, kamu yararı kavramının içinin boşaltılması ve hayalet bir kavrama dönüştürülmesi ile sonuçlanmaktadır.

5.1.1.3.3 Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul’da Özelleştirmeler. Arsa bedellerinin ve rant değerlerinin son derece yüksek olduğu İstanbul’da, neoliberalizmin en temel araçlarından olan özelleştirme, kentsel alana müdahaledeki en etkin bir araçlardan birisi olarak öne çıkmaktadır. Kahraman (2010, s. 115), kamu arazilerinin daralan ekonominin açılması ve kamunun kaynak sıkıntısının aşılması için kullanıldığını ifade etmektedir.

Siyasi iradenin odaktaki bir aktör olarak bu sürecin önünü açan kararları ve bu yönde oluşturduğu yasal ve kurumsal çerçeve kapsamında, sermaye kendisine kamu

mülklerinin özelleştirilmesi yoluyla neoliberal sürece uygun karlı yatırımlar yapabilmeye yönünde yeni mecralar bulmaktadır. Kamu iktisadi teşekküllerinin yer aldığı arazilerin, satışa çıkarılması yoluyla, sanayisizleşen İstanbul kentinde kent mekanı üzerinde yapılmak istenen projeler için arsa yaratılmaya çalışılmaktadır. (Kahraman, 2010, s.11).

“Özelleştirme, kentsel planlama gibi, piyasa kurumuna müdahale eden bir devlet eylemidir” (Eren, 2010, s.476). Kahraman (2010, s. 110), 2000’lerden bu yana İstanbul’da kamu mülklerinin satışının yerel kalkınma ve kaynak yaratma şeklinde algılandığını ve kamu mülkleri üzerinden yaratılan rantların ülkenin kaynak sıkıntısını gideren bir araç haline geldiğini ifade etmektedir. Eren (2010, s.477), emlak piyasalarının KİT arazilerinin kentlerde son kalan büyük ve boş araziler olarak algılandığını, kamu arazilerinin kentsel konumları ve gelişme potansiyelleri nedeniyle, yatırımcısına yüksek getiri olanakları sunmaya müsait olduğunu belirtmektedir. Bu noktada sermayedarın bu fırsatı kullanarak kentlerin en değerli alanlarındaki kamu arazilerine özelleştirme yoluyla yatırım yaptığını ve isteklerini gerçekleştirecek imar planlarını ya da revizyonlarını talep ettiğini ifade etmektedir.

“...arazinin özelleştirme kapsamında devri söz konusu olduğunda; arazinin gelişimi kentsel ihtiyaçtan çok piyasanın talebi doğrultusunda olmaktadır... piyasanın taleplerini karşılamak için idare piyasa yönelimli planlama yaklaşımlarını uygulamaktadır” (Eren, 2010, s.477). 2000’li yıllarda devlet, İstanbul’da bulunan kamu mülklerini kaynak yaratmak amacıyla özelleştirmeye başlamıştır. Bu noktada sermayenin büyük baskısı da göz ardı edilmemelidir (Kahraman, 2010, s. 113).

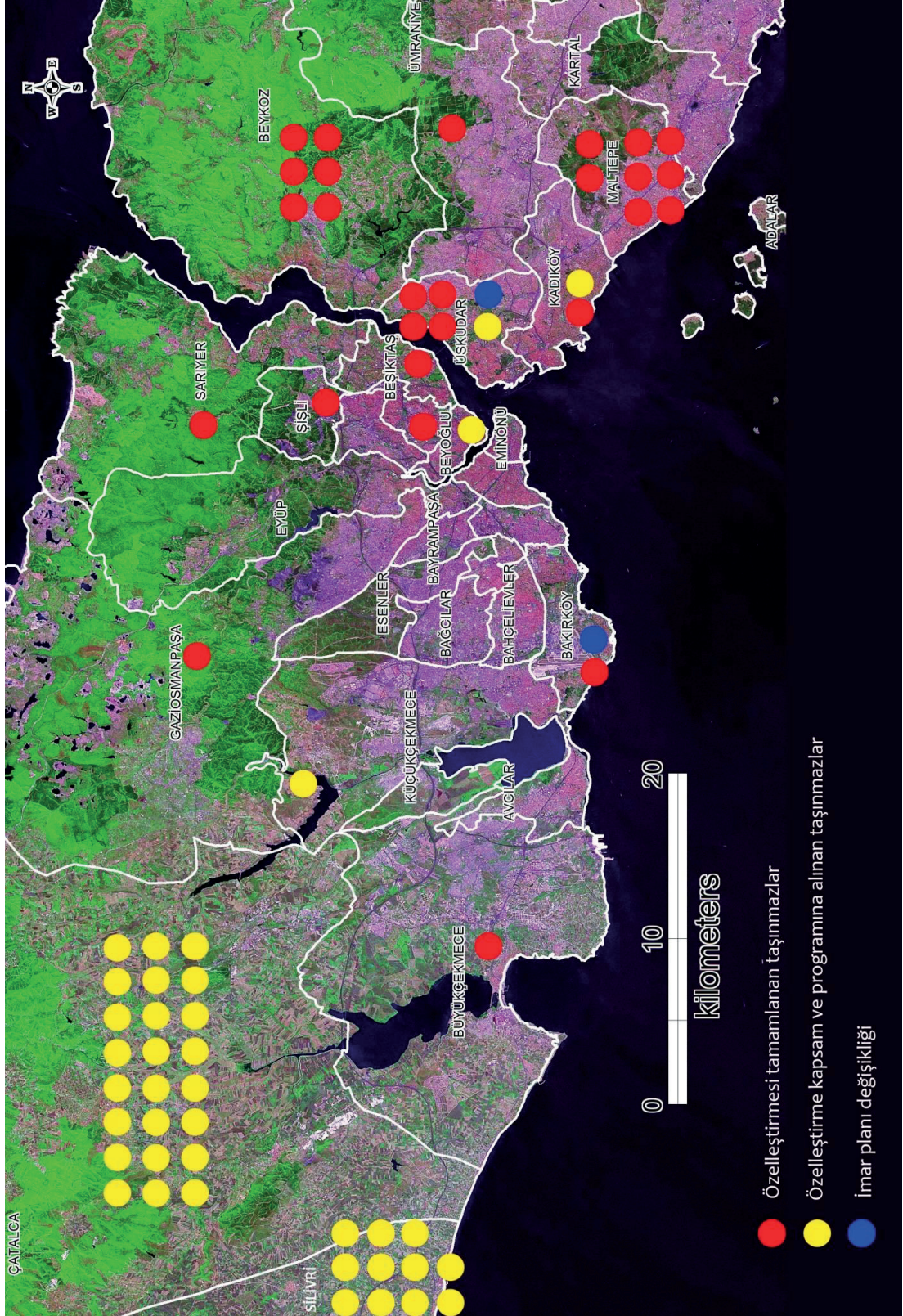
Özelleştirme kapsamındaki tüm uygulamalar, imar planları veya değişiklikleri kapsamında yapılmakta, bu yolla toplumda belirli aktörlerin elinde rant birikimi yaratılarak, bu rant kamu idaresince kamuya geri döndürülmemektedir (Eren, 2010, s.483). “Kentsel kamu mekanı, piyasada alınıp satılabilir ve üzerinde ticaret ve konut alanları (‘rant üreten özel tüketim mekanı’) yaratılabilir bir ‘meta’ haline dönüştürülmektedir” (Eren, 2010, s.484).

“...İstanbul’da özellikle kamu mülkleri üzerinde yapılan plan değişiklikleri ile, kentsel toprak alışveriş merkezi, otel, üst sınıf konut ve finans merkezi olmak üzere özelleştirilecektir. Sanayisizleşen kentte yeni sektörlerin hareketlenmesi için, kamu mülkiyetindeki kentsel toprak özelleşecek ve sermayeye kendini yeniden üreteceği alanlar açılacaktır” (Kahraman, 2011, s.112).

Özelleştirilen kamu arazilerine imar planı değişiklikleri ile ne tür fonksiyonlar verildiği konusu önem taşımaktadır. Bu yeni fonksiyonlara bakıldığında genel olarak, arazinin kullanım olanaklarını maksimize eden plan değişikliklerine gidildiği görülmekte ve bu arazilerde alışveriş merkezi, otel, rezidans adı ile, konut yapılaşma haklarını içeren turizm-ticaret-konut lejantı getirildiği görülmektedir. Bu lejant sermayenin karlı yatırımlar yapmasını kolaylaştıracak yönde bir lejanttır. (Kahraman, 2010, s.163).

Çalışma kapsamında, 2000-2010 yılları arasında Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararları’nın incelenmesi sonucu İstanbul’daki kamu mülklerine yönelik olarak yapılan özelleştirmelerin dökümü yapılmıştır (Ayrıntılı tablo için bkz. Ek3.)

Elde edilen veri kümesine bakıldığında; özelleştirme işlemlerinin üç kategoride olduğu görülmektedir. Bunlar; varlıkların satışı, varlıkların özelleştirme kapsam ve programına alınması ve imar planı değişikliği başlıklarından oluşmaktadır. Bu başlıklar kapsamında yapılan işlemlerin, % 60’ı varlıkların satışı, %33’ü varlıkların özelleştirme kapsam ve programına alınması ve %7’si de plan değişikliği başlıklarından oluşmaktadır.

Şekil 5.6 2000 Sonrası süreçte İstanbul'daki özelleştirme projelerinin ilçelere göre dağılımı

Yapılan işlemlerin yıllara göre dağılımına bakıldığında ise, ağırlığın 2004, 2005 ve 2009 yıllarında olduğu görülmektedir. Özelleştirme işlemlerine konu olan ilçelere bakıldığında ise, Beykoz ve Üsküdar ilçelerinin öne çıktığı uygulamalara konu olan diğer ilçelerin ise; Büyükçekmece, Silivri, Maltepe, Çatalca, Başakşehir, Kadıköy, Bakırköy, Beyoğlu, Beşiktaş, Sarıyer, Şişli ve Ataköy oldukları gözlenmektedir.

Özelleştirme işlemlerine konu olan işletmeler ise; Maliye Hazinesi, Tütün Mamulleri Tuz ve Alkol İşletmeleri, TCDD, TEKEL, Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü, Sümer Holding, Ataköy Turizm Tesisleri ve Ticaret A.Ş., Ataköy Otelcilik A.Ş. ve Ataköy Marina ve Yat İşletmeleri A.Ş. biçimindedir.

2000’li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinde özelleştirmeler yoluyla kent topraklarının metalaştırıldığı bir süreç yaşanmaktadır. Eren (2010, s.484), özelleştirme uygulamalarının, idarenin ve yatırımcının kentlerin planlı büyüme süreçlerine yönelik birer parçalı müdahale olduğunu ifade etmektedir. Nitekim çalışma kapsamında elde edilen bulgular da İstanbul’da, özelleştirme kararlarının parçalı bir müdahale biçimiyle yürütüldüğünü göstermektedir.

Neoliberal yeniden yapılanma sürecinde kent içinde yeni kentsel arsalarla ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak özellikle merkezin bu anlamda stoklarını tüketmiş olması, bu arayışta kamuya ait alanların özelleştirilmesi yoluyla yeni arsa elde edilmesi yönünde bir eğilim yaratmaktadır. Kuşkusuz bu noktadaki temel araç özelleştirme olacaktır. Bulgular, İstanbul’da da böylesi bir eğilimin varlığını desteklemektedir.

İstanbul gibi rant değerlerinin oldukça yüksek olduğu ve neoliberal kentleşme evresinin odağında yer alan bir kentte, kamu mülkiyetindeki bir alanın özel mülkiyete devri ve bu alanda arazi kullanım biçiminin dönüşümüne bağlı olarak yaşanan değişim çok kolay bir dönüşüm süreci değildir. Bu nedenle bu durum, kararlı bir siyasi irade ile gerçeklik kazanabilecektir. 2000-2010 yılları arasında İstanbul’da sayıca daha fazla özelleştirme işleminin olması beklenebilir. Ancak burada beklentinin altında bir yoğunluğun olmasının arkasında iki temel neden görülebilir. Birincisi, İstanbul gibi kentsel arsa stoklarının sınırına yaklaşmış bir

kentte sermayenin iştahını kabartacak sınırlı oranda yer olması, ikincisi ise rant kentte rant beklentisi olan çok sayıda aktörün varlığı ve özelleştirme politikalarına karşı olan belli grupların konuları yargıya taşınmaları süreci zorlu ve karmaşık hale getirmektedir. Ancak tüm atak diremelere, yasal olmayan gelişmelere rağmen İstanbul'da tartışmalı projelerin gerçekleştiği izlenmektedir.

Bu kapsamda gündeme gelen en çarpıcı örnek, Zincirlikuyu Karayolları 17. Bölge Müdürlüğü arazisinin özelleştirilmesi ve söz konusu alana turizm+ticaret+rezidans fonksiyonunun getirilmesidir. Söz konusu özelleştirme işlemine ilişkin meslek odalarının açtığı davalar sonucu süreç yargıya takılmasına rağmen, 800.000 dolar gibi yüksek bir bedelle ihaleyi kazanan Zorlu grubu tarafından, Zorlu Center adı altındaki karma kullanımlı projenin yapımına başlandığı bilinmektedir (Kahraman, 2010, s.183). Bu süreç siyasi irade ile sermayenin iradesinin kol kola yürüdüğü bir yapılanmayı göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Devletin iradesi ve uzantısı olarak bu konuyla yetkili kuruma verdiği yetkiler ile sermayenin bu noktadaki iştahlı ve güçlü talebi bir araya gelmekte ve kamu mülklerinin özelleştirilmesi süreci kentsel mekanda gerçeklik bulmaktadır. Özelleştirilen alanlarda plan değişiklikleri yoluyla yapılan değişikliklerin, planlamanın temel ilkesi olan kamu yararı ile ilişkisi sorgulanır hale gelmektedir. Nitekim, özelleştirilen taşınmazların kamu yararı ilkesi çerçevesinde kullanılabilmesi yapılan işin doğasına aykırıdır. Bu taşınmazlar zaten kamu mülkü iken özelleştirilmekte ve kişisel yarara hizmet edecek hale getirilmektedirler. Özelleştirilen alanlarda ağırlıklı alışveriş merkezi, lüks konut sitesi ve rezidans gibi kullanımların inşa edilmesi talebi, bu kullanımların zaten kentin belli bir kesimine hitap eden kullanımlar olmaları nedeniyle kamu yararına hizmet etmemektedir. Öte yandan özel sektöre devredilen bu kaynağın geri dönüşü olmaması da dikkatlerden kaçmaması gereken temel bir noktadır.

Kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kentsel projeler ve özelleştirmelerde siyasi irade yani devlet; karar üreten, imar mevzuatı kapsamındaki yasal çerçeveyi ve ilgili kurumsal yapılanmaları oluşturan ve sürecin kontrolünü elinde tutan aktör

konumundadır. Tüm bu sürecin, içinde cereyan ettiği serbest piyasa mekanizmasının temel aktörü olan sermaye yani özel sektör ise, böylesi bir sürecin üretilebilmesi için siyasi irade üzerinde bir baskı unsuru yaratmakta ve bu yapılanmaya kentsel alandan kar elde etmek amacıyla uygulama aşamasında dahil olmaktadır. Sürecin koşullarını yaratan devlet ve sürecin uygulama aşamasında devreye giren sermaye serbest piyasa ekonomisi içinde neoliberalizmin mekansal örüntüsünü birlikte yaratmaktadırlar.

5.1.1.4. Kapalı Konut Siteleri

Kapalı konut siteleri neoliberalizmin kent ve yapılı çevreyi dönüştürme sürecinde açığa çıkan mekansal yapılanmalardan birisidir (Brenner&Theodore, 2002). Kapalı konut siteleri ilk olarak Amerikan kentlerinde ortaya çıkan ve banliyöleşmenin son aşaması olarak kabul edilen bir kentsel olgudur. Yaklaşık olarak 1980'lerden sonra ortaya çıkan bu yapılanma, ağırlıklı orta üst ve üstü gelir gruplarına hitap etmekte, az katlı müstakil evler ya da yüksek katlı bloklardan oluşabildikleri gibi, karma örnekleri de içerebilmektedirler. Kapalı konut siteleri en genel ifadesiyle; “ortak alanların özelleştirildiği, kullanıcıları dışındaki insanların içeriye girmesini engelleyici kontrollü girişleri olan, duvar veya parmaklık gibi dış sınırlara sahip güvenli yerleşmeler” (Blakely&Synder 1997, s.2) olarak tanımlanmaktadır.

1980'li yıllardan itibaren, Amerika'nın Kaliforniya bölgesinde hızla artmaya başlayan kapalı yerleşmeler, ilerleyen yıllarda Amerika'nın diğer bölgelerinde, Avrupa, Latin Amerika, Asya, Ortadoğu, ve Afrika ülkelerinin belirli kentlerinde de ortaya çıkmaya başlamıştır. Kapalı yerleşmelerin yer seçtiği alanlara bakıldığında ülkenin ulus devlet olarak gelişmişlik derecesinden çok, metropoliten kentlerin küresel pazarla bütünleşme derecelerinin belirleyici olduğu görülmektedir (Kurtuluş, 2005). “Güvenlikli siteler, neo-liberal kent politikaları tarafından icat edilen ve desteklenen, yeni kentsel yönetim ve mekansal örgütlenmelerini temsil eden çağdaş küresel özel mülkiyet biçimlerinin bir örneği olarak düşünülmelidir” Mckenzie, 2005; Webster ve diğer. 2000'den Aktaran: Geniş, 2009, s.123).

Geniş (2009, s.123-124), güvenli sitelerin ortaya çıkışı ve yaygınlaşmasının, konut sektöründe yeni dinamiklerin ve aktörlerin oluşmasını mümkün kılan neo-liberal devlet politikalarından bağımsız açıklanamayacağını ifade etmektedir. Devlet, emlak piyasanın yeni aktörleri, büyük sermayedarlar ve yatırımcıların güvenli siteleri kentin konut sorunu ve düzensiz gelişimine yönelik bir çözüm olarak sunduklarını ve konut piyasasında metalaşmayı, özelleştirmeyi ve ulusaşırılaşmayı desteklediklerini belirtmektedir.

5.1.1.4.1 Türkiye’de Kapalı Konut Siteleri. Kapalı konut sitelerinin Türkiye’deki ortaya çıkış sürecine bakıldığında; 1980 sonrası neoliberal politikalarla güçlü bir bağ kurduğu görülmektedir (Kurtuluş, 2003; Bali, 2002). Kapalı yerleşmeler, 1980 sonrası Türkiye’de yaşanan ekonomik ve kültürel dönüşüm süreçlerinden bağımsız düşünülemez (Gönlüğü, 2008). Kapalı yerleşmeler ilk örnekleri İstanbul’da olmak üzere Türkiye’nin kentleşme pratiğine 1990’ların başından itibaren dahil olmuş ancak esas ivmelenmeyi 2000’li yıllarla birlikte yapmıştır. Neoliberal ekonomi politikaları ve yasal düzenlemelerin sağladığı olanaklarla kentli yükselen sınıfların talepleri birleşmekte ve inşaat sektörünün büyük sermaye grupları kapalı konut üretimine yönelmektedirler (Kurtuluş, 2005).

Kapalı yerleşmeler 2000’li yıllarla artık, sosyal bilimciler ve plancıların karşısında sosyal bir fenomen olarak durmakta, metropoliten alanlarda kentin yeni formunu belirlemekte ve toplumsal ilişkilerin mekansal olarak yeniden düzenlenmesinde etkili olmaktadır (Kurtuluş, 2005). Yüksek bütçeli sermaye yatırımı gerektiren ve kentte oldukça büyük alanlara yayılan kapalı konut siteleri neoliberal kentleşme sürecinin odağındaki kentsel olgulardan birisi olarak belirginleşmektedirler.

“Neoliberal ekonomi politikalarıyla merkez kapitalist ülkelerde yeniden yapılanan üretim süreçleri, kentsel alanlarda büyük dönüşümler yaratmakta ve kentsel gelişme sektörü en verimli birikim alanlarından biri olmaktadır. Türkiye’nin ‘yapısal uyum programları’ çerçevesinde bütünleşmeye çalıştığı bu yeni birikim modeli, kentsel alana hızla büyük sermaye yatırımlarını çekmeye başlamıştır” (Kurtuluş, 2005, s.166).

Kapalı yerleşmeler de söz konusu yapılanmanın en net izlendiği alanlardan birisi olarak öne çıkmakta ve neoliberal kentleşme sürecinin temel bileşenlerinden birisi olarak belirginleşmektedir.

Kapitalist toplumdaki önce şehirlerdeki mekansal ayrışmayı belirleyen temel faktörler dinsel ve etnik kimlikler olmaktadır. Aynı din ve etnik kimlik altındaki farklı gelir gruplarının farklı büyüklük ve konfordaki konutlarda yan yana yaşayabildikleri görülmektedir. Ancak kapitalist örgütlenme ilişkilerinin ortaya çıkışı ile birlikte, kentler sermaye birikiminin yoğunlaştığı yerler haline gelmiş ve kentteki yerleşme örüntüsü gelir düzeyinin belirlediği sınıf kimliğine bağlı olarak şekillenmeye başlamıştır (Kurtuluş, 2003).

Altun (2010), İstanbul dışındaki kentlerde kapalı konut sitesi olgusunun yeni bir gelişme olduğunu belirtmekte, daha eski ve sayıca fazla örneklerin Ankara'da olduğunu, daha yakın dönemde görülen örneklerin ise Bursa, Konya, Trabzon, İzmir, Samsun, Antalya ve KKTC'de görüldüğünü ifade etmektedir.

5.1.1.4.2 Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul'da Kapalı Konut Siteleri. Perouse (2011, s. 133), İstanbul'un çeşitli semtlerinde yer alan korunaklı sitelerin on küsur yıldan beri dikkat çeken bir konu haline geldiğini belirtmekte ve korunaklı sitelerin temel özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

- Villalardan veya farklı büyüklükteki gayrimenkullerden oluşmaktadır.
- Korunaklı duvarlarla çevrilidir.
- Kullanıcılara sunulacak çeşitli hizmet ve ekipmanla donatılmıştır.
- Yönetimi yerel kamusal iktidarların dışında kalmaktadır.

Türkiye'nin dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecinde İstanbul, önemli bir mekansal dönüşüm sürecine girmiştir. Çeşitlenen konut talebi, kentsel mekanın büyük sermaye gruplarına konu olması, İstanbul'un kapalı yerleşmelerin en yaygın olarak ortaya çıktığı yer olmasına neden olmuştur (Kurtuluş, 2005).

Perouse ve Daniş (2005, s.92), son yıllarda İstanbul'da üst gelir gruplarına yönelik yerleşim şekilleri arasında en dikkat çekici olanın büyük çoğunluğu kent çeperlerinde yer alan güvenli siteler olduğunu ifade etmektedirler. Bu noktada söz konusu güvenli sitelerin özelliklerini, özel inşaat firmaları tarafından villa ya da çok katlı apartman şeklinde inşa edilen, altyapı ve hizmetler açısından sadece site sakinlerine yönelik gelişmiş imkanlar sunan, kamusal hizmet ağı dışında yer alan ve yüksek duvarlara, 24 saat nöbet tutan bekçilere sahip olan yerleşmeler olarak tanımlamaktadırlar. Kapalı konut siteleri, İstanbul başta olmak üzere 90'ların başından itibaren büyük kentlerin etrafında boy göstermeye başlamışlardır (Gönlüğü, 2008). İstanbul'da yeni zenginliğin mekandaki en temel ifade biçimlerinden birisi kamu gözünden uzakta gelişen kapalı konut siteleri olmaktadır (Kurtuluş, 2003).

İstanbul'daki kapalı konut siteleri tüm dünyadaki örneklerinde olduğu gibi şu ortak özelliklere sahiptir (Kurtuluş, 2003):

- Orman, deniz, göl gibi doğal alanlar üzerinde olmak,
- Alt ve orta sınıfların fiziksel olarak uzağında olmak,
- Duvar, engelli kapı, gözetleme ve elektronik gözetleme sistemlerinin kullanıldığı yüksek güvenlik önlemleri ile çevrelenmiş olmak,
- Yüksek kalite ve estetikte yapı kalitesi içeren yapı malzemesi içeren mimari bir projeye sahip olmak,
- Alışveriş merkezi, lüks donanımlı sosyal tesisler, açık ve kapalı spor tesisleri, çocuk parkları, koşu parkurları, binicilik kulüpleri gibi tesislere sahip olmak (hatta bünyesinde bir özel ilköğretim okulu ve lise kurma planı içermek),
- Konut üreticisinin bu sınıfın dışındakileri eleyecek bir satış politikasına sahip olması.

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak kapalı yerleşmeler İstanbul'da özellikle 1990'ların sonlarında yoğunlaşmaya başlamıştır. Çok uluslu reklam ve tanıtım şirketlerinin Türk ortakları ile yatırım pazarına girmesi, mimarlık ve iç mimarlık bürolarının sayılarının artması, inşaat malzemesi ithalatının artması bu değişimin ana

göstergeleri olmuştur (Kurtuluş, 2005). “... yeni ekonomilerin hayli esnekleştirdiği mal ve hizmet üretimine karşın güvenli bir yatırım alanı olan arazi ve konut pazarının büyük sermaye yatırımları için çekim alanı haline gelmesi, yapı sektöründe yüksek maliyetli lüks konut üretimini hızlandırmaktadır” (Kurtuluş, 2005, s. 163).

Geniş (2009, s.121), İstanbul’daki güvenli sitelerin 1990’ların başında ortaya çıkmaya başladığını ve sayılarının her geçen gün artmaya devam ettiğini ifade etmektedir. 1990’larla beraber görülmeye başlanan bu konut topluluklarının ilk örneği, 1989 yılında Kemerburgaz’da yapımına başlanan Kemer Country’dir. Kemer Country, taşıdığı mekansal, mimari ve sosyolojik özellikleri ile başlangıç olarak son derece amacına uygun bir örnek niteliğindedir.

Gönlügür (2008), İstanbul’un kapalı yerleşmelerin ilk ortaya çıktığı ve sayıca her geçen gün büyük bir ivme ile çoğaldıkları yer olmasının tesadüf olmadığını belirtmektedir. İstanbul’un 1980 sonrası ekonominin yeniden yapılandırıldığı süreç içinde mekansal yatırımlara sahne olduğuna ve kapalı konut yerleşmelerinin de böyle bir sürecin ürünü olduklarına dikkat çekmektedir. 1980’li yıllardan itibaren İstanbul’da mekansal büyüme ve ayrışmalar açısından yeni bir dönem söz konusudur. Yeni liberal ekonomi politikalarına paralel olarak şekillenen yeniden yapılanma döneminde, kentsel mekan sermaye birikim sürecinin baş aktörlerinden birisi haline gelmiştir (Kurtuluş, 2003). “İster kültürel yozlaşma ve yabancılaşmanın kaynağı olarak resmedilsin, ister geçmişte kalan seçkin yaşam tarzı ya da günümüzdeki yaşantısının heyecan verici ritmi zikredilsin, kapalı cemaatlerin tasarımı ve pazarlanmasında değişmez bir referans noktası İstanbul” (Gönlügür, 2008, s.78).

“1980’lerin sonlarında sadece bir kaç tane olan bu yerleşmeler, kartopu efekti biçiminde çoğalmıştır. 2000’lerin başında İstanbul’un, yeni ulaşım aksları ile değişen çeperi, 1960’ların gecekondulaşma hızıyla yarışan kapalı konut siteleri ile yapılaşmaya açılmıştır” (Kurtuluş, 2005, s. 168). Bu yerleşmeler kentin yeni çeperlerini ve prestij alanlarını (boğaz sırtları, kuzey ormanları, göl kıyıları gibi)

yapılaşmaya açmaktadırlar (Kurtuluş, 2005). “Bu daha önce eşine rastlanmayan yeni bir konut/yaşam çevresi sunum biçimidir” (Kurtuluş, 2003, s.93).

Kapalı konut siteleri ağırlıkla sermaye birikiminin odağı haline gelen metropol kentlerde görülmekte ve öncelikli olarak doğal niteliği bozulmamış olan kent çeperlerinde yer seçmektedirler. Ancak bu sitelerin daha yüksek katlı ya da karma kullanıma sahip olanlarının zaman içinde kent içinde ağırlıkla konum avantajına sahip bölgelerde yer seçmeye başladıkları görülmektedir. Günümüzde oldukça yaygınlaşan kapalı konut sitelerinin, site olarak adlandırılan diğer yapılaşmalardan ayırt edilmesi gibi bir zorlukla karşılaşılabilir. Pek çok çeşidi içeren bir konut stoğunun içinde (kapalı konut sitesi kavramının literatürde net bir tanımı olmadığı da düşünüldüğünde) kapalı konut sitelerini net sınırlar çizerek ayırtmak çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Öte yandan bu konut alanlarının dünya genelinde taşıdıkları bazı ortak karakteristik özelliklerden bahsetmek mümkündür. Kapalı konut sitelerine ilişkin geliştirilen dikkate değer tanımlardan bazıları şöyledir:

“Kamu girişinin engellendiği, duvarlar veya parmaklıklarla çevrili, güvenlik personelleri ve/veya kameralı güvenlik sistemi (CCTV) kullanılarak korunan, dükkanlar ve boş zaman faaliyetleri barındıran, sakinleri arasında hukuki anlaşmaların ve yönetime dair sorumlulukların bulunduğu yerleşim alanlarıdır” (Atkinson ve Blandy, 2006).

“Kapalı bir topluluk genel trafiğe bir kapı aracılığıyla kapatılmış özel yollar üzerindeki bir konut gelişimidir. Bu alan kamunun erişimini kısıtlamak amacıyla parmaklıklar, duvarlar ya da diğer doğal bariyerlerle çevrilidir.” (Grant ve Mittelsteadt, 2004). “Duvarlar, parmaklıklar ya da peyzajla girişin fiziksel bariyerlerle sınırlandırıldığı konut alanları. Sadece kişisel konutlara değil, caddeler, yürüyüş yolları ve ortak sosyal tesislere giriş çıkışlar da kısıtlanmıştır.” (Low, 2003)

Özetle, farklı bağlamlarda farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte kapalı siteler genel olarak, etrafları çit ya da duvarlarla çevrilmiş, üst düzey ve özel güvenlik önlemleri ile kuşatılmış, bariyerli kapılarla geçişin denetlendiği; konutların yanı sıra

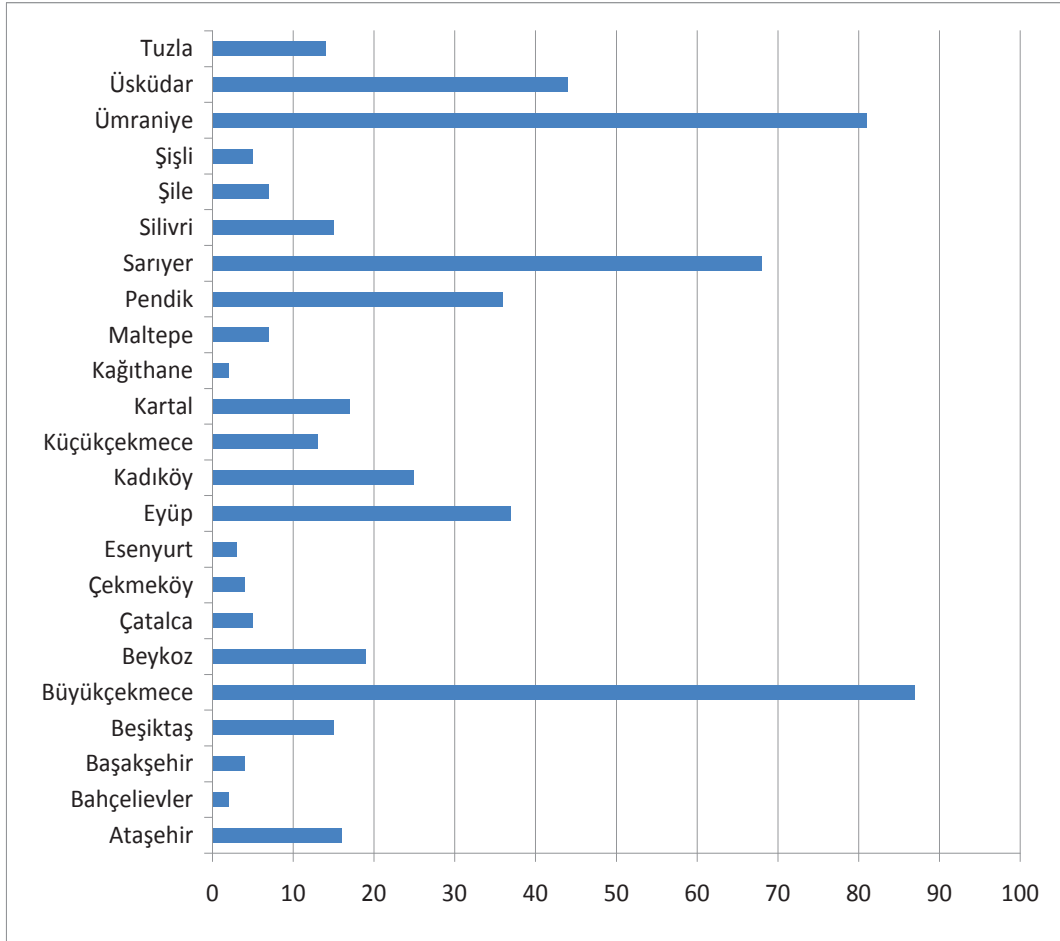
yüzme havuzları, özel barları, çocuk oyun alanları gibi belli boş zaman olanakları sunan, kendine yeterli ve bir yaşam tarzı kurgusu etrafında biçimlenmiş konut alanları olarak tariflenebilirler.

Perouse ve Daniş (2005), 2005 yılında İstanbul'da 650'den fazla korumalı yerleşmenin olduğunu, konut sayıları 15'ten 2000'e kadar değişebilen sitelerde toplam 40000'e varan konut stokunun bulunduğunu ve bu yerleşmelerde (çoğu hala boş olduğundan ya da satılmadığından) nüfusun 100 bin kişinin altında olduğunu vurgulamaktadır.

Kapalı konut sitelerinin yapımına olanak tanıyan ya da kolaylaştıran yasal ve kurumsal süreçlere bakıldığında, kent eteklerinde bulunan çoğu arazinin 6831 Sayılı Orman Kanunu'nun 2/B Maddesi uyarınca, orman alanı dışına çıkartılarak mevzi imar planlarının hazırlanması şeklinde bir yol izlendiği görülmektedir. 1985 sonrası ilçe belediyelere verilen plan yapma ve onama yetkisi, çok sayıda aktörün süreç üzerinde söz sahibi olmasına olanak tanımış, plan yapma ve onama süreçlerindeki kısılma kapalı konut sitesi uygulamalarının mevzuata uygun olmasa da, olur hale getirilmesini sağlamış, süreci hızlandırmıştır. Bu kapsamda İstanbul kent eteğindeki ilçe ve belde belediyelerinde nüfusunun hızla arttığı, kendilerine verilen yetkilerle ana kent yönetiminden bağımsız olarak birer potansiyel oluşturdukları bilinmektedir. Özellikle mevzi planlar yoluyla gelişen yeni konut alanları çevrelerindeki gelişmeleri de tetiklemiş ve yeni projelerin başlamasında öncü olmuşlardır (İnal, 2002, s.37-38).

Bu çeşitlilik ortamının yarattığı temel sıkıntı, sayısı binlere ulaşan 'site'ler içinden 'kapalı konut sitesi' olanların ayrıştırılması ve sınırlarının net olarak tanımlanmasıdır. Bu çalışmada, yukarıda yapılan tanım çerçevesinde, üst düzey özel güvenlik önlemleri ile girişlerin denetlendiği; en azından bir sosyal merkez ya da yüzme havuzu içeren, kentin çeperi denebilecek bölgelerde, doğal çevre niteliklerine sahip alanlarda konumlanmış konut alanları ile kentin yapılaşmış merkez alanlarında yer alan, kendine yeterli işlevleri barındıran düşük yoğunluklu siteler, kapalı konut sitesi olarak kabul edilmiş ve çalışma kapsamına alınmıştır. Kapalı sitelerin düşeyde yükselen bir türü olarak kabul edilen ve rezidans denilen konut blokları ise bir başka başlık altında ele alınmıştır. Bu doğrultuda yapılan veri dökümleri, uydu

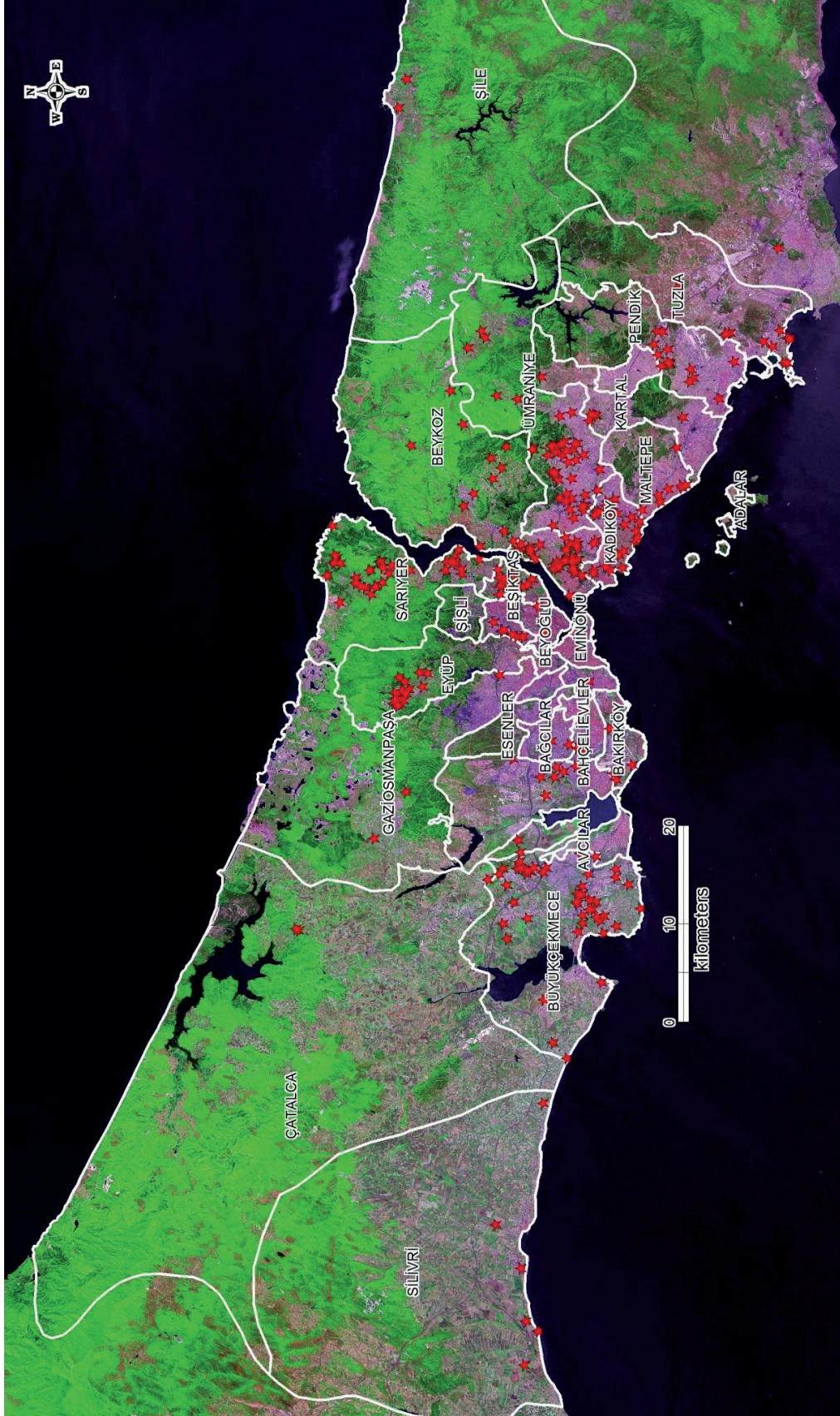
görüntüsünden (Google Earth) ve firmaların sitelerinden yapılan taramaları içermektedir. Bu veriye göre İstanbul genelinde 2000 sonrası süreçte, 786 adet kapalı konut sitesi yer aldığı tespit edilmiştir (Ayrıntılı tablo için bkz. Ek.4).

Şekil 5.7 İstanbul'da 2000 sonrası süreçte kapalı konut sitelerinin ilçelere göre dağılımı

İstanbul'da kapalı konut sitelerinin ilçelere göre mekansal dağılımına bakıldığında; Avrupa yakasında Sarıyer, Eyüp ve Büyükçekmece'de Anadolu Yakası'nda ise, Ümraniye, Üsküdar ve Pendik'deki yoğunlaşma göze çarpmaktadır.

İstanbul'da kapalı yerleşmelerin yer seçim kriterlerine bakıldığında; kent çeperlerinde yer seçenlerin, doğal niteliği olan tarım, sit, orman ve havza alanları üzerinde yer seçme eğilimi gösterirken, kent merkezindeki kapalı yerleşmelerin ise daha çok konum avantajı olan, deniz manzaralı ve korunaklı alanları tercih ettikleri görülmektedir. Kuzey ormanları ve Büyükçekmece gölünün çevresi en çok ilgi gören alanların başında gelmektedir.

Şekil 5.8 2000 Sonrası süreçte İstanbul'daki kapalı konut sitelerinin dağılımı

İstanbul'da kapalı yerleşmeleri üreten firmaların niteliğine bakıldığında, bunların büyük sermaye yatırımı gerektiren projeler üreten ve kendi alanında tanınırlığı olan inşaat firmaları oldukları gözlenmektedir. Kapalı yerleşmelere, yer seçtikleri alanların arazi değerleri, üretilen projelerin niteliği ve hitap ettikleri orta üstü ve üst gelir gruplarının gelir düzeyi temelinde bakıldığında, bu yerleşme tipolojisinin büyük sermaye yatırımı gerektirdiği görülecektir. Kapalı siteler yapımına sermaye tarafından karar verilen ve inşa edilen tekil uygulamalar olmalarına rağmen, bu konut topluluklarının kentte kendisini tekrarladığı ve üst ölçekten bakıldığında, pek çok tekil mekansal yapılanmanın bir araya gelmesiyle oldukça güçlü bir mekansal örüntü yarattıkları görülmektedir. Kendisini dışarıdan yüksek güvenlik bariyerleriyle ayıran ve içine kapanan bu neoliberal mekansal örüntüye bir bütün olarak bakıldığında, sermayenin neoliberal kentleşme evresinde tekil gelişimlerden yola çıkarak nasıl bir sistemli mekansal örüntü yarattığı net bir biçimde gözlenmektedir.

Burada dikkati eken temel unsurlardan birisi, sermayenin kapalı konut siteleri aracılığıyla, güçlü bir neoliberal mekansal örüntü yaratarak üzerinde yer seçtiği alanların ağırlıklı tarım alanları, orman alanları, sit alanları ve havzalar gibi doğal alanlar olması ve bu alanların toplumun oldukça küçük bir sınıfının talepleri ve büyük sermaye gruplarının siyasi irade üzerindeki baskıları sonucu yerleşmeye açılıyor oluşudur.

Sermayenin iradesiyle şekillenen bu tümüyle kar odaklı neoliberal yapılanma, siyasi iradenin bu gelişimin önünü açan örtük ve doğrudan tutumu sayesinde uygulanma şansı bulmaktadır. Her şeyden önce siyasi irade böylesi bir yapılanmanın önünü kesecek yasal düzenlemeleri çıkarma gücü olmasına rağmen böyle bir yolu tercih etmeyerek, plan kararları gibi son derece güçlü bir araçla bu gelişimin önünü kesmek yerine imar planı değişiklikleri ve mevzi planlar yoluyla bu yerleşmelerin yapım süreçlerinin önünü açarak, büyük bir bölümünün inşası mevzuata aykırı olmasına rağmen yapımlarına göz yumarak, sermayenin bu güçlü eğilimine destek vermekte ve süreci sermayenin kontrolüne bırakmaktadır. Bu noktada devletin, sermayenin kent üzerindeki bu akıl almaz hareket alanını destekleyen, kolaylaştıran bir tutum içinde olduğu görülmektedir.

5.1.1.5 Rezidanslar

Yüksek devlet görevlileri, elçiler vb.nin oturmalarına ayrılan konut, olarak tanımlanan rezidans kavramının, Türkiye'deki bugünkü yaygın kullanımında bu tanımdan oldukça farklı bir anlama sahip olduğu görülmektedir. Fransızca kökenli olan rezidans (résidence) sözcüğü, Fransızcada konut, ikametgah anlamına gelmektedir.

Rezidans projeleri, ülkemizde ilk örneklerini 1990'lı yıllarla birlikte görmeye başladığımız, 2000'li yıllarla ise varlığını pekiştiren önemli bir kentsel bir olgu halini almıştır. Bu kentsel olguyu doğrudan odağa alan akademik çalışmaların son derece sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Akademik alanda net bir tanımlama getirilmemiş olduğu gözlenen rezidans kavramına, daha çok basın, konut piyasasının önemli aktörlerinden olan ve rezidans üreten büyük inşaat firmaları, emlak firmaları tarafından tanımlamalar getirildiği gözlenmektedir. Bu durum rezidansın aslında serbest piyasa mekanizması içinde anlam edinen bir olgu olduğuna işaret etmekte ve bu durum rezidans kavramını çalışma kapsamında önemli bir noktaya yerleştirmektedir.

Yeni bir konsept olarak yakın dönemde kentsel dokunun içinde sivrilen bu yapılanmanın, kabaca bazı temel unsurları içerdiği görülmektedir. Bunlar; oturlan konutun içinde teknolojinin son imkanları ile döşenmiş lüks bir daire, yaşayanların hayatını kolaylaştıracak 5 yıldızlı hizmetler ve bireysel kullanıma açık toplu sosyal imkanlar biçimindedir (Özcan, 2010). Rezidans üreten büyük ölçekli firmalar, rezidansların beş yıldızlı otel mantığı ile hizmet sunan binalar oldukları noktasında birleşmektedirler (Konut Dergisi, 2008). Jean François Perouse, rezidansın görkemli bir dikey mimaride olması ve ayrıca oturanlara mahsus özel hizmetler sunması gerektiğini vurgulamaktadır (Aktaran: Ülkütekin, 2008).

Rezidansa ilişkin net bir tanımının geliştirilmemiş olması zaman zaman kavram karmaşası yaratmakta, bu durumun ortadan kalkması içinse, rezidans standartlarının açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır (İ. Şen, 2008). Nitekim, günümüzde lüks konut

grubunda inşa edilen ve birtakım ek kullanımlar içeren konut projelerinin bile rezidans olarak adlandırıldıkları görülmektedir. Rezidansın Türkiye’de inşaat sektöründeki anlamına bakıldığında biraz karışık bir durumun ortaya çıktığı, kavramın havalı, çok şey vaat eden ve büyülü bir kavram olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu çerçevede sektörün bazı aktörleri bazı lüks konut projelerini rezidans olmadıkları halde rezidansmış gibi sunmaktadırlar (İ. Şen, 2008). Havuz, güvenlik gibi unsurları bulunduran lüks konutlar, farklı mimarideki yüksek yapılar ve apartmanların bile rezidans olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında rezidans olarak sunulan pek çok yapılanma rezidans tanımına uymamaktadır.

Rezidansların hizmet açısından sahip oldukları özellikleri şöyle sıralamak mümkündür: Resepsiyon, misafir kabul ve yönlendirme, telefon yönlendirme, faks ve mesaj alma, para bozdurma/ATM, uyandırma servisi, acil ilkyardım ve malzeme temini, sekreteryaya işlemleri (yurtiçi, yurtdışı otel, uçak bileti rezervasyonu, araç kiralama, restoran, bar, gece kulübü, sinema, tiyatro maç vb rezervasyonları), acil tıbbi yardım çağırılması, çamaşırhane/kuru temizleme, evcil hayvan bakımı, alışveriş hizmeti (çiçek, hediye, ev alışverişi), kurye/postalama, fatura ödeme, ev eşyası tamiri, ev temizlik servisi, kısa mesafe alışveriş hizmeti, yük ve eşya taşıma, basit ev içi işçilikler, küçük ev aletleri tamiri, iş merkezi (çalışma/toplantı odası) hizmetleri, faks/fotokopi çekme, internet kullanımı ve mesaj servisi, vale hizmeti, araç yıkama hizmeti, restoran ve yemekhane (catering) hizmeti (Özcan, 2010). Havuz, spor ve eğlence salonları ve alışveriş alanları gibi kullanımlar rezidansların olmazsa olmazları arasında yer almaktadır. Günlük hayattaki sorunların kolaylıkla çözümlendiği yerler olarak sunulan rezidans projelerinde, hastane ve konser salonu gibi kullanımlar da olabilmekte diğer yandan müşteri grubu ağırlıklı yabancıardan oluşan rezidanslarda ise, havaalanından alınıp bırakılma hizmeti, helikopter servisi, dairelerin günlük olarak kiralanabilmesi, 24 saat çalışan bir alarm servisi gibi hizmetlerin de sunulduğu görülmektedir (Ülkütekin, 2008). Rezidanslar, toplantı salonları, sanat galerileri, spa merkezleri, hatta limuzin servisine kadar geniş bir yelpazede hizmet sunabilmektedirler (Konut Dergisi, 2008). Rezidans projelerindeki sınırların zorlandığı hizmetlere de rastlanmaktadır. Seyir terasları, yürüyüş parkurları

gibi alanların yanı sıra, kayak pisti gibi farklı kullanımların getirildiği örnekler de mevcuttur (Ataselim, 2008).

İç mekan özelliklerine bakıldığında ise; tüm beyaz eşyalar, internet bağlantısı, klima, doğalgaz donanımı, direkt telefon, kasa, ütü odası, televizyon, uydu tv. gibi özellikler öne çıkmaktadır (Özarlan, 2007). Kapsamlı bir hizmet menüsü sunan sihirli binaların, başkalarının yapabileceği işlere vakit ve enerji harcama gereğini ortadan kaldırdığı görülmektedir (Özcan, 2010).

Rezidansların kentteki konumlanışlarına bakıldığında kent merkezinde yer seçtikleri, iş merkezlerine yakın noktalarda, kentin kentsel kullanımlara erişilebilirlik ve manzara açısından avantajlı alanlarında, yüksek katlı yapılar olarak inşa edildikleri görülmektedir.

Rezidanslar, lüks hayatın sembolü haline gelen bir kullanım biçimi olarak öne çıkmaktadır (Özarlan, 2007). Kullanıcı grubunu ağırlıkla, üst gelir grubuna dahil olan iş adamları, yabancılar, ünlüler ve sanatçılar oluşturmaktadır. Rezidansları çocuklu aileler yerine daha çok yeni evliler ve bekarların da tercih ettikleri görülmektedir.

Kullanıcıların rezidansları tercih nedenleri arasında; rahatlık, güvenlik, evin tüm ihtiyaçlarının sizin adınıza başkaları tarafından karşılanması, ev sahiplerinin pek çok farklı kullanımı bir arada bulabilmeleri yer alırken, rezidans satışlarının apartman ve villa satışlarının önüne geçtiği belirtilmektedir (Özarlan, 2007). Diğer yandan işyerlerine yakınlık, araba kullanılmasına gerek kalmaması ve güvenlik kameraları, parmak izi okuyucuları gibi teknik donanımlar ve ziyaretçilerin girişlerinde gösterilen tavırla yaratılan caydırıcılıkla sağlanan yüksek güvenlik hissi gibi unsurlar tercih nedeni olmaktadır. (Ülkütekin, 2008).

Bu noktada çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan rezidans tanımı; kent merkezinde yer alan ve kentsel fonksiyonların odağında veya yakınında yer seçen, görkemli ve çok katlı bir mimariye sahip, yüksek standartlı bir otel konforunda, geniş

bir hizmet çeşitliliği sunan, üst gelir grubunda yer alan özel sektör çalışanları, iş adamları, sanatçılar ve ünlülerin yüksek güvenlik, işyerlerine ve kent merkezine yakınlık, ulaşım kolaylığı gibi nedenlerle tercih ettikleri ve serbest piyasa mekanizması içinde bir anlam ve konum edinen kentsel olgu biçimindedir.

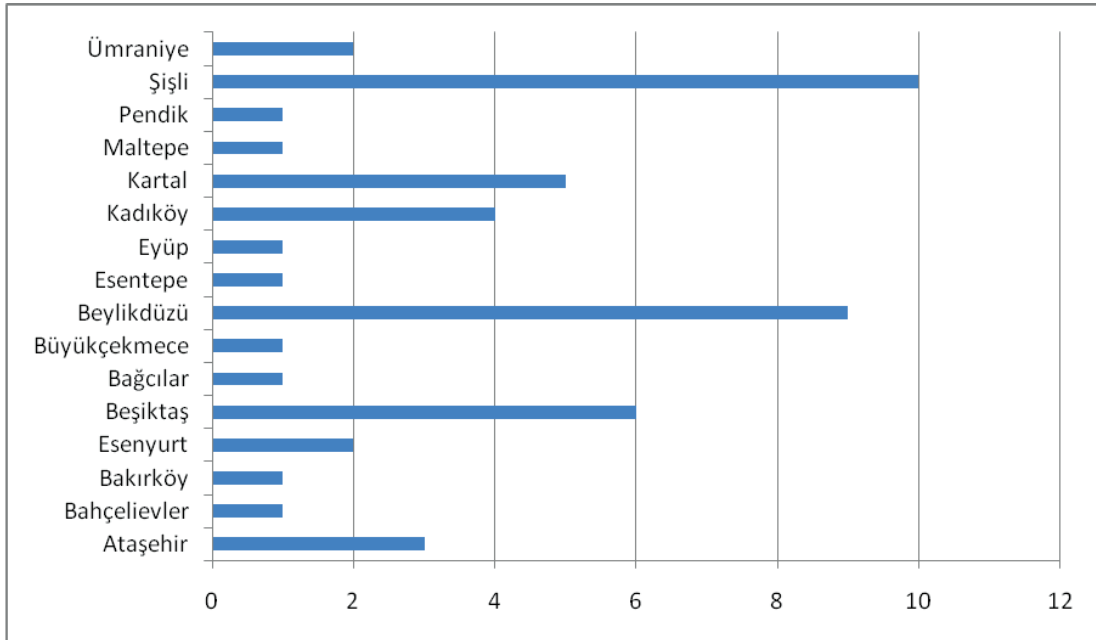
Rezidansların ilk örnekleri İstanbul'da 1990'ların sonu, 2000'lerin başında ortaya çıkmıştır. Temeli 1999 yılında Şişli'de atılan Polat Tower Residence bu yapılanmanın öncülerindedir. Bu haliyle de rezidanslar, 2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresine özgü mekansal yapılanmalardır. Rezidansların Türkiye'de diğer illerdeki gelişimine bakıldığında; Ankara ve İzmir'de yakın dönemde inşa edilen sınırlı sayıda örneğin varlığı göze çarpmaktadır. Türkiye'nin bazı illerinde de rezidans isimli projelerin gündeme geldiği ancak bunların gerek fiziki yapı özellikleri gerekse de içerdiği fonksiyonlarla bu kullanım biçimiyle rezidans kavramıyla ilişkili olmadığı görülmektedir.

5.1.1.5.1 Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul'da Rezidanslar. Çalışma kapsamında İstanbul'daki 2000-2010 yılları arasında inşa edilen ve projelendirilen rezidanslara ilişkin verilere ulaşılmıştır. Söz konusu veriler, rezidans projelerinin kendilerine ait web siteleri üzerinden detaylı taramalar sonucunda elde edilmiştir. Doğrudan kendisine ait web sayfası olmayanlar içinse, projeyi üstlenen inşaat firmalarının siteleri ve emlak siteleri üzerinden taramalar yapılmıştır. Gerektiği noktada projeleri üreten firmalarla doğrudan iletişime geçilmiştir. Bu kapsamda İstanbul bütününde toplam 52 adet rezidansın bilgisine ulaşılmıştır. Bu rakam mevcut rezidanslara ek olarak, inşaat halinde ve projelendirilmiş rezidansları da içermektedir (Ayrıntılı tablo için bkz. Ek.5).

Verilerin elde edilmesi sırasında karşılaşılan en büyük güçlük, rezidans tanımı içine girmeyen ancak kendisine rezidans ismi veren çok sayıda projenin varlığı olmuş, bu nedenle her bir projenin rezidans tanımını sağlayıp sağlamadığı noktasında ayrıntılı taramalar yapılmıştır. Rezidans hizmetlerini içermeyen ancak çok katlı konut niteliğindeki pek çok projeye, bu projeleri üreten inşaat firmalarının rezidans adını vermeleri, kavramın 2000'li yıllarda aynı zamanda bir prestij unsuru haline getirilmesiyle yakından ilişkilidir.

İstanbul'da özellikle Şişli, Beşiktaş, Ataşehir ve Kartal'da yer alan rezidansların önemli bir bölümünün mevzuattaki kat yüksekliği sınırını aştığı görülmektedir. Bu noktada bazı projelerde kat yüksekliğinin sınırdan tutularak aynı birimden birden fazla olacak şekilde inşa edildiği örneklere rastlanmaktadır. Öte yandan rezidansların karma kullanımlar içinde üretilmesi gibi bir eğilimin de yaygınlık kazandığı gözlenmektedir. Özellikle daha yaygın olan alışveriş merkezi ve rezidans birlikteliğine ofis kullanımlarını da eklendiği izlenmektedir.

Rezidansların pazarlanma stratejilerinde dikkati çeken önemli bir nokta ise, neoliberal kentleşme pratiğinin başka örneklerinin mevcut proje tarafından referans gösterilmesi olmaktadır. Özellikle Kartal'da yapılan bazı projelerin kendi özelliklerini sıralarken, müşterilerin daha fazla ilgisini uyandırmak adına, kendi projelerinin dünyaca ünlü mimar Zaha Hadid tarafından tasarlanan projenin yakınında bir proje olduğu, projenin gelecekte büyük kazanç sağlayacağı yönünde ifadeler yer verilmesi dikkat çekicidir.

Şekil 5.10 İstanbul'da 2000 sonrası süreçte rezidansların ilçelere göre dağılımı

Rezidansların İstanbul'daki mekansal dağılımına bakıldığında; en fazla yoğunlaşmanın Avrupa yakasında Şişli, Beşiktaş ve Beylikdüzü'nde olduğu, Anadolu yakasında ise, Kartal, Kadıköy ve Ataşehir'in öne çıktığı görülmektedir.

Avrupa yakasındaki rezidansların Avrupa yakasına göre daha fazla oldukları gözlenmektedir. Rezidansların en fazla yoğunlaştığı alanlar doğrudan kent merkezinde olan ve iş merkezlerinin yakınındaki alanlar olmaktadır. Bu durum, rezidans projelerinin işlevine ve amacına paralellik gösterir niteliktedir. Rezidansların sayılarında ise, özellikle 2008 yılından sonra belirgin bir ivmelenme olduğu göze çarpmaktadır.

Şişli ve Beşiktaş'taki rezidans projelerinin çok daha yüksek katlı, mimari özellikleri açısından daha gösterişli, satış bedellerinin çok daha yüksek ve alıcı grubunun da oldukça gelir grubuna sahip bir kesim olduğu görülmektedir. Bu projelerin büyük çoğunluğu mevzuatta kendilerine tanınan yapı yüksekliğini aşan projeler olmaktadır. Diğer yandan projelerin kendilerine oldukça farklı konseptler seçtikleri ve bu eğilimi web sitelerine de yansıttıkları görülmektedir.

Rezidansların yer seçimine bakıldığında; tanıtımlarında da özellikle vurgulanan noktanın ana ulaşım bağlantılarına, alışveriş merkezlerine ve kongre-fuar merkezlerine, kentin iş kültür ve gece hayatının merkezi olan alanlara olan yakınlık olduğu görülmektedir. Bu kapsamda referans verilen noktalar ise, Atatürk Havaalanı, Sabiha Gökçen Havaalanı, E-5 Karayolu, TEM, Tüyap Kongre ve Fuar Merkezi ve özel hastaneler, özel üniversiteler, Formula 1 Pisti, boğaz köprüleri, henüz gerçekleşmemiş olan Kartal Dönüşüm Projesi ve Kartal Marina'sı, biçiminde olmaktadır.

5.1.1.6 Alışveriş Merkezleri

20. yüzyılda kapitalizmin hakim ideolojisine bağlı olarak şekillenen gündelik hayat; iş, eğlence ve dinlence olarak çeşitli bölümlere ayrılmış, (Lefebvre, 1998) buna paralel olarak bu kentsel kullanımların mekandaki yapılanması da birbirinden ayrılır hale gelmiştir. İçinde bulunduğumuz süreçte, tüketimin üretimin önüne geçtiği görülmektedir (Gottdiener, 2005, Yırtıcı, 2005). Küreselleşmenin ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda yarattığı değişimler beraberinde tüketim kavramını ve alışkanlıklarını da değişime uğratmaktadır. "...tüketim, modernizm sonu

kapitalizmin ya da ‘post-modern’ kapitalizmin tipik özelliklerini sergileyen bir süreç haline gelmiştir” (Bocock, 1997:113 Bu noktada 20.yüzyıla birlikte tüketimin kentlerdeki en temel mekansal ifadesi ise neoliberal yeniden yapılanma süreçleri ile birlikte gün geçtikçe sayıları ve mekan üzerindeki yayılma güçleri artan alışveriş merkezleri olmaktadır.

AVM olgusunun öncül uygulamaları 1900’lerde ABD ve Avrupa’da görülmeye başlanan süpermarketlerle olmuştur. Ancak bugünkü anlamdaki büyük alışveriş merkezlerinin ortaya çıkışı 1950’lere rastlamaktadır. “Alışveriş merkezleri; merkezi bir birimce dizayn edilen, planlanan, yapılandırılan ve yönetilen perakendeci dükkanların ve çeşitli hizmet kuruluşlarının yer aldığı bir komplekstir” (Cengiz ve Özden, 2005, s.5). “...özellikle 60’larla beraber önem kazanan ve nitelik değiştiren alışveriş mekanları, her türlü kültürel, ikonografik, toplumsal anlamının yanında, kapitalizmin tüketimi artırmak amacıyla örgütlediği mekan-zaman düzenlemeleri olarak karşımıza çıkarlar” (Yırtıcı, 2005: 103).

AVM’lerin gelişimi önce banliyölerdeki konut alanlarının ihtiyaçlarına yönelik olarak olmuş, sonrasında ise kentlerdeki tüketim mekanları ve alışkanlıklarına göre değişim göstererek kent içinde de yer seçmeye başlamışlardır (Zukin, 1998). Kentlerin tek merkezli yapısının değişerek çok merkezli bir yapıya evrilmesi, tek merkezde bir arada duran kentsel işlevlerin diğer merkezlere de yayılmasını nedenlemiştir (Gottdiener, 2005). Kent merkezinin yaşadığı bu dönüşüm süreci AVM’lerin kentin pek çok alanına bir tüketim ağı biçiminde yayılmasında büyük rol oynamıştır.

Büyük alan gereksinimi duyan alışveriş merkezlerinin kentlerde otomobil sahipliğinin artması ve buna paralel olarak ulaşım bağlantılarının çeşitlendirilip güçlendirilmesiyle, kentin ulaşım bağlantıları açısından erişilebilir ve güçlü ulaşım bağlantılarının olduğu akslar ve düğümler üzerinde konumlandıkları görülmektedir. Süreç içinde alışveriş süresinin uzatılması ve tüketimin artırılması hedefine bağlı olarak, AVM’lerin ofis, eğlence ve alışverişini içeren karma kullanımlı komplekslere dönüştüğü görülmektedir. (Zukin, 1998). Hatta buna rezidansların da eklenmesi ile

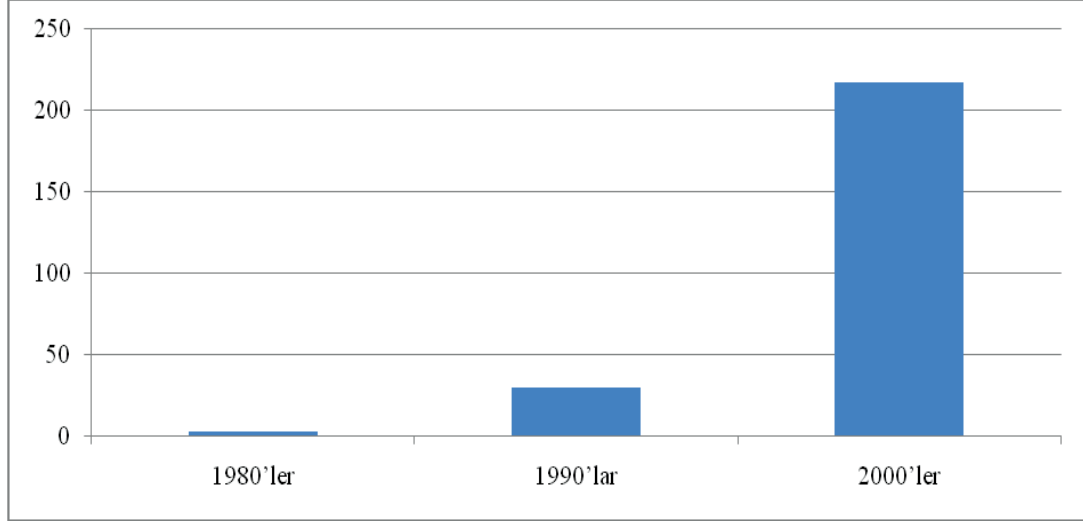
konutun da dahil olduğu ve bu yapılanmanın kendi içinde minimize edilmiş bir kente dönüştüğü izlenmektedir.

Kentteki bireylere metropolde farklı noktalarda yer seçen yeme-içme, eğlence, spor, sinema ve otopark gibi çeşitli fonksiyonlara ayrı ayrı ulaşmak yerine, hepsini bir arada bulabilecekleri bir konsept sunan bu merkezler, güvenli ve steril sığınaklar olarak kentsel yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (Bal ve Dalgakıran, 2007). Baudrillard bu duruma; “Emek, eğlence, doğa, kültür; eskiden gerçek yaşamda ‘anarşik ve arkaik’ kentlerimizde dağınık olan ve sıkıntı ile karmaşıklık yaratan bütün bunlar, kopuk ve birbirine indirgenemez bütün bu etkinlikler; bunların hepsi, en sonunda aynı kesintisiz alışveriş gezintisinde birleşti, birbirine karıştı,...”(Baudrillard, 1997, s. 21) biçiminde bir yorum getirmektedir.

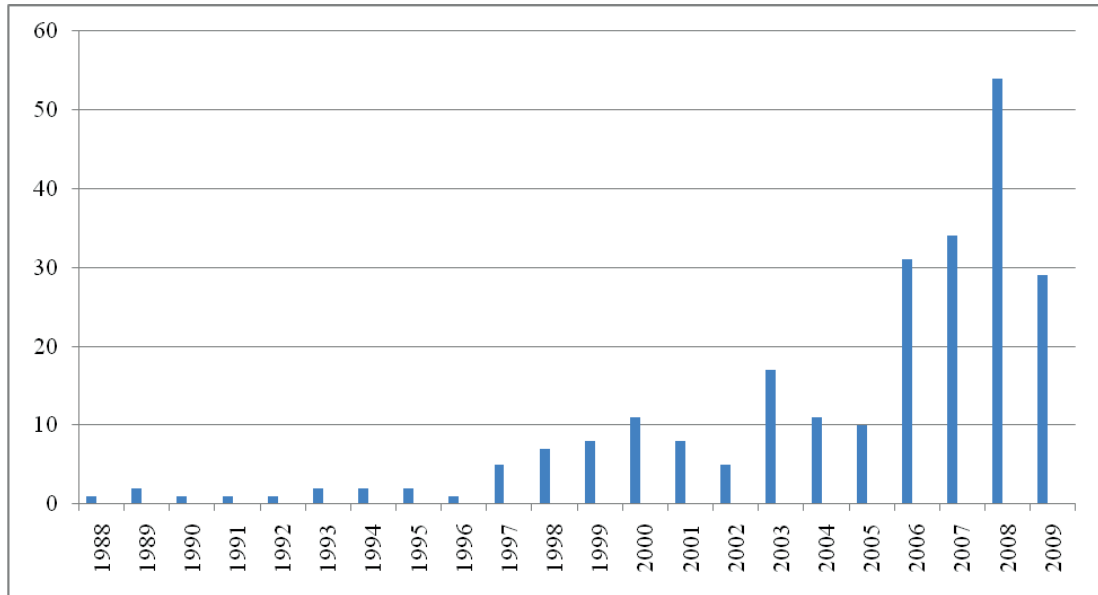
5.1.1.6.1 Türkiye’de Alışveriş Merkezleri. Alışveriş merkezlerinin Türkiye’de ortaya çıkışı ise 1988 yılında İstanbul Ataköy’de Galeria Alışveriş Merkezi’nin açılışıyla olmuş ve bu süreç büyük kentlerden başlayarak diğer kentlere özellikle 2000’li yıllarla birlikte oldukça hızlı bir yayılım göstermiştir. Bu alışveriş merkezlerinin örnek aldıkları model Amerika’da shopping mall olarak tanımlanan mekanlardır (Bali, 2002). Alışveriş merkezlerinin 1980’lerin sonunda, önce kent merkezlerinde, 1990’lı yıllarla ise kentlerin dışına doğru bir eğilim göstererek ana ulaşım akslarında yer almaya başladıkları görülmektedir (Osmay, 1998). Bu merkezlerin sayıları 2000’li yıllarla birlikte büyük bir ivme ile artma eğilimi içindedir. Alışveriş merkezleri, üretici sektörlerden tüketici sektörlerine doğru geçişi öne çıkaran neoliberal ekonomik yeniden yapılanma sürecinde, sermayenin karlı alanlar arayışında mekana çökeldiği, en temel kentsel olgulardan birisi olarak öne çıkmaktadırlar. Bu nedenle de neoliberal kentleşme sürecinin odağına yerleşen kentsel olgulardan birisi konumundadırlar.

Türkiye’nin ilk alışveriş merkezi olan Galleria’nın İstanbul’da 1988 yılındaki açılışından sonra 1990’lara kadar birisi İstanbul’da Atrium Alışveriş Merkezi (1989) ve bir diğeri de Ankara’da Atakule Alışveriş Merkezi (1989) olmak üzere 3 adet alışveriş merkezi açılmıştır. 1990-1999 aralığında ise ülke genelinde açılan alışveriş

merkezi sayısı 30'dur. 2000 yılından sonra açılan alışveriş merkezleri sayısı ise 217'dir (Sosyal Alışveriş Merkezleri Kataloğu, 2010, s.40).

Şekil 5.11 Türkiye'deki alışveriş merkezlerinin dönemsel olarak toplam açılış adetleri (Sosyal Alışveriş Merkezleri Kataloğu, 2010)

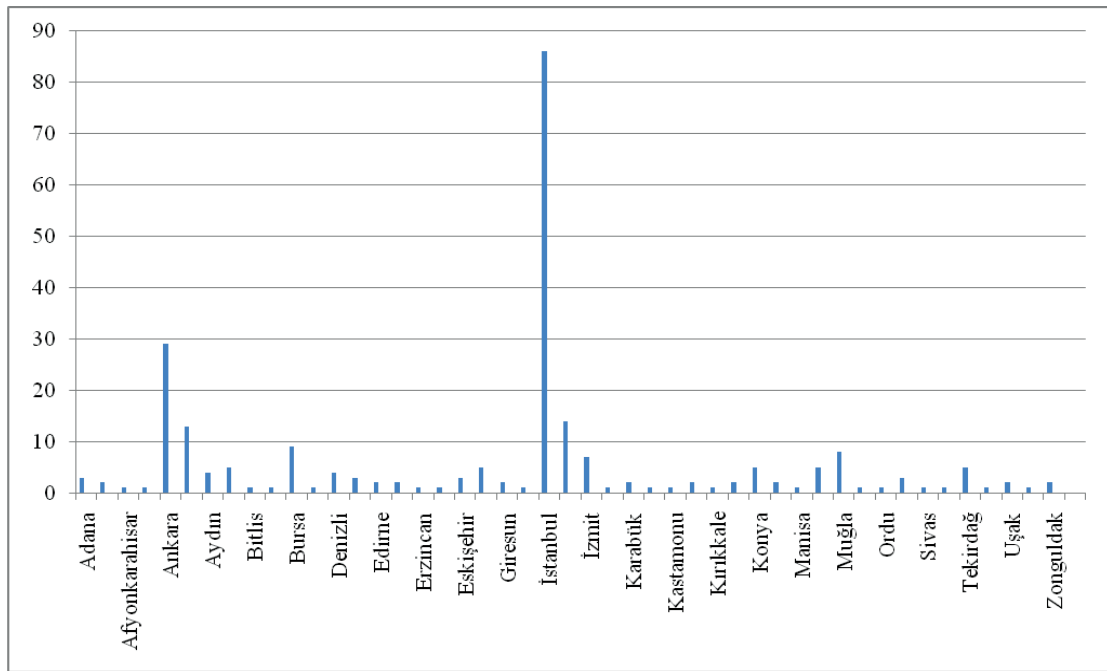

Şekil 5.12 Türkiye'deki alışveriş merkezlerinin açılış tarihlerine göre toplam adetleri (Sosyal Alışveriş Merkezleri Kataloğu, 2010)

Görüldüğü üzere 2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinde AVM'lerin sayısında önemli miktarda bir artış gözlenmektedir. Alışveriş merkezlerinin Türkiye genelindeki yıllara göre sayıca değişimine bakıldığında ise, 1990'ların sonundan

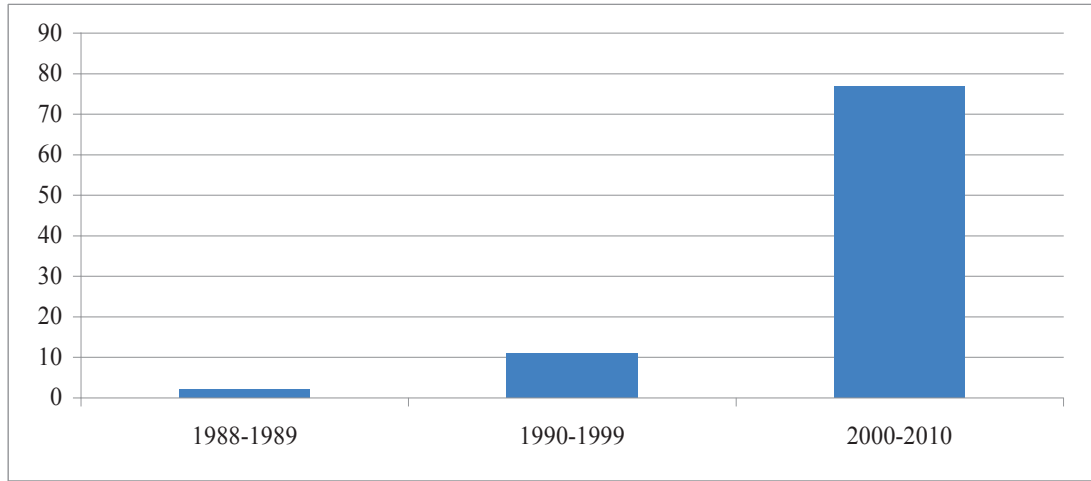
İtibaren önemli bir ivmelenme göze çarpmaktadır. Özellikle 2000'lerin ikinci çeyreğinden sonra çok daha büyük rakamlara ulaştıkları gözlenmektedir. 2008 yılında alışveriş merkezlerinin açılış sayısında en yüksek rakama ulaşarak 54 adet alışveriş merkezi açıldığı görülmektedir. Alışveriş merkezlerinin Türkiye'ye hızla yayılması neoliebral kentleşme evresi ile gösterdiği yüksek uyum becerisinden kaynaklanmaktadır.

Faaliyet halindeki alışveriş merkezlerinin illere göre toplam adetlerinin dağılımına bakıldığında ise, sayıca açık ara önde olan il İstanbul (86)'dur. İstanbul'u sırasıyla Ankara (29) , İzmir (14), Antalya (13), Bursa (9), Muğla (8) ve İzmit (7) takip etmektedir.

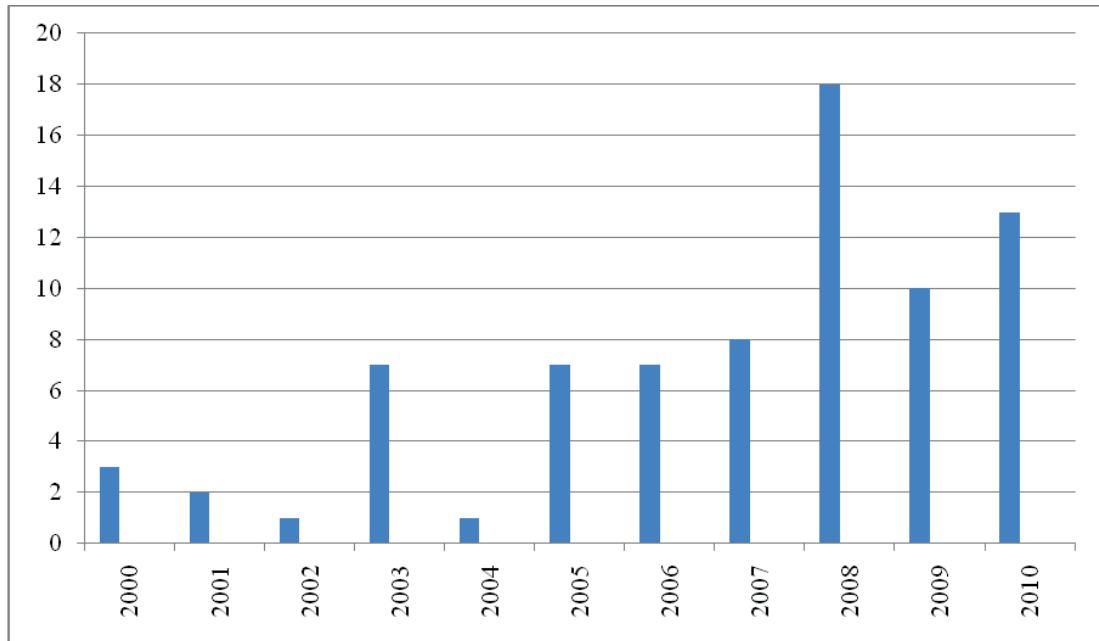

Şekil 5.13 Türkiye'deki faaliyet halindeki alışveriş merkezlerinin illere göre toplam adetleri (Sosyal Alışveriş Merkezleri Kataloğu, 2010)

5.1.1.6.2 Neoliberal Kentleşme Evresinde İstanbul'da Alışveriş Merkezleri. İstanbul'da 1988-1989 döneminde açılan alışveriş merkezi sayısı 2, 1990-1999 arası dönemde ise 9'dur. Dolayısıyla, 2000 yılına kadar açılmış olan toplam AVM sayısı 11'dir. 2000-2010 (77) aralığında İstanbul'da ise alışveriş merkezleri sayıca çok önemli artış göstermiştir (Sosyal Alışveriş Merkezleri Kataloğu, 2010). Öte yandan kentte inşaat ve proje halinde olan çok sayıda alışveriş merkezi bulunmaktadır.

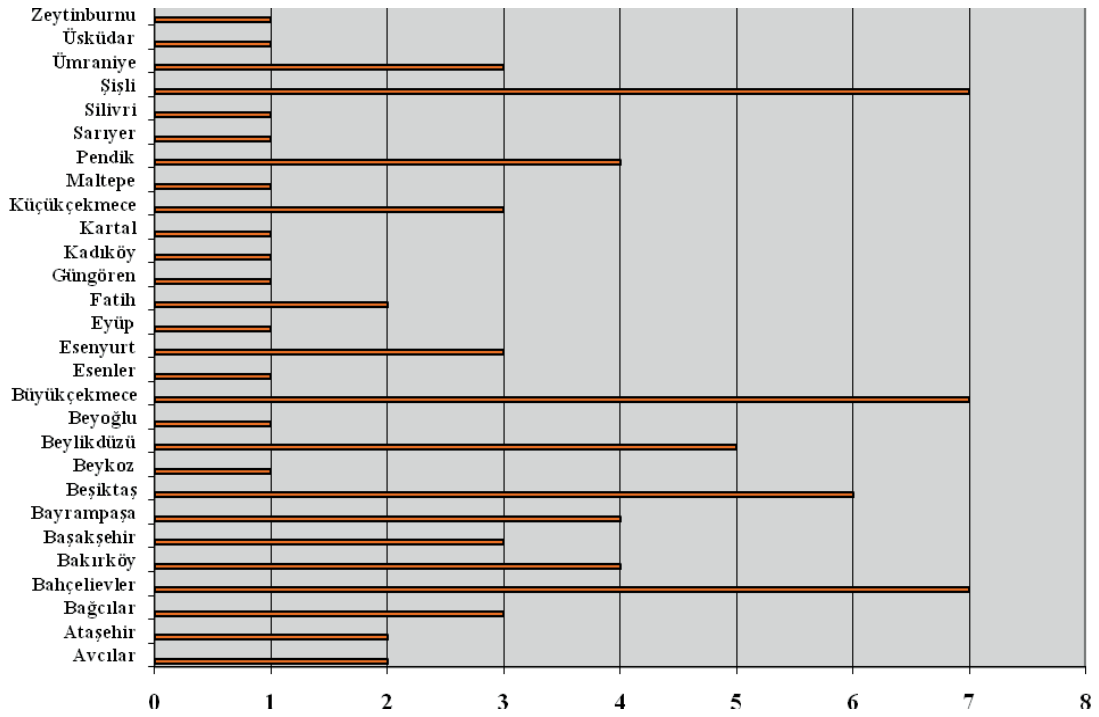

Şekil 5.14 İstanbul'da alışveriş merkezlerinin dönemsel olarak toplam açılış adetleri (Sosyal Alışveriş Merkezleri Kataloğu, 2010)

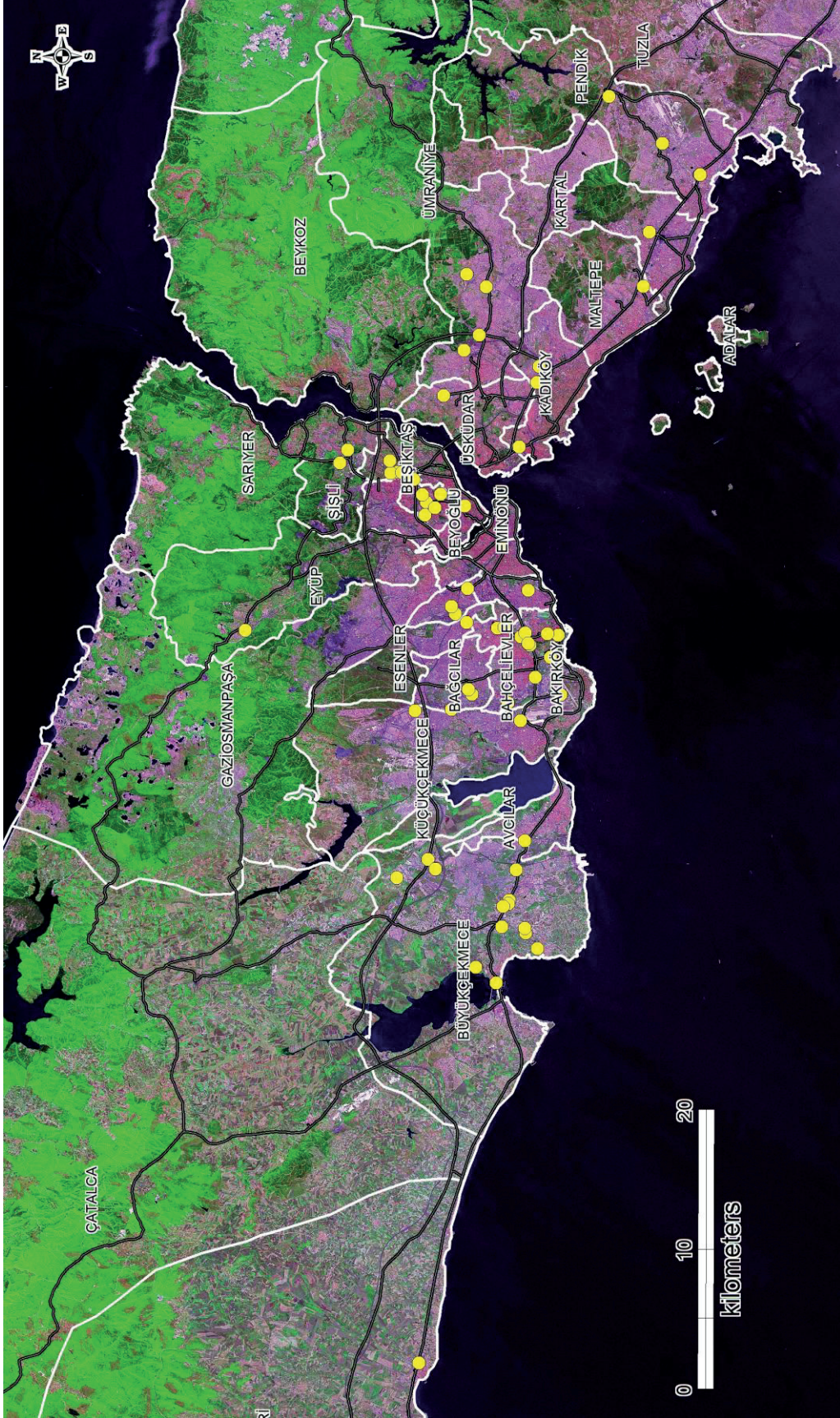
Şekil 5.15 2000-2010 Yılları arası İstanbul'daki alışveriş merkezlerinin açılış tarihlerine göre toplam adetleri (Sosyal Alışveriş Merkezleri Kataloğu, 2010 referans alınarak oluşturulmuştur).

Alışveriş merkezlerinin yıllar itibariyle dağılımına bakıldığında 2005 yılından itibaren önemli bir ivmelenmenin olduğu göze çarpmaktadır. Öte yandan en fazla alışveriş merkezinin açıldığı yıl ise, 2008 yılı olarak öne çıkmaktadır (Ayrıntılı tablo için bkz. EK 6).

Şekil 5.16 2000-2010 Yılları arası İstanbul'daki alışveriş merkezlerinin ilçelere göre dağılımları (Sosyal Alışveriş Merkezleri Kataloğu, 2010 referans alınarak oluşturulmuştur).

Alışveriş merkezlerinin İstanbul'da ilçeler bazındaki mekansal dağılımına bakıldığında, öne çıkan ilçeler Avrupa yakasında Şişli, Büyükçekmece, Beylikdüzü, Beşiktaş ve Bahçelievler olurken, Anadolu Yakası'nda ise Ümraniye ve Pendik'in öne çıktığı görülmektedir. Alışveriş merkezlerinin sayıca Avrupa yakasında daha fazla oldukları gözlenmektedir.

Şekil 5.17 2000 Sonrası süreçte alışveriş merkezlerinin İstanbul'daki dağılımı

Alışveriş merkezlerinin gelişimini kentsel politika ve sermaye yönlendirmekte olup, bu yapılanma bir gerçeklik olarak kent mekanında yerini almış bulunmaktadır (Özaydın ve Özgür, 2009, s. 88). Sayısal verilerin de gösterdiği üzere bunun en net izlendiği kent İstanbul olmaktadır. Alışveriş merkezlerinde mekan yeni yaşam tarzına uygun olarak metalaşmakta ve bir tüketim nesnesi haline gelmektedir (Özar, 2010, s.70). Geç (2008, s.57), tüketimin en önemli amaç olarak edinen AVM'lerin, son dönemde gayrimenkul geliştirme sektöründe ekonominin lokomotifini olan inşaat sektörüyle doğrudan ilişkili olduğunu ifade etmektedir.

Alışveriş merkezlerinin büyük kentler başta olmak üzere, önemli bir yatırım aracı olarak Türkiye geneline hızla yayılma sürecinde, pek çok yerli yatırımcının yanı sıra yabancı yatırımcıların da sektöre ilgi gösterdikleri görülmektedir. Türkiye'de yatırım yapan yabancı sermayeli şirketler arasında; Fransız Carrefour, Redevco, Hollandalı Corio, ve Alman Metro Group sayılabilir. Ayrıca, Alman ECE Projekt Management ile Koç Grubunun ortaklığı olan ECE Türkiye ve Hollanda kökenli Mülti ile Turkmall ortaklığı olan Multi Turkmall'da birleşmeler yoluyla pazarda yer alan firmalar arasındadır (Geç, 2008, s. 64).

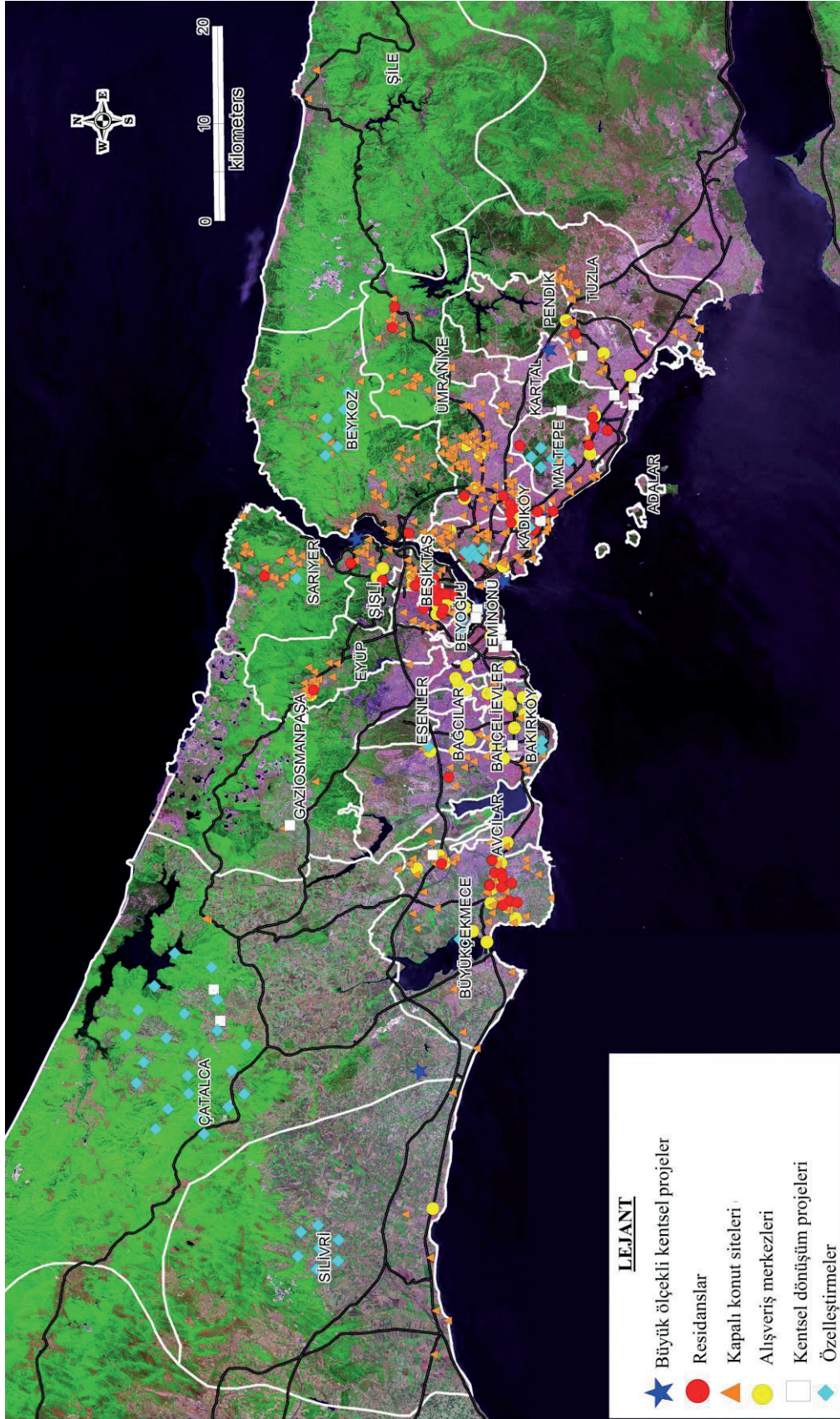
Nitekim bu kapsamda İstanbul'daki alışveriş merkezlerinin yatırımcı firma ve inşaat firması profillerine bakıldığında, büyük ölçekli projeler üreten içinde yabancı firmaların da olduğu büyük sermaye gruplarının varlığı göze çarpmaktadır. Carrefoursa, Metro Group, İş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı, Tepe Emlak, Ekşioğlu Grup, Doğuş GYO, Eczacıbaşı, Sinpaş, Tesco Kipa, Multi Turkmall, Boyner ve Yıldız Holding, Kiler, Torunlar GYO bunlardan bazılarıdır.

“...sermaye her dönem karlı olan yatırım biçimine göre hareket ederek, yerin ve toplumun özelliklerini dikkate almaktan uzaklaşmıştır. Artık temel olarak iki belirleyiciden söz edilebilir: İlki sermayenin kent üzerinde yaratılan rantı paylaşma yarışına girmesi, ikincisi ise bunu toplumda yeni bir tüketici davranışı örüntüsü pompalayarak yapmasıdır” (Özaydın ve Özgür, 2009, s. 85).

Öz (2007), alışveriş merkezlerinin gayrimenkul piyasasını önemli ölçüde etkilediğini vurgulamakta ve alışveriş merkezlerinin yapılmasıyla birlikte çevresindeki arsa fiyatlarının hızlı bir şekilde arttığını bunun da o bölgedeki bütün taşınmaz piyasasını etkilediğini ifade etmektedir. Hatta alışveriş merkezleri henüz inşa aşamasındayken bile bölgedeki kira ve satış fiyatlarında artış gözlemlendiğini belirtmektedir. İstanbul'da böylesi bir yapılanmanın varlığını uzman bir göze ya da derinlemesine yapılmış ampirik çalışmalara bakmaksızın genel bir gözlemlerle bile saptamak mümkün hale gelmiştir. Öte yandan, İstanbul'da neoliberal kentleşme evresinin öne çıkan mekansal tezahürlerinden kapalı konut siteleri ve rezidansların pazarlama söylemlerinde, çevrelerindeki alışveriş merkezlerinin birer pazarlama unsuru olarak kullanıldığı gözlenmektedir.

Başlangıçta kapalı olarak inşa edilen alışveriş merkezleri süreç içinde açık, yarı açık formlara dönüştürülmekte, son dönemlerde ise içerdikleri fonksiyonlar açısından karma kullanımlarla bütünleştirilen örneklerin öne çıktığı görülmektedir. Nitekim İstanbul'da son dönemde inşa edilen alışveriş merkezlerinin karma kullanımların ayrılmaz bir parçası olarak inşa edildikleri gözlenmektedir. Özaydın ve Özgür (2009, s.88), alışveriş merkezlerinin ofis, konut vb. işlevleri içeren karma kullanımlara dönüşmesinin arkasında kentsel ranttan en fazla yararlanma hedefinin yer aldığını belirtmektedirler. Bu gelişime özünde, mekan üzerine yatırılan sermayenin karlı hale getirilme arzusunun getirdiği bir arayış olarak öne çıkmaktadır.

2000'li yıllarda, sermayenin aktörlüğünde ve serbest piyasa mekanizmasının sağladığı olanaklarla, kentsel alanda en fazla öne çıkan ve yayılım gösteren neoliberal mekansal yapılanmalar alışveriş merkezleri, rezidanslar ve kapalı konut siteleri olmaktadır. Bu mekansal yapılanmalar tekil olarak geliştirilmelerine rağmen, birlikte oluşturdukları resme bakıldığında, kentsel alanda sermayenin çöklediği güçlü bir örüntü yarattıkları görülmektedir. Sermaye ve devletin aktörlüğünde gelişen ancak sermayenin etkin rol oynayarak yönlendirdiği bu yapılanmada kapalı konut siteleri, rezidanslar ve alışveriş merkezleri, 2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresi ile en yüksek uyum gösterme becerisine sahip olan kentsel yapılanmalar olarak belirginlik kazanmaktadırlar.

Şekil 5.18 2000 sonrası süreçte neoliberal mekansal yapılanmaların İstanbul'daki dağılımı

İstanbul'da 2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinin mekansal tezahürleri bir araya getirildiğinde, kentin büyük bir neoliberal taarruzla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bu, devlet ve sermayenin ana aktörler olarak birlikte inşa ettikleri bir mekansal örüntüdür.

Bu örüntüde, neoliberalizmin mekansal çıktılarının kentin merkezinde yoğunlaşma eğilimi gösterdiği ancak bu eğilimin kent çeperlerine doğru da yayıldığı gözlenmektedir. Dolayısıyla, neoliberalizm için son derece karlı bir yatırım alanı olan İstanbul kenti üzerinde bütünsel bir dönüşüm projesi yürütülmektedir.

Devletin daha etkin bir aktör olduğu, kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kentsel projeler ve özelleştirmeler ile sermayenin ana aktör olduğu kapalı konut siteleri, rezidanslar ve alışveriş merkezlerinin birlikte oluşturdukları neoliberal mekansal örüntü, kentin yeni formunu belirlemekte ve kent tüm ilişkileri ile birlikte yeniden organize olmaktadır. Kentte neoliberalizm odaklı gelişen söz konusu yeni mekansal yapılanma, sadece mekanın dönüşümünü değil aynı zamanda, yeni bir ekonomik ilişkiler ağı ve çözülen, yeniden kurulan yeni bir toplumsal yapılanmanın oluşumunu nedenlemektedir. Neoliberalizmin mekansal taarruzu, yakın bir geçmişe sahip olmasına rağmen köklü dönüşümlere neden olmakta ve yoluna büyük bir hızla devam etmektedir.

BÖLÜM ALTI

SONUÇ

Neoliberalizm, 1970'lerin sonunda Keynesyen politikalara karşı yükselişe geçerek, 1980'li yıllarla birlikte IMF ve Dünya Bankası başta olmak üzere uluslararası üst kuruluşlar aracılığıyla tüm dünyaya yayılmış ve dünya genelinde hakim bir paradigma haline gelmiştir. Bugünün dünyasında neoliberalizm, iktisadi, siyasal, toplumsal ve mekansal süreçleri açıklarken odağa yerleşen en temel kavramlardan birisidir. Neoliberal politikanın stratejileri, müdahaleleri ve uygulamalarının üzerinde cereyan ettiği alan kent olurken, neoliberalizm kenti kendi kurallarına göre yeniden yapılandırmaktadır. Böylelikle kent, neoliberal yeniden yapılandırma süreçlerinin en temel unsurlarından birisi haline gelmektedir. **Bu çerçevede, öncelikli olarak vurgulanması gereken temel nokta, neoliberalizmin yalnız ekonomik bir boyutu olmayıp, en sıkı ilişkide olduğu alanlardan birisinin kent ve kentleşme süreçleri olduğu gerçeğidir.**

Neoliberal doktrin günümüzde neredeyse tüm dünya ülkelerini etkisi altına alan bir kavram olurken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri çok daha doğrudan müdahalelerle gelişmektedir. Nitekim 1980'lerle birlikte neoliberalizm, uluslararası üst kuruluşlar yoluyla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere, bu ülkelerin yaşadıkları krizden çıkışta acil çıkış kapısı olarak gösterilmiştir. Bundan sonraki süreci ise, Washington Uzlaşmasının ana kurallarını uygulayacak yönetimlerin iş başına gelmesi takip etmiştir. Bu kapsamda, 1980 yılının Türkiye açısından önemli bir dönemece karşılık gelmesi de, dünyadaki ekonomik ve politik gelişmeler paralelinde şekillenmiştir.

1980 yılı ilgili literatürde Türkiye'de neoliberal yapılanmanın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 12 Eylül 1980 darbesi ise, neoliberal yapılanmanın hayata geçirilmesinin önündeki temel engellerden birisi olan toplumsal muhalefetin önünü kesecek politik bir müdahale niteliğindedir. Ardından, Türkiye'de neoliberal hegemonyanın temellerini atmak üzere ANAP iktidarı iş başına gelmiş, 1980'lerin sonunda ANAP iktidarının uğradığı ağır yenilgi, neoliberalizmin Türkiye'deki

hegemonyasının sarsılmasına neden olmuştur. (Ataay, 2008a). 1990'lı yılların sonuna kadar geçen süreçte ise koalisyon hükümetleri ile devam eden bir geçiş dönemi yaşanmıştır.

Türkiye’de 2000’li yıllar, arka planındaki ekonomik ve politik temelli gelişimlerle birlikte yeni bir dönemece karşılık gelmektedir. Bunun arkasında 2000’lerle birlikte olgunlaşan ekonomik ve politik bir yeniden yapılanma yer almaktadır. 2000’li yıllardaki kırılma için 1980 yılında olduğu gibi tek başına bir tarih ve olay adı vermek olanaklı değildir. Bu kırılmayı yaratan 1990’ların sonu ile 2000’lerin ilk çeyreği arasında, birbirine eklenerek ve birbirini güçlendirerek gelişen bir gelişmeler bütünüdür.

Bu süreci bir öncekinden ayrıştıran temel unsurlardan birisi, bu dönemin önemli bir çıktısı olarak gündeme gelen **İkinci Kuşak Yapısal Reformlar** olup, söz konusu reformlar bir önceki dönemin **Birinci Kuşak Yapısal Reformlarının** tamamlayıcısı niteliğindedirler. **Sonuç olarak karşımıza neoliberalizmin gerçek hakimiyetinin kurularak görünür hale geldiği, 2000’li yıllar olarak belirginleşen yeni bir evre çıkmaktadır.**

1980 sonrası süreci bölen yeni bir evre olarak 2000’li yılların ayrışmasını sağlayan iki temel gelişmeden bahsedilebilir:

- **Birincisi Türkiye tarihinde ilk defa; 1998 yılında IMF ile yapılan Yakın İzleme Anlaşması ile başlayan ve sonrasında yapılan yeni anlaşmalarla 10 yıl kesintisiz olarak IMF denetiminde geçecek olan oldukça uzun bir neoliberal sürecin içine girmiştir.** Yoksul ülkelere neoliberal yol haritaları çizen en temel uluslararası kuruluş olan IMF’nin denetimine bu kadar uzun süre tabii olunması, neoliberal politikalarla şimdiye kadar kurulan ilişkinin bir adım daha ötesine geçilerek; bu politikalarla kesintisiz, doğrudan ve güçlü bir bağ kurulması anlamına gelmektedir. **Dolayısıyla böylesi uzun ve kesintisiz bir bağ her şeyden önce, neoliberal politikaların Türkiye tarihinde şimdiye kadar olmadığı kadar etkin olduğu bir dönemi yaratmaktadır.**

- **İkincisi, Türkiye’de 2000’lerde yaşanan dönüşüm, neoliberalizmin üst çerçevede Washington Uzlaşması’ndan Washington Sonrası Uzlaşması’na doğru yaşadığı dönüşümden bağımsız değildir.** En temel dönüşüm devletin rolündeki değişim temelinde olmuştur. Devlet ve piyasa arasındaki ilişki yeniden tanımlanmaktadır. Devletin sürecin içinden tamamen ayrıştırılması ve piyasanın karşısında bir konuma yerleştirilmesinin temel sorunlara yol açtığı görülerek, piyasa mekanizmasının yarattığı sorunların aşılmasında devlet desteğinin gerekliliği fark edilmiştir. **Dolayısıyla devlet ve piyasa birbirini dışlayan değil, birbirini tamamlayan ve destekleyen mekanizmalardır.** Bu, temel olarak devlet ve piyasa arasında tarihsel olarak çok önemli bir uzlaşmaya işaret etmektedir. İkinci kuşak yapısal reformların da bu çerçevede şekillendirildiği görülmektedir.

Öte yandan 2000’li yıllardaki yeni evrenin kendi başına bağımsız bir evre olarak gelişmediğinin altını çizmek gerekmektedir. **1980 sonrası sürecin neoliberalizm eksenli ekonomik ve politik gelişmeler çerçevesinde şekillenen birinci evresi; 2000’li yıllarla neoliberalizmin esas etkinliğine kavuştuğu ve somut çıktılar ürettiği sürece önemli bir altık oluşturmuştur.**

Türkiye’de 1980’lerde neoliberalizmin harcının karılıp temellerinin atılmasındaki siyasal figür ANAP iktidarı olmuştur. Ancak ANAP iktidarının 1980’lerin sonuna doğru siyaset sahnesindeki düşüşü Ataay’ın (2008a) vurguladığı gibi neoliberalizmin hegemonyasının sarsılmasını nedenlemiş **1990’ların sonundan itibaren neoliberalizmin hegemonyasını diriltme çabaları, 2000’li yıllarda AKP iktidarı ile birlikte neoliberalizmin hakimiyetini ilan ettiği bir aşamaya gelmiştir.** Bu kapsamda AKP, öncül aşamada temelleri atılan neoliberal yapılanmanın 2000’li yıllarda yeniden yapılandırıldığı, aslında gerçek anlamda hayata geçirildiği ve somut çıktılarının alındığı evrenin temel aktörü haline gelmiştir.

AKP politikalarının neoliberal eksenindeki söylem analizine bakıldığında; neoliberalizmin temel itikatlarının neredeyse eksiksiz bir biçimde yer aldığı

görülmektedir. AKP iktidarı 2000’li yıllarda neoliberalizmle gönülden uzlaşıp, neoliberal politikaları büyük bir kararlılıkla uygulayarak 1980’lerden bu yana arzulanan rüyayı gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede görünen odur ki; **AKP’nin neoliberalizmle kurduğu güçlü ilişkiye paralel olarak geliştirdiği söylemlerindeki kararlılığı, uygulamalarla somutlaşarak, 2000’li yılları neoliberalizmin gerçek hakimiyetinin kurulduğu yeni bir evre olarak tartışmasız bir biçimde billurlaştırmaktadır.**

Bu çerçevede Türkiye kentleşmesine baktığımızda, kentleşmenin de bu yapılanmaya paralel bir değişim gösterdiği görülmektedir. Türkiye’nin kentleşme süreçleri de bu kapsamdaki temel kopuşlar ekseninde dönemselleşmektedir. Türkiye kentleşmesini dönemlere ayıran literatürde 1980’den günümüze kadar gelişen yaklaşık 30 yıllık sürecin tek bir dönem olarak ele alındığı görülmektedir. Ancak bugün elimizde 2000’li yılların kentleşme açısından yeni bir dönemselleştirmeyi hak ettiğini gösterecek ölçüde gerekçe bulunduğu net olarak görülmektedir. **Bu çerçevede çalışma kapsamında; Türkiye kentleşmesine ilişkin yeni bir adlandırmaya gidilmiştir. 1980den 2000’li yıllara kadar olan süreçteki kentleşme, ‘erken neoliberal kentleşme evresi’, 2000’li yıllarla başlayan ve günümüze kadar uzanan kentleşme süreci ise ‘neoliberal kentleşme evresi’ olarak adlandırılmıştır.**

İlk evrenin erken neoliberal kentleşme evresi olarak adlandırılmasının nedeni, bu süreçte neoliberalizmin hegemonyasının temellerinin henüz atılmaya başlaması ve kendisini yapılandırma evresinde oluşudur. Dolayısıyla böylesi sancılı döneme işaret eden **erken neoliberal kentleşme dönemi, neoliberalizmin kentsel alandaki somut sonuçlarının net bir biçimde ortaya çıkacağı neoliberal kentleşme evresi için bir hazırlık evresi niteliğindedir.** Dolayısıyla neoliberal kentleşme evresi bu dönemde atılan temeller üzerinden yükselmektedir.

Çalışma kapsamında Türkiye kentleşmesinde 2000’li yılların 1980 sonrası süreci bölen yeni bir evre olarak ayrıştığını gösteren iki temel gelişmenin olduğu savunulmaktadır.

- Birincisi devletin, kentsel mekanı neoliberal politikalar çerçevesinde yeniden yapılandırma kararlılığı ve piyasanın kentsel mekana yönelmesinin önündeki engelleri kaldırarak, gerekli düzenlemeleri yapma yönündeki rolüne paralel olarak **2000’li yıllarda imar mevzuatı alanında çıkarılan çok sayıdaki yasal düzenlemedir.**
- İkincisi ise, **doğrudan kentsel mekan üzerinde izlediğimiz ve son derece görünür hale gelen mekansal değişimlerdir.**

Türkiye’de imar mevzuatı alanında çıkarılan çok sayıdaki yasal düzenlemenin temelinde; Washington Uzlaşması’ndan, Washington Sonrası Uzlaşması’na geçişte devletin piyasa karşısındaki değişen rolü yer almaktadır. Devlet bundan böyle piyasanın karşısında bir mekanizma değil, onunla birlikte iş gören bir mekanizmaya dönüşmektedir. **Bu noktada neoliberal politikaların doğal ve yapılı çevre üzerinde harekete geçirilmesinin, piyasaya bu alanlarda hareket serbestisi kazandırılarak yeni yatırım alanları oluşturulmasının en temel araçları yasal düzenlemeler olmaktadır.**

İmar mevzuatı kapsamındaki yasal düzenlemeleri yapan siyasi irade devlettir. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta gündeme gelen yasal düzenlemelerin yalnız sermayeye değil aynı zamanda bizzat devletin kendisine de kent mekanı üzerinde hareket alanı yarattığıdır. Çünkü 2000’li yıllarla karşımızda olan devlet yapılanması kamu yararını odağa alan bir yapılanma değil, neoliberalizmin temel itikatları çerçevesinde şekillendirilmiş bir devlet yapılanmasıdır. Bu yanıyla da sermaye ve devletin istekleri aynı potada birleşmektedir. Bu kapsamda **imar mevzuatı kapsamında gündeme gelen yasal düzenlemelerin büyük bir bölümünde hem devlet hem de sermayenin kent mekanı üzerinde neoliberal politikaların mekansal tezahürlerini uygulamaya geçirmelerine olanak tanıyacak unsurların yer aldığı görülmektedir.**

2000’li yıllarda neoliberal ikinci kuşak yapısal reformlar ekseninde imar mevzuatında gündeme gelen **yasal düzenlemeler neoliberal politikaların bu alanlar üzerinde hayata geçirilmesinde araçsal bir rol üstlenmektedirler.** Söz

konusu yasalar, devlet ve sermayenin kentsel mekanı neoliberal kentleşme ekseninde yeniden yapılandırması aşamasında etkin bir rol oynamakta ve neoliberal kentsel yeniden yapılandırmanın önündeki engellerin aşılmasını sağlamaktadırlar. Bu yapılanma devlet ve sermaye arasındaki ilişkiyi net bir biçimde gözler önüne sermektedir. Devlet hem kendisinin hem de sermayenin mekana yönelik neoliberal hedeflerinin gerçekleştirilmesinde yasa koyucu olarak çok kritik ve hayati bir işlevi yerine getirmekte, piyasanın doğal ve yapılı çevre üzerinde hareket serbestisi kazanmasını sağlamakta ve bu yapılanma neoliberalizmin güçlü bir ifadesi olarak her geçen gün daha da belirginlik kazanmaktadır

Erken neoliberal kentleşme evresinden neoliberal kentleşme evresine geçişin iki temel ayağından birisi olan **imar mevzuatı kapsamındaki yasal düzenlemeler, beraberinde yeni kurumsal yapılanmaları da getirmekte ve planlama alanında yeni aktörler tanımlamaktadır. Kuşkusuz bu aktörler kentin yeniden organizasyonunda sermaye ile el ele vererek neoliberal politikaların devlet eliyle yürütülmesini sağlamaktadırlar.**

Jessop (2009) neoliberalizmin uygulamadaki öncül formlarına dikkat çekmekte ve bu öncül formları pek çok alanda görmenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Buradan hareketle 2000’li yıllarda neoliberal kentleşme evresinde **kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kentsel projeler, özelleştirmeler, kapalı konut siteleri, rezidanslar ve alışveriş merkezlerinin neoliberalizmin uygulamadaki öncül formları olarak öne çıktıkları görülmektedir.**

Neoliberalizmin mekansal tezahürlerinin hayata geçirilmesindeki en temel iki aktör, siyasi iradeyi temsil eden devlet ve serbest piyasanın iradesini temsil eden sermaye olmaktadır. Bu süreçte, devlet ve piyasa yan yana gelmekte ancak kentsel yapılanmaların ağırlıkla hangi aktörün kontrolünde yürüdüğü noktasında iki ayrı kategori ayırt edilmektedir. Neoliberal kentleşme evresi, her iki kategoride de ana aktörler olarak devlet ve özel sektörü içermekte, her kategoride de mekansal müdahalelerin gerçekleşmesi sürecinde birisinin daha ağırlıklı bir role sahip olduğu bir yapılanma öne çıkmaktadır.

Birinci kategoride, sürecin aktörleri devlet ve sermaye yani özel sektör olurken sürecin gelişimindeki ağırlıklı role sahip olan aktör devlet olmaktadır. **Devletin sürecin içindeki etkin konumu iki temel üzerinden yükselmektedir: Birincisi; kentsel alandaki mekansal yapılanmanın gerçekleşmesine ilişkin kararı üretmektedir. İkincisi; kentsel mekana müdahale edebilmek için imar mevzuatı kapsamında yasal düzenlemeler geliştirmekte ve bu noktada süreci yönlendirecek olan kurumlar belirleyip bu kurumsal yapılanmalara etkin roller vermektedir.** Devletin karar alma, yasal düzenlemeler ve kurumlara verilen yetkilerle birlikte sürecin temel aktörü olduğu neoliberal kentleşme yapılanmasının, hayata geçirilmesi süreçlerinde, piyasanın etkinliğinin dolayısıyla özel sektörün devreye girdiği görülmektedir. Çalışma kapsamında bu kategorinin içindeki neoliberal kentleşme evresine ilişkin kentsel yapılanmalar; **kentsel dönüşüm projeleri, özelleştirmeler ve büyük ölçekli kentsel projeler olarak tespit edilmiştir.**

İkinci kategoride ise, sürecin aktörleri yine devlet ve sermaye olurken, ağırlıklı role sahip olan aktör sermaye yani özel sektör olmaktadır. Özel sektör kentte, büyük sermaye yatırımı gerektiren ve kar oranı yüksek yatırımlar yapmakta ve kentsel mekan **bu mekansal parçalar** aracılığıyla **özelleşmektedir.** Devlet bu süreçte, özel sektörün önünü açan ve faaliyet alanını kolaylaştıran bir rol üstlenmektedir. Neoliberalizmin temel itikatlarından olan serbest piyasa mekanizmasının bu aşamada güçlü bir biçimde harekete geçtiği görülmektedir. Çalışma kapsamında bu kategorinin içindeki neoliberal kentleşme evresine ilişkin kentsel yapılanmalar; **rezidanslar, kapalı konut siteleri ve alışveriş merkezleri olarak tespit edilmiştir.**

Türkiye’de, yukarıda aktarılan ana kurgu ve tespitlerin tüm izlerinin okunabildiği ve neoliberal kentleşmenin laboratuvarına dönüşen kent ise İstanbul’dur. 2000’li yıllardaki neoliberal kentleşme evresi İstanbul için de yeni bir kentleşme evresine karşılık gelmektedir. Bu evre Tekeli’den ödünç alınan ‘imar operasyonu’ kavramıyla açıklık kazanmaktadır. İstanbul’daki bu yeni kentsel yeniden yapılanma operasyonu evresi, Tekeli’nin imar operasyonlarına ilişkin belirlediği üç temel özellik olan, **olağanüstü müdahaleler içermeleri, takviyeli**

yasal çerçeve gerektirmeleri ve olağanüstü bir siyasi irade ile desteklenmeleri yönündeki özellikleri tümüyle içermektedir. Bu noktada Güvenç'in (2008) İstanbul'un geçirdiği 4 temel imar operasyonuna, 1990'lı ve 2000'li yılları kapsayan süreç için 5. bir imar operasyonu adlandırması yapması tespiti referans alındığında; **2000'li yıllarla birlikte açığa çıkan neoliberal kentleşme evresinin, İstanbul'da beşinci bir imar operasyonu dönemine karşılık geldiği görülmektedir.** Dolayısıyla 2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinde tüm bu sürecin en net izlendiği kent İstanbul olarak öne çıkmaktadır.

Brenner ve Theodore (2005), mekansal organizasyonun neoliberal politik stratejilerin seferberliği için **bir altık, bir mekanizma ve bir arena** olduğunu belirtmektedirler. **Tezin kuramsal çerçevesi ile birlikte doğrudan İstanbul üzerinden elde edilen neoliberalizmin mekansal formlarının bir arada olduğu örüntüye bakıldığında; 2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinde İstanbul'un neoliberal politik stratejiler için böylesi bir arenaya dönüştüğü görülmektedir.** Kent, neoliberalizmin kentsel alandaki tüm mekansal formlarının yarattığı neoliberal kentsel örüntünün altlığı haline gelmiştir.

Neoliberalizm, 2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinde öncelikle kendi mekansal yapılanmasını oluşturmakta, sonrasında ise bu yapılanmayı çoğaltarak ve yaygınlaştırarak kendisini yeniden ve yeniden üretmektedir. Nitekim çalışma kapsamında **neoliberalizmin mekansal formlarının İstanbul kentinde kendisini önce öncül formlarla birlikte yapılandığı, ardından da bu formları çoğaltarak kendisini yeniden ürettiği net olarak görülmektedir.** Nitekim bu yapılanma, kentsel alanda bir örüntü oluşturacak noktaya ulaşmış olup, artan bir biçimde yeni örnekler üreterek varoluşunu pekiştirmeye devam etmektedir.

Bilindiği üzere tarihsel süreç içinde kapitalizm girdiği krizler karşısında kent mekanı ile doğrudan ve dolaylı ilişkiler kurmakta ve söz konusu krizleri aşma yolunda kent mekânını metalaştırma yönünde bir tutum izlemektedir. Kapitalizmin bir nevi kabuk değişimine karşılık gelen neoliberalizm de krizden çıkmanın yolu olarak, kent mekânına yönlendirilen yatırımlar yoluyla sermayenin sabit hale

getirilmesini sağlamakta ve kentsel mekanda sabit hale gelen yatırımlar neoliberal süreçlerin öngördüğü biçimde sermayenin üretim-tüketim ilişkilerindeki döngüsüne olanak tanıyacak biçimde bir mekansal örüntü oluşturmaktadırlar. Bu noktada, **2000’li yıllardaki kentleşme evresinde İstanbul’da neoliberalizmin mekansal formlarının bir araya gelerek yarattığı örüntü analiz edildiğinde, kentin metalaştırılması yönündeki eğilimin gücü tüm çıplaklığıyla fark edilmektedir.**

İstanbul’da devlet ve piyasanın aktörlüğünde gerçeklik bulan neoliberalizmin mekansal tezahürlerinin, kentte mekansal ve sosyolojik temelde dönüşümler yaratması kaçınılmazdır. Bu kapsamda, mekansal temelde bakıldığında, kentin yeni bir makroform edindiği görülmektedir. Neoliberalizmin mekansal çıktılarının büyük bölümü, kentteki mevcut doku üzerinde yapılandırılmaktadır. **İstanbul’da 2000’li yılların neoliberal mekansal formları, Türkiye’deki kentleşme pratikleri açısından oldukça yeni olan formlardır ve kent mekanına yeni bir gerçeklik olarak çökelmektedirler. Dolayısıyla üzerinde yapılaştıkları mekansal gerçekliği yok etmekte ve sonrasında yeni bir gerçeklik olarak hayat bulmaktadırlar. “Bu kent mekanında gerçekleşen neoliberalizm temelli tarihsel bir dönüşüme işaret etmektedir”.**

Sosyolojik olarak bakıldığında; mekanın dönüşümü yoluyla toplumsal anlamda da geçmiş bağların çözülmesi, sökülmesi ve yeni bağların oluşturulması gündeme gelmektedir. Bu noktada söz konusu dönüşümün bugünden ölçülemeyen ve gelecekte telafi edilemeyecek olan sonuçları ortaya çıkmaktadır. **Mevcut toplumsal formların büyük bölümü artık tümüyle geçmişte kalmaktadır. Bu son derece yıkıcı bir sonuçtur.** Diğer yandan öne çıkan en temel sosyolojik kavramlardan birisi de kentsel ayrışma olmaktadır. Nitekim **neoliberalizmin mekan üzerindeki somut yapılanmaları kentin sakinleri ile kentin sahiplerini gün geçtikçe görünür ve görünmez bariyerlerle daha da ayırmakta ayrıştırmaktadır.** Kentteki mevcut mülkiyet ilişkileri yeni bir mülkiyet şemasına dönüşmekte ve kent mekanının önemli bir bölümü oldukça sınırlı bir grubun mülkiyetine devredilmektedir. .

Gerek devletin gerekse de sermayenin öncülüğünde olsun, İstanbul'da neoliberalizmin mekansal formlarının bir aradaki mevcut resmine bakıldığında; kentin kelimenin tam anlamıyla bir neoliberal taarruzla karşı karşıya olduğu tüm çıplaklığıyla görülmektedir. Kent bu taarruz karşısında neoliberalizmin ana kurgusu doğrultusunda her gün yeniden ve yeniden organize edilmekte ve dönüştürülmektedir.

Bugün İstanbul'da neoliberal yeniden yapılanma temelinde yaşanan mekansal değişimler, başta metropol kentler olmak üzere Türkiye'nin diğer kentleri için de bir model oluşturmakta ve bu kapsamdaki örnekler sınırlı sayıda ve daha küçük ölçeklerde de olsa, bu kentlerde de hayat bulmaktadır. Bu noktada içinde bulunduğumuz neoliberal kentleşme evresinin farklı kentlerdeki etkilerini odağa alan çalışmalar üretmek bu kapsamdaki literatür için hem önemli bir zenginlik sağlayacak hem de neoliberal süreçlerin yıkıcı etkileri konusundaki farkındalığın artmasına katkı koyacaktır.

Neoliberal kentleşmenin mekansal formlarına bu çalışmada belirlenen kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kentsel projeler, özelleştirmeler, kapalı konut siteleri, rezidanslar ve alışveriş merkezleri dışında eklemeler yapmak olasılık dahilindedir. Bu ana başlıklar çalışmanın kurgusu doğrultusunda neoliberal yeniden yapılanma süreçlerine en fazla uyum gösterme becerisine ve kentsel alanda en fazla görünürlüğe sahip olmaları temelinde seçilmiştir. Ancak bundan sonraki çalışmalarda bu mekansal formlara yenilerinin eklenmesi verimli tartışma alanlarının doğmasını sağlayabilecektir.

Bugün İstanbul'da neoliberalizm kendi üretim, tüketim, dolaşım ve paylaşım ilişkilerini yaratırken kentsel mekanı buna paralel olarak bir düzenlemeye tabi tutmakta ve kendi kurgusu doğrultusunda bir yapılı çevre oluşturmaktadır. Kentte 2000 sonrası süreçteki kentsel dönüşüm projeleri, özelleştirmeler, büyük ölçekli kentsel projeler rezidanslar, kapalı konut siteleri ve alışveriş merkezlerine ilişkin toplanan veriler, bu verilerin üst kurgu ile birlikte analizi ve yorumlanması sonucunda, **İstanbul'un neoliberal taarruzun odağına yerleştiği ve kentin, devlet**

ve piyasanın aktörlüğünde neoliberalizmin kuralları ekseninde yeniden organize edildiği görülmektedir.

Neoliberal kentleşme evresinin laboratuvarı haline gelen İstanbul'da, neoliberal yapılanmanın mekansal tezahürleri aracılığıyla gerçekleşen taarruz, sadece yapılı çevrenin değil, doğal çevrenin de tahribatına neden olmaktadır. Bu kent ve kentin sakinleri için olası sonuçlarını bugünden çok da hesaplayamadığımız büyük kayıplar anlamına gelmektedir. İstanbul'da kentsel dönüşüm projeleri, büyük ölçekli kentsel projeler, özelleştirmeler ve ardı ardına üretilen alışveriş merkezleri, rezidanslar ve kapalı konut siteleri ile **kentin değişim değeri öne çıkarılarak kent, sınırlı sayıdaki bir grubun kullanımına bırakılmaktadır.**

2000'li yıllardaki neoliberal kentleşme evresinin İstanbul'daki mekansal tezahürlerinin oluşturduğu neoliberal örüntü, devlet ve piyasanın aktörlüğünde gerçekleşmektedir. Kendisine her zaman karlı yatırımlar arayan sermaye için kent, neoliberalizmin ona sunduğu eşsiz bir alandır. Neoliberal kentleşme evresinde sermaye, kendi doğasına ve eğilimlerine uygun bir tutum izlemektedir. **Bu noktada düşündürücü olan; kentsel alan üzerinde gelişen neoliberal yapılanmanın, bir devlet politikası haline gelmesi ve toplumsal hafızada giderek olağan bir durum algısı yaratmasıdır. Devletin bu yapılanmanın içinde bir ana aktöre dönüşmesi, kentin kamu yararı ilkesi ekseninde gelişmesi yönündeki bilimsel ve insancıl gerekliliği; kent, kentin sakinleri ve gelecek kuşaklar için bir ütopyaya dönüştürmektedir.**

KAYNAKLAR

- Akdiş, M. (1994). Dünyada özelleştirme uygulamaları ve Türkiye’de 5 Nisan kararları sonrası beklenen gelişmeler. *Maliye Yazıları Dergisi*, (43), 12-35.
- AKP 2007 Seçim beyannamesi.* (2007). 8 Aralık 2010, http://www.yayad.org.tr/resimler/ekler/718499c1c8cef67_ek.doc?...
- AKP 2002 Seçim beyannamesi.* (2002). 8 Aralık 2010, <http://www.akparti.org.tr/tbmm/tbmmgrup/SE%C3%87%C4%B0M%20beyanname-KISALTILMI%C5%9E.doc>
- Aksoy, A. (2009). İstanbul’un seçimi. *Urban Age İstanbul*, 48-51.
- Aksoy, A. (2010). İstanbul markası için yeni kültür ve kent politikaları: Bir 2010 analizi. Ç. Keyder (Ed). *Küreselleşen İstanbul’da ekonomi* içinde (25-34). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşivi ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Aktan, C. C. (1992). *Türkiye’de özelleştirme uygulamaları*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları,
- Akyol, Altun, D. (2010). *Kent çeperindeki az katlı konut topluluklarının kullanıcı mekan ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi: İzmir Örneği*. DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Alada, A. (2008). Tarih’ten...şehr-i İstanbul. *İktisat Dergisi*, (500), 16-18.
- Alıca, S.S. (2006). 5449 Sayılı kanun üzerine. *Memleket Mevzuat*, Şubat 2006, (8), 28-33.
- Ataay, F. (2007). *Neoliberalizmin ve devletin yeniden yapılandırılması Türkiye’de kamu reformu üzerine incelemeler*. Ankara: De Ki Yayınları.

- Ataay, F. ve Acar, E. (2008). Devletin yeniden yapılandırılması ve yerelleşme. *İktisat Dergisi*, (500), 27-37.
- Ataay, F. (2008a). *Neoliberalizm ve muhafazakar demokrasi 2000'li yıllarda Türkiye'de siyasal değişimin dinamikleri*. Ankara: De ki Yayınları.
- Ataay, F. (2008b). İkinci kuşak yapısal reformlarda program arayışları. *Memleket Siyaset Yönetim, Cilt:3*, (6), 22-38.
- Ataay, F. ve Kalfa, C. (2009). Neoliberalizmin krizi ve AKP'nin yükselişi. N. Mütevellioğlu, ve S. Sönmez (Ed.), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm* içinde (303-333). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ataselim, M. (2008). *'Türkiye'nin gerçekleri belli rezidans fiyatında uçmadık'*. 15 Aralık 2010, <http://www.arkitera.com/h28612-turkiyenin-gercekleri-belli-rezidans-fiyatinda-ucmadik.html>.
- Atkinson, R. & Blandy, S. (2006). Introduction: International perspectives on the new enclavism and the rise of gated communities. R. Atkinson & S. Blandy (Eds.). In *Gated Communities* (vii-xvii). USA: Routledge.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler (BSB). (2001). Güçlü ekonomiye geçiş programı üzerine değerlendirmeler. *Mülkiye Cilt XXV*, (2209), 11-70.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler (BSB). (2007). *IMF gözetiminde on uzun yıl 1998-2008*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler (BSB). (2008). *2008 Kavşağında Türkiye* (2. Baskı). İstanbul: Yordam Kitap.
- Bağımsız Sosyal Bilimciler (BSB). (2009). *Türkiye'de ve dünyada ekonomik bunalım 2008-2009*. İstanbul: Yordam Kitap.

- Bal, E. (2007). Küresel rekabette yeni duraklar kalkınma ajansları. 12. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, *Bölge Biliminde Yeni Yaklaşımlar Bildiriler Kitabı*.165-171.
- Bal, E. ve Dalgakıran A. (2007). Presentation of consumption-based spaces in a postmodern spatial restructuring within the process of globalisation: Case of Forum Bornova-İzmir. In *Livenarch III*, 319-327.
- Bal, E. ve Dalgakıran, A. (2008). Criticizing and Interpreting the Recent Legal Arrangements Concerning the Conservation of Cultural and Historical Heritage in Turkey. *11. World Conference of Historical Cities*.
- Bal, E. (2008). Kıyı Kanunu'nda değişiklik yapılmasını öngören yasal düzenlemelerin değerlendirilmesi. *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları VII. Ulusal Kongresi Bildiriler Kitabı. Cilt I*. 86-94.
- Bali, R. (2002). *Tarz-ı hayat'tan life style'a, yeni seçkinler, yeni mekanlar, yeni yaşamlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Balseven, H. ve Önder, İ. (2009). Türkiye'de kamu kesiminde neoliberal dönüşüm, N. Mütevellioğlu, ve S. Sönmez (Ed.), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm* içinde (77-128), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baudrillard, J. (1997). *Tüketim Toplumu*. (H. Deliceçaylı ve F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1970)
- Bayırbağ, M. K. (2010). Devletin yeniden ölçeklenmesi, dışlanma ve neoliberalizmin zamansallığı. B. Şen ve A. E. Doğan (Ed.). *Tarih, Sınıflar ve Kent* içinde (271-308), Ankara: Dipnot Yayınları.

- Baysan, N. (2007). *Tarihsel Çevre Koruma Mevzuatının Değişim Süreci: İzmir Mithatpaşa Caddesi Örneği*. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Bedirhanoğlu, P. (2010). Türkiye’de neoliberal otoriter devletin AKP’li yüzü. İ. Uzel ve B. Duru (Ed.). *AKP kitabı bir dönüşümün bilançosu* (2. Baskı) içinde (40-65). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Biçer, Ö. (2009). *Maddi ve sembolik yeniden üretim sürecinde iktidar olarak AKP*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.
- Blakely E.J. & Snyder, M.G. (1997). *Fortress America. Gated Communities in the United States*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.
- Bocock, R. (1997). *Tüketim* (I. Kutluk, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1993)
- Bora, T. (1995). Eski reel sosyalist ülkelerde özelleştirme. *Birikim*, sayı: 70, 54-61.
- Boratav, K., Türel, O. ve Yeldan, E. (1995). The Turkish economy in 1981-1992: A balance sheet, problems and prospects. *METU Studies in Development* 1995, 22/1.
- Boratav, K., Kepenek, Y., Taymaz, E., Bali, T., Candan M. A., Ertuğrul, N. İ. (1998), Kamu İşletmeleri ve Özelleştirme Deneyimi: Sorunlar ve Politika Seçenekleri. *Toplum ve Bilim*, (77), s. 100-133.
- Boratav, K. (2006). “Türkiye İktisat Tarihi, 1908-2005”, İmge Kitabevi, Ankara (10. Baskı).

- Boratav, K. (2009). Bir çevrimin yükseliş aşamasında Türkiye ekonomisi. N. Mütevellioğlu, ve S. Sönmez (Ed.). Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm içinde (1-24). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Brenner, N. (2000). The urban question as a scale question: reflections on Henri Lefebvre, urban theory and the politics of scale. *International Journal of Urban and Regional Research*, Volume 24, (2), 361-378.
- Brenner, N. & Theodore, N. (2002). Cities And The Geographies Of Actually Existing Neoliberalism. *Antipode*, Volume 34, (3), 349-379.
- Brenner, N. ve Theodore N. (2005). Neoliberalism and urban condition. *City*, Vol 9, (1), 101-107.
- Buğra, A. (2007). *Devlet ve işadamları* (5. Bakı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Candan, B. A. ve Kolluoğlu, B. (2010). 2000’ler İstanbul’unda mekan siyaseti. Ç. Keyder (Ed). *Küreselleşen İstanbul’da ekonomi* içinde (53-60). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşive ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Cengiz, E. ve Özden, B. (2002). Perakendecilikte büyük alışveriş merkezleri ve tüketicilerin büyük alışveriş merkezleri ile ilgili tutumlarını tespit etmeye yönelik bir araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 2 (1), 64-77. 2 Kasım 2010, eab.ege.edu.tr/pdf/2_1/C2-S1- M6.pdf
- Christiansen, K., Michaeli, M. ve Rieniets, T. (2009). İstanbul’un mekansal dinamikleri. *Urban Age İstanbul*, 53.
- Clarke, S. (2007). Neoliberal toplum kuramı. A. Saad Filho ve D. Johnston, (Eds.), *Neoliberalizm muhalif bir seçki* içinde (91-105). (Ş. Başlı ve T. Öncel, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).

- Çavuşoğlu, E. (2004). *Hegemonik bir süreç olarak Türkiye kentleşmesi*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Çavuşoğlu E. ve Yalçınan, M. C. (2010). Küresel İstanbul tahayyülünün eleştirisi. *Mimarlık*, (356), 34-37.
- Çavuşoğlu, E. (2010). İstanbul'da planlama: Mekanın yeniden üretimi ve sınıfsal sonuçlar. Ç. Keyder (Ed). *Küreselleşen İstanbul'da ekonomi* içinde (36-52). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşive ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Doğan, A.E. (2002). *Birikimin hamalları kriz, neoliberalizm ve kent* (1. Baskı). İstanbul: Donkişot Yayınları.
- Dönmez, F. (2009). *Büyük ölçekli etkinliklerin kente girişi ve neoliberalizmin dönüşen mekanları: Formula 1 ve Akfırat Örneği*. MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Duménil, G. & Lévy, D. (2007). Noliberal (karşı) devrim. A. Saad Filho ve D. Johnston, (Eds.), *Neoliberalizm muhalif bir seçki* içinde (25-41). (Ş. Başlı ve T. Öncel, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).
- Duygulu, F. (2008). İmar ve siyaset beraberliğinde planlama. *Batı Akdeniz Mimarlık*, (39), Yıl: 03/2008, 35-39.
- Ekzen, N. (2010). AKP iktisat politikaları. İ. Uzgel ve B. Duru (Ed.). *AKP kitabı bir dönüşümün bilançosu* (2. Baskı) içinde (473-491). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Eraydın, A. (1988). Sermaye birikim sürecinde kentler. *Defter, Haziran-Eylül*, (5), 133-153.
- Ercan F. (2008). Yuvarlak masa toplantısı "kentsel dönüşüm". *İktisat*, (499), 3- 25.

- Ercan, F. (2009). *Yasalar: Sermaye hegemonyasının sosyal evreni ve sınıf mücadelesi*. (Röportaj). 12 Şubat 2011, <http://fuatercan.wordpress.com/2009/04/12/yasalar-sermaye-hegemonyasynyn-sosyal-evreni-ve-synyf-mucadelesi/>
- Erdoğan, Ö. (2009). *Neoliberal kent politikaları ve Tarlabası'nda kentsel yenileme*. Y.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Eren, Ş.G. (2007), "*Impacts of privatization on urban Planning: The Turkish case (Ankara)*", ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Eren, Ş.G. (2010). Kamu arsa ve arazilerinin dönüşümü: Ankara'dan bir özelleştirme örneği. 32. *Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu kentsel yeniden yapılanma: Kazananlar, kaybedenler bildiri kitabı* içinde. 473-487.
- Ergüder, B. ve Ercan, F. (2008). İstanbul üzerine düşünürken-hissederken. *İktisat Dergisi*, (500), 83-96.
- Ersoy, (1995). Özelleştirme ve planlama, *Planlama* 95/3-4, 68-72.
- Gambetti, Z. (2009). İktidarın dönüşen çehresi: Neoliberalizm, şiddet ve kurumsal siyasetin tasfiyesi. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (40), 143-164.
- Geç, Ş. (2008). *Türkiye'de alışveriş merkezlerinin gelişimini etkileyen kentleşme kriterleri üzerine bir değerlendirme*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Geniş, Ş. (2009). Neo-liberal kentleşmenin mekanda yansımaları: İstanbul'da güvenli siteler. *Toplum ve Bilim*, (116), 121-156.
- Gottdiener, M. (2001). Mekan kuramı üzerine tartışma: Kentsel praksise doğru. *Praksis* (2). 248-269.

- Gottdiener, M. (2005). *Postmodern göstergeler*. (E. Cengiz H. Gur ve A. Nur, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1995).
- Göksu, E. (2005). N. Çınarlı (Ed.), *Kentsel dönüşüm toplantısı-1* içinde. İzmir: Mimarlar Odası İzmir Şubesi Yayınları.
- Göksu, E., (2006a). Kıyılara ilişkin yeni düzenlemeler üzerine düşünceler. *Vizyon*, ATSO Yayını, Yıl: 20, (221) Haziran 2006, 33-35.
- Göksu, E. (2006b). Yeni yasal düzenlemelerin koruma eylemleri açısından taşıdığı riskler ve fırsatlar. *Kent Planlama ve Koruma Etkinlikleri I Koruma Sempozyumu* 24-26 Kasım 2005 Diyarbakır, Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, , 94-98.
- Göksu, E. ve Bal, E. (2010). Türkiye’de neoliberal mekansal gelişim stratejisi olarak kentsel dönüşüm projeleri. (Der: Dilek Özdemir). *Kentsel dönüşümde politika, mevzuat, uygulama: Avrupa deneyimi, İstanbul uygulamaları* içinde (256-284). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Göksu, S. (1998). Türkiye’de Şehir Planlama Pratiğinin Son Yirmi Yılına Eleştirel Bir Bakış, (Yayınlanmamış Çalışma), Dünya Şehircilik Günü 22. Kolokyumu: Şehirciliğimizin Yüzyılı, Ankara.
- Göksu, S. (2005). Kentsel dönüşüm ya da “yeni şişede eski şarap”, *Egemimarlık*, Yıl:15, (53), 2005/1, s.9-12, İzmir.
- Gönlügür, E. (2008). Kentsel ayrışmanın yeni alamet-i farikası kapılı cemaatler. *Birikim*, (232-233), 73-86.
- Grant, J. & Mittelsteadt, L. (2004). Types of gated communities. *Environment and Planning B: Planning and Design*, (31), 913-930.

- Güçhan, Ş. N. (2006). Türkiye’de koruma ve planlama alanının yeni yasal araçları. *Kent Planlama ve Koruma Etkinlikleri I Koruma Sempozyumu 24-26 Kasım 2005* Diyarbakır, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara, 80-93.
- Güler, A. B. (2006). Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir? *Memleket Mevzuat*, Şubat 2006, (8), 25-27.
- Güvenç, M. (2008). *İstanbul buluşmaları İstanbul’da büyük projeler içinde* (35-39). Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası.
- Harvey, D. (1981). The urban process under capitalism: a framework for analysis. M. Dear and A. J. Scott (Eds). *Urbanization and urban planning in capitalist society* in (91-121). New York: Methuen&Co. Ltd.
- Harvey, D. (1984). On the history and present condition of geography: An historical materialist manifesto. *The Professional Geographer*, (36/1), 1-11.
- Harvey, D. (1985). *The urbanisation of capital*, John Hopkins University Press, Baltimore.
- Harvey, D. (2006). Neo-liberalizm ve sınıf iktidarının restorasyonu. (A. Sarı, Çev.). *Conatus*, (6), 73-91.
- Harvey, D. (2008). *Yeni emperyalizm* (2. Baskı). (H. Güldü, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2003).
- Hasol, D. (2010). İstanbul’un düşmanları. *Mimarlık*, (356), 32-33.
- Işık, O ve Pınarcıoğlu M. (2009). *Nöbetleşe yoksulluk: Sultanbeyli örneği* (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

- İnal, S.Ç.T. (2002). *1980Sonrası İstanbul metropoliten kent çeperinde gelişen lüks konut alanlarının gelişme süreçleri ve kentsel gelişmeye etkileri*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- İnsel, A. (2004). AKP'nin piyasa toplumu hedefi. *Birikim*, (184-185), 19-28.
- İnsel, A. (2008). Dünyanın zenginleri ve zenginliğin şiddeti, *Birikim*, (232/233), 48-55.
- İslam T. ve Enlil Z. (2010). 5366 sayılı yasa merkezli dönüşüm ve Sulukule örneği: Belediye'nin hedefleri ve yaşanan gerçeklik. (Der: Dilek Özdemir). *Kentsel dönüşümde politika, mevzuat, uygulama: Avrupa deneyimi, İstanbul uygulamaları* içinde (317-334). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Jessop, B. (2005). *Hegemonya, post-fordizm ve küreselleşme ekseninde kapitalist devlet*. (B. Yarar ve A. Özkazanç, Der.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jessop, B. (2009). Küreselleşme, devlet, kriz ve gelecek üzerine. Söyleşi: Çağhan Kızıl, (Toplumsal Araştırmalar Çeviri Kolektifi Çev.). *Yeniden Devrim*. Kış 2008. 75-93.
- Kahraman, T. (2010). *Kentlerde kamu mülklerinin satışı ve devlet eliyle kentsel rant üretimi: İstanbul örneği*. MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karabey, H. (2010). Yeni İstanbul planı aslında ne söylüyor. *Mimarlık*, (356), 17-22.
- Karaoğlu, E. T. ve Yıldız, Z. K. (2009). Kentsel mekanların yeniden değerlendirme sürecinde tarihi kamusal alanların korunması üzerine bir inceleme: Haydarpaşa örneği. *8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 33. Kolokyumu Bildiriler Kitabı*. 183-203.

- Kaya, R. (2009). Neoliberalizmin Türkiye'ye siyasal etkileri üzerine değerlendirmeler ve tartışma öğeleri. N. Mütevellioğlu, ve S. Sönmez (Ed.), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de Neoliberal Dönüşüm* içinde (235-260). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kazgan, G. (2009). *Tanzimat'tan 21. yüzyıla Türkiye ekonomisi* (4. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keskinok, Ç., Eren, Ş.G., Erkal, F., Can, N., Çelik, H., (2005). Özelleştirme-planlama-kalkınma ilişkisi, yerel yönetimlerde özelleştirilen mal ve hizmetlerin kalkınma boyutu. *Planlama*, 2005/1, s. 105-110.
- Keyder, Ç. (2010). Küreselleşen İstanbul'da ekonomi. Ç. Keyder (Ed). *Küreselleşen İstanbul'da ekonomi* içinde (7-11). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşivi ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Konut dergisi (2008). Lüks konut residence midir? 13 Kasım 2010, http://konutdergisi.com/2008-2/kapak_2008-2.html.
- Kozanoğlu, H., Özden, B.A., ve Gür, N. (2008). *Neoliberalizmin gerçek 100'ü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köse, H. A. ve Öncü A. (2007). İktisadın piyasası, kapitalizmin ekonomisi. Köse, F. Şenses, E. Yeldan, (Ed.), *Korkut Boratav'a armağan, küresel düzen: Birikim, devlet ve sınıflar* (4. Baskı) içinde (77-114). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kurt, Y. ve Gürkan, M., (2006). Eski yasa-yeni yasa karşılaştırması, yönetmelikler ve yenilikleri, sağıklaştırma ile ilişkileri, *Kent Planlama ve Koruma Etkinlikleri I Koruma Sempozyumu* 24-26 Kasım 2005 Diyarbakır, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara, 64-70.
- Kurtuluş, H. (2003). Mekanda billurlaşan kentsel kimlikler: İstanbul'da yeni sınıfsal kimlikler ve mekansal ayrışmanın bazı boyutları. *Doğu-Batı*, (23), 75-96.

Kurtuluş, H. (2005). İstanbul'da kapalı yerleşmeler Beykoz Konakları örneği. *İstanbul'da kentsel ayrışma* içinde (H.Kurtuluş, Ed.) 161-186. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kurtuluş, H. (2007). Kentsel dönüşüme modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak, *Planlama*, (2006/2), s.7-11.

Kurtuluş, H. (2008). Kentsel dönüşümün politik ekonomisi. *İktisat*, (499), 26-33.

Lapavitsas, C. (2007). Neoliberal dönemde anayolcu iktisat kuramı. A. Saad Filho ve D. Johnston, (Eds.), *Neoliberalizm muhalif bir seçki* içinde (59-75). (Ş. Başlı ve T. Öncel, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).

Lefebvre, H. (1998). Modern dünyada gündelik hayat. (I. Gürbüz, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Low, S. (2003). *Behind the Gates: Life, Security and the Pursuit of Happiness in Fortress America*. New York and London: Routledge.

Mavi, B. (2008). Türkiye'nin yaşanılabilir şehirleri. *CNBC-e Business*.

McKenzie, E. (2006). Constructing the pomerium in Las Vegas: A case study of emerging trends in American gated communities. R. Atkinson & S. Blandy (Eds.) In *Gated Communities* (1-17). USA: Routledge.

Munck, R. (2007). Neoliberalizm ve siyaset, neoliberalizmin siyaseti. A. Saad Filho ve D. Johnston, (Eds.), *Neoliberalizm muhalif bir seçki* içinde (106-122). (Ş. Başlı ve T. Öncel, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).

- Mütevellioglu N. ve Işık. S. (2009). Türkiye emek piyasasında neoliberal dönüşüm. N. Mütevellioglu, ve S. Sönmez (Ed.), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm* içinde (159-204). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- OECD. (2003). *Türkiye’de düzenleyici reformlar ekonomik dönüşüme yaşamsal destek*. 10 Şubat 2011, http://www.tusiad.org/_rsc/shared/file/duzref.pdf.
- Osmay, S. (1998). 1923’ten bugüne kent merkezlerinin dönüşümü. *75 Yılda değişen kent ve mimarlık* içinde (139-154). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öncü, (2010). Küresel ölçekli bir mobilite rejimine doğru. Ç. Keyder (Ed). *Küreselleşen İstanbul’da ekonomi* içinde (20-24). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Öngen, T. (2007). ‘Yeni liberal’ dönüşüm projesi ve Türkiye deneyimi. A.H. Köse, F. Şenses, E. Yeldan, (Ed.), *Korkut Boratav’a armağan Küresel düzen: Birikim, devlet ve sınıflar* (4. Baskı) içinde (131-153). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öniş, Z. ve Şenses, F. (2009a). Gelişen ‘Post-Washington Mutabakatı’nı (PWM) yeniden düşünmek. F. Şenses, (Ed.), *Neoliberal küreselleşme ve kalkınma seçme yazılar* içinde. (347-385). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öniş, Z. ve Şenses, F. (2009b). Küresel dinamikler, ülkeiçi koalisyonlar ve reaktif devlet: Türkiye’nin savaş sonrası kalkınmasında önemli politika dönüşümleri. F. Şenses, (Ed.). *Neoliberal küreselleşme ve kalkınma seçme yazılar* içinde (705-743). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öz, E. (26.11.2007). *Alışveriş merkezleri emlak fiyatlarını nasıl ve neden etkiliyor?* 18 Şubat 2011, http://www.emlakkulisi.com/1925_alisveris_merkezleri_emlak_fiyatlarini_nasil_ve_neden_etkiliyor.

- Öz, Ö. ve Eder, M. (2010). İstanbul dönüşürken semt pazarları örneği. Ç. Keyder (Ed). *Küreselleşen İstanbul'da ekonomi* içinde (61-66). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Özar, Z. (2010). Sınıfsal farklılaşmanın mekansal simülasyonu: İstinye Park örneği. *Birikim*, 259. 69-74.
- Özarlan, S. (2007). *Konak, apartman şimdi de rezidans*. 10 Ekim 2010, <http://www.zaman.com.tr/haber.do;jsessionid=4F71095874673E801A7011660B8ADE68?haberno=793572>
- Özaydın, G. ve Özgür Firidin, E. (2009). Büyük kentsel projeler olarak alışveriş merkezlerinin İstanbul örneğinde değerlendirilmesi. *Mimarlık*, (347). 84-88.
- Özcan, M. (2010). *Rezidans: Konut yahut yaşam tarzı değil 'yaşam anlayışı'*. 13.10.2010, http://www.hurriyetemlak.com/real_estate/emlakyasam/haber_detay.php?cid=10981
- Özden, P.P. (2010). Türkiye'de kentsel dönüşüm politikaları ve uygulamalarına eleştirel bir bakış. (Der: Dilek Özdemir). *Kentsel dönüşümde politika, mevzuat, uygulama: Avrupa deneyimi, İstanbul uygulamaları* içinde (194-224). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Öztürk, N., (2002). *Özelleştirme ders notları*. 10 Eylül 2008, http://www.ydk.gov.tr/egitim_notlari/ozellestirme.htm
- Palley, T. I. (2007). Keynesçilikten neoliberalizme: İktisat biliminde paradigma kayması. A. Saad-Filho & D. Johnston, (Ed.), *Neoliberalizm muhalif bir seçki* içinde (42-58). (Ş. Başlı ve T. Öncel, Çev.), İstanbul: Yordam Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).

- Pamuk, Ş. (2007). Karşılaştırmalı açıdan Türkiye’de iktisadi büyüme, 1880-2000. A.H. Köse, F. Şenses, E. Yeldan, (Ed.), *Korkut Boratav’a armağan Küresel düzen: Birikim, devlet ve sınıflar* (4. Baskı) içinde (307-318). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Peck, J., Theodore, N. & Brenner., N. (2009). Neoliberal urbanism: Models, moments, mutations. *SIAS Review vol. XXIX*, (no.1), 49-66.
- Perouse, J-F. ve Danış, A.D. (2005). Zenginliğin mekanda yeni yansımaları: İstanbul’da güvenli siteleri. *Toplum ve Bilim*, (104), 92-123.
- Perouse J-F.(2011). *İstanbul’da yüzleşme denemeleri Çeperler, hareketlilik ve kentsel bellek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saad-Filho, A. & Johnston, D. (2007). Giriş. A. Saad Filho ve D. Johnston, (Eds.), *Neoliberalizm muhalif bir seçki* içinde (13-22). (Ş. Başlı ve T. Öncel, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).
- Saad-Filho, A. (2007). Washington Uzlaşması’ndan Washington Sonrası Uzlaşması’na: İktisadi kalkınmaya dair neoliberal gündemler. A. Saad Filho ve D. Johnston, (Eds.), *Neoliberalizm muhalif bir seçki* içinde (191-201). (Ş. Başlı ve T. Öncel, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).
- Sassen, S. (1991). *The global city; New York, London, Tokyo*, New Jersey: Princeton University Press.
- Shaikh, A. (2007). Neoliberalizmin iktisat mitolojisi. A. Saad Filho ve D. Johnston, (Eds.), *Neoliberalizm muhalif bir seçki* içinde (76-90). (Ş. Başlı ve T. Öncel, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap. (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).
- Soysal Alışveriş Merkezleri Kataloğu 2010 (2010). ISBN: 978-975-8140-23-7, İstanbul: Soysal Yayınları.

- Sönmez, M. (1996). *İstanbul'un iki yüzü 1980'den 2000'e değişim*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Sönmez, M., (2004). Türkiye Kapitalizminin “Yeni Yönelimleri” Üstüne..., *Birikim*, (184-185), 83-87.
- Sönmez, S. (2009). Türkiye Ekonomisinde neoliberal dönüşüm politikaları ve etkileri. N. Mütevellioğlu, ve S. Sönmez (Ed.), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm* içinde (25-75). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sönmez, M. (2010a). *‘Teğet’in yıkımı... Dünyada ve Türkiye’de küresel krizin 2009 enkazı ve gelecek*. Yordam Kitap: İstanbul.
- Sönmez, M. (2010b). Küresel krizin İstanbul’a etkileri ve finans merkezi olma iddiası üzerine. Ç. Keyder (Ed). *Küreselleşen İstanbul’da ekonomi* içinde (95-102). İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Sönmez, M. (2010c). Mustafa Sönmez’le söyleşi. Kentlerde, İstanbul arenasında sınıf mücadelesi. *Mesele*, (47), 26-31.
- Steger, M.B. (2006). *Küreselleşme*. (A. Ersoy, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 2004).
- Şen, İ. (2008). *TSE göreve; rezidans standartları belirlensin...* 13.10.2010, http://konutdergisi.com/2008-2/editor_2008-2.html.
- Şen, B. (2008). “Kentsel dönüşüm”: Kavramsal karmaşa ve neoliberalizm. *İktisat*, (499), 34-41.

- Şengül, T. (2004). İkinci Dünya Savaşı sonrasında kentsel gelişme ve yönetim paradigmlarında yaşanan dönüşüm üzerine bir değerlendirme. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Cilt II*, 218-231.
- Şengül, T. (2002). Kapitalist kentleşme dinamikleri ve Türkiye kentleri. *Evrinsel Kültür*, 128.
- Şengül, T. (2009). *Kentsel çelişki ve siyaset Kapitalist kentleşme süreçlerinin eleştirisi* (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Şenses, F. (1995). Özelleştirme, kamu girişimciliği ve sanayileşme. *Birikim*, (70), 28-36.
- Şenses, F. (2009). Neoliberal küreselleşme Türkiye için bir fırsat mı, engel mi? F. Şenses (Ed.). *Neoliberal küreselleşme ve seçme yazılar* içinde (235-280). İstanbul: İletişim Yayınları.
- SPO Özelleştirme ve Kamu Arazileri Komisyonu (1995). Kent planlamasında kamu arazileri, *Planlama*, (95/1-2), 44-47.
- TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi. (2010). *3. Köprü projesi değerlendirme raporu*. (Der. O. Çalışkan). 13 Aralık 2010, http://www.spoist.org/dokuman/Raporlarimiz/spoist_3.koprurapor.pdf
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB). (2006). *Türkiye'de Özelleştirme 1*. 10 Eylül 2008, www.oib.gov.tr
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB). (2008). *Stratejik Plan 2009-2013*. 10 Eylül 2008, www.oib.gov.tr

- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (ÖİB). *2003 Yılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararları.* 15 Ekim 2010, http://www.oib.gov.tr/duyuru/2003_oyk_kararlari.htm
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (ÖİB). *2004 Yılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararları.* 15 Ekim 2010, http://www.oib.gov.tr/duyuru/2004_oyk_kararlari.htm
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (ÖİB). *2005 Yılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararları.* 15 Ekim 2010 http://www.oib.gov.tr/duyuru/2005_oyk_kararlari.htm
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (ÖİB). *2006 Yılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararları.* 15 Ekim 2010, http://www.oib.gov.tr/duyuru/2006_oyk_kararlari.htm
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (ÖİB). *2007 Yılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararları.* 15 Ekim 2010, http://www.oib.gov.tr/duyuru/2007_oyk_kararlari.htm
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (ÖİB). *2008 Yılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararları.* 15 Ekim 2010, http://www.oib.gov.tr/duyuru/2008_oyk_kararlari.htm
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (ÖİB). *2009 Yılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararları.* 15 Ekim 2010, http://www.oib.gov.tr/duyuru/2009_oyk_kararlari.htm
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (ÖİB). *2010 Yılı Özelleştirme Yüksek Kurulu Kararları.* 20 Şubat 2011, http://www.oib.gov.tr/duyuru/2010_oyk_kararlari.htm

T.C. 58. *Hükümet Acil Eylem Planı (AEP)*. (2003). 8 Aralık 2010,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/aep.pdf>

T.C. 58. *Hükümet Programı*. (2007). 8 Aralık 2010,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/11/20021129.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2002/11/20021129.htm>

T.C. 59. *Hükümet Programı*. (2007). 8 Aralık 2010,
<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/03/20030324.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/03/20030324.htm>

T.C. 60. *Hükümet Programı*. (2007). 8 Aralık 2010
<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ep2008.pdf>

Tankut, G. (1993). *Bir başkent in imarı*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Taşan Kok, T. (2006). Küresel bütünleşme sürecinde kurumsal ve mekansal değişim: Budapeşte, İstanbul ve Varşova örnekleri. A. Eraydın (Ed.), *Değişen mekan Mekansal süreçlere ilişkin tartışma ve araştırmalara toplu bakış: 1923-2003 içinde* (305-339). Ankara: Dost Kitabevi.

Tekeli, İ. (1988). Kentleşmeye kapital birikim süreçleri açısından bakmanın sağladığı açıklama olanakları. *Defter*, (Haziran-Eylül-5), 130-132.

Tekeli, İ. (1998). Türkiye’de Cumhuriyet döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması. *75 Yılda değişen kent ve mimarlık içinde* (1-24). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Tarih Vakfı Ortak Yayını.

Tekeli, İ. (2006). Kentleri dönüşüm mekanı olarak düşünmek. *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu’na sunulan bildiri*. Pelin Pınar Özden, İlknur Karakaş, Sırma

Turgut, Hülya Yakar, Demet Erdem, Neslihan Palaoğlu (Yayına Haz.) Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını.

Tekeli, İ. (2009a). *Cumhuriyet'in belediyeçilik öyküsü (1923-1990)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2009b). *Kentsel arsa, altyapı ve kentsel hizmetler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2010). Planlama yöntemimizi İstanbul'un planı üzerinden sorgulamak. *Mimarlık*, (356), 23-24.

Turan, M. (2009). *Türkiye'de kentsel rant devlet mülkiyetinden özel mülkiyete*. İstanbul: Tan Kitabevi.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, (2008). *28.04.2008 Tarihli IMF Niyet Mektubu*. (2008), 10 Eylül 2008, <http://www.tcmb.gov.tr/>

Türkiye'nin güçlü ekonomiye geçiş programı, (b.t). 10 Aralık 2010, http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/eko_program/program.pdf

Türkün, A. (2010). İstanbul'da kentsel dönüşüm: Mali kaynak yaratma aracı olarak kent. *Mimarlık*, (356), 42-43.

Türkün, A. ve Kurtuluş H. (2005). Giriş. H. Kurtuluş (Ed.) *İstanbul'da kentsel ayrışma* içinde (9-24). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Türkün, A. ve Yapıcı, M. (2008). Kentsel dönüşüm ve yasaların araçsallaşan rolü. *İktisat*, (499), 48-58.

Urban Age Kent Verileri. (2009). *Urban Age İstanbul*. 19-38.

- Ülkütekin, D. (2008). *Ne içeride, ne dışarıda...* 13.10.2010, <http://www.gazeteparc.com/h29895-ne-iceride-ne-disarida.html>.
- Uzun, N. (2007). Yeni yasal düzenlemeler ve kentsel dönüşüme etkileri. *Planlama* (2006/2), 49-52.
- Wayenberge, E. V. (2009). Washington Mutabakatı'ndan Washington Sonrası Mutabakata. F. Şenses (Ed.). *Neoliberal küreselleşme ve seçme yazılar* içinde (307-345). (E. Karaçimen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yapıcı, M. (2008). Yuvarlak masa toplantısı "kentsel dönüşüm". *İktisat*, (499), 3-25.
- Yapıcı, M. (2010). Mücella Yapıcı'yla söyleşi: Sermaye İstanbul'u gasp ediyor. *Mesele*, (47), 20-25.
- Yeldan, E. (2001a). Güçlü ekonomiye geçiş programı üzerine değerlendirmeler. *Özgür Üniversite Forumu*, (14), Nisan-Haziran 2001, 55-63.
- Yeldan, E. (2001b). *Küreselleşme sürecinde Türkiye ekonomisi bölüşüm, birikim ve büyüme*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeldan, E. (2008). *Küreselleşme, kim için?* İstanbul: Yordam Kitap.
- Yeldan, E. (2009). Finans çağında eklemleme kalıpları: Neoliberal küreselleşmenin çevresel bir ekonomisi olarak Türkiye örneği. N. Mütevellioğlu, ve S. Sönmez (Ed.), *Küreselleşme, kriz ve Türkiye'de Neoliberal dönüşüm* içinde (129-158). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş kapitalizmin mekansal örgütlenmesi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Zukin, S. (1998). Urban lifestyles: Diversity and standardisation in spaces of consumption. *Urban studies* (35), 5-6. 825-839.

Zürcher, E. J. (2005). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi* (19. Baskı). (Y. Saner Gönen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1993, 2002)

Ek 1. Türkiye’de 2000 Sonrası Süreçte İmar Mevzuatı Kapsamındaki Yasal Düzenlemeler ¹

KANUN NO	KABUL TARİHİ	KANUN/KARARNAME ADI	YASALAŞMA DURUMU
Kentsel Dönüşüm Alanındaki Yasal Düzenlemeler			
5104	04.03.2004	Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu	12.03.2004 tarihli, 25400 sayılı resmi gazete ile
5366	16.06.2005	Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun	05.07.2005 tarihli, 25866 sayılı resmi gazete ile
5393	03.07.2005	Belediye Kanunu	13.07.2005 tarihli, 25874 sayılı resmi gazete ile
5481	05.04.2006	Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	08.04.2006 tarihli, 26133 sayılı resmi gazete ile
5998	17.06.2010	Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	24.06.2010 tarihli, 27621 sayılı resmi gazete ile
Turizm ve Kıyı Alanındaki Yasal Düzenlemeler			
4957	24.07.2003	Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	01.08.2003 tarihli, 25186 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-		Bazı Alanların Turizm Merkezi ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak İlanı, Bazı Turizm Merkezlerinin Sınırlarının Değiştirilmesi ve Bazı Turizm Merkezlerinin Kaldırılması Hakkında Karar	06.01.2005 tarihli, 25692 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-13317	25.02.2008	Bazı Alanların; Turizm Merkezi, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişimi Bölgesi Olarak İlan Edilmesi ve Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında Karar	13.03.2008 tarihli, 26815 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-14996		Bazı Alanların Turizm Merkezi Olarak İlan Edilmesi ve Bazı Turizm Merkezleri Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında Karar	28.05.2009 tarihli, 27241 sayılı resmi gazete ile

¹ Bu başlık altındaki verilerin dökümü T. C. Resmi Gazete Web Sayfası (<http://www.resmigazete.gov.tr/default.aspx>) üzerinden yapılmıştır.

Bakanlar Kurulu Kararı-2010/647		Bazı Alanların Turizm Merkezi, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak İlan Edilmesi ve Sınırlarının Değişirilmesi Hakkında Karar	26.07.2010 tarihli, 27653 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-8321		Bazı Alanların Turizm Merkezi, Bazı Alanların Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi Olarak İlanı Hakkında Karar	31.12.2004 tarihli, 25687 sayılı resmi gazete ile
Tebliğ		Kıyı Tesisleri Yapım Taleplerinin Değerlendirilmesine Dair Tebliğ (No: 2007/3)	09.08.2007 tarihli, 26607 Sayılı resmi gazete ile
Tebliğ		Kıyı Tesisleri Yapım Taleplerinin Değerlendirilmesine Dair Tebliğ (No: 2009/2)	15.03.2009 tarihli, 27170 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kıyı Tesislerine İşletme İzni Verilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	01.07.2009 tarihli, 27275 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde İmar Planlarının Hazırlanması ve Onaylanmasına İlişkin Yönetmelik	03.11.2003 tarihli, 25278 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	05.03.2011 tarihli, 27865 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Turizm Tesisleri Yönetmeliği	06.07.2000 tarihli, 24101 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde İmar Planlarının Hazırlanması ve Onaylanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	12.01.2005 tarihli, 25698 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kıyı Emniyeti ve Gemi Kurtarma İşletmeleri Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulu Başkanlığı Kuruluş ve Görev Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	15.08.2007 tarihli, 26614 Sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kıyı Tesislerine İşletme İzni Verilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	16.02.2008 tarihli, 26789 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Tuzla Liman Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	16.08.2007 tarihli, 26615 Sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik		Kıyı ve Liman Yapıları, Demiryolları, Hava Meydanları İnşaatlarına İlişkin Deprem Teknik Yönetmeliği	18.08.2007 tarihli, 26617 Sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Turizmi Teşvik Kanununun Cezai Hükümlerinin Uygulanması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	21.05.2005 tarihli, 25821 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Turizm Bölgeleri, Turizm Alanları ve Turizm Merkezlerinin Belirlenmesi İçin Çalışma Gruplarının Oluşturulması, Görev ve Yetkileri ile Çalışma Şekline İlişkin Yönetmelik	21.07.2001 tarihli, 24469 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Turizm Yatırım, İşletme ve Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	24.06.2001 tarihli, 24422 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	25.03.2011 tarihli, 27885 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	30.03.2004 tarihli, 25418 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Bazı Alanların Turizm Merkezi Olarak İlan Edilmesi Hakkında Karar	06.02.2010 tarihli, 27485 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	14.02.2009 tarihli, 27141 sayılı resmi gazete ile

Yerel Yönetimler Alanındaki Yasal Düzenlemeler

5019	11.12.2003	Büyük şehir belediyelerinin yönetimi hakkında kanun hükmünde kararnamenin değiştirilerek kabulü hakkında kanunda değişiklik yapılmasına ilişkin kanun (no. 3030)	Cumhurbaşkanı'ndan veto
5025	21.12.2003	Bazı Belediyelerin Kaldırılması Hakkında Kanun	Cumhurbaşkanı'ndan veto
5026	21.12.2003	Bazı Belediye ve Köylerin Denizli Belediyesine Katılmasına İlişkin Kanun	Cumhurbaşkanı'ndan veto
5215	09.07.2004	Belediye Kanunu	Cumhurbaşkanı'ndan veto
5216	10.07.2004	Büyükşehir Belediyesi Kanunu	23.07.2004 tarihli, 25531 sayılı resmi gazete ile
5272	07.12.2004	Belediye Kanunu	24.12.2004 tarihli, 25680 sayılı resmi gazete ile

5355	26.05.2005	Mahallî İdare Birlikleri Kanunu	11.06.2005 tarihli, 25842 sayılı resmi gazete ile
5390	02.07.2005	Büyükşehir Belediyesi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	13.07.2005 tarihli, 25874 sayılı resmi gazete ile
5393	03.07.2005	Belediye Kanunu	13.07.2005 tarihli, 25874 sayılı resmi gazete ile
5445		Mahallî İdare Birlikleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	04.01.2006 tarihli, 26043 sayılı resmi gazete ile
5594	06.03.2007	Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu ve Mahallî İdare Birlikleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	10.03.2007 tarihli, 26458 sayılı resmi gazete ile
5675	30.05.2007	Büyükşehir Belediyesi Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu ve Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	07.06.2007 tarihli, 26545 sayılı resmi gazete ile
5998	17.06.2010	Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	24.06.2010 tarihli, 27621 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-15020		Büyükşehir Belediyeleri, Belediyeler ve Bunların Bağlı Kuruluşlarına Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilat Toplamı Üzerinden Ayrılacak Paylardan Yapılacak Kesintiler Hakkındaki Bazı Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kararın Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar	26.05.2009 tarihli, 27239 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2010/238		Büyükşehir Belediyeleri, İl Özel İdareleri, Belediyeler ve Bunların Bağlı Kuruluşlarının Borçlarına Karşılık Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilat Toplamı Üzerinden Ayrılacak Paylardan Yapılacak Kesintilere İlişkin Esaslar Hakkında Karar	19.03.2010 tarihli, 27526 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-6464		Antalya,Bursa, Isparta,İstanbul,Kars, Malatya, K.Maraş, Muğla, Tokat ve Van İllerinde Bazı Mahallî İdare Birliklerinin Kurulmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar	31.12.2003 tarihli, 25333 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahallî İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	07.10.2009 tarihli, 27369 sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik		Belediye Meclisi Çalışma Yönetmeliği	09.10.2005 tarihli, 25961 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	12.09.2010 tarihli, 27697 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Belediye Meclislerinin Çalışma Usulüne Dair Belediye Kanununun 59 uncu Maddesine Tevfikane Tanzim Edilen Yönetmeliğin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Yönetmelik	25.11.2005 tarihli, 26004 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Belediyelerin Arsa, Konut ve İşyeri Üretimi, Tahsisi, Kiralaması ve Satışına Dair Genel Yönetmelik	29.09.2005 tarihli, 25951 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Belediye ve Bağlı Kuruluşları ile Mahalli İdare Birlikleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	31.05.2009 tarihli, 27244 sayılı resmi gazete ile

Merkezi Yönetim Alanındaki Yasal Düzenlemeler

4833	29.03.2003	2003 Malî Yılı Bütçe Kanunu	31.03.2003 tarihli, 25065 sayılı resmi gazete ile
4848	16.04.2003	Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun	29.04.2003 tarihli, 25093 sayılı resmi gazete ile
4856	01.05.2003	Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun	08.05.2003 tarihli, 25102 sayılı resmi gazete ile
4897	17.06.2003	İl İdaresi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	24.06.2003 tarihli, 25148 sayılı resmi gazete ile
4927		Bayındırlık ve İskân Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında KHK' de Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	22.07.2003 tarihli, 25176 sayılı resmi gazete ile
4968		Devlet Planlama Teşkilâtı Kuruluş ve Görevleri Hakkında 540 Sayılı KHK' de Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	06.08.2003 tarihli, 25191 sayılı resmi gazete ile
5003	19.11.2003	Karayolları Genel Müdürlüğüne Yapılacak Bölünmüş Yol İnşasında Uygulanacak Usûl ve Esaslar Hakkında Kanun	22.11.2003 tarihli, 25297 sayılı resmi gazete ile
5173		İller Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	22.05.2004 tarihli, 25469 sayılı resmi gazete ile

5197	24.06.2004	İl Özel İdaresi Yasası	Cumhurbaşkanı'ndan veto
5227	15.07.2004	Kamu yönetiminin temel ilkeleri ve yeniden yapılandırılması hakkında kanun	Cumhurbaşkanı'ndan veto
5254	04.11.2004	Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararıyla Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	11.11.2004 tarihli, 25640 sayılı resmi gazete ile
5302	22.02.2005	İl Özel İdaresi Kanunu	04.03.2005 tarihli, 25745 sayılı resmi gazete ile
5357	27.05.2005	Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (NO. 5237)	Cumhurbaşkanı'ndan veto
5391		İl Özel İdaresi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	13.07.2005 tarihli, 25874 sayılı resmi gazete ile
5449	25.01.2006	Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun	08.02.2006 tarihli, 26074 sayılı resmi gazete ile
5494	27.04.2006	Ulaştırma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	02.05.2006 tarihli, 26156 sayılı resmi gazete ile
5524	21.06.2006	Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü Kuruluş Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	08.07.2006 tarihli, 26222 sayılı resmi gazete ile
5670	25.05.2007	Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararıyla Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	01.06.2007 tarihli, 26539 sayılı resmi gazete ile
5779	02.07.2008	İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun	15.07.2008 tarihli, 26937 sayılı resmi gazete ile
5940	09.12.2009	İmar Kanunu ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararıyla Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	17.12.2009 tarihli, 27435 sayılı resmi gazete ile
5952	17.02.2010	Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun	04.03.2010 tarihli, 27511 sayılı resmi gazete ile
6083		Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun	10.12.2010 tarihli, 27781 sayılı resmi gazete ile

6107	26.01.2011	İller Bankası Anonim Şirketi Hakkında Kanun	08.02.2011 tarihli, 27840 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-10016		Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Hakkında Karar	15.02.2006 tarihli, 26081 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2010/850		Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Tarafından 4734 Sayılı Kamu İhale Kanununun 3 üncü Maddesinin (f) Bendi Kapsamında Yapılacak İhalelere İlişkin Esaslar Hakkında Karar	30.09.2010 tarihli, 27715 sayılı resmi gazete ile
Tüzük	6570	Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Teftiş Kurulu Tüzüğünde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tüzük	03.01.2004 tarihli, 25335 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İl Özel İdareleri Norm Kadro İlke ve Standartlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	01.10.2010 tarihli, 27716 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İller Bankası Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	02.07.2005 tarihli, 25863 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İller Bankası İhale Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	05.03.2004 tarihli, 25393 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İller Bankası Kanunu Uygulama Yönetmeliğinin 18 inci Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	07.08.2004 tarihli, 27546 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İl Genel Meclisi Çalışma Yönetmeliği	09.10.2005 tarihli, 25961 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği	09.10.2005 tarihli, 25961 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İller Bankası Genel Müdürlüğü Personeli Görevde Yükselme ve Unvan Değişikliği Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	14.11.2010 tarihli, 27759 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kamu İdarelerinin Denetim Elemanlarınca Yapılacak Tespitler Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	17.04.2010 tarihli, 27555 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Taşra Teşkilatı Yetki, Görev ve Sorumlulukları Hakkında Yönetmelik	19.04.2001 tarihli, 24378 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İl Özel İdareleri Payının Dağıtım ve Kullanım Esasları Hakkında Yönetmeliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik	21.04.2005 tarihli, 25793 sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik		Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Yayın Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik	21.04.2005 tarihli, 25793 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İl Özel İdareleri ve Belediyeler Arşiv Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik	22.06.2005 tarihli, 25853 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Merkezi Yönetim Harcama Belgeleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	22.07.2009 tarihli, 27296 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İller Bankası Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	30.09.2003 tarihli, 27245 sayılı resmi gazete ile
		İller Bankası Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	19.06.2010 tarihli, 27616 sayılı resmi gazete ile

Koruma Alanındaki Yasal Düzenlemeler (Kültür ve tabiat varlıkları)

5226	14.07.2004	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	27.07.2004 tarihli, 25535 sayılı resmi gazete ile
5366	16.06.2005	Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun	05.07.2005 tarihli, 25866 sayılı resmi gazete ile
5835	04.02.2009	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	11.02.2009 tarihli, 27138 sayılı resmi gazete ile
8458	16.06.2005	Yıpranan Tarihi Ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması Ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun	05.07.2005 tarihli, 25866 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-8949		Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne Bağlı Olarak Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerinin Kurulması Hakkında Karar	21.06.2005 tarihli, 25852 sayılı resmi gazete ile
İlke Kararı	01.11.2007	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 736 Sayılı İlke Kararı	04.12.2007 tarihli, 26720 sayılı resmi gazete ile
İlke Kararı	01.11.2007	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 737 Sayılı İlke Kararı	04.12.2007 tarihli, 26720 sayılı resmi gazete ile
İlke Kararı	22.07.2008	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 22/7/2008 Tarihli ve 745 Sayılı İlke Kararı	05.08.2008 tarihli, 26958 sayılı resmi gazete ile

İlke Kararı		Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 20/3/2009 Tarihli ve 749 Sayılı Kararı	07.04.2009 tarihli, 27193 sayılı resmi gazete ile
İlke Kararı	12.03.2008	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 740 Sayılı İlke Kararı	08.04.2008 tarihli, 26841 sayılı resmi gazete ile
İlke Kararı		Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 22/4/2010 Tarihli ve 765 Sayılı İlke Kararı	08.05.2010 tarihli, 27575 sayılı resmi gazete ile
İlke Kararı		Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 23/9/2009 Tarihli ve 751 Sayılı Kararı	09.10.2009 tarihli, 27371 sayılı resmi gazete ile
İlke Kararı		Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları ile İlgili İlke Kararı	12.06.2005 tarihli, 25843 sayılı resmi gazete ile
İlke Kararı		Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tescil Kaydının Yeniden Değerlendirilmesine İlişkin İşlemlere Dair Karar	31.12.2005 tarihli, 26040 sayılı resmi gazete ile
İlke Kararları	19.06.2007	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile İlgili 19/6/2007 Tarihli ve 728 Sayılı İlke Kararı	11.07.2007 tarihli, 26579 Sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	06.05.2009 tarihli, 27220 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamındaki Kültür Varlıklarının Rölöve, Restorasyon, Restitüsyon Projeleri, Sokak Sağlıklaştırma, Çevre Düzenleme Projeleri ve Bunların Uygulamaları ile Değerlendirme, Muhafaza, Nakil İşleri ve Kazı Çalışmalarına İlişkin Mal ve Hizmet Alımlarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	10.08.2009 tarihli, 27315 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik	11.06.2005 tarihli, 25842 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları ile Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik	12.01.2005 tarihli, 25698 sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik		Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği	14.12.2005 tarihli, 26033 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	15.12.2004 tarihli, 25671 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kesin İnşaat Yasağı Getirilen Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Sit Alanlarındaki Taşınmaz Malların Hazineye Ait Taşınmaz Mallar ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmeliğin Değiştirilmesine İlişkin Yönetmelik	17.09.2001 tarihli, 24526 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamındaki Kültür Varlıklarının Rölöve, Restorasyon, Restitüsyon Projeleri, Sokak Sağlıklaştırma, Çevre Düzenleme Projeleri ve Bunların Uygulamaları ile Değerlendirme, Muhafaza, Nakil İşleri ve Kazı Çalışmalarına İlişkin Mal ve Hizmet Alımlarına Dair Yönetmelik	18.06.2005 tarihli, 25849 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	22.01.2011 tarihli, 27823 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Sit Alanlarında Kalan Taşınmazların Hazine Taşınmazları ile Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	22.05.2010 tarihli, 27588 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik	23.03.2010 tarihli, 27530 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	27.11.2005 tarihli, 26006 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Kurulları Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	30.03.2001 tarihli, 24358 sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik		Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	30.03.2006 tarihli, 26124 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Kurulları Yönetmeliğinin 10 uncu Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	31.10.2001 tarihli, 24569 sayılı resmi gazete ile
		Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik	20.04.2009 tarihli, 27206 sayılı resmi gazete ile

İmar /Planlama Alanındaki Yasal Düzenlemeler

4708	29.06.2001	Yapı Denetimi Hakkında Kanun	13.07.2001 tarihli, 24461 sayılı resmi gazete ile
5006	03.12.2003	İmar Kanunu ile İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	17.12.2003 tarihli, 25319 sayılı resmi gazete ile
5205	30.06.2004	Yapı Denetimi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	06.07.2004 tarihli, 25514 sayılı resmi gazete ile
5304		Kadastro Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	03.03.2005 tarihli, 25744 sayılı resmi gazete ile
5711	14.11.2007	Kat Mülkiyeti Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	28.11.2007 tarihli, 26714 sayılı resmi gazete ile
5819		İskân Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	05.12.2008 tarihli, 27075 sayılı resmi gazete ile
5444		Tapu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	07.01.2006 tarihli, 26046 sayılı resmi gazete ile
5782	03.07.2008	Tapu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	15.07.2008 tarihli, 26937 sayılı resmi gazete ile
5912	23.06.2009	Kat Mülkiyeti Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	07.07.2009 tarihli, 27281 sayılı resmi gazete ile

Bakanlar Kurulu Kararı-2591	08.06.2001	1/25.000 Ölçekli Temelli-Malıköy Çevre Düzeni Nazım İmar Planında Gecekondu Önleme Bölgesi Olarak Ayrılan Alanlarda 775 Sayılı Gecekondu Kanunu Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin 95/7730 Sayılı Kararnamenin Kapsamından, 1/5000 Ölçekli Planda Gösterilen ve Mülkiyeti Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü'ne Ait 52 Numaralı Parselin Çıkarılması Hakkında Karar	11.07.2001 tarihli, 24459 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-5077		Hazineye, Katma Bütçeli Kuruluşlara, Belediyelere veya İl Özel İdarelerine Ait Arazi veya Arsaların Gerçek veya Tüzel Kişilere Bedelsiz Devrine İlişkin Yönetmelik	10.01.2003 tarihli, 24989 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-7114		Arsa Sayılacak Parsellenmiş Arazi Hakkında 83/6122 Sayılı Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar	21.04.2004 tarihli, 25440 sayılı resmi gazete ile
Tebliğ		Standard Yapı Ruhsatı Kullanılmasına İlişkin Tebliğ (No : 81164)	24.10.2001 tarihli, 24563 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İskân Kanunu Uygulama Yönetmeliği	02.12.2007 tarihli, 26718 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Yapım İşleri İhaleleri Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	03.07.2009 tarihli, 27277 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Çevre Mühendisleri Odası Ana Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	03.09.2008 tarihli, 26986 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevre Düzeni Planlarının Yapılması Esaslarına Dair Yönetmelik	04.11.2000 tarihli, 24220 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Plân Yapımını Yüklenecek Müelliflerin Yeterliliği Hakkında Yönetmelik	07.01.2006 tarihli, 26046 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Makina Mühendisleri Odası Serbest Müşavirlik Mühendislik Büroları Tescil ve Mesleki Denetim Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	07.06.2009 tarihli, 27251 sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik		İskân Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	08.05.2010 tarihli, 27575 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	08.07.2005 tarihli, 25869 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	11.09.2008 tarihli, 26994 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Arsa Üretimi ve Değerlendirilmesi Hakkında 1164 Sayılı Kanunun 11 inci Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik	11.10.2005 tarihli, 25963 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Yapı Denetimi Uygulama Usul ve Esasları Yönetmeliği	12.08.2001 tarihli, 24491 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Toplu Yapılarda Kat Mülkiyeti ve Kat İrtifakı Tesisine Dair Yönetmelik	16.08.2008 tarihli, 26969 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	17.03.2001 tarihli, 24345 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İskan Kanunu Uygulama Yönetmeliği	17.08.2002 tarihli, 24849 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	19.08.2008 tarihli, 26972 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Çevre Mühendisleri Odası Serbest Çevre Mühendisliği Hizmetleri Uygulama, Tescil, Denetim ve Asgari Ücret Yönetmeliği	22.04.2009 tarihli, 27208 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği İnşaat Mühendisleri Odası Serbest İnşaat Mühendisliği Hizmetleri Uygulama, Tescil, Denetim ve Belgelendirme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	26.07.2008 tarihli, 26948 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İskân Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	30.03.2006 tarihli, 26124 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Belediye ve Mücavir Alan Sınırları İçinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	30.06.2001 tarihli, 24448 sayılı resmi gazete ile

		Yapı Denetimi Uygulama Yönetmeliği	05.02.2008 tarihli, 26778 sayılı resmi gazete ile
		Yapım İşleri İhaleleri Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	19.11.2008 tarihli, 27059 sayılı resmi gazete ile
Özelleştirme Alanındaki Yasal Düzenlemeler			
5398	03.07.2005	Özelleştirme Uygulamalarının Düzenlenmesine ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	21.07.2005 tarihli, 25882 sayılı resmi gazete ile
Konut Alanındaki Yasal Düzenlemeler			
4698	28.06.2001	Konut Müsteşarlığının Kurulması ve Arsa Ofisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	07.07.2001 tarihli, 24455 sayılı resmi gazete ile
4767	27.06.2002	Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	03.07.2002 tarihli, 24804 sayılı resmi gazete ile
5162	05.05.2004	Toplu Konut Kanununda ve Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerin Toplu Konut İdaresi Başkanlığına Ait Bölümünde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	12.05.2004 tarihli, 25460 sayılı resmi gazete ile
5273	08.12.2004	Arsa Ofisi Kanunu ve Toplu Konut Kanununda Değişiklik Yapılması ile Arsa Ofisi Genel Müdürlüğünün Kaldırılması Hakkında Kanun	15.12.2004 tarihli, 25671 sayılı resmi gazete ile
5582	21.02.2007	Konut Finansmanı Sistemine İlişkin Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	06.03.2007 tarihli, 26454 sayılı resmi gazete ile
5609	22.03.2007	Gecekondu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	28.03.2007 tarihli, 26476 sayılı resmi gazete ile
5983	03.06.2010	Kooperatifler Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	13.06.2010 tarihli, 27610 sayılı resmi gazete ile

Bakanlar Kurulu Kararı-		Kamu Konutları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	08.12.2002 tarihli, 24957 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı- 7384		Toplu Konut Kanunu Kapsamında Yapılacak Sözleşmelerde Uygulanacak Esaslar Hakkında Karar	10.06.2004 tarihli, 25488 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı- 8661		Toplu Konut Kanunu Kapsamında Yapılacak Sözleşmelerde Uygulanacak Esaslarda Değişiklik Yapılmasına Dair Esaslar Hakkında Karar	13.04.2005 tarihli, 25785 sayılı resmi gazete ile
Tebliğ		Toplu Konut Fonundan Toplu Konut Yapımcılarına Açılan Kredi Miktarlarının Artırılmasına İlişkin Tebliğ (Tebliğ No: 2001/1)	02.08.2001 tarihli, 24481 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Bayındırlık Ve İskân Şûrası İle Toplu Konut Şûrası Yönetmeliği	02.10.2003 tarihli, 25247 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Satış, Devir, İntikal, Kiraya Verme, Trampa, Sınırlı Aynı Hak Tesisi ve Arsa Satışı Karşılığı Gelir Paylaşımı İhale Yönetmeliği	03.05.2006 tarihli, 25643 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		775 Sayılı Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	05.03.2006 tarihli, 26099 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Belediye Arsaları Üzerinde Toplu Konut ve Kentsel Çevre Üretimi ve Kredilendirilmesine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	05.07.2005 tarihli, 25866 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	12.11.2008 tarihli, 27052 sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik		Toplu Konut İdaresi Kaynaklarının Kullanım Şekline İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	17.11.2004 tarihli, 25643 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Toplu Konut İdaresi Kaynaklarının Kullanım Şekline İlişkin Yönetmelik	18.04.2002 tarihli, 24730 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Satış, Devir, İntikal, Kiraya Verme, Trampa, Sınırlı Aynı Hak Tesisi ve Arsa Satışı Karşılığı Gelir Paylaşımı İhale Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	25.01.2008 tarihli, 26767 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Gecekondu kanunu uygulama yönetmeliğinin bazı maddelerinin değiştirilmesine dair yönetmelik	26.12.2000 tarihli, 24622 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	26.12.2001 tarihli, 24622 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Konut Finansmanı Kapsamındaki Kredilerin Yeniden Finansmanına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	29.09.2007 tarihli, 26658 Sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Toplu Konut İdaresi Kaynaklarının Kullanım Şekline İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	31.12.2003 tarihli, 25333 sayılı resmi gazete ile

Orman-Mera-Tarım Alanları-Özel Çevre Koruma Alanları vb. Doğal Alanlara İlişkin Yasal Düzenlemeler

4626	13.02.2001	Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	23.02.2001 tarihli, 24327 sayılı resmi gazete ile
4683	15.06.2001	Maden Kanununda Değişiklik Yapılmasına ve Tuz Kanununun Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun	26.06.2001 tarihli, 24444 sayılı resmi gazete ile
4706		Hazineye Ait Taşınmaz Malların Değerlendirilmesi ve Katma Değer Vergisi Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	18.07.2001 tarihli, 24466 sayılı resmi gazete ile
4707	29.06.2001	Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun, 3 Mart 1340 (1924) Tarihli ve 431 Sayılı Kanunla Hazineye Kalan Taşınmaz Mallardan Bazılarının Zilyedlerine Devri Hakkında Kanun ile Mülga 2613 ve 766 Sayılı Kanunlarla Hazine Adına Tescil Edilen Miktar Fazlalıklarının İlgililerine Devrine Dair Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	13.07.2001 tarihli, 24461 sayılı resmi gazete ile

4965	31.07.2003	Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (No. 6831)	Cumhurbaşkanı'ndan veto
4999	05.11.2003	Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	18.11.2003 tarihli, 25293 sayılı resmi gazete ile
5192	17.06.2004	Orman Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	03.07.2004 tarihli, 25511 sayılı resmi gazete ile
5286	13.01.2005	Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün Kaldırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	28.01.2005 tarihli, 25710 sayılı resmi gazete ile
5334	20.04.2005	Mera Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	03.05.2005 tarihli, 25804 sayılı resmi gazete ile
5400	03.07.2005	Milli Parklar Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	15.07.2005 tarihli, 25876 sayılı resmi gazete ile
5443	28.12.2005	Köy Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	03.01.2006 tarihli, 26042 sayılı resmi gazete ile
5488		Tarım Kanunu	25.04.2006 tarihli, 26149 sayılı resmi gazete ile
5491	26.04.2006	Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	13.05.2006 tarihli, 26167 sayılı resmi gazete ile
5557	23.11.2006	Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (NO. 5403)	Cumhurbaşkanı'ndan veto
5578	31.01.2007	Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	09.02.2007 tarihli, 26429 sayılı resmi gazete ile
5673	27.05.2007	Köy kanununda ve bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanun	02.06.2007 tarihli, 26540 sayılı resmi gazete ile
5685	03.06.2007	Mera Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	20.06.2007 tarihli, 26558 sayılı resmi gazete ile
5751	26.03.2008	Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ile Mera Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	02.04.2008 tarihli, 26835 sayılı resmi gazete ile
6171		Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	12.03.2011 tarihli, 27872 sayılı resmi gazete ile

Bakanlar Kurulu Kararı- 5598		Tarım Reformu Uygulama Alanı Toprak Normu Esasları Hakkında Karar	31.05.2003 tarihli, 25124 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı- 7561		Tarım Reformu Uygulama Alanı Toprak Normu Esaslarına Dair Karar	15.07.2004 tarihli, 25523 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı- 7582		Tarım Reformu Uygulama Alanı Toprak Normu Esaslarına Dair Karar	13.07.2004 tarihli, 25521 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-12453	03.07.2007	Bazı Yerleşim Alanlarının “Uygulama Alanı” Olarak Tespiti ve Bu Yerlerdeki Üçüncü Sınıf Tarım Arazisinde Dağıtılacak Toprak Normunun Belirlenmesi Hakkında Karar	04.08.2007 tarihli, 26603 Sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-1247	03.07.2007	Tarım Reformu Uygulama Alanı İlan Edilen Bazı Yerlerde Toprak Normunun Belirlenmesine İlişkin Karar	04.08.2007 tarihli, 26603 Sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-12506	19.07.2007	Bazı Yerlerin 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uyarınca “Uygulama Alanı” Olarak Tespiti Hakkında Karar	12.08.2007 tarihli, 26611 Sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-12862	19.11.2007	Tarım Reformu Uygulama Alanı İlan Edilen Bazı Yerlerde Toprak Normunun Belirlenmesine İlişkin Karar	05.12.2007 tarihli, 26721 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-12959		Bazı Yerleşim Alanlarının “Uygulama Alanı” Olarak Tespiti ve Bazı Yerleşim Alanlarındaki Üçüncü Sınıf Tarım Arazilerinde Dağıtılacak Toprak Normunun Belirlenmesi Hakkında Karar	25.12.2007 tarihli, 26737 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-13355	28.02.2008	Bazı Yerleşim Alanlarının 3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uyarınca “Uygulama Alanı” Olarak Tespiti Hakkında Karar	19.03.2008 tarihli, 26821 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-13456	31.03.2008	3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uyarınca “Uygulama Alanı” İlan Edilen Bazı Yerleşim Yerlerinin, Bazı Kararnamelerin Kapsamından Çıkarılması Hakkında Karar	16.04.2008 tarihli, 26849 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-13888		Bazı Alanların “Uygulama Alanı” Olarak Tespiti ve Bu Yerlerdeki Üçüncü Sınıf Tarım Arazisinde Dağıtılacak Toprak Normunun Belirlenmesi Hakkında Karar	30.07.2008 tarihli, 26952 sayılı resmi gazete ile

Bakanlar Kurulu Kararı-14092		Bazı Yerlerin 3083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uyarınca "Uygulama Alanı" Olarak Tespit Edilmesine Dair Karar	19.09.2008 tarihli, 27002 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-15154		Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Arazi Topluşturmasına İlişkin Tüzük	24.07.2009 tarihli, 27298 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-15173		Türkiye Tarım Havzalarının Belirlenmesine İlişkin Karar	23.07.2009 tarihli, 27297 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2010/142		Çevre ve Orman Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü Bünyesinde 1 Adet Daire Başkanlığı ile 7 Adet Şube Müdürlüğü Kurulması Hakkında Karar	11.03.2010 tarihli, 27518 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2010/227		Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Taşra Teşkilatında Şube Müdürlükleri Kurulması Hakkında Karar	06.04.2010 tarihli, 27544 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2010/740		16/3/2010 Tarihli ve 2010/291 Sayılı Kararname ile Tabiat Parkı Olarak Belirlenen "Sera Gölü Tabiat Parkı"nın Sınırlarının Değiştirilmesi Hakkında Karar	16.12.2003 tarihli, 25318 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2604	07.06.2001	3 083 Sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uyarınca "Uygulama Alanı" İlan Edilen Yerlerin "Uygulama Alanı" Kapsamından Çıkarılması Hakkında Karar	11.07.2001 tarihli, 24459 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-8800		Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair 3083 Sayılı Tarım Reformu Kanunu Uyarınca Bazı Yerleşim Alanlarının "Uygulama Alanı" Olarak Tespiti Hakkında Karar	31.05.2005 tarihli, 25831 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-9378		Tarım Reformu Uygulama Alanı Toprak Normu Esasları Hakkında Karar	28.09.2005 tarihli, 25950 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-9965		Tarım Reformu Uygulama Alanı Toprak Normu Esasları Hakkında Karar	17.02.2006 tarihli, 26083 sayılı resmi gazete ile
Tebliğ		Çevre Denetimi Yönetmeliği ve Çevre Kanununca Alınması Gereken İzin ve Lisanslar Hakkında Yönetmelik Kapsamında Çevre Görevlilerine, Çevre Danışmanlık Kurum ve Kuruluşlarına Yeterlik Verilmesi Hakkında Tebliğ	04.11.2009 tarihli, 27396 sayılı resmi gazete ile

Tebliğ		2872 Sayılı Çevre Kanunu Uyarınca Verilecek İdari Para Cezalarına İlişkin Tebliğ (2010/1)	07.01.2010 tarihli, 27455 sayılı resmi gazete ile
Tebliğ		Çevre Denetimi Yönetmeliği ve Çevre Kanununca Alınması Gereken İzin ve Lisanslar Hakkında Yönetmelik Kapsamında Çevre Görevlilerine, Çevre Danışmanlık Kurum ve Kuruluşlarına Yeterlik Verilmesi Hakkında Tebliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tebliğ	12.11.2010 tarihli, 27757 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uygulama Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Bazı Maddelerine İlave Yapılması Bazı Maddelerinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik	01.05.2001 tarihli, 24389 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Orman Yol Ağı Planlarının Düzenlenmesine Dair Yönetmelik	01.07.2007 tarihli, 26569 Sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevre Denetimi Yönetmeliği	05.01.2002 tarihli, 24631 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Tarım Havzaları Yönetmeliği	07.09.2010 tarihli, 27695 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevre ve Orman Bakanlığı Döner Sermayeli İşletmeler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	09.09.2009 tarihli, 27344 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Ağaçlandırma Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	09.10.2003 tarihli, 25254 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Orman Arazilerinin Tahsisi Hakkında Yönetmeliğin 41 inci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Yönetmelik	10.04.2001 tarihli, 24369 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Orman Genel Müdürlüğü Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği	12.03.2011 tarihli, 27872 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevre Denetimi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	12.11.2010 tarihli, 27757 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevre Görevlisi ve Çevre Danışmanlık Firmaları Hakkında Yönetmelik	12.11.2010 tarihli, 27757 sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik	2011/1246	Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	13.01.2011 tarihli, 27814 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Tarım arazilerinin korunması ve kullanılmasına dair yönetmelik	13.06.2003 tarihli, 25137 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Madencilik Faaliyetleri ile Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği	14.12.2007 tarihli, 26730 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		6831 Sayılı Orman Kanununa Göre Orman Kadastrounun Uygulanması Hakkında Yönetmelik	15.07.2004 tarihli, 25523 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevre ve Orman Bakanlığı Taşra Teşkilatının Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	15.08.2008 tarihli, 26968 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Toprak Reformu ve Arazi Kullanımı Kanunu Uygulama Yönetmeliği	15.12.2005 tarihli, 26024 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevre ve Orman Bakanlığı Döner Sermayeli İşletmeler Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	17.12.2010 tarihli, 27788 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Orman Genel Müdürlüğü Sicil Amirleri Yönetmeliği	20.10.2010 tarihli, 27735 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Orman Genel Müdürlüğü Sicil Amirleri Yönetmeliği	20.10.2010 tarihli, 27735 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Mera Yönetmeliğinin 8 inci Maddesinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	21.01.2004 tarihli, 25353 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	21.04.2007 tarihli, 26504 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliği	21.06.2005 tarihli, 25852 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Tarım Reformu Uygulama Alanı İlan Edilen Bazı Yerlerde Toprak Normunun Belirlenmesine İlişkin Karar (No.12353)	21.07.2007 tarihli, 26589 Sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik		Tarım Reformu Uygulama Alanı İlan Edilen Bazı Yerlerde Toprak Normunun Belirlenmesine İlişkin Karar (No.12363)	21.07.2007 tarihli, 26589 Sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevre Denetimi Yönetmeliği	21.11.2008 tarihli, 27061 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevre ve Ormanlık Şûrası Yönetmeliği	23.10.2004 tarihli, 25622 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Orman Kanununun 84 üncü Maddesinin Uygulanması Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	23.11.2004 tarihli, 25649 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevre Kanununda Alınması Gereken İzin ve Lisanslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	24.12.2009 tarihli, 27442 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelik	25.03.2005 tarihli, 25766 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Özel Ormanlarda Ve Hükmi Şahsiyeti Haiz Amme Müesseselerine Ait Ormanlarda Yapılacak İş Ve İşlemler Hakkında Yönetmelik	25.04.2002 tarihli, 24736 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevre Kanununda Alınması Gereken İzin ve Lisanslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	25.04.2010 tarihli, 27562 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Sulak Alanların Korunması Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	26.08.2010 tarihli, 27684 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevre Kanununda Alınması Gereken İzin ve Lisanslar Hakkında Yönetmelik	29.04.2009 tarihli, 27214 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Sulama Alanlarında Arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	29.06.2001 tarihli, 24447 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Tarım Arazilerinin Korunması ve Kullanılmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	29.12.2007 tarihli, 26741 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Ağaçlandırma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	30.04.2009 tarihli, 27215 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Orman Kanununun 16 ncı Maddesinin Uygulama Yönetmeliği	30.09.2010 tarihli, 27715 sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik		Orman Sayılan Alanlarda Verilecek İzinler Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	30.10.2009 tarihli, 27391 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği	Tartışıldı ve yayınlandı.
Sanayi-Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Alanlarındaki Yasal Düzenlemeler			
4562	12.04.2000	Organize Sanayi Bölgesi Kanunu	15.04.2000 tarihli, 24021 sayılı resmi gazete ile
4691	26.06.2001	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu	06.07.2001 tarihli, 24454 sayılı resmi gazete ile
4737	09.01.2002	Endüstri Bölgeleri Kanunu (Endüstri Bölgeleri Kanunu ve Organize Sanayi Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun)	19.01.2002 tarihli, 24645 sayılı resmi gazete ile
5195	22.06.2004	Endüstri Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	01.07.2004 tarihli, 25509 sayılı resmi gazete ile
6170		Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	12.03.2011 tarihli, 27872 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-12619	17.09.2007	Bazı Alanların Teknoloji Geliştirme Bölgesi Olarak Tespit Edilmesine İlişkin Karar	10.10.2007 tarihli, 26669 Sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-13348	25.02.2008	Bazı Alanların Teknoloji Geliştirme Bölgesi Olarak Tespit Edilmesine ve Bazı Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin Sınırlarında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar	20.03.2008 tarihli, 26822 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-7513		Organize Sanayi Bölgelerinde Yer Alan Parsellerin Gerçek veya Tüzel Kişilere Bedelsiz Tahsisine İlişkin Yönetmelik	02.07.2004 tarihli, 25510 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-9261		Organize Sanayi Bölgelerinde Yer Alan Parsellerin Gerçek veya Tüzel Kişilere Bedelsiz Tahsisine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	8.09.2005 tarihli, 25930 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	01.02.2008 tarihli, 26774 sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik		Serbest Bölgeler Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	03.05.2005 tarihli, 25804 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	05.10.2004 tarihli, 25604 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	15.09.2005 tarihli, 25937 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Endüstri Bölgeleri Yönetmeliği	16.12.2004 tarihli, 25672 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Organize Sanayi Bölgeleri Yer Seçimi Yönetmeliği	17.01.2008 tarihli, 26759 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	17.10.2005 tarihli, 25969 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Organize Sanayi Bölgeleri Yer Seçimi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	21.02.2008 tarihli, 26794 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	22.02.2006 tarihli, 26088 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	25.01.2008 tarihli, 26767 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik-12830		Organize Sanayi Bölgelerinde Yer Alan Parsellerin Gerçek veya Tüzel Kişilere Bedelsiz Tahsisine İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	14.12.2007 tarihli, 26730 sayılı resmi gazete ile

Hazine taşınmazları-kamulaştırma ile ilgili düzenlemeler-

4650	24.04.2001	Kamulaştırma Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	05.05.2001 tarihli, 24383 sayılı resmi gazete ile
5999	18.06.2010	Kamulaştırma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	30.06.2010 tarihli, 27627 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-12443	26.06.2007	Bazı Yerlerde Arazi Toplulaştırması Yapılması Hakkında Karar	04.08.2007 tarihli, 26603 Sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-12617	17.09.2007	Bazı Yerlerde Arazi Toplulaştırması Yapılması Hakkında Karar	10.10.2007 tarihli, 26669 Sayılı resmi gazete ile

Bakanlar Kurulu Kararı-12618	17.09.2007	Bazı Yerlerde Arazi Toplulaştırması Yapılması Hakkında Karar	10.10.2007 tarihli, 26669 Sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-13391	17.03.2008	Büyük Melen Projesi Kapsamında Yer Alan ve 13/4/2007 Tarihli ve 2007/12003 Sayılı Kararname ile Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Kararlaştırılan Ağva(Yeşilçay)-Şile Güzergahında Yer Alan Taşınmazlar ile Şile-Darlık Bağlantı Hattı Güzergahındaki Taşınmazların İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	27.03.2008 tarihli, 26829 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-14117		Bazı Yerlerde Arazi Toplulaştırması Yapılması Hakkında Karar	10.10.2008 tarihli, 27020 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-6997		Ankara-Haydarpaşa Demiryolunun İyileştirilmesi Projesi Kapsamında Yer Alan ve Yeni Demiryolu Güzergâhına İsbet Eden Gayrimenkullerin, 2942 Sayılı Kanununun 27 nci Maddesine Göre TCDD İşletmesi Genel Müdürlüğünce Acilen Kamulaştırılması Hakkında Karar	31.03.2004 tarihli, 25419 sayılı resmi gazete ile
Genelge		Kamusal Alanların Satışına İlişkin Maliye Bakanlığının Genelgesi	03.05.2006
Tebliğ		Gayrimenkul Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri: VI, No: 21)	27.07.2008 tarihli, 26949 sayılı resmi gazete ile
Tebliğ		Hazine Arazilerinin Tersane Yatırımlarına Tahsisinde Uygulanacak Esas ve Usullere İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılması Hakkında Tebliğ	05.09.2007 tarihli, 26634 Sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslar	03.09.2009 tarihli, 27338 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Hazine Müsteşarlığı Hazine Kontrolörleri Kurulu Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	06.04.2010 tarihli, 27544 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Hazine Taşınmazlarının İdaresi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	06.12.2007 tarihli, 26722 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kamu Taşınmazlarının Turizm Yatırımlarına Tahsisi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	07.01.2010 tarihli, 27455 sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik		Hazine Taşınmazlarının İdaresi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	16.04.2008 tarihli, 26849 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Hazine Taşınmazlarının İdaresi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	24.04.2010 tarihli, 27561 sayılı resmi gazete ile
4735	05.01.2002	Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu	22.01.2002 tarihli, 24648 sayılı resmi gazete ile
Yatırımlara İlişkin Kanunlar			
5018	10.12.2003	Kamu Malı Yönetimi ve Kontrol Kanunu	24.12.2003 tarihli, 25326 sayılı resmi gazete ile
5027	24.12.2003	2004 Malî Yılı Bütçe Kanunu	28.12.2003 tarihli, 25330 sayılı resmi gazete ile
5084	28.01.2004	Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	06.02.2004 tarihli, 25365 sayılı resmi gazete ile
5350	12.05.2005	Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	18.05.2005 tarihli, 25819 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-1821	21.12.2000	Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar	18.01.2001 tarihli, 24291 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-1822	21.12.2000	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar	18.01.2001 tarihli, 24291 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2010/928		İçişleri Bakanlığı Tarafından, 4734 Sayılı Kamu İhale Kanununun 3 üncü Maddesinin (b) Bendi Kapsamında Yapılacak İhalelere İlişkin Esaslarda Değişiklik Yapılması Hakkında Esaslar	06.10.2010 tarihli, 27721 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		— Yabancı Sermayeli Şirketlerin Taşınmaz Mülkiyeti ve Sınırlı Aynî Hak Edinimine İlişkin Yönetmelik	06.10.2010 tarihli, 27721 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kalkınmada Öncelikli Yörelere Yapılacak İstihdam Yaratıcı ve Teşvik Belgeli Yatırımlar İçin, Gerçek ve Tüzel Kişilere Hazineye Ait Arazi ve Arsaların Bedelsiz Devrine İlişkin Yönetmeliğin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik	17.03.2004 tarihli, 25405 sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik		İhalelere Yönelik Başvurular Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	17.07.2010 tarihli, 27644 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslarda Değişiklik Yapılmasına Dair Usul ve Esaslar	29.07.2010 tarihli, 27656 sayılı resmi gazete ile
5237	25.09.2004	Türk Ceza Kanunu	12.10.2004 tarihli, 25611 sayılı resmi gazete ile
5377	29.06.2005	Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	08.07.2005 tarihli, 25869 sayılı resmi gazete ile
5403	03.07.2005	Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu	19.07.2005 tarihli, 25880 sayılı resmi gazete ile
5735	09.02.2008	Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	23.02.2008 tarihli, 26796 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı- 7461		Kamu Konutları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	02.07.2004 tarihli, 25510 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Bayındırlık ve İskân Şûrası ile Toplu Konut Şûrası Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	04.05.2004 tarihli, 25452 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		Hazine Taşınmazlarının İdaresi Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	26.07.2007 tarihli, 26594 Sayılı resmi gazete ile
İstanbul'a İlişkin Yasal Düzenlemeler			
5706	02.11.2007	İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Hakkında Kanun	14.11.2007 tarihli, 26700 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-	20.06.2007	İstanbul İlinin, Bağcılar, Esenler ve Gaziosmanpaşa İlçelerinde Bulunan Bazı Taşınmazların, Gaziosmanpaşa İlçesi, Mahmutbey Köprüsü-Sultançiftliği Arası Mahmutbey Yolu Uygulama Projesi Mevzii İmar Planı ile Mahmutbey Köprüsü-Sultançiftliği Arası Kavşak ve Trafik Düzenleme Uygulama Tadilat İmar Planı Kapsamında Yol Alanında Kalmaları Sebebiyle Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	20.07.2007 tarihli, 26588 Sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı- 8641		İstanbul İli, Bağcılar Kirazlı Mahallesi, Küçükçekmece Sefaköy ve Halkalı ile Bahçelievler Yenibosna Hudutları Dahilinde Bulunan Bazı Taşınmazların Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	14.04.2005 tarihli, 25786 sayılı resmi gazete ile

Bakanlar Kurulu Kararı-10077		İstanbul İli, Bahçelievler İlçesi, Kocasınan Mevkiinde Bulunan Bazı Taşınmazların Tavukçu Deresinin İslahı Çalışmaları Kapsamında Yapılacak Köprülü Kavşağın İnşaat Alanına Rastlayan Kısımlarının İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	01.03.2006 tarihli, 26095 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-10299		İstanbul İli Kent Merkezinde Yer Alan Bazı Alanların Yenileme Alanı Olarak Kabul Edilmesine İlişkin Karar	22.04.2006 tarihli, 26147 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-12371	30.05.2007	İstanbul İli, Eminönü İlçesinde Bulunan Bazı Alanların “Yenileme Alanı” Olarak Belirlenmesi Hakkında Karar	20.07.2007 tarihli, 26588 Sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-12413	03.07.2007	İstanbul İli, Ümraniye İlçesi Sınırları İçerisinde Yer Alan Bazı Taşınmazların, “Ümraniye Şile Yolu - Ümraniye Kavşağı - Taşdelen Kavşağı Arası Yol Kavşak Uygulama Projesi Alanı”nda Kalmaları Nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	31.07.2007 tarihli, 26599 Sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-12798	02.11.2007	Bazı Taşınmazların İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	05.12.2007 tarihli, 26721 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-12831	12.11.2007	İstanbul İli, Sarıyer İlçesi, Tarabya ve İstinye Mahallelerinde Bulunan Bazı Taşınmazların, Baltalimanı-Tem Büyükdere Caddesi Bağlantı Yolu İnşaatı Kapsamında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	05.12.2007 tarihli, 26721 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-12893		İstanbul İli, Eminönü İlçesinde Yer Alan Bazı Yerleşim Alanlarının Yenileme Alanı Olarak Kabul Edilmesi Hakkında Karar	25.12.2007 tarihli, 26737 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-13194	22.01.2008	İstanbul İli, Bağcılar İlçesinde Bulunan Bazı Taşınmazların, Bağcılar İlçesi Uygulama İmar Planı Kapsamında Yol Alanında Kalmaları Nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	13.02.2008 tarihli, 26786 sayılı resmi gazete ile

Bakanlar Kurulu Kararı-13203	29.01.2008	İstanbul İli, Küçükçekmece İlçesi, Cumhuriyet Mahallesinde Bulunan Bazı Taşınmazların, Küçükçekmece Meydanı TCDDY Üstgeçidi Bağlantı Yolları Uygulama Projesi Kapsamında Kalmaları Nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	13.02.2008 tarihli, 26786 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-13204	29.01.2008	İstanbul İli, Küçükçekmece İlçesi, Halkalı Mahallesinde Bulunan Bazı Taşınmazların, Küçükçekmece Sakarya Caddesi-Halkalı Meydanı Arası (İkitelli Caddesi) Yol, Kavşak Uygulama Projesi Kapsamında Kalmaları Nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	13.02.2008 tarihli, 26786 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-13228	04.02.2008	İstanbul İli, Şişli ve Sarıyer İlçelerinde Bulunan Bazı Taşınmazların Yol Çalışmaları Kapsamında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	13.02.2008 tarihli, 26786 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-14296		İstanbul İli, Büyükçekmece İlçesi, Hadımköy Mevkiinde Bulunan Bazı Taşınmazların, Hadımköy Tem Üstgeçit Köprü Genişletilmesi Yol, Kavşak Uygulama Projesi Kapsamında Kalmaları Nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	14.11.2008 tarihli, 27054 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-14330		İstanbul İlinde Bazı Taşınmazların D-100 Karayolu Üzeri, Mimarsinan Kavşağı, Yol, Kavşak Uygulama İmar Planı Kapsamında Kalmaları Nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	04.12.2008 tarihli, 27074 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-14343		İstanbul İli, Çatalca İlçesi, Kaleiçi Mahallesinde Bulunan Bazı Taşınmazların, “Çatalca İlçesi, Kaleiçi Mahallesi, Gökçeali Caddesi Demiryolu Üstgeçidi Uygulama İmar Planı” Kapsamında Kalmaları Nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	04.12.2008 tarihli, 27074 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-14345		İstanbul Atatürk Havalimanı Serbest Bölgesi'nin Sınırlarının Yeniden Belirlenmesi Hakkında Karar	04.12.2008 tarihli, 27074 sayılı resmi gazete ile

Bakanlar Kurulu Kararı-14349		İstanbul İli, Tuzla İlçesinde Yer Alan Bazı Alanların Yenileme Alanı Olarak Kabul Edilmesi Hakkında Karar	04.12.2008 tarihli, 27074 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-14830		İstanbul İli, Beykoz İlçesinde Bulunan Bazı Taşınmazların, “Ali Bahadır Deresi Dere Islahı” Alanı İçinde Kalmaları Nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	28.04.2009 tarihli, 27213 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-15439		Bazı Alanların İstanbul Teknoloji Geliştirme Bölgesi Olarak Tespit Edilmesi Hakkında Karar	03.10.2009 tarihli, 27365 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2010/1027		İstanbul İli, Zeytinburnu İlçesinde Bulunan Mülkiyeti Hazineye Ait Bazı Taşınmazların Zeytinburnu Belediye Başkanlığına Bedelsiz Olarak Devredilmesine İlişkin Karar	26.11.2010 tarihli, 27767 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2010/1070		İstanbul İli, Tuzla İlçesi, Merkez Mahallesinde Bulunan Taşınmazın Piri Reis Üniversitesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	14.11.2010 tarihli, 27759 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2010/1143		İstanbul İli, Silivri İlçesi, Piri Mehmet Paşa Mahallesinde Bulunan Bazı Taşınmazların, “Silivri Bolluca Dere Islah Projesi” Alanı İçinde Kalmaları Nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	17.12.2010 tarihli, 27788 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2010/1167		İstanbul İli, Beyoğlu İlçesi Sınırları İçerisinde Yer Alan Bazı Alanların Yenileme Alanı Olarak Kabul Edilmesi Hakkında Karar	29.12.2010 tarihli, 27800 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2010/88	21.10.2010	Ulus Tarihi Kent Merkezi Kapsamında Yer Alan Bazı Alanların Yenileme Alanı Olarak Kabul Edilmesi Hakkında Karar	17.02.2010 tarihli, 27496 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-2930	29.08.2001	Ankara, İstanbul, İzmir ve Antalya İllerinde Bulunan Hazine'ye Ait Bazı Taşınmaz Malların Satışa Çıkarılması Hakkında Karar	13.09.2001 tarihli, 24522 sayılı resmi gazete ile

Bakanlar Kurulu Kararı-5291		İstanbul İli, Eyup İlçesi, Alibeyköy Mahallesi Bulunan Mülkiyeti Hazineye Ait Bazı Taşınmaz Malların 4706 Sayılı Kanun Kapsamında Kullanılmak Üzere Tespiti Hakkında Karar	11.03.2003 tarihli, 25045 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-7214		İstanbul Tuzla Akfırat Tepeören Turizm Merkezi Olarak Tespit Edilen Alan Hakkında Karar	13.05.2004 tarihli, 25461 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-8527		İstanbul İli, Pendik ve Ümraniye İlçeleri Hudutları Dahilinde Bulunan Bazı Taşınmazların Yol ve Kavşak Alanında Kalmaları Nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesince Acele Kamulaştırılmasına Dair Karar	05.03.2005 tarihli, 25746 sayılı resmi gazete ile
Bakanlar Kurulu Kararı-8640		İstanbul İli, Küçük Çekmece Sefa Köy Mahallesi ile Bahçelievler Yenibosna Mahallesi'nde Bulunan Bazı Taşınmazların Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	14.04.2005 tarihli, 25786 sayılı resmi gazete ile
Karar		İstanbul İli Ümraniye İlçesine Bağlı "Çekme Köyü" Beldesinin İsmi "Çekmeköy" Olarak Değiştirilmesi Hakkında Karar	08.08.2007 tarihli, 26607 Sayılı resmi gazete ile
Kurul Kararı		İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı ile İlgili 29/9/2009 Tarihli ve 2009/31 sayılı Yüksek Planlama Kurulu Kararı	02.10.2009 tarihli, 27364 sayılı resmi gazete ile
Tebliğ		İstanbul Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 9)	05.10.2001 tarihli, 24544 sayılı resmi gazete ile
Tebliğ		İstanbul Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 06)	06.08.2001 tarihli, 24485 sayılı resmi gazete ile
Tüzük		İstanbul Liman Tüzüğünde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tüzük (3241)	29.11.2001 tarihli, 24598 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik		İstanbul Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Enstitüsü Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik	24.05.2008 tarihli, 26885 sayılı resmi gazete ile

Yönetmelik-12927		İstanbul İli, Beykoz İlçesinde Yer Alan Bazı Taşınmazların, Tokat Deresi ve Bağlantı Kolları (Tokatköy Kolu, Akbaba Kolu, Deredeki Kolu, Yalıköy Mansabı) İslahı Projesi Alanında Kalmaları Nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi Tarafından Acele Kamulaştırılması Hakkında Karar	24.12.2007 tarihli, 26736 sayılı resmi gazete ile
Yönetmelik-13631		İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı Alım-Satım ve İhale Yönetmeliği	24.05.2008 tarihli, 26885 sayılı resmi gazete ile

Ek 2. 2000 Sonrası Süreçte İstanbul'daki Kentsel Dönüşüm Projeleri ²

Projenin Bulunduğu İlçe Belediye	Projenin Adı	Alan Büyüklüğü	Projenin Onay Tarihi	Projenin Başl. ve Bitiş tarihleri	Uyg. Sor. Kur.	Alanın niteliği
AVRUPA YAKASI						
Başakşehir Belediyesi	İkitelli-Ayazma Bölgesi gecekondü dönüşüm ve kentsel yenileme alanı	140,76 ha.	23.12.2008	23.12.2008	TOKİ	Gecekondü
Beşiktaş Belediyesi ³						
Beyoğlu Belediyesi	Kasımpaşa Kentsel Dönüşüm Projesi	60647,62	15.04.2010			
	Tarlabaşı Bölgesi Kentsel Yenileme Alanı	Yaklaşık 2 ha.	16.03.2006 ⁴		Beyoğlu Bel.	Tarihsel Alan
Çatalca Belediyesi	Ferhatpaşa kentsel dönüşüm bölgesi	17,5 ha.	04.02.2009 ⁵			Gecekondü
	Kaleiçi kentsel dönüşüm bölgesi	6,81 ha.	04.02.2009			Gecekondü
Esenler Belediyesi	Çiftahavuzlar Mah. ⁶ -Oruçreis Mah. ⁷					
Eyüp Belediyesi	Nişanca Mahallesi Yenileme Alanları ⁸					
Fatih Belediyesi	Fatih ilçesi 1. Grup 2. Nolu yenileme alanı (Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri) Yenileme Uygulama İşi	Yaklaşık 90.000 m ²	03.04.06 ⁹	06.10.2009-31.11.2011	İBŞB-TOKİ-Fatih Bel.	Gecekondü-Tarihsel Alan

² Bu başlık altındaki kentsel dönüşüm projelerine ilişkin bilgiler, 39 İlçe Belediyesi'ne 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında yapılan başvurular sonucunda elde edilmiştir.

³ Uygulamaya geçmiş proje bulunmamakla birlikte, belediye tarafından 2008 yılında "Beşiktaş ilçesi kentsel dönüşüm ve yenileme strateji ve eylem Planı (Yol haritası) hazırlanmıştır.

⁴ Projenin ihale tarihi

⁵ Başkanlık Olur'u tarihi

⁶ Çiftahavuzlar mevkiinde proje alanı belirlenmiş olup, ölçümler, hak sahipleri, değerler, arazi analizleri vb. etüdler yapılmıştır. [Belediye'nin 13.12.2010 tarihli yazısı]

⁷ Oruçreis Mahallesi'nde ise, proje, etüd ve arazi çalışmaları devam etmektedir. [Belediye'nin 13.12.2010 tarihli yazısı]

⁸ 5366 Sayılı Kanun kapsamında, Bakanlar Kurulu'nun 30.04.2010 gün ve 2010/405 sayılı kararı ile söz konusu mahallede yenileme alanları ilan edilmiştir. Bu alanlarda henüz proje çalışmalarına başlanılmamıştır. [Belediye'nin 23.02.2011 tarihli yazısı]

⁹ 2006/10299 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yenileme alanı ilan edilip 22.04.2006 tarih 26147 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

	Ayvansaray (Türk) Mah. Yenileme Uygulama İşi	Yaklaşık 18.000 m ²	03.04.2006 ¹⁰		Fatih Bel.	Gecekondu-Tarihsel Alan
	Bulgur Palas Bölgesi ve Davutpaşa Mah. Yenileme Avan Projesi Hizmet İşi		Kurul onay aşamasında	25.04.2007	Fatih Bel.	
	Fener-Ayvansaray arası yenileme avan ve yenileme uygulama projelerinin hazırlanması ve uygulanması işi	279.345 m ²	29.01.2010 ¹¹	30.04.2007-...	Fatih Bel.	Tarihsel Alan
Gazi Osmanpaşa Belediyesi	Karayolları kentsel yenilenme (gecekondu dönüşüm) projesi	88,578 m ²	Mayıs 2008 ¹²		TOKİ-G.O.P. Bel.	Gecekondu
	Sasıgöl ve Yenideğın Mahalleleri kentsel yenileme (gecekondu dönüşüm) projesi	285,000 m ²	01.10.2010 ¹³		TOKİ-G.O.P. Bel.	Gecekondu
Güngören Belediyesi	Tozkoparan kentsel yenileme (Gecekondu Dönüşüm) Projesi	58 ha.			TOKİ-Güngören Bel.	Gecekondu
Küçükçekmece Belediyesi	Ayazma –Tepeüstü Kentsel Dönüşüm Projesi					
Sultangazi ¹⁴ Belediyesi						
Şişli Belediyesi	Kuştepe Gecekondu Önleme Bölgesi	111.000m ²	25.08.2009 ¹⁵	-	TOKİ-Şişli Bel.	
Zeytinburnu Belediyesi	Sümer Kentsel Dönüşüm Alanı	Yaklaşık 6,33 ha.	17.02.2008			
	Merkezefendi Mahallesi Kentsel Dönüşüm Alanı	Yaklaşık 5 ha.	16.12.2007			
ANADOLU YAKASI						
Ataşehir Belediyesi	Şerifali Çiftliği Mevkii Gecekondu Önleme Bölgesi Kentsel Yenileme Projesi	Yaklaşık 27,93 ha.	30.06.2010	30.06.2010-...	İBŞB-TOKİ-Ataşehir Bel.	Gecekondu
Kadıköy Belediyesi	Fikirtepe-Eğitim-Dumlupınar Mahalleleri özel proje (kentsel dönüşüm alanı)	09.03.2005 ¹⁶				
Kartal Belediyesi	Kartal Merkez Nazım İmar Planı ¹⁷					

¹⁰ 2006/10299 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yenileme alanı ilan edilip 22.04.2006 tarih 26147 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

¹¹ İBB Onay tarihi

¹² TOKİ ile imzalanan protokol tarihi

¹³ Toplu Konut İdaresi Başkanlık Olur'u tarihi

¹⁴ İlçeye ait, 24.01.2011 tarihli 1/5000 ölçekli, Sultangazi İlçesi Nazım İmar Planı planlama sınırları içerisinde "özel proje alanı" lejandına sahip alan Büyükşehir Belediyesi tarafından çalışılacaktır. [Belediye'nin 02.03.2011 tarihli yazısı]

¹⁵ TOKİ'nin 4186 Sayılı Başkanlık Olur'u tarihi.

¹⁶ 1/5000 ölçekli Kadıköy merkez-E-5 (D-100)Karayolu ara Bölgesi Nazım İmar Planı tarihi

¹⁷ Kartal Merkez Nazım İmar Planı adı altında İ.B.Ş. Başkanlığı'nda onay aşamasındadır.

Tuzla Belediyesi	Aydınlı Mahallesi	148,5ha	22.10.2005			
	Şifa Mahallesi	11 ha	13.03.2006			
	Mimar Sinan Mahallesi	19,5 ha	27.11.2006			
Maltepe Belediyesi	Maltepe Başibüyük Mahallesi Kentsel Yenileme (Gecekondu dönüşüm projesi)	40 ha.	24.02.2006		Maltepe Bel.	Gecekondu

Ek 3. 2000 Sonrası Süreçte İstanbul'daki Özelleştirmeler¹⁸

Konu	Resmi Gazete Tarih/Sayı	Öyk Tarih	Öyk Karar No	İlçe	Mah.	Ada/parsel No	M2	Kime Satıldığı	Bedel
Maliye hazinesine ait İstanbul Maltepe taşınmazının özelleştirilmesi	2 Şubat 2011-27834	30/12/2010	2010/16	Maltepe	Cumhuriyet	290 ada, 15,28, 30, 39, 43, 62, 63, ve 80 nolu parsellerde bulunan taşınmaz ile bu taşınmazın üzerinde bulunan yapıların	36.149 m ²	Gür-Tem Madencilik Turizm ve Ticaret Limited Şirketi	127.600.000 T.L.
İstanbul Büyükçekmece/Karaağaç taşınmazının özelleştirilmesi	3 Haziran 2010-27600	01/06/2010	2010/32	Büyükçekmece	Karaağaç Köyü	237 ada, 6 parsel	41.403.97 m ²	Şah Gayrimenkul Yatırım İnşaat Ticaret Limited Şirketi	4.950.000 T.L.
TA'ya ait İstanbul/Beykoz'daki Eski Paşabahçe İçki Fabrikası Varlıklarının Özelleştirilmesi Hk.	17 Temmuz 2009 -27291	14/7/2009	2009/44	Beykoz	Paşabahçe Mahallesi	1. 195 ada, 7 parsel 2. 209 ada, 3 parsel 3. 200 ada, 3 parsel (yüzölçümlü taşınmazlar ile bu taşınmazlar üzerinde bulunan binaların "satış) 4. 3.935 m ² yüzölçümlü iskele-rihtim ve dolgu alanına ilişkin olarak TTA lehine Maliye Bakanlığı tarafından 27/8/2008 tarihinden itibaren 49 (kırkdokuz)	54.870 m ² 16.212 m ² 827 m ²	As Aşya Gayrimenkul Pazarlama İnşaat Taahhüt Otomotiv Oto Kiralama Turizm Kamuoyu Araştırmaları Reklam Hizmetleri ve Matbaacılık Dayanıklı Tüketim Mamulleri Gıda Maddeleri İthalat İhracat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi	303.000.000 T.L.

¹⁸ Bu başlık altındaki veriler T. C. Başbakanlık Türkiye Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın resmi web sitesi üzerindeki "ÖYK Kararları" linki üzerinden elde edilmiştir. (bkz. Çalışmanın kaynaklar bölümü). 2000-2002 yılları arası ÖYK kararlarına ise doğrudan kurum üzerinden ulaşılmıştır.

						yıl süre ile tesis edilen kullanma izninin devri yöntemleri ile bir bütün halinde özelleştirilmesi			
Maliye Hazinesine ait taşınmazlar özelleştirme kapsam ve programına alınmasına, 2.Söz konusu taşınmazların "satış" yöntemiyle özelleştirilmesine, 3.Özelleştirme işlemlerinin 24 ay içerisinde tamamlanmasına	8 Mayıs 2009 - 27222	30/4/2009	2009/21	Silivri	Selimpaşa Beldesi	tapunun 4321, 4322, 4323, 4324 numaralı parsellerinde kayıtlı taşınmazlardaki kamuya ait hisseler ile 9973, 9974, 9975, 9976, 9978, 9979, 9980 numaralı parsellerinde kayıtlı taşınmazların,			
				Büyükçekmece	Karaağaç Mahallesi	tapunun 237 ada 6 numaralı parselinde kayıtlı taşınmazın,			

				Maltepe	Cumhuriyet Mahallesi	tapunun 290 ada 15, 28, 30, 39, 43, 62, 63, 80 numaralı parsellerinde kayıtlı taşınmazların,			
				Çatalca	Muratbey Mahallesi	tapunun 643, 645, 662, 663, 677, 680, 682, 684, 793, 801, 804, 805, 821, 822, 823, 824, 825, 935, 936, 1062, 1720, 1742, 1757, 1771, 1774, 1775, 1781 numaralı parsellerinde kayıtlı taşınmazların,			
TCDD'ye ait bazı taşınmazların özelleştirme kapsam ve programına alınması	8 Mayıs 2009 -27222	30/4/2009	2009/20	Başakşehir	Hoşdere Köyü	201 ada, 1 no'lu parsel			
				Kadıköy	Fenerbahçe Mahallesi	240 ada, 1 no'lu parselin Fenerbahçe Eğitim Kampının bulunduğu 8500 m ² lik kısmının (parselden ifrazen oluşturulacaktır)			
İmar Planı (28.02.2007 tarih ve 2007/15 sayılı Kararı ile özelleştirme kapsam ve programına alınan Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü mülkiyetindeki...)	11 Şubat 2009 -27138	9/2/2009	2009/12	Üsküdar	Bulgurlu Mahallesi	194 pafta, 1059 ada, 4 parseline yönelik	1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Değişikliği ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı Kurulumuzun 21.03.2008 tarih ve 2008/22 sayılı Kararı ile onaylanmıştır. Planlama alanında yer alan Kadıköy-Kartal Raylı Sistem Hattına ilişkin değişiklik nedeniyle, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Ulaşım Daire Başkanlığı tarafından talep edilen raylı sistem hattı ve plan notu değişikliğine ilişkin hazırlanan, Emsal:1,50, Hmax:6 Kat yapılaşma koşulları ile "Ticaret ve Hizmet Alanı", "Ortaöğretim Tesisi Alanı", "Kültürel Tesis		

[EKİ MEVCUT]										Alanı”, “Teknik Altyapı Alanı”, “Park Alanı” kullanım kararları aynı kalmak üzere 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Değişikliği ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı Değişikliğinin onaylanmasına, 2- Onaylanan imar planlarının Resmî Gazete’de yayımlanmasını müteakip, bilgi ve gereği için İstanbul Büyükşehir Belediyesine ve Üsküdar Belediyesine gönderilmesine, karar verilmiştir.
TEDAŞ-İstanbul-Bakırköy İmar Planı Değişikliği [HARİTA EKİ MEVCUT]	16 Ocak 2009 -27112	14/1/2	2009/03	Bakırköy	Kartaltepe	1091 ada 12 parsel numaralı taşınmazı içeren alan üzerinde				yapılaşma koşulları; Emsal: 2.00, Hmax: 15.50 olmak üzere “Ticaret” ve “Yaya Yolu” fonksiyonları önerilmesine ilişkin hazırlanan 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı ve 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Değişikliği’nin onaylanmasına, 2- Onaylanan imar planlarının Resmî Gazete’de yayımlanmasını müteakip, bilgi ve gereği için Bakırköy Belediyesi ile İstanbul Büyükşehir Belediyesine gönderilmesine, karar verilmiştir.
TEKEL ait Beykoz Taşınmazının özelleştirilmesi hk. [Eski satış deposu]	18 Temmuz 2008 -26940	16/7/2	2008/45	Beykoz	Beykoz Mahallesi, Fevzipaşa mevki	352 ada, 46 parsel (kayıtlı taşınmazın (eski satış deposu) "Satış" yöntemiyle özelleştirilmesi amacıyla)		Bingöller Nalburiye Kırtasiye ve Yapı Malzemeleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti	1.920.000 ABD Doları	
Maliye Hazinesine ait taşınmazın özelleştirme kapsam ve programına alınması - Söz konusu taşınmazın “satış”	15 Temmuz 2008 -26937	14/7/2 008	2008/43	Üsküdar	Bulgurlu Mahallesi	1059 ada, 6 no’lu parsel				

yöntemiyle özelleştirilmesine, - Özelleştirme işlemlerinin 18 (onsekiz) ay içerisinde tamamlanmasına									
TEKEL'e ait İstanbul İlindeki gayrimenkulün satışı	14 Kasım 2007 -26700	12/11/2007	2007/62	Beyoğlu	Sütlüçü	K 116 pafta, 3201 Ada, 1 Parsel	4.217,00 m2	Gülpet Petrol Ürünleri Gıda ve İnşaat San. Tic. Ltd. Şti	2.010.000.-YTL
İstanbul Beşiktaş Ortaköy'de yer alan Taşınmaz'ın satışı	-	12/3/2007	2007/19	Beşiktaş	Ortaköy	30 ada, 157 parsel	96.505,33 m2	Zorlu Gayrimenkul Geliştirme ve Yatırım A.Ş	800.000.000.- (Sekizyüzmilyon) ABD Doları
Maliye Hazinesine ait taşınmazın özelleştirme kapsam ve programına alınması	15 Ağustos 2006 -26260	11/8/2006	2006/70	Beşiktaş	Ortaköy	30 ada, 157 parsel	96.505,33 m2	Söz konusu taşınmazın, "satış" yöntemiyle özelleştirilmesine, özelleştirme işlemlerinin 6 ay içerisinde gerçekleştirilmesine,	
Büyük Tarabya Otel (Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü mülkiyetindeki Büyük Tarabya Otelinin (Otel) kullanımında bulunan tüm taşınmazlarla birlikte "satış" yöntemiyle özelleştirilmesi)		26/5/2	2006/35	Sarıyer				Bayraktarlar Holding A.Ş.	145.300.000.- (yüzkırkbeşmilyonüç yüzbin) ABD Doları
İstanbul Hilton Otelinin özelleştirilmesi. (Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü		11/10/2005	2005/118	Harbiye				ORTADOĞU OTOMOTİV TİCARET A.Ş.	255.500.000.- (ikiyüzellibeşmilyonbeşyüzbin) ABD Doları

mülkiyetindeki İstanbul Hilton Otelinin (arsa, bina, müstemilat, demirbaş ve sair malzemeler dahil), "satış" yöntemiyle özelleştirilmesi									
Emekli Sandığı'na ait bazı taşınmazların özelleştirilmesi		4.7.2005	2005/76	Emekli Sandığı Kanunu'nun 20. maddesi çerçevesinde Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü'ne ait; Büyük Ankara Oteli, Büyük Tarabya Oteli, Büyük Efes Oteli ve Çelik Palas Bursa Oteli'nin kullanımlarında bulunan tüm taşınmazlarla birlikte özelleştirme kapsam ve programına alınmasına,					
Sümer Holding A.Ş.'ye ait taşınmaz satışı.		13.6.2005	2005/64	Üsküdar	Altunizade	11 ada, 122 parsel (Üzerinde kayıtlı gayrimenkul ve üzerindeki taşınmazlar)		Deniz Nakliyatı T.A.Ş.	4.600.000.- (Dörtmilyonaltıyüzbin) YTL
						11 ada, 123 parsel (kayıtlı gayrimenkul ve üzerindeki taşınmaz)		Deniz Nakliyatı T.A.Ş.	(Dörtmilyondört yüz bin) YTL
Ataköy Turizm Tesisleri ve Ticaret A.Ş., Ataköy Otelcilik A.Ş. ve Ataköy Marina ve Yat İşletmeleri A.Ş.'nin özelleştirilmesi		31/1/2005	2005/18	Ataköy		T. Emlak Bankası A.Ş.'nin Ataköy Turizm Tesisleri ve Ticaret A.Ş. sermayesinde bulunan %58.59, Ataköy Otelcilik A.Ş. sermayesinde bulunan %56.49 ve Ataköy Marina ve Yat İşletmeleri A.Ş. sermayesinde bulunan %15.07 oranındaki hisseleri "satış" yöntemiyle özelleştirilmek üzere özelleştirme kapsam ve programına alınmış olup, Karar doğrultusunda söz konusu şirketlerde bulunan Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (İdare) hisselerinin blok olarak "satış" yöntemi ile özelleştirilmesi amacıyla		Denizciler Ataköy Ortak Girişim Grubu	120.250.000 (Yüzyirmimilyoniki yüzellibin) ABD Doları

.... Hilton Oteli... özelleştirme kapsam ve programına alınmalarına 2- Bahse konu taşınmazların satış yöntemi ile özelleştirilmelerine, 3-Özelleştirme işlemlerinin bir yıl içerisinde tamamlanmasına,		31/01/ 2005	2005/16	Harbiye					
Sümer Holding A.Ş.'ye ait Bakırköy Konfeksiyon Sanayii İşletmesi'nin özelleştirilmesi.		07.09. 2004	2004/78	Bakırköy				Doğa Madencilik Endüstri ve Ticaret A.Ş.	44.000.000.- (Kırkdörtmilyon) ABD Doları
Sümer Holding A.Ş.'ye ait taşınmaz satışı		03.08. 2004	2004/65	Üsküdar	Altuniza de	11 ada 122 parsel	3583 m2 arsa ve üzerinde ki taşınmaz	Selim Koç	3.550.000.000.000. T.L.
						11 ada 123 parsel	2986 m2 arsa ve üzerinde ki taşınmaz	Selim Koç	3.150.000.000.000 T.L.
Çinili Han'ın Özelleştirme Kapsam ve Programına Alınması (Salıpazarı Liman	30 Haziran 2004	24.06. 2004	2004/48	Beyoğlu	Kemanke ş	112 pafta, 78 ada, 4 parsel	Çinili Han'a ilişkin yapılacak her türlü uygulama öncesi İstanbul 1 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan izin alınması ve bu hususta tapu kaydına şerh düşülmesi koşuluyla, Çinili Han'ın özelleştirme kapsam ve programında bulunan Türkiye Denizcilik İşletmeleri A.Ş.'ne devredilmesine karar		

Tesisleri içinde yer alan, mülkiyeti Maliye Hazinesine ait olup Gümrük Müsteşarlığına (İstanbul Gümrükleri Başmüdürlüğü) tahsis edilen)									verilmiştir.
Sümer Holding A. Ş.'ye ait Beykoz Deri ve Kundura Sanayii İşletmesinin özelleştirilmesi.		7/4/2004	2004/29	Beykoz				Yıldırım Dış Ticaret ve Pazarlama A. Ş.	29.750.000.- (Yirmidokuzmilyon yediyüzellibin) ABD Doları
Sümer Holding A.Ş.ye ait varlıkların satışı	22 Haziran 2002-24793	19/06/2002	2002/ÖİB-K-05	Gazi Osman Paşa	Arnavutköy Mah.	940 parsel	5.150 m2 alanlı arsa	Haydar İnan	110.000.000.000 T.L.
Sümer Holding A.Ş.ye ait varlıkların satışı	22 Haziran 2002-24793	19/06/2002	2002/ÖİB-K-05	Kadıköy	Bostancı Mah.	316 ada, 85 parsel	383 m2 arsa ve üzerinde ki 87 m2 kapalı alana sahip bina	Demirli İnş. Sanayi ve Tic. A.Ş.	203.000.000.000 T.L.

Ek 4. 2000 Sonrası Süreçte İstanbul'daki Kapalı Konut Siteleri¹⁹

Konut Topluluğunun adı	İlçe	Yılı (bitiş)	Semt	Toplam konut adedi	Toplam alan (m2)	Firma
Acarkent	Beykoz	1995		1668	2291220	Acar Şirketler Topluluğu
Acarlar Boğaziçi Koru Evleri	Sarıyer		Nalbantçeşme mevki		230000	Acar Şirketler Topluluğu
Acıbadem Tibaş Park Sitesi	Üsküdar		Acıbadem			
Acunkent	Beylikdüzü	2010	Esenyurt	670		Acun yapı taahhüt / Uluhan Grup (?)
Adanus Park	Kartal	2009	Soğanlık	180	10000	Çukurova Gayrimenkul&İnşaat
AdaPark						
Agena Park	Esenyurt			340		Tokal Grup, Kumuşoğlu İnş Turizm San ve Tic.Ltd.Şti.
Ağaçkakan Paşabahçe Evleri	Beykoz	2002	Paşabahçe			Ağaçkakan İnşaat A.Ş
Ağaçseven Konakları	Maltepe			84	8186	Ağaoğlu İnş.
Ağaoğlu Eltes Gold Residence	Ümraniye					Ağaoğlu İnş.

¹⁹ Bu tablo İstanbul'daki kapalı konut siteleri hakkındaki tez çalışmalarında yer alan kısmi dökümlerden faydalanılmakla birlikte (Özgür, E.F. (2004). *Sosyal ve mekansal ayrışma çerçevesinde yeni konutlaşma eğilimleri: Kapalı siteler, İstanbul – Çekmeköy örneği*. Doktora tezi. Ş.B.P. İstanbul: M.S.Ü.; Candaş, E. (2007). *İstanbul'da dışa kapalı konut sitelerinin tasarımında güvenlik konusunun irdelenmesi*. Yüksek Lisans tezi. Mimarlık. İstanbul: İ.T.Ü.; Çınar, H. (2003). *Üst gelir grubu kontrollü konut sitelerindeki açık alanların değerlendirilmesi 'Göktürk beldesinden örnekler'*. Yüksek Lisans tezi. Ş.B.P. İstanbul: İ.T.Ü.; Gülümser, A.A. (2005). *A New trend in urbanization: Gated communities in İstanbul*. Yüksek Lisans tezi. Ş.B.P. İstanbul: İ.T.Ü. ; Ergenekon, L. (2003). *Üst gelir gruplarının kentte değişen yerleşimi davranışları üzerine bir araştırma- İstanbul örneği*. Ş.B.P. İstanbul: D.E.Ü.; Yılmaz, Ö. (2005). *1980 Sonrası İstanbul'da kent merkezi dışında oluşan konut alanlarının gelişim sürecinin incelenmesi*. Mimarlık. İstanbul: Y.T.Ü. ; Yalvaç, M. (2008) *İstanbul'da 2000 Yılı Sonrası Gelişen Yeni Konut Alanlarının Değerlendirilmesi*. YTÜ, Mimarlık, yüksek lisans tezi. ; Kan Ülkü , G.(2010). *Advertising Media and Housing Production:Gated Communities of İstanbul in the post-2000s*, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mimarlık, doktora tezi; Çınar, H. (2004). *Üst Gelir Grubu Kontrollü Konut Sitelerindeki Açık Alanların Değerlendirilmesi "Göktürk Beldesinden Örnekler"*, İTÜ, Şehir ve Bölge Planlama, yüksek lisans tezi; Barka, İ. (2009). *Kentsel Dönüşüm Dinamikleri Bağlamında Yeni Konut Alanları*. YTÜ, Mimarlık, yüksek lisans tezi.; İşlek, E. (2007). *İstanbul'da 1980 sonrasında Oluşan Kapalı Konut Alanlarının İncelenmesi*. Mimarlık, YTÜ, yüksek lisans tezi) esas olarak internet taraması sonucunda (Google Earth, firma web sayfaları, emlak siteleri vb.) oluşturulmuştur.

Ağaoğlu Eltes Güneşi	Ümraniye					Ağaoğlu İnş.
ağaoğlu manolya evleri	Şile					Ağaoğlu İnş.
Ağaoğlu My country	Ümraniye	2004-2006	Çekmeköy	159villa, 112 konak	173000	Ağaoğlu İnş.
Ağaoğlu My Dream	Üsküdar	2004	Altunizade	23 villa+1konak		Ağaoğlu İnş.
Ağaoğlu My Home	Üsküdar	2004	Çengelköy	36		Ağaoğlu İnş.
Ağaoğlu My Residence 212			Güneşli			Ağaoğlu İnş.
Ağaoğlu My Town	Ümraniye	2005	Ümraniye	560	41000	Ağaoğlu İnş.
Ağaoğlu My Town Ispartakule	Bahçeşehir					Ağaoğlu İnş.
Ağaoğlu My village	Kartal	2001	Samandıra	116 villa, 168 daire		Ağaoğlu İnş.
Ağaoğlu My World	Kadıköy	2005-2007	Ataşehir	3636	186100	Ağaoğlu İnş.
Akasya Evleri	Üsküdar					Eksioğlu İnşaat
Akatlar Maya Sitesi	Beşiktaş					Maya İnşaat
Akfirat Villaları	Tuzla		Akfirat-Tepeören			
Akik Evleri	Pendik		Kurtköy	104	12500	Mostar Yapı
Akkent Şelale Evleri	Bahçelievler					Eksioğlu İnşaat
Akkoza evleri	Büyükçekmece		Bahçeşehir	5500		Design Development Group
Akropol Villaları	Şile					Uzunlar İnşaat
Akzengin Boğaziçi Villaları	Şile					Akzengin İnşaat
Alarko Dört Mevsim Evleri	Sarıyer					Alarko
Aldem Demirciköy Evleri	Sarıyer					Alarko
Alibey Evleri	Pendik					Cengiz Yılmaz İnş.
Alice Nest Konutları						alice
Alice Village	Kartal		Samandıra			Alice İnşaat

Alimpiakent Evleri	Küçükçekmece	2004-2006	Halkalı	3500	1000000	Soyak
Alize Park Evleri			Kurtköy-Yenişehir	120	11000	Beşyıldız Yuvataş
Alkent Riva	Beykoz					Alarko
Alkon Konakları	Büyükçekmece	2000	B.Çekmece	13 villa	16000	Alkon İnş.
Almond Hill	Kadıköy	2005	Acıbadem	750	200000	Taşyapı İnşaat
Alsit Villaları	Sarıyer		Büyükdere	64 villa	120000	Alarko
Altay Çeşme Konutları	Maltepe			120	1600	kamu
Altınkoza Villaları	Ümraniye	2003	Çekmeköy			
Altınorak Sunflower	Silivri	2002	Silivri			Saral İnşaat
Anfora Konutları	Kadıköy		Ataşehir			Kılıç İnşaat
Aqua City 2010						
Aqua City II	Ümraniye		Ümraniye/Dudullu			
Aqua Manors	Ümraniye	2000	Çekmeköy	134 villa 192 daire	172000	Sinpaş-IBM
Ardenia Park Evleri	Ümraniye		Çekmeköy			
Ardıçlı Evleri	Büyükçekmece	2000-2005	Bahçeşehir	1000	1000000	Eston Yapı Aş
Ardıçlı Göl Evleri	Büyükçekmece		Bahçeşehir			Eston Yapı Aş
Arfell Forum	Eyüp	2007	Göktürk-Kemerburgaz			Artell İnşaat
Arkeon Evleri	Pendik	2008	Kurtköy			
Arketip Evleri	Kemerburgaz			93+180	10000+19000	Metal Yağı&Keleşoğlu İnş.
Armina evleri	Büyükçekmece		Bahçeşehir			Mimart Yapı
Arte verde	Kadıköy	2005-2007	Acıbadem	90	14000	Önalınlar Aş
Artell Kemer Hill	Eyüp	2004	Göktürk-Kemerburgaz	107	22000	Artell İnşaat
Arya Evleri	Eyüp		Kağıthane- Sadabad			
As Bahar Konutları	Ümraniye	2010				As Sandıkçı İnşaat ve Vira İnşaat
Atakent Konakları Ümraniye	Ümraniye					Fatih İnşaat

Ataköy Konakları	Bakırköy	2008	Ataköy	950	21400	Keleşoğlu Group
Ataman Villaları	sarıyer		Kilyos			
Atapol Konutları	Kadıköy	2001	Kozyatağı	132		Polat inş
Atasel Konutları	Kadıköy		Ataşehir			Selimoğlu Group
Ataşehir Atasel 6 Konutları	Kadıköy	2009	Ataşehir			Selimoğlu Group
Atlantis Konutları	Sarıyer	2003	Sarıyer	870 daire+130 villa	200000	Acarlar İnş.
Atlas Group Emko Konutları	Kadıköy					Atlas Grup
Atlas Panorama Villaları	Ümraniye					Atlas Grup
Atrium Sadıkoğlu Villaları	Üsküdar					Sadıkoğlu İnşaat
Avangarden	Ümraniye		Çekmeköy			Sinpaş
Avrupa Konakları Bahçeşehir	Bahçeşehir					Artaş, Öztaş, EPP
Avrupa Konutları	Küçükçekmece	2007	Halkalı	2800	144133	Avrupa İnş
Ayazma Evleri	Beykoz					Ağaoğlu
Ayazma Park Evleri	Bahçelievler		Yenibosna			Volkan İnşaat
Aydın Sitesi	Beşiktaş					
Aydos Aşiyen Evleri	Pendik					Uzunlar İnşaat
Aydos Evleri	Pendik	2003	Pendik	271villa 1000 daire		kamu
Aydos Lale Evleri	Pendik	2010				Aydos İnş.
Ayışığı halting Place	Büyükçekmece		Beylikdüzü			Demir İnşaat
Ayışığı Sitesi	Küçükbakkalköy					Demir İnşaat
Aytek Evleri	Eyüp	2003	Göktürk	144	40000	Aytek İnşaat
Babil Konakları	Bağcılar	2007				Babil Yapı
Bahar Evleri	Ümraniye		Çekmeköy			
Bahçekent Country	Büyükçekmece	2001	Bahçeşehir	62 villa	40000	Ortaç İnş.

Bahçeköy evleri	Sarıyer		Bahçeköy	24 dubleks daire		Akın İnş.
Bahçeşehir Avrupa Konutları	Büyükçekmece		Bahçeşehir			Artaş-Öztaş-Doğu
Bambu Evleri	Ümraniye					Soyak
Banu Evleri	Büyükçekmece		Bahçeşehir			Hasanoğlu İnşaat
Basıncıköy Konut.	beşiktaş		Florya			
Başak Konutları Kağıthane Evleri	KAğıthane					Kiptaş
Başakşehir 5.etap 2.kısım	Başakşehir			1340	13300	kamu
Başkaşehir	Büyükçekmece	2007	Bahçeşehir	1233	71000	Yapı endüstrisi
Bautek Kuğu Evleri	Tuzla	2007	Akfirat			
Baytur Konutları	Kadıköy	2005-2007	Kozyatağı	800	40000	Baytur İnş
Baytur Stargate Konutları	Kadıköy	2005-2007	Kozyatağı	184	18000	Baytur İnş
Belkis Konakları	Sarıyer	2009	Uskumruköy	74		Metropol Yapı
Beşevler Sitesi	Sarıyer		Zekeriyaköy			
Beşyıldız Ekşioğlu Çekmeköy Konakları	Eyüp		Çelmeköy			Ekşioğlu İnşaat
Bey Konaklar	Üsküdar		Beylerbeyi	14villa		
Beyaz Evler	Eyüp		Göktürk-Kemerburgaz			Arkon İnşaat
Beyaz Evler	Kurtköy					
Beyaz Kent Evleri	Büyükçekmece					Beyaz İnşaat
Beyaz Köşk	Bakırköy					
Beyaz Vadi	Büyükçekmece					Gemay İnşaat Turizm
Beyazıt Katlı Villaları			Çiftelhavuzlar			Eston
Beykent Turkuaz Evleri	Beykent					Anadolu Turkuaz İnşaat
Beykoz Beykoz Villaları	Beykoz					

Beykoz Konakları	Beykoz	2000	Beykoz	401	110000	Tepe İnş.
Beykoz Koru Evleri	Beykoz					Koru İnşaat
Beykoz Vadi Konakları	Beykoz					Mert İnşaat
Beylerbeyi Guşseli Evler	Üsküdar			4villa	1300	
Beylerbeyi Konak.	Üsküdar					
Beylik Konakları	Büyükçekmece	2011	Beylikdüzü			Osmanlı İnşaat
Beylikdüzü Teras Konutlar	Büyükçekmece		Beylikdüzü			Ekinciler İnşaat
Bezade Konakları	Büyükçekmece	2011	Beylikdüzü			Osmanlı İnşaat
Biberoğlu Park Konakları Zekeriyaköy	Sarıyer					
Bilgen Konutları	Üsküdar		Altunizade			
Binbir evler-Pendik	Pendik					KC Group
Bis Evleri	Eyüp		Göktürk-Kemerburgaz			Yapı Kredi Koray
Bizim evler	Büyükçekmece		Bahçeşehir			İhlas Holding & Toki
Bizimevler 2 Bahçeşehir	Büyükçekmece					İhlas Holding & Toki
Bizimevler Court			İkitelli			
Bizimkent	Büyükçekmece		Beylikdüzü			Emlak Bank
Blox Haliç	Kağıthane			154		Efektif Gayrimenkul Geliştirme ve Yatırım A.Ş
Boğaziçi Evleri						
Boğaziçi Malikaneleri	Sarıyer					Sinpaş
Boğaziçi Nakkaştepe Villaları	Üsküdar		Nakkaştepe	19 villa	20000	
Boğaziçi Park evleri	sarıyer					
Boğaziçi Sitesi	beşiktaş		Ulus			

Boğaziçi Sitesi	İstinye					
Boğaziçi Sitesi	Üsküdar					
Boğaziçi villaları						
Boğazüstü Villaları	Üsküdar		Nakkaştepe	16villa		Ekinciler İnş.
Bolelli Çamlık Evleri	Üsküdar		Çekmeköy			Bolelli İnşaat
Bolelli Çamlık Evleri-2	Ümraniye	2007	Çekmeköy	60	5700	
Bolelli Dream						Bolelli İnşaat
Bolelli Dream Evleri	Çekmeköy					Bolelli İnşaat
Bolelli Dream Village						Bolelli İnşaat
Bostancı City	Bostancı					Yapı Yatırım
Bu yaka	Ümraniye					
Bulvar Evleri ve Çarşısı	Beylikdüzü	2009				B&B Yapı
Burgaz Evleri	Eyüp	2002	Göktürk	52	65000	Örnekent Kooperatifi
Büyükhanlı Sitesi	Beşiktaş					
Capital Courtyard	Eyüp		Göktürk-Kemerburgaz	99	17000	Şahin İnş.
Capital Hill	Eyüp		Göktürk			Feniks İnşaat
Carpediem	Ümraniye		Çekmeköy			
Casa Bella						Ayfa İnşaat
Casa Fiore	Ümraniye		Alemdağ			Ayfa İnşaat
Casa Grande - Alemdağ	Ümraniye					
Casa Mare - Mimar Sinan	Büyükçekmece	2010				En Yapı
Casa Mia	Ümraniye		Reşadiye			
Casaba	Ümraniye	2001	Ömerli	794	1860	İş-Koray
Cemtaş Evleri	Beylikdüzü					Cemtaş İnşaat
Central Life	Ümraniye					Sinpaş

Centrofutura	Ümraniye					
Chantua Evleri	Silivri					
Checklife	Ümraniye		Çekmeköy (2010bitiş)			
Cihannüma	Ümraniye	2008	Ömerli	40		Metay
Citycourt - Bahçeşehir	Büyükçekmece	2010				Balkaya İnşaat
Corner Town						
CornerPark						
Costa Residenza						
Cumbba Home	Kadıköy	2008	Ataşehir			Segment İnşaat
Cyrstal Park Evleri	Pendik	2007	Kurtköy	266	30000	Vektor GYG aş
Çam Evleri sitesi	Harmandere					Özgül İnşaat
Çam Konakları						
Çam Konakları villaları	Üsküdar		Çamlıca	28 villa, 12 daire	3200	Yapı Konut
Çamder Prestij	Ümraniye		Çekmeköy			
Çamder Sitesi-ekşioğlu						Ekşioğlu
Çamlı Tepe Konakları	Üsküdar	2000	çengelköy			Mesa
Çamlı villaları						
Çamlıbelde Sedir Köşkleri	Pendik	2000		19villa		
Çamlıca Evleri	Üsküdar		Çamlıca			
Çamlıca İkiz Konaklar	Çamlıca					
Çamlıca Konakları	Üsküdar		çamlıca	280	1600	İMF Grup
Çamlıca Kuru Evleri	Çamlıca					
Çamlıca Köşkleri	Üsküdar		çamlıca	18 villa		Denol İnş.
Çamlıca Villaları	Üsküdar	2001	çamlıca	20 villa	70000	ErkanŞirketler Grubu
Çamlık Evleri						
Çamlık Konakları	Kartal	2005	Yakacık	20		

Çamlık Konakları- Ekşioğlu	Üsküdar					Ekşioğlu
Çamlık Villaları Alemdar						
Çarmıklı Demirciköy Evleri	Sarıyer	2000	Demirciköy	26	33000	Çarmıklı İnş
Çarmıklı Demirciköy Evleri	Sarıyer	2001	Demirciköy	36villa	47000	Nida İnş.
Çekmeköy Evleri	Ümraniye	2002	Çekmeköy			
Çekmeköy Gardenya Evleri						
Çengelköy Ata 2Sitesi	Üsküdar		Çengelköy	550 villa	64100	
Çengelköy Konakları	Üsküdar		Çengelköy	30	21000	g&h Mimarlık
Çengelköy Konutları	Üsküdar		Çengelköy			
Çengelköy Mesa Evleri	Üsküdar		Çengelköy	17 villa	9700	Mesa
Çengelköy Selvi Villaları	Üsküdar		Çengelköy			
Çengelköy Ünüvar Villaları	Üsküdar		Çengelköy			
Çengelköy Villaları	Üsküdar		Çengelköy			
Çerkezköy Konutları	Beykoz		Çerkezköy			
Çeşmeler Vadisi	Eyüp	2002	Kemerburgaz	65	32000	Aktürk İnş, Panevpan İnş.
çınar evler	Büyükçekmece		Beylikdüzü			
Çınar Olimpia Park						
Çınar Sadabad Konakları						
Çubuklu Vadi						
Dap Royal Center						
Deluxia suites-palace	Kadıköy		Ataşehir			Teknik Yapı
Demirciköy Koru Evleri	Sarıyer		Demirciköy	20villa	3000	Yapıt İnş.

DemirliPark - Yakacık	Kartal			302		Demirli Yapı
Deniztepe Evleri						
Doğa Ata Konakları						
Doğa Country	Eyüp	2007	Kemberburgaz-Göktürk	95	16000	Doğa Gayrimenkul
Doğa Evleri	Ümraniye	2006	Çekmeköy	72	6000	
Doğa Evleri	zekeriyaköy					
Doğa Evleri						
Doğa Meşe Park	Eyüp	2005-2007	Kemberburgaz-Göktürk	121	14000	Doğa Gayrimenkul
Doğa Park Evleri Bahçeşehir	Büyükkçekmece					
Dolayoba Sosyal Konutları	Pendik			842	9000	kamu
Dora Park	Ümraniye					
Dostkent			Çekmeköy			Dostaş
Dragos Drive	Kartal			77daire	15000	Dumankaya İnş.
Dragos Drive 34	Maltepe					Dumankaya İnş.
Dragos Konakları						Dumankaya İnş.
Dumankaya Adres	Tuzla					Dumankaya İnş.
Dumankaya Adres Botanik						Dumankaya İnş.
Dumankaya Cadde	Pendik		Kurtköy			Dumankaya İnş.
Dumankaya Çekmeköy Evleri						Dumankaya İnş.
Dumankaya dizayn	Pendik		kurtköy			Dumankaya İnş.
Dumankaya Flex	Pendik	2011	Kurtköy			Dumankaya İnş.
Dumankaya Minimal Kurtköy	Pendik					Dumankaya İnş.
Dumankaya Trend	Pendik		kurtköy			Dumankaya İnş.
Dumankaya	Kartal					Dumankaya İnş.

Vizyon						
Dumankaya Yenişehir Evleri	Pendik			26blok		Dumankaya İnş.
Ekinciler Teras Konutlar						
Ekinoba evleri	Büyükçekmece					Ekinciler Holding
Ekonutsa Barış Sitesi	Tuzla					Ekonutsa İnşaat
Ekşioğlu Paradise	Ümraniye					Ekşioğlu İnşaat
Elif Kuru sitesi	Büyükçekmece		Beylikdüzü			Elif İnşaat
Elit Life	Kadıköy	2007	Ataşehir	450	22000	Şua İnş
Elit Park Evleri	Büyükçekmece		Beylikdüzü			Aykın Grup
Elit Yaşam Konakları	Pendik	2008	Kurtköy	86	17333	Delmar Yapı
ElitKent						
Eltes Güneşi	Ümraniye					
Elysium Cool	Şişli		Kurtuluş			Ofton İnş.
Elysium Fantastic-Bomonti	Şişli					Ofton İnş.
Elysium Garden Alemdağ	Ümraniye		Alemdağ			Ofton İnş.
Elysium Life - Samandıra	Sancaktepe	2010				Ofton İnş.
Elysium Park	Ümraniye	2003	Alemdağ	108		Ofton İnş.
Elysium Suites Taksim	Beyoğlu					Ofton İnş.
Emel Sultan Villaları	sarıyer	2003	Zekeriyaköy			
Emirgan Evleri	sarıyer		Emirgan			
Emlak Konut Kuru Evleri	Sarıyer					Emlak Konut AŞ
Emta Optimum	Ümraniye	2007	Ömerli	160		Emta İnşaat
Engin Su Villaları	Pendik		Kurtköy			Menta
Enka Country	Pendik		Kurtköy	147villa	1500	Enka

Eren Home						
Erguvan Evleri	Kadıköy		Ataşehir			Erguvan İnşaat
Erguvan Gold Ataşehir	Kadıköy		Ataşehir			Erguvan İnşaat
Erguvan Platin Evleri	Kadıköy		Ataşehir			Erguvan İnşaat
Ersoy Sahil Sitesi	KADıköy					
Erzurum Sitesi	Üsküdar		Altunizade			
Esenbahçe konutları	Büyükçekmece	2008	Beylikdüzü			Önay Grp
Esenyurt Konutları	Büyükçekmece	2007	Esenyurt	752	42784	Kiptaş
Esenyurt saatdere Konutları-kiptaş	Esenyurt					
Eston Ardiçlı Evler	Büyükçekmece	2000	Bahçeşehir			Eston Yapı Aş
Eston Çamlık Evleri	Kadıköy		Ataşehir			Eston Yapı Aş
Eston Deniz Kalyon Yakuplu	Büyükçekmece					Eston Yapı Aş
Eston Kandilli Evleri	Üsküdar		Kandilli			Eston Yapı Aş
Eston Kirazlı Evler	Bağcılar		Güneşli			Eston Yapı Aş
Eston Reşitpaşa Evleri	Beylikdüzü					Eston Yapı Aş
Eston Şehir	Büyükçekmece	2006	Bahçeşehir	2000	600000	Eston Yapı Aş
Eston şehir 3.mahalle	Büyükçekmece		Bahçeşehir			Eston Yapı Aş
Esttanbul Yenişehir	Pendik		kurtköy			Menta İnşaat
Ethemefendi Konutları	Kadıköy					Taşyapı İnşaat
Evidea	Ümraniye	2006	Çekmeköy	473		Yapı Kredi Koray-Garanti GYO
F2 Evleri	maltepe		akfırat			CE Yapı İnşaat
Falezia Evleri	Silivri		Silivri			
Felicia Evleri	Büyükçekmece					Beyazlar Grup
Fenerköy Çiftlik evleri	silivri			19villa	1500	Trans Teknik İnş.
Fiba Manolya Evleri	Bahçeşehir					Fiba Holding

Fibalife	Ümraniye	2007	Çekmeköy	144	22000	Fiba Holding
Fibalife Rahat Yaşam Evleri	Ümraniye					Fiba Holding
Fibe-Life Çekmeköy Evleri	Ümraniye	2007	Çekmeköy	250	40000	Fiba Holding
Fildişi Konakları	Büyükçekmece	2006-2009	Beylikdüzü	228	28000	Atınç İnş
Firuze Konakları	Kağıthane					
Fi-Yaka - Esenşehir	Esenyurt					Fi Yapı
Fiyaka Bahçeşehir	Büyükçekmece		bahçeşehir			Fi Yapı
Fi-Yaka Tuzla Evleri	Tuzla					Fi Yapı
Flora Evleri	Ümraniye					Abka İnşaat
Flora Park İstanbul	Büyükçekmece					
Florya Basıncık Konutları			Florya			
Four Winds						
Franco Vadi Evleri - Kurtköy	Pendik					Osmanlı İnşaat
Fuzul Kent Bizim Evler	Başakşehir					Fuzul Şirketler Gurubu
Galatown Evleri	Tuzla		bayramoğlu			
Gelincik Villaları	Üsküdar					
Gençer Kandilli Konakları	Üsküdar					Gençler Yapı Sanayii
Ginza Lavinya Park	Beylikdüzü	2010				Keleşoğlu İnşaat
Gizli Bahçe Konakları-dumankaya	Tuzla					Dumankaya
Gizli Bahçe Manzara Konakları						
Gizli Bahçe	Sarıyer	2000	Zekeriyaköy	22villa		
Gizli Bahçe Akdeniz Evleri						

Gizli Bahçe Konakları	Pendik	2006	Kurtköy	374	74000	Dumankaya
Gizli Bahçe Konakları	Tuzla	2002-2008	Tuzla			
GMO Küçükyaalı Konutları	Kadıköy					GMO Yapı
Goldenhill Altıntepe Konakları	Bahçelievler					Artaş
Gökçeren evleri	Pendik		Kurtköy	128daire	12000	Tatlıcıoğlu Eryapı
Gökdeniz villaları	Ümraniye					
Gökmahal	Eyüp					Ferko
Göktürk Ay-Tek Evleri	eyüp	2000	Göktürk			Aytek İnşaat
Göktürk Konakları	Eyüp		Göktürk			İnciser İnşaat ve Tic.Ltd.Şti
Göktürk Polaris Konutları	Eyüp					
Gökyüzü Konutları	Üsküdar		Altunizade	88	23000	Soyak
Göl Konakları	Ümraniye			104		
Gönen Konakları	Sefaköy					
Gönül Evleri	Kartal					
Green Garden						
Green Hill	kartal		samandıra	28		Demirli İnşaat
Green Land	Ümraniye		Alemdağ			
Greenium	Ümraniye					
Greenpark Villaları	Büyükçekmece		Akçaburgaz	21	45000	ANK İnşaat
Gül İstanbul	bağcılar					Aka Yapı
Gülbahçe Konutları	Ümraniye	2008	Çekmeköy	110	15500	
Gümüş Evleri-Ekşioğlu	Tuzla					Ekşioğlu İnş.
Gümüşvadi Villaları	Gebze		eskihisar			
Günbatımı Konut.	Büyükçekmece	2010	Mimaroba			Mert Yapı
Güneş Park	küçükçekmece		halkalı			Albayrak Yapı

Güney Kasaba	sarıyer		Uskumruköy			
Güney Konakları Zekeriyaköy	Sarıyer					Güney Group
Günışığı Sitesi						
Gürpınar Konakları	Büyükçekmece					Zitaş A.ş
Güzel Şehir	Büyükçekmece		Büyükçekmece/Güzelce	800	800000	İhlas Holding & Konak İnşaat
Halkalı Çamlıkaltı Konutları			Halkalı			Kiptaş
Hasbahçe Evleri	Üsküdar					Gençler Yapı Sanayii
Hattat Sitesi	Sarıyer		İstinye	29 villa		
Havuzludoğa Konakları	Pendik		Kurtköy	72villa		
Hbb evleri	BEykoz					
Hedepark Villaları	Ümraniye	2000	Ömerli	24villa		
Helenium Park Evleri						Başarırı İnşaat
Helenium Sun Evleri	Kartal					Başarırı İnşaat
Hidiv evleri	Beykoz					
Hillpark İstinye	sarıyer		istinye			
Hisar evleri	Çatalca	2002	Hadımköy	70	200	Güven İnşaat
Hisar Evleri	Kadıköy		Ataşehir			Vizon İnşaat
Hobi Evleri	Pendik		kurtköy			Atlantis İnşaat
Home Art	Küçükçekmece					
HS-10 Villaları	Sarıyer		Bahçeköy			Aderans
Ihlamur Evleri	küçükçekmece		halkalı			TOKİ
Ihlamur Evleri	zekeriyaköy					
Ihlamur Konakları Yenibosna			Yenibosna			
Incity	Kadıköy	2005-2008	Ataşehir	322	35000	Dündar İnş

Ispartakule	Büyükçekmece	2007-2009	Bahçeşehir	6000	560000	Fideldus-Öztaş İnş
Işıl Konutları	Pendik	2007	kurtköy			Alp Yapı
İbrahim ağa Konutları	Kadıköy					Tepe İnşaat
İdealist Kent	Ümraniye		çekmeköy			Toki + Hektaş İnşaat + Emlak Konut
İdealist Kent Apart Konutları	Ümraniye	2008	Çekmeköy	606	80000	Toki + Hektaş İnşaat + Emlak Konut
İdealist Kent Villa Konutları	Ümraniye	2008	Çekmeköy	250	250000	Toki + Hektaş İnşaat + Emlak Konut
İdealist konut	Ümraniye		çekmeköy			Toki + Hektaş İnşaat + Emlak Konut
İdealistanbul	Ümraniye					Toki + Hektaş İnşaat + Emlak Konut
İkebana Evleri	BAhçelievler					
İkitelli Masko Evleri	Büyükçekmece					
İnci Park	Ümraniye		yenidoğan			
İnnovia Evleri	Büyükçekmece		beylikdüzü			Yeşil İnşaat
İntes Park	Sarıyer		Tarabya	56villa		İntes İnş.
İspanyol Evleri	maltepe		akfırat	10		Tümak İnşaat
İstanblue	sarıyer		Rumeli Feneri Köyü			
İstanbul Evleri	Büyükçekmece	2006-2008	Beylikdüzü	2000	108000	Han Yapı Gayrimenkul
İstanbul İstanbul	eyüp	2001	Göktürk	204	75000	Yapı Kredi Koray
İstanbul İstanbul	Eyüp	2001	Kemerburgaz	117 bitişik villa, 39 daire	100000	Yapı Kredi Koray (CMLA Arch)
İstanbul Palace	Ümraniye	2002	Çekmeköy	52		Sinpaş
İstanbul Park Konakları Akfırat	Tuzla					
İstanbul Yeşilbelde Kent						Koop.
İstanbul Zen	eyüp	2000	Göktürk	74	10000	Yapı Kredi Koray

İstanbul Zen	eyüp	2006	Göktürk	74	10000	Yapı Kredi Koray
İstanbul	Büyükçekmece	2007	beylikdüzü			Han Yapı
jelovica evleri	Beşiktaş					Mobilsan
Ka Green	küçükçekmece	2009	halkalı			Kayı Gayrimenkul
Kafkale Evleri						
Kağıthane Mesa Konutları						Mesa
Kalamış Koru Sitesi	Kadıköy					Koray Holding A.ş
Kalamış Sunmarin						
Kanarya Konakları						
Kandilli koru evleri	Üsküdar		Kandilli			
Kanlıca evleri	Üsküdar					
Kardelen Evleri	beşiktaş					Demir inşaat
Kardelen Evleri						Kiptaş
Karma Evler - Göktürk	Eyüp					Akro Yapı
Kartal Mutluevler	Kartal					Kiptaş
Kasaba	Ümraniye	2001	Ömerli	750	1860	iş-Koray
Kelebek Vadisi Evleri	Pendik	2001	Kurtköy	274	21000	Dumankaya
Kelebekler Vadisi Bahçeşehir	Büyükçekmece					Mimart Yapı
Keleşoğlu Ataköy Konakları	Ataşehir					
Kemer beyaz konakları	Eyüp					
Kemer Corner	eyüp		göktürk			Köytür İnş.
Kemer Country	eyüp	2007	Göktürk	955	1200000	
Kemer Country Hills/Magnolia Drive	eyüp		Kemerburgaz			
Kemer Country kemerboyu villaları	Eyüp					

Kemer evler sitesi	Eyüp					
Kemer Evleri	Eyüp		Kemberburgaz	14		
Kemer Konakları	eyüp		Kemberburgaz			
Kemer Life	Eyüp	2000	Kemberburgaz	60 daire+24villa	25000	Metal Yapı Konut Tic.Ltd.Şti
Kemer Park	esenler		esenler			
Kemer Park Göktürk villaları	Eyüp	2000	Kemberburgaz	25 villa		Mimel İnş.
Kemer Rose Residence	Eyüp				35500	
Kemer Vadi Konakları	Eyüp	2008	Göktürk-Kemberburgaz		2850	Şahin İnşaat
KemerCity Apartments	Eyüp					
Kemerlife XXI	Eyüp	2004	Kemberburgaz-Göktürk	186	40000	Metal Yapı Konut Tic.Ltd.Şti
Kent Palas	Beylikdüzü	2010				Vizyon İnşaat
Kent Palas	Büyükçekmece		beylikdüzü			Kent Vizyon İnşaat
Kent Plus	Kadıköy	2005-2008	Ataşehir	2044	121000	Emay-İpek Ortak Girişimi
Kentplus Mimar Sinan	Büyükçekmece			660	4,2	
Kınalıvadi Evleri	Silivri	2000	Silivri	274 villa	150000	Kınalıvadi Konut Yapı Koop.
Kırklar Vadisi Villaları	Orhanlı		Tepeören			Sanlı İnşaat
Kızıltoprak Kuleliköşk Konutları	kadıköy					
Kızkulesi Villaları	Üsküdar		Harem	12villa		Beta İnş.
Kilia Şile Konakları	Şile		Şile			
Kilyos Ataman Evleri	Sarıyer		Zekeriya köy	28villa		
Kiptaş Arnavutköy Konutları	Arnavutköy					Kiptaş
Kiptaş Esenyurt Konutları	Esenyurt					Kiptaş

Kiptaş Hadımköy Konutları	Arnavutköy		Hadımköy			Kiptaş
Kiptaş İçerenköy Evleri	Kadıköy		Ataşehir			Kiptaş
Kiptaş İkitelli Başakşehir Konutları	Küçükçekmece					Kiptaş
Kiptaş Kağıthane Terasevler	Kağıthane					Kiptaş
Kiptaş Kayabaşı Konutları						Kiptaş
Kiptaş Maltepe Konutları	Maltepe					Kiptaş
Kiptaş Maltepe Konutları 2	Maltepe					Kiptaş
Kiptaş Mimar Sinan Evleri	Büyükçekmece					Kiptaş
Kiptaş Pendik Dolayoba Konutları	Pendik					Kiptaş
Kiptaş Sefaköy Evleri						Kiptaş
Kiptaş Silivri Konutları	Silivri					Kiptaş
Kiptaş Tepecik Konutları	Büyükçekmece					Kiptaş
Kiptaş Tuzla Evleri	Tuzla					Kiptaş
Kiptaş Üsküdar Ünalın Konutları	Üsküdar					Kiptaş
Kiptaş Yakuplu Evleri	Başakşehir					Kiptaş
Kiptaş Yeşilvadi Konakları						Kiptaş
Kiraz Evler			Yakuplu			İnşaat İnşaat
Kirazlıbahçe Evleri	Sarıyer		Zekeriyaköy			Akşan
Konsept İstanbul	Pendik	2009	Kurtköy	13villa+832	79000	Dumankaya
Koru Konutları	Ümraniye					Sinpaş

Koru Yapı Doğa Şehri	Sarıyer	2001	Uskumruköy			Koru Yapı
Korubahçe Esenşehir Konutları	Esenyurt					
Koymaz Evleri	Şile	2000			7000	
Koza Bahçeşehir Evleri	Bahçeşehir					GarantiKoza
Koza Ispartakule Evleri	Bahçeşehir	2010				GarantiKoza
Kozal Evleri	kadıköy	2007	kozyatağı			Kozal İnşaat
Kuleli Yalı Evleri	Kadıköy	2008	Suadiye			Ekşioğlu İnş.
Kumsuyu Evleri						
Kurtköy Karya Evleri	Pendik		Kurtköy			Kar grup
La vella Konutları	Kadıköy	2007-2008	Ataşehir	160	3560	Selimoğlu Group
La Via Konakları 2						
La Vie Konakları	Ümraniye	2007	Çekmeköy	19	20000	
lagün konakları	Küçükçekmece					Gül&Ozan İnş.
Lale Şehir	Küçükçekmece	2009	halkalı			Buket İnş & Akyapı İnş
Lalezar Konakları	Ümraniye	2000	Çekmeköy-Beylerbeyi	27villa		Radas
Larasu Evleri Mimar Sinan	Büyükçekmece					Larasu İnşaat
Lavella Konakları						
Leoland Amerikan Evleri	Silivri		Silivri			
Liderkent	silivri					
Lidya Flats	Ümraniye		çekmeköy			
Life İstanbul	Eyüp	2007-2009	Kemerburgaz-Göktürk	58	2000	Akro Yapı
Little Life Evleri	başakşehir					
Lot Evleri	Sarıyer	2000	Zekeriya köy	10 villa		Lot İnş.
Mahalle	nişantaşı					Sur Yapı

Mahalle İstanbul	Ümraniye		çekmeköy			
Maksimum Evler	beşiktaş		ulus			
Maltepe Altayçesme Konutları	Maltepe					
Maltepe Panorama Konutları	Maltepe					
Manolya Evleri	göktürk					Fiba Gayrimenkul & Toki
Manolya Evleri	Ümraniye					Soyak
MareNegro Kilyos	Sarıyer		Uskumruköy		227000	Sinpaş
Marin City	Büyükçekmece		Beylikdüzü		1500000	Tepe-Akfen
Maslak Konutları	Sarıyer		Maslak			
Mavikent			Beylikdüzü			
Mavi-Yeşil	Ümraniye	2002	Ömerli	32		Metay
Maviyıldız Demirciköy Evleri	Sarıyer		Demirciköy			
Medya şehir	Büyükçekmece	2009	beylikdüzü			Osmanlı Yapı
Mekan Konakları - Mimaroba	Büyükçekmece					Mekanyapı
Meklim Mimoza Konutları	Kadıköy	2005	Ataşehir	85	6200	Meklim
Melissa Evleri	Çatalca		Çatalca			Koçan İnşaat
Menta Karadeniz Evleri						Menta
Mercansaray Tuzla Evleri	Tuzla			21 villa		Can İnş
Meridyen Evleri Evko	Pendik	2010				Evko & Meot Yapı
Merit Life Bulvar	Kadıköy	2007-2008	Ataşehir	116	8000	Dekon
Merit Life Park	Kadıköy	2007-2009	Ataşehir	124	6500	Dekon
MeritLife Kent - Sarıgazi	Sancaktepe	2010				AZ İnş.

Merter Park Evleri - Merter	Güngören					Mutlu İnşaat
Mesa Avrupa Konakları	Kadıköy					Mesa
Mesa Kemberburgaz	Eyüp	2002	Göktürk	130	21000	Mesa Şirketler Grubu
Mesa Maslak Evleri	Sarıyer					Mesa
Mesa Nuro Bahçeşehir	Büyükçekmece					Mesa
Mesa Sarı Konaklar	Beşiktaş		etiler			Mesa
Mesa Yamaç Evleri	Eyüp	2006	Göktürk	174	32000	Mesa Şirketler Grubu
Mesa Yamaç Evleri	Ümraniye		Ömerli			Mesa
Mesa Yankı Evler	Eyüp	2006	Göktürk	124	22000	Mesa Şirketler Grubu
Mesa Yankı Evleri	Eyüp	2005	Kemberburgaz-Göktürk	124	21972	Mesa
Meşe yamaç Evleri						Mesa
Meşeli Evler	Ümraniye	2000	Ömerli	26villa	30000	Sold Strateji Org.
Meşeli Park	Sancaktepe	2010				Ağaoğlu-Omak
Metar Beykoz Çavuşbaşı Villaları	Beykoz					Metar
Met-aş Uskumruköy Evleri	Sarıyer	2000	Uskumruköy	104 villa, 2apt		Met-aş
Meva Evleri	Eyüp		kağıthane			
Mia Park Evleri	Pendik		kurtköy			Namberg-Yavu İnşaat
Middleist Evleri	şişli					
Millenium Park	Tuzla		Akfirat-Tepeören			
Milpa Durusu Park Villaları	Çatalca					Milpa
Milpark Konutları	Büyükçekmece		esenyurt			Milpa
Mimaroba	Büyükçekmece					
Mimoza konutları	Kartal					Tepepark inşaat
Miramar	Büyükçekmece					Emta

Misstanbul	Küçükçekmece		ikitelli	1400	10000	Tek Çelik İnşaat
Misstanbul Evleri	Başakşehir					Tekçelik İnşaat
Miyansera Evleri	bayrampaşa	2007-2009	bayrampaşa	125	33000	Ağaçkakan İnşaat A.Ş
MN Bahçeşehir Evleri	Küçükçekmece	2007	Küçükçekmece	1500		Mesa ve Nurol İnş
Moda Home						
Modern Birkent	Pendik		kurtköy			Ekşioğlu
Modernist Evleri	Büyükçekmece	2009	esenyurt			Yeşil İnşaat
Mor Ada Evleri	Büyükçekmece	2009	esenyurt			Yapı Kredi Koray
Mozaik Park Evleri	Pendik					Arfen İnşaat
Mutluhome Vil	Büyükçekmece	2006	beylikdüzü			Demo İnşaat
Naciye Sultan	beşiktaş		Ulus			
Narcity	Maltepe	2007	Başibüyük	1200		Tepe
Narçiçeği Sitesi	Beylikdüzü					Demir İnşaat
Narin Park	beykoz	2011	çerkezköy			Martı GYO
Narlı Köşk Villaları	Üsküdar					İmar İnşaat Taah.Tic.Ltd.
Nayla Konakları	Çekmeköy					Eta İnşaat
Neo Park	Eyüp	2005	Kemerburgaz-Göktürk	80	8500	Neo Yapı
Neovista	Eyüp		Göktürk			Neo Vista
Neveser Taşdelen Konutları						Kumuşoğlu
Nida Park Evleri	Sarıyer		Demirciköy			
Nilüfer Konakları	silivri		kumburgaz			
Ninho Trio Konutları	Üsküdar					Alice İnşaat
Nish adalar	Maltepe					Özyazıcı İnşaat
Nora Bostancı Projesi	BOstancı					Nora Yapı
Nova Platin	Beşiktaş					Korkmaz Yiğit İnşaat
NP12 Evleri	Kadıköy					Yapı Konut Aş

Nurol Çekmeköy evleri	Ümraniye					
Nurol Uskumruköy Kuru	Sarıyer		Uskumruköy	13 villa	15660	Nurol İnş.
Oksizen Konakları	Sarıyer					
Olimpiakent	Küçükçekmece			3500	100000	Soyak
Opal Park	Bahçeşehir					Hasanoğlu İnşaat
Optimum evleri	Ümraniye	2000	Ömerli	160	250000	T.İş Bankası-Emta İnş.
Orhanlı Konutları	Tuzla					
Orion park	Büyükçekmece		esenyurt			Topkapı İnşaat
Orkide Evleri	Büyükçekmece		Sancaktepe			Tekart İnşaat
Ortaköy Evleri	Silivri		Silivri			
Ortanca Konakları	Sarıyer		Zekeriyaköy			Akyapı
Osmanlı Konakları	Üsküdar					Ekşioğlu İmtaş İnşaat
Otağevler Beykoz	Beykoz		Beykoz/Kavacık			Ekinciler Holding
Oval Bahçe Sarıgazi	Sancaktepe	2010				OM İş Ortaklığı
Oyakkent	Küçükçekmece	2007	İkitelli	12000	3750000	Oyak
Oyakkent İkitelli	Başakşehir					
Ömerli Country/Seferusta Çiftlik Evleri	Ümraniye		Ümraniye			
Ömerli Park Villaları	Ümraniye		Ömerli			ODC İnşaat
Önder Kent-Ekşioğlu	Pendik	2000	Kurtköy			Ekşioğlu
Özer Konakları	Sarıyer		Zekeriyaköy			
palmye boğaziçi evleri	Ümraniye					Soyak
Palmye Konakları	Büyükçekmece		beylikdüzü			
Panorama Evleri (17 Konaklar)	Eyüp		Göktürk			İnpaş
Papatya Evleri	Büyükçekmece		Beylikdüzü			Gavuzoğlu İnşaat
Paradise Park	Tuzla					

Park City Evleri	Büyükc�kmece	2007	Bahçeşehir-Esenkent	383	18233	Arıkan Yapı
Park Kule						
Park Maya	Be�ikta�					Maya İnaaat
Park Orman	Sarıyer		Maslak			
Park Panorama villaları	Büyükc�kmece					
Park Town	Pendik	2010	Kurtköy			Cihan İnaaat
Park verde	Pendik	2010	Kurtköy			Taşdelen İnaaat
Pasha Yalı	silivri					Sinpaş
Pelikan Hill	Büyükc�kmece	2005-2010	Büyükc�kmece	520	1500000	KKC Grup
Pelikan Yolu Konutları	Sarıyer					İnanlar İnaaat
Pendik Merdiven Evleri	Pendik					
Pendik �eyhli Hilal�ehir Konutları	Pendik					Kiptaş
Pera Konakları	Sarıyer	2006-2008	Sarıyer tepesi	220	23418	Sarıyer İn�
PetekKonutları	Kadıköy					Taban İnaaat
Pınar Evleri	Sarıyer					Do�u�
Platin Konutları	Be�ikta�					Korkmaz Yiğit İnaaat
Polaris Evleri		2006				�ahin İnaaat
Polonezköy Park Villaları	Beykoz	2000	Polonezköy			
Prenses Atiye Sultan Sitesi	Kadıköy		Kozyatağı	2blok 68 daire	6340	Alarko
Quartet Garden						Harput Yapı
Raddison Blu						
Rami Park Evleri	Eyüp					
Rapsodi Evleri	Ümraniye		Çekmeköy	592	96000	
Realistanbul	Bakırköy					
Recep Ağa	Pendik	2010	kurtköy			

Reşadiye Villaları	Ümraniye		çekmeköy			
Rişvanoğlu Konakları	Kadıköy				1500	Rişvanoğlu İnşaat
Riva Evleri	Beykoz	2000	Riva	96villa	15600	Riva Konut Koop.
Rose Marine	Büyükçekmece					Gül İnşaat
Royal Park Residence	Pendik	2010	kurtköy			
Rumeli Konakları	silivri					
Rüya Evleri	Ümraniye					
Rüyakent Evleri	sarıyer		tarabya			
Saban Çengelköy	Ümraniye		çengelköy			
Sabancı Koru Sitesi	Kadıköy		kalamış			
Safran Evleri	Bağcılar					Özgüler İnşaat
Sağlam Yapı Bostancı Konutları	Bostancı					Sağlam Yapı
Sağlam Yapı Erenköy Konutları	Erenköy					Sağlam Yapı
Saklı Bahçe Konakları	Üsküdar	2000	Çamlıca	34	70000	Mesa-Nuro-Süzer
Saklı Konut evleri	Sarıyer					
Saklıköy	Şile	2001	şile	120villa	20000	
Sample City	Ümraniye		çekmeköy			
Saraçoğlu Evleri	sarıgazi	2010				
Saraçoğlu Konakları Sarıgazi	Sancaktepe	2010				İnşaat İnş.
Sardunya Evleri	Kartal					Keleşler Yapı san ve Tic. Aş
Sardunya Konutları	Ümraniye	2008	Çekmeköy	96	15000	
Sarı Evler	sarıgazi	2009				İntaş Aş.
Sarı Konaklar	Beşiktaş					Mesa
Sarı Köy	sarıyer					
Sarıpınar Evleri	Ümraniye	2000	Ömerli	32	46000	

Sarıpınar villaları	Ümraniye	2000	Ömerli	32 villa	40000	
Sarıyer Göl Evleri	Sarıyer	2001	Sarıyer	108 villa	266000	DKT
Sarıyer Park	sarıyer					
Sarmaşıkkevler	Pendik			432	4000	kamu
Sealybria	silivri					Sinpaş
Seba Dream		2007-2010		84		Seba İnş
Seba Koru	sarıyer					Seba İnş
Seba Millenium	İstinye	2001		90	6400	Seba İnşaat
Seba Millenium	sarıyer					Seba İnş
Seba Royal Konakları	Sarıyer	2002-2005	İstinye	115	68000	Seba İnş
Secret Garden	Eyüp		Kemerburgaz			
Selçuklu Konakları	Üsküdar		Altunizade			
Selective Kartal Evleri	Kartal					Alper İnşaat
Selenium Ataköy						
Selenium City	Beşiktaş		etiler			
Selenium Country	Eyüp		Göktürk			Aşçıoğlu İnşaat
Selenium Panorama						
Selimoğlu Lavella Konutları	Ümraniye					
Selimpaşa Emlak Konutları	Silivri					Emlak GYO
Selin Evleri	Büyükçekmece	2006-2008	Beylikdüzü	16villa+280	30000	Şenka İnş
Selin Evleri	Beylikdüzü					Şenka İnşaat
Selvice Evler	Ümraniye					
Serakent	Şişli					Sinpaş
Serena Konutları	Ümraniye	2008	Çekmeköy	86	14000	
Serrapark Evleri	Kartal					Fuzul İnş.& Necat İnş
Sevinç Evleri						Ersev Konut İnşaat

Sevinç Evleri 2			Alibeyköy			Ersev Konut İnşaat
Shile Garden	Şile					
Sırapınar Sitesi	Ömerli					
Sifasuyu Konakları	Sarıyer					Topkapı İnşaat
Silivri Life	Silivri	2009				Barsel İnşaat
Simge Evleri	Şile					
Sinanoba	Büyükçekmece					
Sinpaş Aqua City 2010						Sinpaş
Sinpaş Bosphorus City İstanbul						Sinpaş
Sinpaş Central life	Ümraniye		Çekmeköy			
Sinpaş İstanbul Palace						Sinpaş
Sinpaş Koru Konutları						Sinpaş
Sinpaş Lagün Evleri	Kartal	2007-2009	Samandıra	900	450000	Sinpaş
Sinpaş Pasha Yalı Evleri						Sinpaş
Sokullu Konağı Evleri	Üsküdar		acıbadem			
Solar Kent						
Soyak Ayışığı Konutları						Soyak
Soyak Yenişehir kibebe						Soyak
Soyak Yenişehir palmye	Ümraniye	1998-2001	Çengelköy	4000	320000	Soyak
Spor City	Büyükçekmece	2007	Beylikdüzü			Yenidoğuş İnşaat
Spradon Evleri	Büyükçekmece	2009	Bahçeşehir			Kuzu Grup
Spradon Quartz Bahçeşehir	Büyükçekmece	2010				Kuzu Grup
Spradon Teras Evler						
Steelife Park	Sarıyer					

Studio Life	Büyükçekmece	2011	Beylikdüzü			Coldwell Banker
Sua Elite Life						
Suadiye Konakları	Kadıköy					Taşyapı İnşaat
Sultanlar Karat İstanbul - Sarıgazi	Sancaktepe	2010				Sultanlar Grup
Sunflower evleri	silivri	2002	Silivri	347	923000	Saray İnş.
Sunset Park Villaları Zekeriyaköy	sarıyer	2000	Zekeriyaköy			
Suryapı Dora Park						Sur Yapı
Sümer Korusu	sarıyer		Tarabya			
Şehir ışıkları konutları	Kadıköy		Ataşehir			TG Yapı
Şehr-i Bahçe	Büyükçekmece	2005-2007	Bahçeşehir	20villa +200	54816	KC Group
Şelale Evleri	Kadıköy		Kadıköy/K. Bakkalköy			
Şelale Konakları	KAĞıthane					DAP Yapı
Şelale space center	Ümraniye		Çekmeköy			
Şelale Village	Ümraniye					Dap Yapı
Şile Kuru Evleri	Şile					
Şişli Middleist	Şişli					
Şua Atakent Konutları	Ümraniye		Atakent			Şua İnşaat
Taksit Center						
Tarabya Evleri	Sarıyer					
Taşdelen Güven Konutları		2008	Taşdelen			KC Grup
Taşoluk İnci Villaları	Gaziosmanpaşa-		Taşoluk			Seçkinler İnşaat
Taşpınar Evleri	Hadımköy					Çakıcıoğulları
Tepe Park Villaları		2011	Akfirat			Yuvataş İnşaat
Tepekent	Büyükçekmece	2006	Büyükçekmece	1831	6000000	Tepekent Konut Yapı Koop.Birliği
Tepekent	Gebze		Gebze			

Tepeören Arkeon Evleri	Tuzla					Yapı Konut Aş
Tepeören Kuru Evleri	Tuzla		Akfirat-Tepeören			
Tepeören Villaları	Pendik	2010	Kurtköy			Yonkonut
Terra Portia	Ümraniye		Çekmeköy	33		
Terrace Fulya	Fulya					İnanlar İnşaat
Terrace Hill - Bahçeşehir	Büyükçekmece					İmka Yapı
Terrace Plus						
Teta Çengelköy Villaları	Üsküdar		Çengelköy			Teknik Yapı
Topkapı Evleri	Zeytinburnu		Zeytinburnu			
Toskana Vadisi	Büyükçekmece	2011	B.Çekmece			EMAAR
Trend Extra	Pendik	2010	Kurtköy			Dumankaya
Trend Konutları						
Triad Park	Ümraniye	2008	Sarıgazi	272	25000	Hisar Yapı
Trillium konutları	Pendik	2010				Teminat Grubu ve Mustaf İnş.
Tulip Princess						
Tulip Queen						
Tulip Turkuaz	Büyükçekmece	2008	Bahçeşehir		120000	Doğu İnşaat
turyap Sarıyer Evleri	Sarıyer					
Ulus Konakları Sitesi	beşiktaş		Ulus			Kayı Gayrimenkul ve Yatırım
Upcity Flats	Kartal					Teknik Yapı
Uphill Court Ataşehir	Kadıköy		Ataşehir			Varyap Teknik Yapı
Uphill Court Bahçeşehir	Büyükçekmece		Bahçeşehir			Varyap
Uplife Park	Kartal					Teknik Yapı
Uskumru arıköy	Sarıyer					Albayrak

Villaları						
Uskumru Evleri	sarıyer		Uskumruköy			
Uskumruköy evleri	Sarıyer	2000	Uskumruköy	74villa		
Uzunlar Çamlıca Evleri	Çamlıca	2007				Uzunlar İnşaat
Ümraniye Kemerdere	ümraniye		çekmeköy	250 villa, 606 daire	33000	
Üstay Sitesi	Sarıyer		Tarabya	56 villa		Üstay A.ş.
Vadi Park	Çatalca	2002	Hadımköy	32		
Validesuyu Konutları	Gaziosmanpaşa-	2010	Küçükköy			Uğurgül İnşaat
Vaniköy Villaları	Üsküdar					Koray Holding A.ş
Vil LA Vie Konakları	Ümraniye		Çekmeköy			
Villa Mare	Büyükçekmece					
Villa Sera Çekmeköy	Ümraniye	2009				Sur Yapı
Villa Viya	Şile					
Vista Residenza Beykent	Beykent					Gül İnşaat
White Life	Gebze					
White Side	Çekmeköy	2010				AB Invest
YakacıkCountry	Kartal					Ant İnşaat
Yakuplu Evleri	Büyükçekmece		Beylikdüzü	304	1600	kamu
Yakut Evler	Büyükçekmece	2007	Beylikdüzü	76		Çuhadaroğlu
Yalı Konakları	Eyüp		Göktürk			Aydınoğlu İnşaat
Ya-Sa Çamlıca Villaları	Üsküdar	2001	Çamlıca		118000	Ya-sa Holding
Yasemen Evleri	Büyükçekmece			29		İkaya & Astor İnşaat
Yasemin Evler	Silivri					
Yeni Çamlık vadisi evleri	Gaziosmanpaşa-					Tankçılar
Yeni Dostlar Sitesi	Sarıyer		sarıyer	159 villa		

Yenibosna Yasemin Konakları	Yenibosnaü	2009		163		Keleşoğlu
Yenişehir Evleri	Kartal					Dumankaya İnşaat
Yenişehir Park Evleri	Pendik	2010	Kurtköy			Uygunlar İnşaat
Yeshill Göktürk	Eyüp	2007	Kemberburgaz-Göktürk	180	15000	Göktürk JV
yeşil belgrad evleri	Eyüp		Göktürk	124		Ayçoka İnşaat
Yeşil Park Residence	Ümraniye					
Yeşil Vadi Evleri	Sarıyer		Uskumruköy	33 villa		
Yeşil Vadi Konakları	Ümraniye	2003-2007	Çekmeköy	400	17300	Kiptaş
Yeşil Vadi Konakları	Ümraniye					Kiptaş
Yeşilkoru Evleri	Ümraniye	2008	Çekmeköy			Aydınyapı evleri
Yeşilköy Park	Bakırköy					Gül İnşaat
Yeşilköy Poyraz Sitesi	Sarıyer		yeniköy	17 villa		
Yeşiloba Konakları	Sarıyer		Zekeriya köy			Hasko İnşaat
Yeşilyurt Yeşilköy Konutları	Yeşilyurt		Yeşilköy			Keleşoğlu
yonca evleri sitesi	Sarıyer					Doğuş Yapı San. AŞ
Zekeriya köy Konakları	Sarıyer					
Zekeriya köy Park Villaları	Sarıyer		Zekeriya köy			
Zengin bahçe konakları	Eyüp		Göktürk			Etem Zengin İnşaat
Zeytinsu Tepesi Evleri	silivri	2000	Kumburgaz	28villa	22500	Saros inş.

Ek 5. 2000 Sonrası Süreçte İstanbul'daki Rezidanslar

Rezidans Adı	Bulunduğu İlçe/Semt	Açılış Tar.	Kat Sayısı	Daire Tipleri	Arsa Alanı	Dairelerin m ² 'si	Daire Satış Fiyatı	Mimarlık Firması	Firma	Özellikler
Novus ²⁰ Residence	Ataköy/Bakırköy Atatürk Havaalanı'na 10 dakika, Ataköy Marina'ya 2 km. ve alışveriş merkezlerine çok yakın mesafede	-	4 kattan 15 kata yayılmış toplam 6 blokta 285 konut	1+1'den 5+1'e kadar 65 konut seçeneği	12 bin 600 metrekare alanda, 3 bin 600 metrekare bina yerleşimi ve 9 bin metrekare yeşil alan	53 ile 420 metrekare arasında	328 bin TL'den başlıyor, 3 milyon TL'ye	- Tago Mimarlık	Taşyapı	Akıllı konut sistemi ile donatılan sitede yüzme havuzu, sauna, fitness center, güzellik salonu, cafe, yürüyüş parkuru, çocuk bahçesi, mini alışveriş merkezinin yanı sıra 24 saat sıcak su, temizlik, güvenlik gibi residence hizmetlerinin tümü
Varyap Meridian ²¹	Ataşehir-Batı Ataşehir Bölgesinde, E5 ve TEM bağlantı yolları ile planlanan İstanbul Finans merksizinin tam karşısında	2011 de bitecek	Varyap Grand Tower 60 katlı- B-D Blok:24 Katlı C Blok:45 katlı E Blok:41 Katlı	Stüdyo-1+1 den 4+1'e	374.000 m2 inşaat alanı (5 blokta 1500 konut, 3 adet yatay ofis binası, 34 katlı beş yıldızlı otel ve ofis alanı	B-C-D ve E Bloklarda 50.89 m2 - 285.78m2 Varyap Grand Tower'da: 55.3-236.6 m2	B-C-D ve E Bloklarda 236.000-1.354.000 Varyap Grand Tower'da: 345.000-1.906.000	İngiliz kökenli RMJM/NY	TOKİ, Emlak Konut GYO, Varyap (Hasılat Paylaşım 1 Modeli ile)	Lobiler, cafe, fitness salonu, sauna, buhar odası, soyunma odası, sosyal tesis, açık kapalı havular, rekreasyon alanları, EK NOT: Projede, yer alan kulelerden birtanesi Türkiye'nin ilk LEED kayıtlı ve 5 yıldızlı oteli olacaktır. Otelde hem otel müşterilerine hem de ofis katlarına hizmet vermek üzere konferans salonu, fitness&spa ve toplantı salonları olacaktır.
Andromeda Residence ²²	Ataşehir	-	24,28,34 ve 41 katlı 4 kule	1+1, 2+1 toplam 990 daire	İç içe geçmiş 4 Kule, My Club ve daire sakinlerinin	65-93 m2	-	-	Ağaoğlu	Andromeda Lounge, Bellboy, Bilgilendirme Hizmeti, Çiçek Sulama, Ev İçi Temizlik, Fax ve Mesaj Alma, Kayıp Esya Servisi, Nöbetçi Eczane Bildirimi, Posta Kurye ve Eve Teslim Hizmetleri,

²⁰ <http://www.tasyapinovus.com/about> Erişim: 3 Aralık 2010

²¹ <http://www.varyapmeridian.com/varyapmeridian.php#> Erişim: 3 Aralık 2010

²² <http://www.andromedaresidence.com/Default.asp> Erişim: 19 Kasım 2010

					tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek seçkin markalardan oluşan mağaza, kafe, restoran ve dükkanların bulunduğu lobi					Soför Hizmeti, teknik servis, Kişisel Asistanlık Hizmetleri, Seyahat- Eğlence-Stil-Alisveris – Veteriner- Peyzaj Danışmanlığı, Restoran Rezervasyonu, Sinema Bilgilendirme Hizmet ve Rezervasyonu, Kültür / Sanat Etkinlikleri İçin Rezervasyon ve Bilet Temini, Bilet – Otel Rezervasyon / Organizasyon ve Vize Hizmeti, Hediye Gönderimi Organizasyonu, Her Türlü Teslimat Organizasyonu, Evde Yemek Organizasyonu, Evde Özel Gün ve Davet Organizasyonu / Catering Hizmet Birimi Temini, Gıda Alisverisi Organizasyonu, Fatura Ödeme Hizmeti, Tamirci Hizmeti, Evde Doktor Organizasyonu, Evde “Yeni Dogan Bebek” Hizmeti, İndirimli VIP Transfer Hizmeti, İndirimli Oto Kiralama, Konut Yardım Hizmeti, Acil Sağlık Hizmetleri
Polaris Residence ²³	Ataşehir -	-	85 mt. Tek blok	-	4000m2	82-382m2	196.000-361.000	-	Mimtur İnşaat	Açık ve kapalı yüzme havuzları. - Jakuzi, fitness ve spor salonu - Çocuk oyun alanları. - 130 araçlık kapalı otopark. - Panoramik gözlem terası ve teleskop.
Nishistanbul ^{24 25}	Bahçelievler Atatürk Havaalanı Kavşağı güney tarafı E5 ve TEM	2010	A Blok-16 Katlı (Z.K. ve 1 Kat işyeri diğerleri	1+1, 2+1, 3+1	İnşaat alanı: 135.218 m2	-	180.000-650.000	Torun Yapı&Özyazıcı İnşaat	Torunlar GYO, Özyazıcı İnşaat	-

²³ <http://www.milliyetmlak.com/haber/polaris-residence/de-10-farkli-daire/haber.html?haberID=1784> Erişim: 3 aralık 2010

²⁴ <http://www.nishistanbul.com/> Erişim: 16 Kasım 2010

²⁵ <http://www.torunlargo.com.tr/nishistanbul.html> Erişim: 10 Aralık 2010

	yanıbaşı		Ofis) B Blok- 17 Katlı (Z.K. İşyeri- diğerleri Rezidans) C Blok- 17 Katlı (Z.K. İşyeri- diğerleri Rezidans) D Blok-17 Katlı (Z.K. İşyeri- diğerleri Rezidans)							
Akbatı Residence 26	Esenyurt- Bahçeşehir İstanbul AHL, Levent ve Taksim yakın mesafede	2011	4 Katlı AVM üzerinde 21 katlı mavi kule ve 11 katlı yeşil kule. Rezidans+Ak batı Alışveriş ve Yaşam Merkezi	1+1, 1.5+1, 2.5+1, 3+1, 3.5+1 Toplam 348 adet daire	Toplam yüzölçüm: 50.838 m2	77-256 m2	-	-	Akiş Gayrime nkul Yatırımı A.Ş.	Toplantı Odası, TV-Davet Odası, Kapalı-Açık Havuz, Fitness, Pilates center, Buhar-Masaj Odası, Sauna, Cafe-Bar, yürüyüş mesafesinde özel okul, Akbatı'da tam teşekküllü özel bir hastane kurulacak, restoranlar sokağı, Akbatı Alışveriş ve Yaşam Merkezi, 5000 kişilik festival park, Lavanta bahçesi, Nilüfer Bahçesi. HİZMETLER Lobi, Kapı Görevlisi, 7/24 güvenlik ve ambulans, daire temizliği, kuru temizleme, araç yıkama hizmeti, yiyecek hizmeti, belli merkezlere shuttle hizmeti, posta dağıtım, teknik servis, peyzaj bakım.
Platin Residence	Esenyurt TEM Otoyolu,	-	2 Blok- toplam 141	1+1, 2+1 3+1, 4+1	1700 m2	86-170 m2	-	-	Platin İnşaat	Yüzme Havuzu, Spor Kompleksi, Housekeeping Hizmeti

²⁶ <http://www.akbati.com/> Erişim: 16 Kasım 2010.

²⁷	AVM'ler, Atatürk Havalimanı, Tüypap fuar merkezi ve CNR fuar merkezi yakınında.		daire							
My Residence 212 ²⁸	Güneşli/Bağcılar Alışveriş merkezileri ile fuar ve organizasyon merkezleri, Atatürk havalimanına yakın	2011	-	1+1, 2+1 toplam 503 daire	-	81-126 m2	239.700-411.700	-	Ağaoğlu	Toplantı salonları, 24 saat çok dilli sekreteryaya, housekeeping, fitness, vale parking, danışmanlık hizmetleri, CIP Havalimanı transferi, kuru temizleme, çiçek bakım, mobil kuaför, 24 saat acil sağlık servisi, tesisat arıza bakım hizmeti.
The Residence Gayrettepe ^{e29}	Gayrettepe/Beşiktaş (Rezidans mantığı var, ancakkiralama usulu ile)	-	-	-	-	55-100 m2	Aylık 3000-4900 Euro Kira bedeli	-	-	Alışveriş, İkramlar (çay, nescafe, su, bulaşık, çamaşır deterjanı, kahvaltı, kuru temizleme, çamaşır yıkama, ütü, taksi, uyandırma, yemek siparişi.
Selenium Panaroma ^{30 31 32}	Gayrettepe	2009	24 katlı-Tek blokta 82 rezidans	1+1, 2+1	3500 m2 alan üzerinde kurulu, inşaat alanı 20.000 m2	80-476m2	650.000-3 milyon 500 bin\$	Mimar Ömer Çamoğlu	Aşçıoğlu İnşaat	Üstü kapalı yüzme havuzu, güneşlenme alanı, teniz kortu, basketbol-voleybol sahası, fitness center, masaj salonu, sauna, bilardo salonu, panoramik cafe-bar, bahçeli balkonlar. HİZMETLER Business Center, /Conierge Hizmeti, Kuru temizleme, kat temizliği servisi, vale serisi.
Selimoğlu Şaşkinbakal	Göztepe/Kadıköy Bağdat Caddesi	-	20 katlı tek blok Toplam 54	1+1, 3+1, 4+1	-	70-160 m2	-	-	Selimoğlu Group	Yüzme havuzu, dinlenme alanı, gazebo.

²⁷ http://www.platinyuminsaat.com/proje_hakkinda.php Erişim: 3 Aralık 2010.

²⁸ <http://www.myresidence212.com/> Erişim: 16 Kasım 2010.

²⁹ <http://www.residencegayrettepe.com/> Erişim: 3 Aralık 2010.

³⁰ <http://www.ascioglu.com/> Erişim: 3 Aralık 2010

³¹ http://www.konuttimes.com/selenium_panorama39da_650_bin_dolara_-2043 Erişim: 9 Aralık 2010

³² http://www.ascioglu.com/basindosyasi/ascioglu_katalog_tr.pdf Erişim: 3 Aralık 2010

Residence ³³			daire							
Zorlu Center ³⁴	Zincirlikuyu/Beşiktaş (100 dönümlük devlet arazisinin satın alınması yoluyla) Şehrin iş, kültür ve gece hayatının en önemli lokasyonlarıMaslak, Taksim, Nişantaşı ve Etiler gibi semtlerin ortasında	2012	3 Rezidans kulesi Yaklaşık 600 rezidans 5 fonksiyonlu karma kullanım projesi. Rezidans, Alışveriş Merkezi, Otel, Performans Sanatları Merkezi (50.000m2), Ofisler, Kent Meydanı.	2+1, 2.5+1, 3.5+1, 4.5+1, 5.5+1	Arazi alanı: 102.000 m2 Toplam inşaat alanı: 615.885m2 Yeşil alan: 120.000m2	100-700m2	M2 satış fiyatı: 9.500-18.000 \$ Projenin toplam bedeli 2.5 milyar \$ üzerinde	Emre Arolat Mimarlık Tabanlıoğlu Mimarlık Ortak Girişim Grubu (2007 tarihleri arasında "Zorlu Center Mimarlık ve Kentsel Tasarım Yarışması"nı düzenlendi. Yarışmaya, yerli ve yabancı toplam 117 firma başvurdu)	Zorlu Gayrimenkul Geliştirme ve Yatırım A.Ş. - Zorlu Yapı Yatırım A.Ş	Bütün rezidans hizmetleri yanında, kişiye özel hobi ve ayrıcalıklar.
Bellevue Residence ^{35 36}	Beşiktaş/Ulus	2008	22 katlı 2 blok Toplam 64	1+1, 3+1, 4+1, 5+1	Toplam alan: 7087m2	226-312m2	1 milyon 380.000\$-2 milyon 100	-	-	Concierge,Belldesk, Alışveriş hizmetleri,Çamaşır ve kuru temizleme hizmetleri,

³³ <http://www.selimoglugroup.com/saskinbakkal.html> Erişim: 3 Aralık 2010

³⁴ <http://www.zorlucenter.com.tr/> Erişim: 16 Kasım 2010

³⁵ <http://www.bellevue-residences.com/default.asp?sayfa=ozellikler> Erişim: 19 Kasım 2010

			rezidans		Toplam inşaat alanı: 45.285 m2		bin \$			Rezidans içi temizlik hizmetleri, cam silme servisi, Ütü servisi, Mutfak temizliği servisi, Vale otopark, Teknik destek, IT hizmetleri, Havaalanı transfer hizmetleri, Özel ulaşım hizmetleri, rent-a- car, Limuzin, tekne, helikopter transferleri, Bebek bakıcılığı, Çiçek sulama, Evcil hayvan gezdirmeye, Rezidanslara yiyecek ve içecek hizmetleri, parti desteği, Aşçı, garson kiralama
Story Residence 37 38	Beylikdüzü	-	14 katlı	1+1, 2+1, 3+1	Arsa alanı: 7000m2 İnşaat Alanı: 35.000 m2	103-219m2	m2' si 1500\$ 154.500\$- 328.500\$	-	Orkun İnşaat	7 gün 24 saat resepsiyon, vale ve güvenlik hizmeti • Fitness Center • Kapalı ve Açık Yüzme Havuzu • Jimnastik Bölümü, Aerobik Bölümü • Türk Hamamı, Sauna, Masaj Bölümü. • Güneşlenme Alanı • Cafê-Bar • Kuru Temizleme • Lostra
Skyport Residence 39	Beylikdüzü Atatürk Havaalanı, Tüyap Kongre merkezi, yakınında.	-	34 katlı 120mt. Ev-ofis, Rezidans, alışveriş, eğlence, spor merkezleri	1+1, 2+1 ev- ofis, 2+1 rezidans	Arsa alanı: 9500 m2 İnşaat alanı: 56.000 m2	88-170m2	-	Mimar Metin Hepgüler	Gülyapı A.Ş.	Fuaye, Valet-concierge hizmetleri, ev ve ofis katlarına çına herkese bir görevli eşlik etmekte, resepsiyon, Housekeeping hizmeti, KULLANIMLAR 60 mağaza, panoramik manzaralı restaurant, 3 adet cafe, açık- kapalı yüzme havuzu, fitness

³⁶ http://www.emlakkulisi.com/33303_bellevue_residence_ta_1_milyon_380_bin_dolara_ Erişim: 3 Aralık 2010 Web'de yayınlanma: 06.03.2010.

³⁷ <http://www.storyresidence.com/> Erişim:: 20 Kasım 2010

³⁸ http://www.emlakkulisi.com/beylikduzu_story_residence_2_de_375_bin_tl_hemen_teslim_-55543.html Erişim 8 Aralık 2010, Web de yayınlanma: 8 Aralık 2010

³⁹ <http://www.skyport.com.tr/> Erişim: 20 Kasım 2010

										center, türk hamamı, sauna, spa masaj merkezi, spor tesisleri, vitamin bar, oyun eğlence salonu, 24 saat güvünlük, kapalı otoparktan katlara direk ulaşım, deprem güvünlüğü.
Papatya 1 Residence 40 41	Beylikdüzü Atatürk Havaalanına 15 km, TÜYAP kongre ve fuar merkezine yakın.	2009	14 Katlı Toplam 196 konut	1+1, 2+1, 3+1	Toplam arsa:	106-212 m2	108.000-155.000 TL	-	Düzlem Yapı İnş. Sanayi Tic. A.Ş.	24 saat resepsiyon, kuru temizleme, oda servisi, vallet parking, özel iklimlendirme sistemleri, akıllı bina, deprem algılama sistemi. KULLANIMLAR Teras katta retoran, cafe, yürüyüş pisti, spor salonu, hamam, sauna, 24 saat kapalı devre güvenlik hizmeti,
Papatya 2 Residence 42 43	Beylikdüzü E-5 karayoluna 200m. Mesafede,	Ablok 2011 B Blok 2012	15 Katlı 2 Blok 590 konut	Stüdyo daire, 1+1, 2+1, 3+1	Toplam Arsa: 4850m2	54-202m2	M2 fiyatı 885-1168 TL 47.000-181.000	Omega mimarlık	Düzlem Yapı İnş. Sanayi Tic. A.Ş.	24 saat resepsiyon, vale hizmetleri, akıllı bina teknolojisine göre deprem algılama sensörleri, KULLANIMLAR 24 saat açık kafeterya, otel konforunda sosyal yaşam alanları, teras kat spor alanları yürüyüş pisti, fitness center, sauna, cafe, tv izleme- toplantı salonu, 24 saat kapalı devre güvenlik hizmeti,
Rayana Residence 44	Beylikdüzü					84-131 m2				
Aslan Residence	Beylikdüzü	-	-	1+1, 2+1, 3+1	-	84-131 m2	-	-	ENTA İnşaat	Lobi, Resepsiyon, 7/24 teknik ve ev servis hizmetleri,

⁴⁰ <http://www.papatyaresidence.com/> Erişim: 20 Kasım 2010

⁴¹ <http://www.beylikduzuresidence.com/papatya-residence/papatya-residence> Erişim: 3 Aralık 2010

⁴² <http://www.papatyaresidence.com/index2.html> Erişim: 20 Kasım 2010

⁴³ http://cadde.milliyet.com.tr/2010/04/04/HaberDetay/1220298/Cazip_fiyata_rezidans_ayanlara Erişim: 3 Aralık 2010

⁴⁴ <http://www.rayana.com.tr/hizmetler.php> Erişim: 20 Kasım 2010

45	E5 karayoluna yakın, Migros, Bauhaus, Koçtaş, Media Markt'a yürüme mesafesinde TÜYA P, Carrefour, Atatürk Havalimanı'na rahat ulaşım mesafesinde								A.Ş.	Butik alışveriş ve yaşam merkezi, sosyal aktivite alanları, kapalı yüzme havuzu ve fitness merkezi, cep sinema ve tv odası, sauna, masaj ve Türk hamamı.
Beyaz City Residence 46 47	Beylikdüzü-Atatürk Havalimanına yakın mesafede, E-5 karayoluna paralel, Bauhaus, Carrefour ve Migros gibi hipermarketlere yürüyüş mesafesinde.	2009	Beyaz City adı altında 3 katlı AVM ve Rezidans. Toplam 5 blokta 320 daire-bloklardan iki tanesi, rezidans.	Rezidans daireler 1+1'den 4+1'e	Tüm alan 13.700 m2	65-185 m2	140.000-320.000 T.L.	-	Beyaz İnşaat	24 saat resepsiyon hizmeti, limuzin ve araba kiralama servisi, oda servisi. KULLANIMLAR Açık ve kapalı yüzme havuzları, kapalı spor salonu, sauna ve Türk Hamamı
Ekinoks Residence 48 49	Beylikdüzü E-5 Karayoluna cepheli, TEM otoyoluna bağlantılı, Atatürk Havaalanına 18 km. alışveriş merkezlerine yürüme mesafesinde		E1 ve E2 bloklarından oluşan projede iki katlı avm mevcut.	1+1, 2+1, 3+1 213 daire	11.700 m2 İnşaat alanı:42.07 5 m2	89-156 m2	157.900-278.900 T.L. İşin toplam bedeli 34.500.000 \$	Mimar Oral Vural	Ekinciler İnşaat	24 saat güvenlik ve danışma hizmeti, KULLANIMLAR Açık havuz, fitness alanı, terasta bahçe ve dinlenme alanları, her daireye kapalı özel otopark, rezidanstan alışverişe kolay geçiş imkanı

⁴⁵ <http://www.aslanresidence.com/> Erişim: 20 Kasım 2010

⁴⁶ http://www.beyazcity.com/rezidans_konum.html Erişim: 3 Aralık 2010

⁴⁷ http://www.konuttimes.com/beyaz_city_residence39de_36_aya_sifir_faiz_-975 Erişim: 11 Aralık 2010

⁴⁸ http://www.ekincilerinsaat.com/project_pages/project61.htm Erişim: 11 Aralık 2010

⁴⁹ <http://www.evaryorum.com/ekinoks-beylikduzu-residans-ta-15-bin-lira-pesinat-ile-daire-sahibi-olun.html> Erişim: 11 Aralık 2010

Aktel Residence ⁵⁰	Beylikdüzü Paradise AVM 1 dk., Güpınar sahili 3 dk., Tüyap ve Beykent Üniv. 5 dk., Migros ve Bellicium AVM 10 dk., Atatürk havaalanı 25 dk.	-	13 Katlı 6 Blok Toplam 532 daire	1+1, 3+1, 4+1, çatı dubleks: (3+1, 5+1, 5+2, 6+2)	22.000 m2	83-362 m2	120.000-430.000 T.L. ⁵¹	Mimar Burak Baltacıoğlu	Aktel İnşaat A.Ş.	Sağlık hizmeti, Kuru temizleme, Home Servis, Ofis hizmetleri(fotokopi, faks, internet), Vale parking, Alışveriş merkezi, Yüzme havuzu, Fitness Merkezi, Güzellik Merkezi, Kuaför, Cafe-restoran, eczane, Lostra, Çiçekçi, Terzi, Çocuk oyun alanı, 24 saat kameralı güvenlik sistemi.
Regnum Astrum Towers ⁵²	Büyükçekmece/Haramide Avcılar-Bahçeşehir bağlantı yolunun hemen yanında Beykent, Bahçeşehir, Fatih, İ.Ü. avcılar kampüsü, Avcılar Hospital, Avcılar Medicana, Bahçeşehir Alman Hastanesi, Carrefoursa, Migros, Bauhaus AVM yakınında, Beykent Favori, Beylikdüzü AFM, Beylicium Favori sanat merkezleri yakınında.	-	29-30 katlı 5 blok, 18 adet dubleks sıra evler, Toplam 1285 daire İÇİNDE: 1 çarşı kompleksi, 1 sosyal tesis yer almakta.	Stüdyo, 1+1, 2+1, 3+1, 4+1 (dubleks).	Toplam arsa alanı: 33.803m2 Toplam inşaat alanı: 146.126.79 m2	39-136m2	-	YD ARCHIT ECTS	Regnum Öztürk şirketler grubu	Açık kapalı yüzme havuzu, sauna, kafeterya, spor sahası, AVM, fitness salonu, uzay gözlemevi, (yeşil alanların sulaması yağmur suları toplanarak yapılıyor.) Kuaför ve Güzellik merkezi zinciri Toni&Guy. Kameralı güvenlik sistemi,
Dilman	Kadıköy/Erenköy	-	27 Katlı 2	-	-	248 m2	-	-	Teknik	Akıllı bina

⁵⁰ <http://www.aktelresidence.com/turkish/aktel.htm> Erişim: 11 Aralık 2010

⁵¹ Tebermüş Kireççi, Aktel Residence'de 120.000 TL'ye. http://www.emlakkulisi.com/12809_aktel_residence_de_120_bin_tl_ye Erişim: 11 Aralık 2010 Web de yayınlanma: 25 Şubat 2009.

⁵² <http://astrumtowers.regnum.com.tr/> Erişim: 11 Aralık 2010

Towers Residence ⁵³	Bağdat Caddesi'ne yürüme mesafesinde		Kule						Yapı	KULLANIMLAR Türk hamamı, fitness salonu, Sauna, Steam-Room, Squash Salonu, Racket Ball, Basketbol sahası, Yüzme havuzu, Açık Havuz, Teras bar, teras jakuzi, Kid's Play. Depreme dayanıklı., 24 saat güvenlik.
Dumanka ya İkon ⁵⁴ ^{55 56}	Göztepe/Kadıköy CarrefourSA, Metro Gross Market, Optimum, Palladium gibi AVM'ler, Medical Park, Kadıköy Şifa, Acıbadem, Memorial, Yeditepe gibi hastaneler, Marriott Hotel, Bostancı Greenpark gibi beş yıldızlı otellerin yakınında	2012	41'er e 40 Katlık 149 m ² 'lik üç kule	Stüdyo, 1+1, 2+1, 3+1, 4+1, dubleks ve loft tipi 1022 rezidans 31 home Office olmak üzere, Toplam 1.053 daire	Arsa alanı 16.797 m ² İnşaat alanı 151.97 m ²	31-193 m ²	121.000-1.351.000 T.L. Topla yatırım bedeli 300 milyon T.L.	TAGO Mimarlık	Dumanka İnşaat	Danışma, Vale, kuru temizleme, catering, house keeping, business lounge, laundry, teknik bakım ve onarım, 24 saat profesyonel resepsiyon, posta hizmetleri, 24 saat güvenlik ve kamera sistemleri, KULLANIMLAR Kapalı otopark, fitness center, futbol ve basketbol sahaları, kapalı, açık ve çocuk havuzları, projenin giriş katlarında Alışveriş birimleri, güzellik salonu, kuru temizleme, kafeterya, 12. ve 22. katlarda seyir teras ve bahçeleri, 3 adet yüzme havuzu.
Kempinski Residence Astoria ⁵⁷ ^{58 59 60}	Esentepe Rezidans (günlük ve uzun süreli konaklama-satılık rezidanslar)-AVM-Ofis	2008	27 katlı iki kule	Stüdyo, 1+1 (kiralana bilir rezidanslar)	-	55-111 m ² 5-11. katlar arası 30 adet kısa ve uzun dönem için	400.000-1.5 milyon \$	Y. Mimar Ali Bahadır Erdin	Astaş Gayrimenkul Yatırım ve Turizm	Günün 24 saati concierge servisi, Telefon ve mesaj hizmetleri, Uyandırma hizmeti, Yerel ve uluslararası posta, gönderme ve paket hizmetleri, Araç kiralama veya uçak

⁵³ <http://www.dilmantowers.com/> Erişim: 11 Aralık 2010

⁵⁴ <http://www.dumankaya.com/guncel/haberler.aspx?SectionId=48&ContentId=6513> Erişim: 20 Kasım 2010

⁵⁵ http://www.dumankaya.com/projeler/ikon_default.aspx?SectionId=953&ContentId=6353 Erişim: 11 Aralık 2010

⁵⁶ http://www.konuttimes.com/dumankaya_ikon_da_286_bin_tl_je_home_ofis_-6406 Web de yayınlanma: 14 Nisan 2010, Erişim: 10 Aralık 2010

⁵⁷ <http://www.kempinski-astoria.com/default.asp?lng=1> Erişim: 10 Aralık 2010

⁵⁸ <http://www.kempinski-astoria.com/images/tr.swf> Erişim: 10 Aralık 2010

	Tarihi, turistik bölgelere maksimum 5 km. Çevre yolunun ana arterlerine yakın, Levent, Bebek, Ulus, Nişantaşı yakınında			1+1, 2+1, 4+1 (Satılık rezidanslar)		kiralananabilir rezidans 111-319 m2 A ve B kulelerinin 12-25. katları arası (99 adet satılık rezidanslar)		A.Ş.	<p>kiralama hizmetleri, Seyahat Acenteliği hizmetleri, Kişisel alışveriş ve teslimat hizmetleri, market alışverişi, kuru temizleme, eczane, alışveriş yardımı ve danışmanlığı, Vale park hizmeti, Her rezidans için aynı tahsis edilmiş araç park yerlerinin bulunduğu ve bina katlarına direkt erişimi olan araç park alanı, Konuk araçları park yeri, Oda servisi, ev içi ziyafet ve yeme içme hizmetleri, Otel Misafirleri için günlük rezidans temizliği, Bebek bakıcısı, Çamaşır yıkama ve daireye teslim kuru temizleme hizmeti, Çiçek tedarik hizmeti, 24 saat gelişmiş kişisel güvenlik ve koruma hizmeti, Teknik destek hizmeti, Rezidans'ta masaj hizmeti, Kuaför ve terzi sağlama hizmeti, Özel depolama</p> <p>KULLANIMLAR</p> <p>Günlük ve uzun süreli konaklamalar için tam kapsamlı otel hizmeti sunulan suitler ve stüdyolar, Kiralık Lüks Ofisler ,Anantara Spa Astoria Alışveriş Merkezi, Restoranlar ve Cafeler 800 araçlık kapalı otopark, kapalı havuz kullanımı</p>
--	---	--	--	-------------------------------------	--	---	--	------	--

⁵⁹ <http://astas-astoria.com/> Erişim: 10 Aralık 2010

⁶⁰ Kempinski Recidences Astoria Satışta, <http://www.insaatdergisi.com/insaat-kempinskirecidencestastoriasatista-haberayrinti-7136-konut.html> Web de yayınlanma: 22.09.2005, Erişim: 10 Aralık 2010

Selenium Twins ^{61 62}	Fulya/Şişli	2009 35 katlı 2 blok reside nce 20 katlı iş merke zi, süper marke t Food court, 14 katlı hastan e, kültür merke zi	35 katlı 2 blok (164mt)	1+1, 3+1, 4+1	31.000 m2 arsa alanı Tüm kullanımlar dahil 180.000 m2 inşaat alanı	95-595 m2	1.350.000- 2.250.000 \$	-	Aşçıoğlu İnşaat	650 m2 lobi, kuru temizleme, business center, housekeeping servisi, concierge center, Valet parking., 24 saat güvenlik. KULLANIMLAR Açık kapalı yüzme havuzu, squash, tenis kortu, fitness center, SPA, kapalı otopark, çocuk oyun alanı,
Arkon Park Residence ⁶³	Halkalı/Bakırköy AVM-Spor kompleksi, Rezidans TEM bağlantı yolları-E-5'e yakın mesafede.	Yapım ı sürüyö r	34 ve 39 katlı iki kule 538 adet daire	1+1, 2+1, 3+1	30.951 m2 arsa alanı 80.000 m2 inşaat alanı	-	-	Mimar Engin Yücel	Arkon İnşaat	Kapalı garaj, kapalı yüzme havuzu, fitness, SPA, açık spor alanları, AVM.

⁶¹ <http://www.ascioglu.com/> Erişim: 20 Kasım 2010

⁶² Tebernüş Kireççi, Selenium Twins'te 1 milyon 350 bin dolara!, http://www.emlakkulisi.com/20760_selenium_twins_te_1_milyon_350_bin_dolara_ Erişim: 20 Kasım 2010, Web de yayınlanma: 17 Ağustos 2009.

⁶³ <http://www.arkonpark.com/> Erişim: 20 Kasım 2010

Palladium Residence ⁶⁴	Kadıköy/Kozayatağı Palladium AVM ve Rezidans	-	27 Katlı, toplam 92 daire	3+1, 5+1	-	167-525 m2	647.000-843.000\$	Y. Mimar DR. Ender Ergün ve Nida İnşaat	Kozken İnşaat	KULLANIMLAR Yüzme havuzu, aletli jimnastik ve aerobik salonu, çocuk oyun odası, çocuk parkı, bisiklet ve jogging parkurları
Soyak Evreka Rezidans ⁶⁵	Kartal	2009	15 katlı toplam 126 daire	1+1, 2+1	-	-	-	-	Soyak	Resepsiyon, blok girişinde danışma ve lobi bölümleri, 24 saat güvenlik hizmetleri KULLANIMLAR Sauna, jimnastik salonu, soyunma odası, temizlik odası, Ortak kullanım için inşa edilen olan 2 katlı otopark, yüzme havuzu ve basketbol sahası çocuklar için oyun alanı
Dragos Royal Towers ⁶⁶ ⁶⁷	Kartal (E-5 ve Kartal kentsel Dönüşüm projesinin yakınında- Kartal'da inşa edilecek 1000 yatlık marina yakınında) Sabancı, Okan Üniversiteleri ve Koç Lisesi yakınında Sabiha Gökçen Havaalanı ve Formula 1 Pisti'ne yakın bölgede.	-	15 katlı 4 blok	1+1, 2+1, 3+1, 4+1, Loft ve Penthouse daireler.	13.500 m2	88.9-270.12m2	X-1.385.807 T.L	-	DAP Yapı	Rezidans Hizmetleri KULLANIMLAR Aerobik Salonu, Sauna, Hamam, Buhar Odası, Güzellik Salonu, SPA Fitness Center, açık/kapalı yüzme havuzları, tenis ve basketbol sahası, yürüyüş/dinlenme alanları.

⁶⁴ Tebernüş Kireççi, "Palladium Residence'ta 647 bin dolara! Ekim'de Teslim" Web'de yayınlanma 22 Eylül 2008, http://emlakkulisi.com/index.php?bolum=haber&obje=detay&id=8727&baslik=palladium_residence%5C'ta_647_bin_dolara!_ekim%5C'de_teslim!&kategori= Erişim: 10 Aralık 2010

⁶⁵ http://www.soyak.com.tr/web/54-380-1-1/soyak_tr/projeler/soyak_evreka_rezidans/genel_bilgi Erişim: 16 Kasım 2010.

⁶⁶ <http://www.dragosroyaltowers.com/> Erişim: 16 Kasım 2010.

⁶⁷ http://www.dapyapi.com.tr/DAP_Yapi_Teknik_Bilgiler_Dragos_Royal_Towers_2.aspx Erişim: 16 Kasım 2010.

Uptwins Deluxe Residence ⁶⁸	Kartal E-5 ve TEM'e direkt bağlantı	2011	20 katlı 2 rezidans blok	Stüdyo, 1+1, 2+1	-	38-120 m2	XX-395.000 T.L	-	Teknik Yapı	İşle ilgili özel misafirlerin ağırlandığı lounge alanları, lüks toplantı odaları, Temizlik hizmetleri, Laundry&Kuru temizleme, Business Lounge, Vale parking, 7/24 güvenlik KULLANIM ALANLARI Açık ve kapalı yüzme havuzları, Fitness Center, Sauna, Steam Room, Basketbol sahası, Çocuk Oyun Alanları, her daireye ait özel kapalı otopark,
Uprise Elite ^{69 70}	Kartal	2010	25 katlı 3 blok 42 katlı Tower rezidans bloğu 3 katlı 19 blok suit Toplam 750 daire	42 katlı residence bloğunda ise özel 1+1, 2+1 ve 3+1 tipi daireler (toplam 306 daire)	Arsa alanı: 37.000 m2 Toplam inşaat alanı: 126.100 m2	56.97-187.90m2	181.950-495.700 T.L.	-	Teknik Yapı	Kamera kontrollü güvenlik sistemi, Tenis kortu, açık ve kapalı yüzme havuzları, fitness center, basketbol sahası,
Dumankaya Vizyon ^{71 72}	Kartal Planlanan Kartal kentsel dönüşüm	2011 (devam ediyor)	33 ve 25 katlı iki adet rezidans kulesi	1+1, 2+1, 3+1, Loft	Arsa alanı: 19.783 m2, İnşaat Alanı:	39-195 m2	236.000(56 m2 olan stüdyo)-1.179.000	Tago Mimarlık	Dumankaya	24 saat güvenlik ve diğer rezidans hizmetleri, business lounge, 24 saat özel güvenlik

⁶⁸ <http://www.uptwins.com/> Erişim: 16 Kasım 2010

⁶⁹ <http://www.upriseelite.com/> Erişim: 16 Kasım 2010

⁷⁰ http://www.teknikyapi.com/project_uprise.aspx Erişim: 10 Aralık 2010

⁷¹ <http://www.dumankayavizyon.com/default.aspx> Erişim: 20 Kasım 2010

⁷² Dumankaya Vizyon Evleri'nde 245 bin T.L'ye 62 metrekafe!, (Web de yayınlanma: 10Eylül 2010)

http://www.emlakkulisi.com/46577_dumankaya_vizyon_evleri_nde_245_bin_tl_ye_62_metrekare_ Erişim: 10 Aralık 2010

	projesinin yakınında E-5 Kartal kavşağına, 500 mt, TEM'e 7-8 dk. Sahil yoluna 2-3 dk. (Marmaray tamamlandığında, 3km. uzaklıktaki Kartal tren istasyonundan Halkalı'ya 35 dakikada gidilebilecek) Sabiha Gökçen Havaalanı 10 dk. Krtal kıyısında planlanan 1000 yatlık marinaya yakın mesafede olacaktır.)	Toplam 350 rezidans Kuleleri bağlayan alt blokta alışveriş üniteleri, restaurant-cafe-sosyal tesisler		70.570m2		(Loft)			Alışveriş merkezi, vizyon club, restaurant-cafe, açık yüzme havuzu, tenis kortu, çok amaçlı spor sahası (voleybol-basketbol), çocuk oyun alanı, fitness center ve SPA merkezi, açık kapalı otпарк. Çevre ilişkileri ek: (Batısında Carrefour Maltepe Park Alışveriş Merkezi, doğusunda içinde Real ve Praktiker'in bulunduğu M1 Alışveriş Merkezi yer almaktadır. Dumankaya Vizyon, yakında hizmete girecek olan Kartal Adliye Sarayı'na yürüme mesafesindedir. Koç Lisesi, Sabancı ve Okan Üniversiteleri, İstanbul Park yarış pisti ve inşa halindeki Pendik Fuar ve Kongre Merkezi de projenin civarındaki önemli tesisler arasındadır. Beş yıldızlı Titanic Business Hotel projenin tam karşısında bulunmaktadır. Kartal Devlet Hastanesi 4 km mesafededir.
Atlantis Premium Residence <small>73 74</small>	Kurtköy/Pendik TEM otoyoluna 1,5 km. Sabiha Gökçen Havaalanı, Formula 1, Fuar alanları ve otellerin	Devam ediyor	9 katlı 239 ayrı yaşam alanı Home Office- Rezidanslar	1, 1+1, 2+1	8000 m2 arsa alanı İnşaat Alanı: 29.000 m2	40-126 m2	168.750-308.000 T.L	-	Atlantis İnşaat	24 saat resepsiyon ve concierge, telefon ve mesaj hizmetleri, uyandırma hizmeti, posta gönderme ve paket hizmetleri, araç veya uçak kiralama hizmetleri, seyahat acenteliği hizmetleri, kişisel alışveriş, kuru temizleme, vale park hizmeti, Ev

⁷³ <http://www.atlantispremium.com.tr/> Erişim: 20 Kasım 2010

⁷⁴ Web de yayınlanma 30 Mart 2010, Atlantis Premium Residence'ta 168. bin 750 TL'ye,

http://emlakkulisi.com/index.php?bolum=haber&obje=detay&id=35002&baslik=atlantis_premium_residence%5C'ta_168_bin_750_tl%5C'ye!&kategori= Erişim: 10 Aralık 2010

	yakınında (Planlanan Kartal-Pendik Kentsel dönüşüm projesi yakında hayata geçmesi planlanan Teknokent'in hayata geçmesinin alanın değerini artıracığı vurgulanmakta-									işleri görevliler tarafından yapılmakta, Lobi, görüntülü kamera ve kayıt sistemleri, alışveriş servisi, kapalı devre güvenlik sistemi, oda servisi, ev içi ziyafet servisi, çamaşır yıkama, çiçek tedarik hizmeti, teknik destek, Residence'ta masaj, özel depolama, evcil hayvan bakımı, kuaför ve terzi sağlama hizmeti. (Hizmetler ilave hizmet bedeli ile sunulmaktadır).
Levent Loft Bahçe ^{75 76 77}	Levent/Beşiktaş Maslak-Levent aksında, Beşiktaş-Mecidiyeköy-Maslak üçgeninin merkezinde. TEM, E5, Barbaros Bulvarı, Fatih Sultan Mehmet ve Boğaziçi	2010	22 Kat 16 farklı daire tipi 82 lüks konut	1+1, 2+1 teraslı terassız Loft	-	100-210 m2	500.000-1.200.000 \$	Tabanlıoğlu Mimarlık	Afken Holding-Sağlam İnşaat	Çok amaçlı toplantı salonları, 24 saat resepsiyon, kapalı devre güvenlik KULLANIMLAR Fitness Salonu, SPA Merkezi, masaj ve kişisel bakım odaları, cafe, restaurant, sauna, steam, Türk hamamı, yarı açılabilen havuz, güneşlenme terası, vitamin bar.

⁷⁵ <http://www.leventloft.com/main.html> Erişim: 19 Kasım 2010

⁷⁶ Yöneticilerin Gözdesi Levent Loft Bahçe, (Web'de yayınlanma: 11 Eylül 2010), http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2010/09/11/yoneticilerin_gozdesi_levent_loft_bahce# Erişim: 10 Aralık 2010.

⁷⁷ Levent Loft Bahçe'de Yaşam Başladı, Web de yayınlanma 20 Eylül 2010,

http://www.emlakkulisi.com/index.php?bolum=haber&obje=detay&id=47463&baslik=levent_loft_bahce%27e%5C%27de_yasam_basla%27e%5C%27de Erişim: 10 Aralık 2010

	Köprüleri'ne yakın mesafede									
İstanbul Sapphire ^{78 79}	Levent/Beşiktaş Tüm ana arterler, metro, alışveriş merkezleri ve köprü yollarının kesişme noktasında	Eylül 2010 Rezidans+Sapphire Çarşısı (4 katlı)	261 mt. 54 katlı	1+1'den 7+1'e	11.339 m2 alan 157.8000 m2 inşaat alanı	120-750m2	1 milyon 38 bin-7 milyon 840 bin \$ Toplam yatırım bedeli 250 milyon \$	Tabanlıoğlu Mimarlık	Kiler GYO A.Ş.- Güney Turizm A.Ş.	5 yıldızlı otel hizmeti, 2000 m2 alana kurulmuş lounge alanı, tüm kişisel ihtiyaçların karşılanacağı danışma masası, lounge bar, toplantı, davet ve yemekler için kullanılabilen alanlar. Sapphire çarşısı içinde: Tük ve dünya mutfağından restoranların yer alacağı sapphire lezzet-sapphire tasarım-sapphire moda-sapphire genç-sapphire Pazar-sapphire ev ve teknoloji. Her üç katta bir tekrarlanan dikey bahçeler, 2300 m2 alana yayılan rekreasyon alanında; havuz, Jakuziler, masaj odaları, güneşlenme ve dinlenme alanları, fitness, cardio ve gym alanları, pilates, yoga ve dans uygulamaları yapılabilecek stüdyolar, SPA masajı. Yerden 130 mt yükseklikte, 39. katta 1600m2 lik alana yayılan golf alanı
Maçka Residence ⁸⁰	Maçka/Şişli Ünlü marka butikler, restoran, eğlence ve iş hayatına yakın mesafede.	2012	12-13-14 katlı olmak üzere 3 blok	1+1, 2+1, 3+1, 5+1 (10 değişik tip 170 daire)	7000 m2 alan	141-435m2		Sinan Kafadar-Metex Design Group	Astaş Gayrimenkul ve Turizm A.Ş.	Valet parking, housekeeping, kahvaltı ve yemek servisi, business center, çamaşır ve kuru temizleme, saatlik aşçı ve garson temini, alışveriş yardımcısı, çocuk bakım hizmeti, bahçe ve çiçek bakım hizmeti, teknik ve

⁷⁸ <http://www.istanbulsapphire.com/> Erişim: 19 Kasım 2010

⁷⁹ Hürriyet Emlak, 08.04.2010, Sapphire'de İkinci Faz Satışta. Erişim: 20 Kasım 2010

⁸⁰ <http://www.mackaresidences.com/> Erişim: 20 Kasım 2010

										<p>bilgi işlem desteği, parti ve davet organizasyon desteği, ev sahiplerinin tüm talep ve ihtiyaçlarının tek noktadan takip edilmesini sağlayan konsiyerj hizmeti</p> <p>The library lounge, Concierge lounge, Concierge,</p> <p>Gurme market (uzman diyetisyen), güzellik salonu, 2 açık 1 kapalı havuz, güneşlenme terasları, fitness merkezi, SPA, hamamlar, saunalar, buhar banyoları, özel dinlenme alanları, restoran, cafe, bar</p> <p>Maçka SPA, Pool Pavillion, hamam, Luxury Fitness Maçka, Rastaurant, Cafe-Bar, Designers Flor, Terrace Lounge</p>
Dap Royal Center ⁸¹ ⁸²	Maltepe E-5 yanı, Maltepe sahil yolu, TEM ve diğer bağlantı yollarına yakın mesafede. Havalanı, deniz otobüsü ve yapımı süren metro gibi ulaşım imkanlarına sahip.	2010-2012	27-30 katlı ve 120-140 mt.'lik iki kule ve 13 katlı iş merkezi 210 adet rezidans	1+1, 2+1, 3+1, 4+1 3.5 m. Tavan yüksekliği		62.05-260.84 m2	308.053-1.016.102 T.L. Toplam maliyet 150 milyon T.L		DAP Yapı	<p>Lobi, resepsiyon, çağrı merkezi, 24 saat güvenlik, temizlik, bakım onarım,</p> <p>Golf Club (20. kat), 4000 m2'lik gölet alanı, açık-kapalı yüzme havuzu,</p>

⁸¹Dap Yapı, Dap Royal Center'ı Satışa Çıkardı! 308 bin T.L http://emlak.kanald.com.tr/haber/Konut_Projeleri/Dap_Yapi_Dap_Royal_Centeri_satisa_cikardi__308_bin_TL/4154.aspx
Erişim: 16 Kasım 2010. Webde yayınlama: 14 Eylül 2010.

⁸² <http://www.daproyalcenter.com.tr/> Erişim: 11 Aralık 2010

	Kartal marinası çekim unsuru yaratacaktır									
Rixos Elysium Suites Taksim ⁸³ <small>84 85 86</small>	Taksim/Şişli Kültür, sanat ve ticaretin merkezinde Metro, otobüs ve deniz ulaşımına yakın	2009-2010 Sonu	21 katlı	1+1 140 suit	1300m2	86.45-181.42 m2	550.000- 1.500.000 \$	Mimar Ali Esad Göksel	Ofton İnşaat İşletme Rixos	Concierge, özel oda servisi, 7/24 güvenlik, valet, Business Center KULLANIMLAR Fitness center, Türk hamamı, SPA, restoran, cafe, bar
Mashattan ^{87 88}	Maslak/Şişli İş merkezlerine ve kentin tüm noktalarına yakın	2005-2008	33 katlı 10kule	-	Toplam 140.000 m2 projede 10.000 m2 bina yerleşimi, 130.000 m2 doğal yaşam alanı	85-340m2	240.000- 765.000 \$	-	Taşyapı	24 saat kapalı devre kamera izleme sistemi, uzaktan kumandalı, karth giriş Dört yüzme havuzu, Türk hamamı, sauna, güzellik salonları ve 100'er kişilik üç sinema
Polat Tower Residence	Şişli	1999-2001								
The Şişli Elit Residence ^{89 90}	Şişli Şişli'nin merkezinde,	- 2001	40 katlı, 140 mt. 61 daire	2+1, 3+1	30.037 m2 inşaat alanı	170-532 m2	500.000-2 milyon 200 bin \$	BSB London Architect s	AL- HUDA İnş. San. Ve Tic.	24 saat genel güvenlik. Her tür sekreterlik hizmetini sunan Resepsiyon, Baby-sitting ve Refakat Servisi, Bina

⁸³ http://www.emlakkulisi.com/49085_rixos_elysium_suites_taksim_in_tanitimi_yapildi_08.05.2010 Erişim: 16 Kasım 2010.

⁸⁴ <http://www.rixostaksim.com/> Web den alınma 11 Aralık 2010

⁸⁵ Rixos Elysium'da fiyat 584. bin dolar'dan başlıyor! Web de yayınlanma: 26 Ekim 2010 http://www.emlakkulisi.com/50969_rixos_elysium_da_fiyat_584_bin_dolardan_basliyor_ Erişim: 11 Aralık 2010

⁸⁶ <http://www.bilesim.com.tr/yazdir.php?t=3&id=6595&sn=0> Web den alınma 11 Aralık 2010

⁸⁷ <http://www.tasyapi.com/> Erişim: 11 Aralık 2010

⁸⁸ 10 Gökdelenli Mashattan Projesi, Ağustos 2008'de Teslim Edilecek, 22 Mart 2007 tarihli Sabah Gazetesi, <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/03/22/em/em1113-20070322-104.html> Erişim: 11 Aralık 2010

⁸⁹ <http://www.elitresidence.com/gelisme.htm#> Erişim: 11 Aralık 2010

	bankalar, iş, alışveriş ve sağlık merkezleri, sinemalar, tiyatroların merkezinde. E-5 Karayolu ve TEM otoyolu yakınında.								A.Ş.&Koray Holding A.Ş.	mutfağından 24 saat Catering Servisi,Vale Parking Hizmeti, Çamaşır ve Kuru Temizleme, Daire içi Temizlik Servisi, Çevre Düzenlemesi ve Bitkilendirme, Teknik Bakım ve Onarım Hizmetleri. KULLANIMLAR Ofis alanları, büyük bir mağaza, günlük ihtiyaçlar için bir dükkan, telefon, posta, kargo servisleri ve yönetim bölümü, açık teraslı restaurant, tenis kortu ve çatı bahçesi, Spor ve Sağlık Kulübü, Çocuk Kulübü, Havuz Bar ve Güneşlenme Terası, Şok Havuzu, Buhar Banyosu ve Sauna Kompleksi, Aerobik Salonu, Squash Kortu, Bilardo ve Masa Tenisi Salonu
Rixos Residence Bomonty 91 92 93	Şişli/Bomonti Bomonty, Dolmabahçe, Mecidiyeköy ve Taksim'in yanında, Metro hattı ise yürüyüş mesafesinde.	2009-2011 Sonbaharı	42 katlı 6 penthouse ve 308 modüler suit	1+1, 2+1, 3+1, 4+1	12.550 m2 56.400 m2 inşaat alanı	84-760 m2	350.000-3.500.000 \$ (penthouse)	-	İpek inşaat&Çakırkaya ortak girişimi, Ayaydın group, Maslak Yapı ve Merttaş	Resepsiyon, güvenlik, temizlik, teknik servis, posta hizmetleri, housekeeping, VIP ulaşım hizmeti, concierge hizmetleri, oda servisi, özel günler için uşak ve hizmetçi servisleri, kuru temizleme, vale parking. Çatıda Heliport, SPA, GYM, açık spor alanı, kafe, restoran,

⁹⁰ <http://www.yapikredikoray.com/basindaykk/eylul2003.html> Webde yayınlanma Eylül 2003, Erişim: 11 Aralık 2010

⁹¹ <http://www.rixosbomonty.com/> Erişim: 20 Kasım 2010

⁹² Fin İş adamlarından Bomonti'ye Tam Not, Web de yayınlanma 30 Ekim 2010 http://www.rixosbomonty.com/mecmua/20101030_Milliyet/1.jpg Erişim: 20 Kasım 2010

⁹³ Rixos Residences Bomonty'de 750 bin dolara 2+1, Web de yayınlanma: 28 Şubat 2010, http://www.emlakkulisi.com/32941_rixos_residences_bomonty_de_750_bin_dolara_2_1_ Erişim: 11 Aralık 2010

									Yapı İşletme Rixos	
Selenium Residence ^{94 95}	Şişli	2001-2003	25 katlı Toplam 71 konut	Stüdyo, normal daire, dubleks,	İnşaat alanı 20.000 m2	92-210m2	-	-	Aşçıoğlu İnşaat	Concierge, business center danışma, lobi, bekleme alanları, garajdan direkt ulaşım, KULLANIMLAR Açık-kapalı yüzme havuzu, tenis kortu, restoran, fitness salonu, basketbol ve voleybol sahası, fitness salonu, roof bar, aerobik salonu, masaj odası, çocuk parkı. Deprem güvenliği.
Trump Towers ^{96 97}	Şişli	2009-Devam ediyor	39 katlı rezidans (154m) 37 katlı iş kulesi ve 62.350 m2'lik 5 katlı AVM	-	İnşaat Alanı 260.000 m2	102-680 m2 205 adet bağımsız konut	Ortalama m2 fiyatı 6200 \$	-	-	Beyaz eldiven konsiyerj hizmeti, concierge servisi, 24 saat hizmet veren özel hizmet ve kapı görevlisi, resepsiyon, valet parking, teknik servis, ev işi hizmeti. Lounge, business center, toplantı salonları KULLANIMLAR Çocuk oyun alanları, her konut için kendine özel şarap kavgı, Trump Tower Well Being Center, SPA, Fitness
Anthill Residence ^{98 99 100}	Şişli/Bomonti Projenin hemen	2008-2010	54 katlı iki kule (İki blok)	1+1'den 5+1'e	25. 000 m2 İnşaat alanı 150.000 m2	86-220 m2	390.000-900.000\$ Yatırım	MM Proje	Ant Yapı	Oda servisi, araba kiralama, evcil havyan bakımı, 24 saat sağlık hizmeti,

⁹⁴ <http://www.ascioglu.com/> Erişim: 19 Kasım 2010

⁹⁵ http://www.tekelisisa.com/tr_TR/projects/173 Erişim: 10 Aralık 2010

⁹⁶ <http://www.trumpistanbul.com.tr/> Erişim: 19 Kasım 2010

⁹⁷ Trump Towers'ın İstanbul'daki Örnek Daireleri Tanıtıldı, Webde yayınlanma 14 Aralık 2010, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/12131722.asp> Erişim: 14 Aralık 2010

⁹⁸ <http://www.anthillresidence.com/> Erişim: 20 Kasım 2010

	yanında yer alan Piyalepaşa-Dolmabahçe tüneli trafiğe takılmadan, Dolmabahçe, Beşiktaş ve Ortaköy'e ulaşma imkanı sağlıyor.		altında butik çarşısı)				maliyeti 400 milyon dolar			KULLANIMLAR Fitness center, restoran, cafe, çok amaçlı toplantı salonu, güneşlenme terası, açık/kapalı yüzme havuzu, kapalı alan kayak pisti, buhar odası, squash, spor salonları,
Eltes Gold Residence 101 102	Ümraniye Her iki köprüye yakın, çevre yolları bağlantısı, toplu taşıma kolaylıkları	-	27 katlı (20farklı tipte 231 daire)	1+1, 2+1, 3+1 (3,15 tavan yüksekliği)	51.000 m2	81.12-239.24	-	Mimar Murad Acar	Ağaoğlu	5 yıldızlı otel konforu, Housekeeping, vale, güvenlik, deprem güvenliği, KULLANIMLAR Özel alışveriş merkezi, havuz ve SPA, restoran, kafe, bar, My club, Güzellik salonu, fitness, sauna, Türk hamamı, açık kapalı yüzme havuzu, buz pateni pisti, Kids club, kreş, tenis kortları,
Antrium Residence	Ümraniye									
Kanyon	Levent/Beşiktaş	2006								

⁹⁹ En yüksek İkili Rezidans Bloğunda Yaşam Başladı, Web'de yayınlanma 14 Eylül 2010, http://www.anthillresidence.com/images/news/big/milliyet_14092010.jpg, Erişim: 20 Kasım 2010

¹⁰⁰ Anthill Residence Bomonti'de 390 bin dolara ,Web de yayınlanma: 17 Eylül 2010 http://www.emlakkulisi.com/47212_anthill_residence_bomonti_de_390_bin_dolara Erişim: 10 Aralık 2010

¹⁰¹ <http://www.eltsgoldresidence.com.tr/default.html> Erişim: 19 Kasım 2010

¹⁰² <http://www.emlakyorum.com/proje-ev-tipleri-agaoglu-eltsgold-residence> Erişim: 10 Aralık 2010

Ek 6. 2000 Sonrası Süreçte İstanbul'daki Alışveriş Merkezleri¹⁰³

No	AVM Adı	Bulunduğu İlçe	Yatırımcı Firma	Mimari Proje	İnşaat Firması	Açılış Tarihi	Arsa Alanı (m2)	Kapalı Alan (m2)	Kiralabilir Alan (m2)	Mağaza Sayısı	Kat Sayısı
1	Carrefoursa Ümraniye Alışveriş Merkezi	Ümraniye	CarrefoursSA Carrefour Sabancı Ticaret Merkezi A.Ş.	ERA Şehircilik Mimarlık Müşavirlik Ltd. Şti.	ERA Şehircilik Mimarlık Müşavirlik Ltd. Şti.	2000	107.379	76.856	50.573	97	AVM-2 O.P-2
2	M1 Merkez Kartal Alışveriş Merkezi	Kartal	Metro Group Assest Management Emlak Yönetim A.Ş., Fiba Alışveriş Merkezleri Geliştirme İnşaat Pazarlama Ticaret A.Ş., Turkmall Market Yatırım İnşaat ve Ticaret A.Ş.	TPM Teknik Proje Müşavirlik-Yüksek Mimar İ. Ahsen Mocan	Tepe İnşaat Sanayi A.Ş.	2000	62.000	52.980	38.130	49	AVM-2 O.P-2
3	Olivium Outlet Center	Zeytinburnu	Emintaş Emlak İnşaat A.Ş.-İleri Mensucat ve İnşaat T.A.Ş.	Y. Mimar Ertan Özel	Emintaş Emlak İnşaat A.Ş.	2000	29.000	72.000	35.179	134	AVM-4 O.P-2
4	Carrefour Haramidere Alışveriş Merkezi	Büyükkçekmece	Bainbridge Holding A.Ş.	UMO Mimarlık Mühendislik Ltd. Şti.	UMO Mimarlık Mühendislik Ltd. Şti.	2001	92.117	34.735	22.663	49	AVM-1 O.P-2
5	Kule Çarşısı	Levent/Beşiktaş	İş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.	Swanke-Hayden Connel İnternatonal	Tepe-Turner Steiner	2001	224.357	6.675	3.687	17	AVM-2 O.P-

¹⁰³ Bu başlıktaki veriler; “Sosyal Alışveriş Merkezleri Kataloğu 2010 (2010). ISBN: 978-975-8140-23-7, İstanbul: Sosyal Yayınları” adlı yayından elde edilerek tablolştırılmıştır.

6	Tepe Nautilus Alışveriş Merkezi	Kadıköy	Tepe Emlak Yatırım İnşaat ve Ticaret A.Ş.	Tepe Emlak Yatırım İnşaat ve Ticaret A.Ş.	Tepe Emlak Yatırım İnşaat ve Ticaret A.Ş.	2002	56.402	154.183	51.756	114	AVM-4 O.P-2
7	Beşyıldız Alışveriş Merkezi	Çekmeköy /Ümraniye	Ekşioğlu Grup	Ekşioğlu Grup	Ekşioğlu Grup	2003	5.000	2.793	4.750	24	AVM-3 O.P-
8	Carrefoursa Bayrampaşa Alışveriş Merkezi	Bayrampaşa	CarrefoursSA Carrefour Sabancı Ticaret Merkezi A.Ş.	ERA Şehircilik Mimarlık Müşavirlik Ltd. Şti.	ERA Şehircilik Mimarlık Müşavirlik Ltd. Şti.	2003	63.261	39.200	23.807	65	AVM-1 O.P-2
9	Flyinn Alışveriş ve Yaşam Merkezi	Florya/Küçükçekmece	Gül Keleşoğlu Group	Tabanlıoğlu Mimarlık	Gül Keleşoğlu Group	2003	7.900	38.500	12.508	70	AVM-4 O.P-3
10	Kadir Has Çocuk Dünyası	Bahçelievler	Er-Hak İnşaat Yönetim ve Emlak Sanayi Ticaret Ltd. Şti.	Yılmaz Şanlı	Mutlu İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.	2003	33.000	32.000	8.438	54	AVM-3 O.P-3
11	Maxi City-Çengelköy	Çengelköy /Üsküdar	Hamoğlu Holding	-	-	2003	28.500	21.610	14.904	59	AVM-6 O.P-2
12	Metrocity Alışveriş Merkezi	Levent/Beşiktaş	Metrosite İnşaat Hizmetleri ve Ticaret A.Ş.	Doğan Tekeli Mimarlık Bürosu	Yüksel Yapı Yatırım A.Ş.	2003	24.178	-	43.000	165	AVM-O.P-
13	Town Center Alışveriş Merkezi	Bakırköy	Denge İnşaat Kiralama Giyim Marka Gıda Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	Piramit Mimarlık Mühendislik Ltd. Şti.-Turgut Toydemir	Ömsa	2003	5.500	35.500	13.400	44	AVM-6 O.P-3
14	Mesa Studio Plaza	Göktürk/Eyüp	TGG İnşaat ve Turizm Ticaret A.Ş.	Mesa Proje ve Danışmanlık Hizmetleri A.Ş.	Mesa Mesken Sanayi A.Ş.	2004	6.240	12.735	6.240	21	AVM-2 O.P-2
15	Akvaryum Alışveriş Merkezi	Bayrampaşa	CYD Turizm İç ve Dış Ticaret Ltd. Şti.	Yıldız Teknik Üniversitesi	Şerefioğlu İnşaat Ltd. Şti.	2005	7.371	19.800	10.960	72	AVM - 6 O.P- 3
16	Aitrus Alışveriş ve İş Merkezi	Büyükçekmece	Kapıcıoğlu Madencilik Ltd. Şti.	Yapı Atölyesi	Kapıcıoğlu Madencilik Ltd. Şti.	2005	9.500	56.000	19.000	83	AVM-5 O.P-3
17	Carrefoursa Maltepe Park	Maltepe	Carrefour Sabancı Ticaret Merkezi A.Ş.	Tepe Market Yatırım Gayrimenkul ve	Tepe İnşaat	2005	112.980	48.000	31.000	105	AVM-3 O.P-2

				Ticaret A.Ş.							
18	İstanbul Cevahir Alışveriş Merkezi	Şişli	St Martins Şişli Gayrimenkul ve Yatırım Ticaret A.Ş.	Minouru Yamasaki&Associates	Cevahir İnşaat	2005	67.000	420.000	115.000	345	AVM-6 O.P-4
19	MKM Alışveriş Merkezi	Beşiktaş	Demircioğlu İnşaat, Aksoy İnşaat, Turkmall Gayrimenkul Yatırım İnşaat ve Ticaret A.Ş.	Demircioğlu İnşaat, Aksoy İnşaat	Turkmall Gayrimenkul Yatırım İnşaat ve Ticaret A.Ş.	2005	5.400	23.500	14.000	14	AVM-5 O.P-2
20	Sunflower Life Center	Esenkent/ Esenyurt	Balkaya İnşaat	Balkaya İnşaat	Balkaya İnşaat	2005	10.000	6.000	5.800	98	AVM-4 O.P-
21	Addresistanbul Ev Dekorasyon Merkezi	Şişli	Akın Gayrimenkul Yönetimi ve Yatırım Ticaret A.Ş.	Emre Arolat	Birleşmiş Markalar İnşaat ve Turizm A.Ş.	2005	18.962	12.500	7000	36	AVM-3 O.P -3
22	Beylicium Alışveriş ve Yaşam Merkezi	Beylikdüzü	-	Piramit Mimarlık-Turgut Toydemir	-	2006	10.050	40.000	19.500	127	AVM-6 O.P-2
23	Bomonti Park	Bomonti/Şişli	Vastned Emlak Yatırım ve Ticaret A.Ş.	Turgut Toydemir	Ofton İnşaat	2006	4.465	11.250	7.215	22	AVM-2 O.P-2
24	Doğuş Power Center	Maslak/Şişli	Doğuş-GE GYO	Kentsel Tasarım-Cem Kocacıkhoglu	Doğuş İnşaat	2006	44.121	63.000	42.059	25	AVM-4 O.P-1
25	İstanbul Outlet Park	Büyükkçekmece	İstanbul Outlet Park	Ümran Uslu	Enisan İnşaat, Özgür İnşaat	2006	11.540	56.000	19.200	101	AVM-6 O.P-1 Otel-4
26	Kanyon	Levent/Beşiktaş	Eczacıbaşı İlaç Sanayi ve Ticaret A.Ş.&İş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.	Jerde Partnership International, Tabanlıoğlu Mimarlık	Tepe İnşaat	2006	30.000	37.500	37.500	160	AVM-5 O.P-6
27	Ömür Plaza Alışveriş Merkezi	Bahçelievler	Ömür Endüstri ve Turizm Yatırımları Dış	An Yapı ve Turizm Ltd. Şti.-Sinan Şenil	Ömür Endüstri ve Turizm Yatırımları Dış Ticaret A.Ş.	2006	3.750	12.000	4.500	17	AVM-4 O.P-2

			Ticaret A.Ş.								
28	Paradise Alışveriş ve Eğlence Merkezi	Büyükçekmece	Yeşilkent İnşaat Turizm	Omega Mimarlık	Yeşilkent İnşaat Turizm	2006	2.200	18.000	7.500	79	AVM-2 O.P-5
29	Capacity Alışveriş ve Yaşam Merkezi	Bakırköy	Yatırım İşletmecilik Turizm İnşaat Tesisat ve Taahhüt A.Ş.	Muammer Bakır	Uzman İnşaat ve Ticaret A.Ş., İzrve İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., Beyaz İnşaat Petrol Ürünleri Turizm Ltd. Şti., Gül Keleşoğlu İnşaat Turizm Petrol Ürünleri Otomotiv Sanayi ve Dış Ticaret A.Ş., Kameroğlu İnşaat Ltd. Şti.	2007	23.816	149.581	45.000	174	AVM-4 O.P-4
30	Carium Alışveriş Merkezi	Beylikdüzü	Z.T.K. Mühendislik Taahhüt Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Z.T.K. Mühendislik Taahhüt Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Z.T.K. Mühendislik Taahhüt Sanayi ve Ticaret A.Ş.	2007	1.600	5.900	2.800	40	AVM-4 O.P-1
31	Fox City Alışveriş ve Yaşam Merkezi	Büyükçekmece	İlhanlı Tekstil İnşaat Petrol Ürünleri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	Murat Çebi, Serdar Bora, Aram Keleşyan	Ayhan Bulut	2007	41.000	33.500	18.588	42	AVM-6 O.P-2
32	İstinyepark	İstinye/Sarıyer	Orjin Grup&Doğuş Grup	Development Design Group	-	2007	417.753	-	87.000	291	AVM-4 O.P-2
33	Kale Outlet Center	Güngören	Kale Yapı ve Ticaret A.Ş.	Orson Mimarlık	Kale Yapı ve Ticaret A.Ş.	2007	15.000	80.000	26.341	120	AVM-5 O.P-3
34	M1 Meydan Ümraniye Alışveriş Merkezi	Ümraniye	Metro Group Assest Management Emlak Yönetim A.Ş.	FOA Foreign Office Architects, Turgut Altın Mimarlık Müşavirlik Ltd. Şti.	Koray İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş., Erde Mühendislik Mühendislik Sanayi ve Ticaret	2007	127.000	-	70.000	50	AVM-1 O.P-2

					A.Ş., Tesa Tesisat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.						
35	Prestige Mall Alışveriş Merkezi	Bahçeşehir	Quinn Emlak Yatırım İnşaat ve Ticaret A.Ş.	Uras&Dilekçi	Yapıt İnşaat Taahhüt Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.	2007	7.773	25.000	12.000	52	AVM-3 O.P-1
36	Real Beylükdüzü Alışveriş Merkezi	Büyükçekmece	İş Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.	Real Hipermarketler Zinciri A.Ş.	Erenport İnşaat Sanayi Ticaret Ltd. Şti.	2007	34.260	17.565	14.800	13	AVM-1 O.P-2
37	Airport Outlet Center	Bakırköy	Londra Dış Ticaret Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Ali Çiçek	Londra Dış Ticaret Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş.	2008	80.000	54.250	32.000	120	AVM-6 O.P -2
38	Armonipark Outlet Center	Küçükçekmece	Özsaya İnşaat ve Turizm A.Ş.	Ergün Mimarlık	Özsaya İnşaat ve Turizm A.Ş.	2008	17.974	71.169	23.056	89	AVM-4 O.P-2
39	Astoria Alışveriş Merkezi	Şişli	Astaş Gayrimenkul Yatırım ve Turizm A.Ş.	Archipel Tasarım ve Proje A.Ş.-Y.M. Ali Bahadır Erdin	Astaş Gayrimenkul Yatırım ve Turizm A.Ş.	2008	11.000	110.000	28.000	110	AVM-7 O.P-5
40	City's Nişantaşı	Nişantaşı	Gülaylar Grup	Metex Design Group-Mimar Sinan Kafadar	Park Uluslararası Gayrimenkul Geliştirme İnşaat ve Taahhüt A.Ş.	2008	3.500	50.000	23.000	107	AVM-11 O.P-6
41	Deposite Outlet Merkezi	İkitelli/Küçükçekmece	Sinpaş Yatırım ve İşletme Ticaret A.Ş.	Mimarlar Limited-Mehpare Evrenol, Alp Evrenol	Sinpaş Yatırım ve İşletme Ticaret A.Ş.	2008	40.115	75.000	60.000	84	AVM-5 O.P-3
42	Esprı Outlet Center	Esenler	Filper Grup İnşaat Turizm Sanayi Ticaret A.Ş.	Atakan İnşaat-Canan Çoban	Filper Grup İnşaat Turizm Sanayi Ticaret A.Ş.	2008	23.770	17.500	13.500	220	AVM-7 O.P-2
43	Hayatpark Outlet	Güneşli/Bağcılar	Müstakiller İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Ulvi Günpınar, Güzin Taştekin, Bekir Sıtkı Albayrak	Müstakiller İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş.	2008	6.000	30.000	12.000	50	AVM-6 O.P-3
44	Historia Fatih Alışveriş Merkezi	Aksaray/Fatih	Fatih Belediyesi, Gül Keleşoğlu Grup, Zilal Tekstil	Proses Mimarlık	Fatih Belediyesi, Gül Keleşoğlu Grup, Zilal Tekstil	2008	4.500	9.500	6.150	45	AVM-3 O.P-1
45	KC Şehr-i Bazaar	Bahçeşehir	KC Group-Toki	ART Mimari ve Endüstriyel Tasarım	KC Group	2008	55.000	17.655	13.601	176	AVM-1-2-3

				Hizmetleri Ltd. A.Ş.							kat farklı yüksekliklerde O.P-2
46	Kipa Alışveriş Merkezi-Silivri	Silivri	Tesco Kipa Kitle Pazarlama Ticaret ve Gıda Sanayi A.Ş.	Atelierdip	Hazinedaroğlu İnşaat	2008	21.116	27.580	9.600	28	AVM-O.P-
47	Marka City Alışveriş Merkezi	Beylikdüzü	Marka İş Merkezleri A.Ş.Marka A.Ş.	Maraka A.Ş.	Marka A.Ş.	2008	20.000	36.000	18.000	67	AVM-8 O.P-2
48	Metroport Alışveriş ve Yaşam Merkezi	Bahçelievler	Mutlu İnşaat, Gül İnşaat, Keleşoğlu İnşaat, A.O.G. İnşaat	Dara Kırmızıtoprak-Ali Osman Öztürk	Mutlu Evren İnşaat Adi Ortaklığı	2008	15.501	30.000	15.420	100	AVM-5 O.P-4
49	Optimum Kadıköy Outlet ve Eğlence Merkezi	Ataşehir	Rönesans Gayrimenkul Yatırım A.Ş.	Fehmi Kobal Mimarlık	Berke İnşaat	2008	21.525	136.000	46.000	163	AVM-5 O.P-4
50	Palladium Alışveriş Merkezi ve Rezidans	Ataşehir	Kozken İnşaat Taahhüt ve Turizm A.Ş.	Ergün Mimarlık	Nida İnşaat	2008	37.000	262.500	40.789	180	AVM-5 O.P-5
51	Parkway Alışveriş Merkezi	Esenkent/Esenyurt	Park İnşaat ve Turizm Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	Öz-Ka Mühendislik Mimarlık İnşaat Sanayi Ltd. Şti.	Park İnşaat ve Turizm Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	2008	25.000	15.000	8.500	85	AVM-6 O.P-2
52	Sunway Center	Güneşli	Akgül Hazır Giyim Hediyeelik Eşya Dayanıklı Tüketim Malları Turizm Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	-	Atilla Yılmaz	2008	2.500	-	5.000	50	AVM-8 O.P-
53	Viaport Outlet Shopping	Pendik	Bayraktar İnşaat Taahhüt Ticaret A.Ş.	A Tasarım Mimarlık	Bayraktar İnşaat Taahhüt Ticaret A.Ş.	2008	250.000	84.000	66.000	183	AVM-2 O.P-
54	World Atlantis Alışveriş Merkezi	Kurtköy/Pendik	Atlantis İnşaat Sanayi Ticaret Ltd. Şti.	Resul Yazıcı	Atlantis İnşaat Sanayi Ticaret Ltd. Şti.	2008	70.000	52.500	22.000	122	AVM-4 O.P-2

55	Black Out Şişli Alışveriş Merkezi	Mecidiyeköy/Şişli	TÜDAŞ A.Ş.	Yavuz Ünal	TÜDAŞ A.Ş.	2009	4.800	40.000	10.200	63	AVM-4 O.P-2
56	Carrefoursa Bahçelievler Alışveriş Merkezi	Bahçelievler	Carrefoursa Carrefour Sabancı Ticaret Merkezi A.Ş.	ERA Şehircilik Mimarlık Müşavirlik Ltd. Şti.	-	2009	14.060	58.132	19.000	54	AVM-3 O.P-3
57	Ekinoks Beylikdüzü	Beylikdüzü	Ekinciler ve Ortakları İnşaat ve Ticaret A.Ş.	Oral Vural	Ekinciler ve Ortakları İnşaat ve Ticaret A.Ş.	2009	11.700	13.100	8.565	43	AVM-2 O.P-1
58	Forum İstanbul Alışveriş ve Yaşam Merkezi	Bayrampaşa	. Multi Turkmall Gayrimenkul Yatırım İnşaat ve Ticaret A.Ş.	ERA Şehircilik Mimarlık Müşavirlik Ltd. Şti	Maya İnşaat, Yorum İnşaat, Tepe/Yorum İnşaat	2009	495.000	380.000	175.000	272	AVM-4 O.P-3
59	M1 Meydan Merter Alışveriş Merkezi	Bahçelievler	Metro Group Assest Management Emlak Yönetim A.Ş.	Tabanlıoğlu Mimarlık ve Danışmanlık	ICS İç ve dış Ticaret Müessesilik İnşaat Taahhüt A.Ş.	2009	44.600	-	29.650	49	AVM-4 O.P-3
60	Neomarin-Pendik	Pendik	Bosphorus Gayrimenkul Fonu	Saner Mimari Tasarım&Danışmanlık Hizmetler ve Ltd. Şti.	Entegre Proje Yönetim Danışmanlık Mühendislik Ticaret Ltd. Şti., Beg İngenierie	2009	31.593	82.800	36.000	134	AVM-3 O.P-2
61	Pendorya Alışveriş Merkezi	Pendik	TSKB Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.	Erginoğlu ve Çalışlar-SDB Mimarlık Ltd. Şti.	Ataman İnşaat Ticaret Sanayi A.Ş.	2009	23.183	80.648	30.270	105	AVM-4 O.P-3
62	Real Fulya Alışveriş Merkezi	Fulya/Beşiktaş	Beşiktaş Spor Kulübü	Real Hipermarketler Zinciri A.Ş.	Aşçıoğlu İnşaat Taahhüt Ticaret Ltd. Şti.	2009	30.895	15.828	13.880	17	AVM-2 O.P-2
63	Verde Molino Alışveriş ve Yaşam Merkezi	Başakşehir	Avrupa Yapı İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	Güray İnangil, Cemal Hanedan	Avrupa Yapı İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	2009	14.000	30.000	10.000	125	AVM-6 O.P-4
64	212 İstanbul Power Outlet	Bağcılar	Edip Uluslararası Gayrimenkul ve Turizm A.Ş.	Architekten Arat Sigel&Partner/Stuttgart-Mete Arat, DB Mimarlık	Yapı Merkezi İnşaat ve Sanayi A.Ş.	2009	55.200	235.000	70.000	175	AVM-5 O.P-4

				Danışmanlık- Bünyamin Derman							
65	Ataköy Plus	Bakırköy	Delta Proje İnşaat Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Ortakları	Orson Mimarlık- Dara Kırmızıtoprak, Gökhan Avcıoğlu	Delta Proje İnşaat Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Ortakları	2010	23.000	86.281	25.000	140	AVM-4 O.P-2
66	Starcity Outlet Center	Yenibosna /Bahçeliev ler	Boyner&Yıldız Holding	Öncüoğlu Mimarlık	Özka İnşaat	2010	35.000	134.000	44.780	153	AVM-4 O.P-3
67	Al-ve Güzelşehir Alışveriş Merkezi	Büyükkçek mece	Y&Y Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı	Konak İnşaat	Konak İnşaat	2010	6.558	7.680	6.370	20	AVM-3 O.P-
68	İstanbul ACR Loft Alışveriş Merkezi	Kavacık/B eykoz	ACR Grup	-	ACR İnşaat	2010(2.ç eyrek)	-	26.100	11.000	34	AVM-3 O.P-2
69	Wedding World Kuyumcukent	Yenibosna /Bahçeliev ler	Sınırlı sorumlu İstanbul Kuyumcu Sanatkarları Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi	Piramit Mimarlık Mühendislik Ltd Şti.	Baytur İnşaat Taahhüt A.Ş.	06/2010	180.000	127.000	54.000	600	AVM-3 O.P-2
70	Beyoğlu Demirören Alışveriş Merkezi	Beyoğlu	Taksim Gayrimenkul Yatırım Geliştirme ve İşletmecilik A.Ş.	Mimarlar Tasarım Danışmanlık	-	2010 (4. çeyrek)	3.200	28.250	19.422	39	AVM-8 O.P-
71	Eskule Alışveriş Merkezi	Esenyurt	Mat Ltd. Şti., Mega Ltd. Şti, Yirikler A.Ş. Ortaklığı	Mi-Ma Turizm İnşaat Organizasyon Sanayi Ticaret Ltd. Şti. Cemal Hanedan	Mat Ltd. Şti., Mega Ltd. Şti, Yirikler A.Ş. Ortaklığı	08/2010	3.390	36.000	17.000	76	AVM-6 O.P-4
72	İstanbul Sapphire	Levent/Be şiktaş	Kiler Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı A.Ş.	Tabanlıoğlu Mimarlık	Biskon Yapı A.Ş.	2010	11.339	85.442	34.000	184	AVM-6 O.P-4
73	Olimpa Alışveriş Merkezi	Fatih	Fuzul Yapı İnşaat Pazarlama A.Ş.	Küp Mimarlık Tasarım Proje Uygulama Danışmanlık	Güneş Yatırım İnşaat Ltd. Şti.	10.10.20 10	10.000	40.000	11.000	101	AVM-4 O.P-2
74	Perla Vista	Beykent	Gül İnşaat Turizm	Murat Erenler	Gül İnşaat Turizm	08/2010	17.595	108.168	34.274	100	AVM-5

	Outlet Center		Ticaret Ltd. Şti.		Ticaret Ltd. Şti.						O.P-3
75	Torium alışveriş Merkezi	Haramidere/Avcılar	Torunlar Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı	Dome Mimarlık, Chapman Taylor	Torun Yapı Sanayi ve Ticaret A.Ş.	01.08.2010	44.571	228.965	92.245	180	AVM-5 O.P-5
76	Pelican Mall Alışveriş ve Yaşam Merkezi	Avcılar	Gül Keleşoğlu İnşaat Turizm Petrol Ürünleri Sanayi ve Dış Ticaret A.Ş., Kameronoğlu İnşaat Sanayi Ticaret Ltd. Şti.	Tabanlıoğlu Mimarlık	KKG Grup	01/09/2010	21.698	100.000	30.885	105	AVM-4 O.P-3
77	Ora Outlet	Bayrampaşa	Ora İstanbul Gayrimenkul Yatırım ve Geliştirme A.Ş.	GEOMİM (Konsept Mimari Atelier D'Art Urbain)	Koray İnşaat	11/2010	70.000	165.000	65.000	235	AVM-4 O.P-4

İNŞAAT+PROJE HALİNDEKİ ALIŞVERİŞ MERKEZLERİ

	AVM Adı	Bulunduğu İlçe	Yatırımcı Firma	Mimari Proje	İnşaat Firması	Açılış Tarihi	Arsa Alanı (m2)	Kapalı Alan (m2)	Kiralanan Alan (m2)	Mağaza Sayısı	Kat Sayısı
1	Marmara Forum Alışveriş ve Yaşam Merkezi	Bakırköy	Multi Turkmall Gayrimenkul Yatırım İnşaat ve Ticaret A.Ş.	Tabanlıoğlu Mimarlık	Yapı/Yorum İnşaat	2011 (1. çeyrek)	107.000	370.000	157.000	280	AVM-5 O.P-
2	Trump Towers	Şişli	Ortadoğu Otomotiv Ticaret A.Ş.	Brigitte Weber Mimarlık	D-Yapı	2011 (3. çeyrek)	23.370	73.459	40.936	185	AVM-5 O.P-6
3	Akbatı Alışveriş Merkezi	Esenyurt/Büyükdere	Akiş	Development Design Group	-	2011	50.838	-	-	300	AVM-4 O.P-3
4	Ancora İstanbul	Kadıköy	Atrium European Real Estate	Broadway Malyan	-	2012 (4. çeyrek)	101.000	337.050	115.520	255	AVM-4 O.P-3
5	Eyüp Alışveriş Merkezi	Eyüp	Biz Cevahir İnşaat Turizm ve Sağlık Yatırımları A.Ş.	BTT&Faz Mimarlık	Biz Cevahir İnşaat Turizm ve Sağlık Yatırımları A.Ş.	2012 (1. çeyrek)	9.000	57.960	20.376	Bilgisi henüz kesinleşmedi	AVM-6 O.P-2
6	Ispartakule Alışveriş	Büyükdere	Emlak Pazarlama, Fidelus, Öztaş	Bilgisi henüz kesinleşmedi	Emlak Pazarlama, Fidelus, Öztaş	05/2012	60.000	120.000	85.000	Bilgisi henüz	AVM-3 O.P-2

	Merkezi		Ortak Girişimi		Ortak Girişimi					kesinleş medi	
7	Neocity Bahçeşehir- Esenyurt	Büyükkçek mece	Bosphorus Gayrimenkul Fonu	Broadway Malyan- Saner Mimarlık	Atlantik Gayrimenkul Yatırım A.Ş.	2012 (4. çeyrek)	85.010	79.000	47.000	140	AVM-2 O.P-1
8	Silivri Alışveriş Merkezi	Silivri	Rönesans Gayrimenkul Yatırım A.Ş.	Rönesans Commercial Development	Rönesans İnşaat	10/2012	28.500	89.447	40.250	120	AVM-4 O.P-2
9	Emaar New İstanbul Development Alışveriş Merkezi	Çamlıca	Emaar Properties Gayrimenkul Geliştirme A.Ş.	DP-Architects – Singapore, 2 Design Turkey	-	2013 (4.çeyre k)	66.002	194.409	125.000	324+	AVM- 3+2 O.P-
10	Akasya Alışveriş ve Yaşam Merkezi	Acıbadem/ Üsküdar	Saf Gayrimenkul Geliştirme İnşaat	Development Design Group, Ömerler Mimarlık A.Ş.	-	Bilgisi henüz kesinleş medi	49.260	-	84.300	264	AVM-4 O.P-5
11	Kağıthane Alışveriş Merkezi	Kağıthane	Sur Yapı Endüstri Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.	Sur Yapı Mimari Ofisi	Sur Yapı	Bilgisi henüz kesinleş medi	14.333	75.321	29.697	Bilgisi henüz kesinleş medi	AVM-5 O.P-8
12	Zorlu Center Alışveriş Merkezi	Zincirlikuy u/Beşiktaş	Zorlu Gayrimenkul Geliştirme ve Yatırım A.Ş.	Tabanlıoğlu Mimarlık, Emre Arolat Mimarlık Ortak Girişim Grubu	Aktürk Yapı Endüstrisi Ticaret A.Ş.		102.000 (tüm proje)	-	60.000	Bilgisi henüz kesinleş medi	AVM-3 O.P-